МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

ФІНАНСИ, ОБЛІК І АУДИТ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

2014, випуск 1 (23)

Заснований 2003 р.

Виходить двічі на рік

ULRICHSWEB™ GLOBAL SERIALS DIRECTORY

1906 КНЕУ
КИЇВ 2014

УДК 336.1:368.1:657.1 **ISSN: 2310-9734**

Фінанси, облік і аудит / Finance, accounting and audit / Fìnansi, oblìk ì audit

Збірник наукових праць.
Засновано у 2003 році.
Періодичність: 2 рази на рік.
Мова видання: українська.

Засновник і видавець:
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Зареєстровано в Державному комітеті
інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 7219 від 17.04.2003 р.

Збірник внесено до переліку наукових фахових видань України,
у яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з економіки (постанова президії ВАК України від 10 лютого 2010 р № 1-05/1)

Зареєстровано в міжнародній наукометричній базі
Ulrich's Periodicals Directory (Ulrichsweb)

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет
Вченою радою КНЕУ. Протокол № 10 від 24 квітня 2014 р.

РЕДАКЦІЯ:

***Каморджанова Наталія Олександрівна**,* д-р екон. наук, професор, Санкт-Петербурзький державний економічний університет (Росія):
kamordzhanova@mail.ru
Соколов Борис Іванович, д-р екон. наук, професор, Санкт-Петербурзький державний університет (Росія):
bisokolov@yandex.ru

Редактор англомовних текстів:
Сабат Олег Михайлович (викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародної економіки і менеджменту КНЕУ)

Адреса редакційної колегії:
03680, м. Київ, проспект Перемоги 54/1,
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
тел. +38(044)-456-98-15

e-mail: faa@kneu.edu.ua
сайт: http://faa.kneu.edu.ua/

Художник обкладинки *Т. Зяблiцева*
Коректор *Л. Грималььска*
Верстка *Н. Пінчук*

Підп. до друку 10.07.14. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 14,85.
Обл.-вид. арк. 16,91. Наклад 100 пр. Зам. 14-4873

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Тел./факс: (044) 537-61-41; тел.: (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

ЗМІСТ

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Розділ ІІ. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

CONTENTS

Part I. MONEY, FINANCES AND CREDIT

Part II. ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Розділ І. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.78

Алексеєнко Максим Дмитрович,
д-р екон. наук, проф.,
професор кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: invest038@ukr.net

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ДЕПОЗИТНИХ ПОСЛУГ

АНОТАЦІЯ. Статтю присвячено поглибленню теоретичних засад ролі держави на ринку депозитних послуг і розробленню рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання депозитних корпорацій. Обґрунтовано необхідність та основні цілі державного регулювання ринку депозитних послуг. Запропоновано класифікацію методів державного регулювання депозитних корпорацій. Оцінено існуючу систему регулювання ринку депозитних послуг, особливості регулювання депозитних послуг банків з боку Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Розглянуто зміни в системі регулювання ринків фінансових послуг Європейського Союзу. Зроблено висновок, що Україна підтвердила доцільність подальшого використання існуючої моделі секторного регулювання ринку фінансових послуг. Основні положення і висновки статті можуть бути використані для розробки практичних заходів зі вдосконалення регулятивного процесу в сфері діяльності депозитних корпорацій.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банки, банківське регулювання, державне регулювання, депозитні корпорації, кредитні спілки, мегарегулятор фінансових ринків.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Необхідність державного регулювання діяльності фінансових посередників зумовлюється низкою чинників, серед яких особлива роль фінансових посередників у розвитку економіки, а також глобалізаційні та інтеграційні процеси розвитку світової економіки (уключаючи й фінансовий сектор) передбачають уніфікацію правил поведінки, зокрема й для фінансових посередників. Світова фінансова криза суттєво вплинула на світогляд регуляторів фінансових ринків самостійно, без державного втручання опиратись негативним явищам в економіці. З огляду на зазначене, розглянемо окремі проблемні питання державного регулювання діяльності ринку депозитних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню теоретичних засад і практичних аспектів державного регулювання банківської діяльності та ринку депозитних послуг присвячено праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Високо оцінюючи внесок науковців у вивчення проблеми державного регулювання ринку депозитних послуг і депозитних корпорацій, необхідно зауважити, що в сучасних умовах ця проблема потребує подальших досліджень. Остання світова фінансова криза засвідчила, що в регулюванні фінансових посередників існують недоліки та невирішені проблеми, котрі потребують подальшого вирішення та дослідження. Насамперед це стосується змісту державного регулятивного впливу на ринок депозитних послуг, вибору моделі державного регулювання фінансових посередників.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета статті полягає в поглибленні теоретичних і методичних засад державного регулювання ринку депозитних послуг на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду та розроблення окремих рекомендацій, спрямованих на удосконалення регулювання депозитних корпорацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі, незалежно від її конкретного теоретичного спрямування, визначається, що в сучасних умовах не всі завдання, які стоять перед економікою, можна вирішити через механізм ринкового саморегулювання, необхідно використовувати і механізм державного регулювання. Ці механізми повинні органічно доповнювати один одний, сприяючи подальшому соціально-економічному розвитку країни. Економіки розвинених країн світу функціонують на основі поєднання механізмів ринкового саморегулювання та державного регулювання. Глобалізаційні процеси, посилення міждержавної конкуренції, економічні кризи тощо вимагають активного державного втручання у процеси відтворення з метою протидії негативним проявам в економіці в цілому та у фінансово-банківській сфері зокрема.

Ринок депозитних послуг як інтегрована складова ринків фінансових послуг і ринкової економіки характеризується тими самими вадами ринкового саморегулювання, які притаманні економіці в цілому. Отже, він так само потребує державного регулювання.

Перед тим як розглянути причини потреби державного регулювання ринку депозитних послуг, слід зупинитися на фінансових посередниках, котрі надають такі послуги. У вітчизняній і зарубіжній літературі відсутній єдиний підхід до критеріїв класифікації, видів фінансових посередників і кількості їх за кожним видом. За участю фінансових посередників у формуванні пропозиції грошей вони поділяються на банки, які через грошово-кредитний мультиплікатор здатні впливати на пропозицію грошей, та небанківські фінансові посередники, які такої здатності не мають. Однією з важливих ознак, котра істотно відрізняє посередницьку діяльність банків від небанківських фінансових посередників, є депозитний характер формування їх ресурсів. Формування ресурсів небанківських фінансових посередників є недепозитним, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно користуватися, як банківськими чековими вкладами. Отже, фінансових посередників залежно від порядку формування ресурсів можна поділити на депозитні та недепозитні інституції. В Україні депозитне залучення коштів здійснюють банки та кредитні спілки. Проте, на відміну від міжнародних стандартів, за якими банки, кредитні спілки та асоціації кредитних спілок становлять підсектор депозитних корпорацій, в Україні до нього включено тільки банки, а кредитні спілки та їх асоціації належать до підсектору «Інші фінансові посередники, крім страхових корпорацій і недержавних пенсійних фондів» сектору фінансових корпорацій [1, с. 36]. Тому в подальшому під дефініцією «депозитні корпорації» розумітимемо банки, кредитні спілки та асоціації кредитних спілок.

Потреба в державному регулюванні ринку депозитних послуг пов'язана з низкою причин, зокрема:

• депозитні корпорації мають можливість суттєво впливати на економічні процеси, зокрема банки через механізм грошово-кредитного мультиплікатора. Стабільність національної валюти неможлива без регулювання депозитних корпорацій, а саме без обмеження здатності, зокрема банків, створювати платіжні засоби;

• в основі діяльності депозитних корпорацій лежить довіра до них з боку суспільства, котре розглядає державне регулювання як свого роду гарантією розумної діяльності депозитних корпорацій;

• депозитні корпорації акумулюють грошові заощадження фізичних осіб та економічних суб'єктів грошового ринку. Це неминуче пов'язано з ризиками для депозитних корпорацій, що зумовлює необхідність здійснення державою заходів стосовно регулювання діяльності депозитних корпорацій;

- регулювання діяльності з боку держави потрібне самим депозитним корпораціям, тому що успіх їхньої діяльності залежить від довіри до них з боку суспільства;
- глобалізація економічного простору, посилення конкуренції в економічній сфері, необхідність врегулювання негативних проявів в економіці тощо вимагають активного державного втручання.

У сучасній літературі існує значна кількість визначень «державне регулювання». Так, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначає державне регулювання як «здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг і запобігання кризовим явищам [2]. Отже, об'єктом регулювання названо ринки фінансових послуг, у тому числі і ринок депозитних послуг. Не вдаючись до аналізу всіх точок зору на поняття «державне регулювання», дамо таке визначення, яке, на нашу думку, найкраще відбиває його суттєві риси: «під державним регулюванням ринку депозитних послуг слід розуміти діяльність держави в особі уповноважених нею органів, що передбачає проведення законодавчих, економічних та організаторських заходів, котрі визначають умови та порядок надання депозитних послуг». Фактично регулювання депозитних послуг охоплює комплекс важелів, які дають змогу державі регламентувати всі види депозитних послуг, котрі надаються суб'єктами ринку депозитних послуг. Аналізуючи розвиток наукової думки щодо змісту дефініції «ринок депозитних послуг», можна зробити висновок, що попри певні розбіжності у визначеннях, усі вони зводяться до сприйняття ринку як системи економічних (грошових, фінансових) відносин, пов'язаних із купівлею-продажем специфічного товару «депозитна послуга». Отже, ринок депозитних послуг — це система економічних відносин, що виникають у процесі надання та споживання депозитних послуг, формується попит і пропозиція, встановлюється ціна на даний товар.

Ефективність державного регулювання значною мірою залежить від того, наскільки чітко визначені цілі, що стоять перед органами, котрі мають відповідні повноваження у сфері регулювання ринку депозитних послуг. Основними цілями державного регулювання ринку депозитних послуг є:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг, важливою складовою яких є депозитні послуги;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку депозитних послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- створення для всіх учасників рівних умов доступу до ринку депозитних послуг, забезпечення умов вільної та добросовісної конкуренції на ньому;
- захист інтересів як споживачів депозитних послуг, так і депозитних корпорацій, котрі їх надають.

Для реалізації свого впливу на ринок депозитних послуг регуляторні органи використовують прямі (адміністративні) та непрямі (опосередковані) методи регулювання. Зазначимо, що у практичній діяльності ці методи важко, а часом і неможливо чітко розмежувати.

Прямі методи регулювання реалізуються через законодавчо-нормативне установлення прямих вимог, норм, правил, що визначають порядок надання депозитних послуг і є обов'язковими для суб'єктів ринку депозитних послуг. До подібних методів можна віднести, зокрема, реєстрацію та ліцензування діяльності депозитних корпорацій, встановлення вимог та обмежень щодо діяльності суб'єктів ринку депозитних послуг, котрі випливають з діючого законодавства та/або нормативно-правових актів регуляторних органів, порядок реорганізації або ліквідації депозитної корпорації. Отже, прямі методи впливають на діяльність депозитних корпорацій безпосередньо, їм притаманний високий ступінь регламентації.

Непрямі методи регулювання впливають на депозитні корпорації опосередковано, через створення економічними методами таких умов на ринку депозитних послуг, які будуть стимулювати або обмежувати поведінку його суб'єктів у напрямі, адекватному досягненню цілей депозитної політики. До непрямих методів можна віднести, зокрема, встановлення обов'язкових економічних нормативів, визначення норм обов'язкових резервів і розміру регуляторних зборів до ФГВФО, проведення процентної політики, систему оподаткування.

За набором інструментів методи прямого та непрямого впливу поділяються на економічні, організаційні та правові.

Методи економічного впливу зводяться до використання економічних інструментів, які безпосередньо або опосередковано впливають на порядок створення, функціонування та реорганізацію або ліквідацію депозитних корпорацій. До них можна віднести, зокрема, економічні нормативи, що регламентують діяльність депозитних корпорацій, податки, інструменти грошово-кредитної політики.

Організаційні методи використовуються тоді, коли економічні інструменти не можуть дати бажаного результату взагалі чи він настане із запізненням, а також з метою підвищення дієвості економічних інструментів або у разі неможливості їх оперативного застосування. До таких методів можна віднести встановлення вимог та обмежень щодо діяльності депозитних корпорацій, реєстрацію депозитних корпорацій, ліцензування їх діяльності, регулювання та нагляд за діяльністю депозитних корпорацій, призначення тимчасової адміністрації та ліквідацію банків тощо. Організаційні методи, як правило, безпосередньо впливають на діяльність депозитних корпорацій взагалі та на фінансові результати зокрема. Тому організаційні методи потребують обережного та виваженого підходу до їх застосування.

Правові методи полягають у формуванні нормативно-правової бази, яка визначає «правила поведінки» на ринку депозитних послуг. Нині жодний метод прямого чи непрямого впливу з боку держави не може існувати поза правовим полем. Отже, правові методи поєднують у собі всі можливі інструменти впливу держави, забезпечуючи створення законодавчо-правової бази діяльності всіх суб’єктів ринку депозитних послуг.

З огляду на час застосування методи впливу поділяються на превентивні та протекційні.

Превентивні методи застосовуються для уникнення можливих, тобто прогнозних, негативних наслідків тієї чи іншої економічної ситуації. До таких заходів, зокрема, належать:

- обмеження щодо діяльності депозитних корпорацій — наприклад, на діяльність банків у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам’ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника; на нерухомість, яка може бути у власності банку; на прямі інвестиції банків;
- вимоги до учасників банку, враховуючи осіб що мають істотну участь у банку;

• вимоги щодо джерел, розміру, складу, формування і використання капіталу банку та кредитної спілки;
• вимоги щодо диверсифікації ризиків;
• ліцензування діяльності банків і кредитних спілок.

Протекційні методи застосовують для захисту від уже існуючих, класифікованих ризиків і вад, які можуть спричинити неплатоспроможність, збитки, банкрутство банку чи кредитної спілки. До протекційних методів, зокрема, належить:
• резервування банками частини залучених ними коштів;
• рефінансування банків центральним банком;
• формування кредитними установами резервів для покриття можливих збитків по всіх статтях активів і позабалансових зобов'язань;
• створення і функціонування систем страхування вкладів;
• нагляд за діяльністю банків і кредитних спілок

Регулювання діяльності депозитних корпорацій відбувається на різних стадіях їх функціонування, а саме:
• створення нових депозитних корпорацій та їхніх структурних підрозділів;
• діяльності депозитних корпорацій;
• реорганізації та ліквідації депозитних корпорацій.

Важливим аспектом державного регулювання ринку депозитних послуг є визначення органів, на які покладається це регулювання, їхніх прав та обов'язків у цій сфері. Кабінет Міністрів України, котрий наділений правом законодавчої ініціативи, має можливість, виходячи із потреб економічної політики, ініціювати заходи, котрі впливатимуть на ринок депозитних послуг і його суб'єктів. Водночас Кабінет Міністрів України своїми постановами визначає порядок розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів, єдиного казначейського рахунка та коштів валютних рахунків державного бюджету на депозитних рахунках у банках. Він же уповноважує Міністерство фінансів України здійснювати емісію державних цінних паперів, зокрема казначейських зобов'язань, котрі розміщуються серед фізичних осіб. Таким чином держава впливає, зокрема на суб'єктів економіки щодо альтернативності фінансових інструментів, котрі використовуються ними для розміщення власних заощаджень. Державна податкова служба, зокрема через заходи фіскальної політики вилучає у економічних суб'єктів і фізичних осіб частину їх депозитних доходів, впливаючи таким чином на дохідність депозитних вкладень.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг відповідно до покладених на неї завдань здійснює державне регулювання та нагляд за діяльністю кредитних спілок, зокрема встановлює правила здійснення депозитних операцій для депозитів (внесків) до кредитних спілок.

Ринок банківських депозитних послуг переважно регулюються НБУ і Фондом гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО). Повноваження цих органів визначаються Законами України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» і «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [3—5]. Перехід до ФГВФО частини повноважень щодо регулювання діяльності банків на депозитному ринку свідчить про подальшу децентралізацію у питанні регулювання ринків фінансових послуг. На ФГВФО покладено, зокрема, такі функції: регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб; участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією НБУ; здійснення перевірки банків щодо дотримання законодавства про систему гарантування вкладів фізичних осіб; організація виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідація банку; застосовує до банків та їх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи [5]. Здійснюючи регулювання ринку депозитних послуг НБУ і ФГВФО повинні співпрацювати та координувати свою діяльність з метою забезпечення фінансової стійкості банківської системи і захисту інтересів вкладників та інших кредиторів банків.

Отже, ринок депозитних послуг в Україні регулюється різними регуляторними органами. Відтак актуальним є питання щодо ефективності системи регулювання фінансових ринків та шляхи її удосконалення.

Нині в світі і в Україні загострилась полеміка щодо шляхів реформування та розвитку регуляторно-наглядових систем за функціонуванням фінансових посередників. Як відомо, неможливо підтримувати макроекономічну стабільність та ефективне функціонування фінансового сектора без відповідної організації систем регулювання та нагляду за діяльністю фінансових посередників. Зауважимо, що конфігурація органів регулювання і нагляду є надзвичайно важливою у контексті попередження фінансових криз і забезпечення фінансової стійкості фінансових посередників серед яких ключове місце займають депозитні корпорації.

Розширення складу суб'єктів і подальше удосконалення структури регуляторних органів зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це:

- інтеграційні процеси, що відбуваються у світовій економіці та фінансовому секторі. У свою чергу це вимагає координацію зусиль та уніфікацію відповідальності регуляторних органів;
- посилення взаємозв'язку та взаємозалежності окремих складових фінансового сектору;
- поява великих фінансових конгломератів, що належать одним власникам, але працюють на різних ринках фінансових послуг;
- загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансовими посередниками, проникнення та освоєння ними різних ринків фінансових послуг, тобто універсалізація їхньої діяльності;
- технічне, правове, інституційне, інформаційне, технологічне й функціональне удосконалення ведення бізнесу у фінансовому секторі.

Світова практика виокремлює три основні моделі організації нагляду за діяльністю фінансових посередників. Перша модель базується на чіткому розподілі повноважень регуляторно-наглядових органів за окремими секторами фінансового ринку, зокрема банківським, небанківським і фондовим. Друга модель передбачає розподіл повноважень регуляторно-наглядових органів на основі завдань і функцій нагляду: пруденційний нагляд за фінансовими посередниками та на регулювання бізнесу у фінансовому секторі. Третя модель ґрунтується на консолідації нагляду за фінансовим сектором у єдиному органі — мегарегуляторі [6, с. 21].

Серед науковців і практиків питання щодо організації банківського нагляду в Україні викликає дискусії, точки зору істотно різняться, часом є діаметрально протилежними. Одні з них ратують за доцільність здійснення нагляду центральним банком, другі вважають, що центральний банк і незалежні фінансові регулятори мають здійснювати банківський нагляд спільно, розділивши повноваження, треті ратують за створення єдиного мегарегулятора, який здійснює регуляторно-наглядову функцію стосовно різних фінансових посередників; мегарегулятор може бути спеціальним незалежним органом, відокремленим від центрального банку, або його функції має виконувати центральний банк країни. Причому аргументи кожної із сторін мають як свої переваги, так і недоліки.

Процеси глобалізації світових економічних зв'язків, а також необхідність удосконалення методів регулювання та нагляду за фінансовими посередниками сприяли впровадженню у деяких країнах моделі мегарегулятора. Проте криза 2008 року похитнула впевненість суб'єктів фінансового ринку в можливості мегарегулятора приймати адекватні регуляторні заходи, і змусила шукати нові підходи до організації регулювання фінансового сектору. У 2011 р. в Європі почали функціонувати нові регуляторні органи, зокрема Європейське управління з цінних паперів та ринків (ESMA), Європейська організація зі страхування та пенсійного забезпечення (EIOPA), Європейська рада по фінансовим ризикам (ESRB) і Європейське банківське управління (EBA) [7]. EBA стало правонаступником ліквідованого Європейського комітета банківського нагляду (CEBS), на нього покладено розробку технічних стандартів і підзаконних актів для банків співтовариства та контроль за їх дотриманням. Водночас у 2012 р. Європейський центральний банк (ЄЦБ) було наділено функцією здійснення нагляду за банками єврозони. До цього ЄЦБ виконував функцію емісійного центру євровалюти та відповідав за проведення грошово-кредитної політики ЕС. Той факт, що ЄЦБ здійснюватиме нагляд за банками, має важливі аспекти. По-перше, проблемні банки зможуть отримувати допомогу за рахунок ресурсів ЄЦБ. По-друге, безпосередньо оперативніше та ефективніше вирішуватимуться питання підтримки проблемних банків, водночас це означатиме втрати частини економічного впливу центрального банку відповідної країни на проблемний банк. По-третє, національні регуляторні органи зобов'язані будуть діяти у відповідності з вимогами та рекомендаціями ЄЦБ.

Ідея створення мегарегулятора в Україні обговорюється вже не один рік [8]. Однак після прийняття, зокрема, Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» було підтверджено доцільність подальшого використання в Україні існуючої моделі секторного регулювання фінансового ринку.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження довело необхідність удосконалення методів та інструментів регулювання ринку депозитних послуг. Разом із тим деякі питання залишаються дискусійними, у тому числі щодо моделей регулювання ринків фінансових послуг у цілому та депозитних послуг зокрема. Регуляторна реформа в ЕС може стати привабливою для нашої країни. Однак робити висновки щодо її ефективності ще зарано, оскільки реформа ще триває і це має стати предметом для подальших наукових досліджень проблем регулювання ринків фінансових послуг, у тому числі й ринку депозитних послуг.

Бібліографічний список

1. *Крилова В.* Особливості кредитної кооперації в Україні / В. Крилова, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 7. — С. 34–39.
2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664 — ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/2664-14.
3. Закон України «Про Національний банк України» від 202.05.1999 р. № 679 — XIV. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/679-14
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. №2121 — ІІІ. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4. rada.qov.ua/laws/show/2121-14.
5. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 р. №4452 — VI. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4. rada.qov.ua/laws/show/4452.
6. *Науменкова С. В.* Зарубіжний досвід організації систем регулювання й нагляду за діяльністю фінансових установ / С.В.Науменкова //Фінанси України. — 2009. — №12. — С. 20–27.
7. European Securities and Markets Authority. Сайт в мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.esma.europa.eu.
8. *Петрик О.* Якою має бути організаційна структура банківського нагляду в Україні? / О.Петрик // Вісник Національного банку України. — 2009. — № 11. — С. 3–6.

References

1. *Krylova, V. Nikonova, M.* Osoblyvosti kredytnoi kooperatsii v Ukraini // Visnyk NBU, no. 7, 2013. — P. 34–39. [In Ukrainian]
2. Zakon Ukrainy «Pro finansovi posluhy ta derzhavne reguliuvannia rynkiv finansovykh poslug» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/2664-14 [In Ukrainian]
3. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnyi bank Ukrainy» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/679-14 [In Ukrainian]

4. Zakon Ukrainy «Pro banky ta bankivsku dialnosti» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/2121-14 [In Ukrainian]

5. Zakon Ukrainy «Pro systemu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.qov.ua/laws/show/4452 [In Ukrainian]

6. *Naumenkova, S. V.* Zarubizhnyi dosvid orhanizatsii system rehuliuvannia finansovykh ustanov // Finansy Ukrainy, no. 12, 2009. — P. 20–27. [In Ukrainian]

7. European Securities and Markets Authority. Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.esma.europa.eu [In English]

8. Petrik, O. Iakoiu maie buty orhanizatsiina struktura bankivskoho nahliadu v Ukraini? // Visnyk NBU, no. 11, 2009. — P. 3–6. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.78

Алексеенко Максим Дмитриевич,
д-р экон. наук, проф.,
профессор кафедры банковского дела,
ГУВЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: invest038@ukr.net

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЫНКА ДЕПОЗИТНЫХ УСЛУГ

АННОТАЦИЯ. Статья посвящена углублению теоретических основ роли государства на рынке депозитных услуг и разработке рекомендаций относительно совершенствования государственного регулирования депозитных корпораций. Обоснованы необходимость и основные цели государственного регулирования рынка депозитных услуг. Предложена классификация методов государственного регулирования депозитных корпораций. Оценена существующая система регулирования рынка депозитных услуг, особенности регулирования депозитных услуг банков со стороны Национального банка Украины и Фонда гарантирования вкладов физических лиц. Рассмотрены изменения в системе регулирования рынков финансовых услуг Европейского Союза. Сделан вывод, что Украина подтвердила целесообразность дальнейшего использования существующей модели секторного регулирования рынка финансовых услуг. Основные положения и выводы статьи могут быть использованы для разработки практических рекомендаций относительно усовершенствования процесса регулирования в сфере деятельности депозитных корпораций.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банки, банковское регулирование, государственное регулирование, депозитные корпорации, кредитные союзы, мегарегулятор финансовых рынков.

UDC 336.78

Alekseyenko Maksym Dmitrovich,
Doctor of Science (Economics), Professor,
Professor of the Banking Department
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: invest038@ukr.net

STATE REGULATION OF DEPOSITARY SERVICES MARKET

ABSTRACT. The article is devoted to deepening of theoretical foundation of state's role on depositary services market and developing of recommendations on improving of state regulation of depositary corporations. The necessity and main goals of state regulation of depositary services market are justified. The classification of methods of state regulation of depositary corporations is suggested. The current system of depositary services market regulation, the peculiarities of banking depositary services regulation from the side of National bank of Ukraine and Deposit Guarantee Fund are evaluated
The changes in the system of regulating of financial services markets in the European Union are examined. It is concluded that Ukraine confirmed the expediency of further exploitation of actual model of sectorial regulation of financial services market. Main statements and conclusions of the article can be used for working out the practical steps for improving of regulating process in sphere of depositary corporations activity

KEY WORDS*:* banks, banking regulation, state regulation, depositary corporations, credit unions, megaregulator of financial markers.

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрій Леонідович,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті поглиблено теоретичні засади щодо сутності управління ризиками страховика та розкрито методологічні основи здійснення такого управління. Автором доведено, що страхові компанії у своїй діяльності працюють з окремими групами ризиків: ризиками внутрішнього середовища, ризиками зовнішнього середовища, страховими та технічними ризиками. Така велика сукупність різноманітних ризиків потребує комплексного та системного управління ними, а також поєднання окремих підходів до їхнього управління. Насамперед, йдеться про поєднання підходів, які пропонуються наукою «ризик-менеджмент» і підходів щодо відбору ризиків на страхування. Це дало змогу виділити, детально охарактеризувати та наповнити новим змістом три основні етапи управління ризиками страхової компанії: ідентифікації ризику, оцінювання ризику та контролю за ризиком. Поглиблення методологічних засад такого управління дасть можливість страховим компаніям комплексно управляти всіма своїми ризиками з тим, щоб уникати можливих небезпек для ресурсів страхової компанії або її здатності виконувати страхові зобов'язання та приносити прибуток.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: управління ризиками, страхова компанія, технічний страховий ризик, ідентифікація ризику, оцінювання ризику, контроль за ризиком.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Будь-яка діяльність людини чи суб'єкта господарювання безпосередньо пов'язана з непередбачуваними подіями, що можуть виникати в процесі їх діяльності та призводити до збитків. Крім цього, вони мають постійно робити вибір при прийнятті певних рішень щодо своєї діяльності за умов неповної інформації, що також може призводити до збитків або недоотриманих вигод. Усе це можна охарактеризувати одним словом «ризик».

Ризик є невід'ємною складовою як життя людей, так і діяльності суб'єктів господарювання. На сучасному етапі всі розуміють, що ігнорувати ризики в своїй діяльності неможливо. Це може призвести до смерті, каліцтв, травм, банкрутств, недоотримання прибутків тощо. Ризиками потрібно управляти. Таке управління може бути представлено у вигляді розробленої фахівцями програми антиризикової діяльності з конкретними заходами, які потрібно обов’язково здійснити, або це можуть бути звичайні заходи запобігання настання ризиків (обережного поводження з небезпечними приладами, дотримання правил пожежної безпеки тощо).

Серед усіх суб’єктів ризику окремо можна виділити страхові компанії. Це унікальні інститути, які реалізують свою діяльність у ризиковому середовищі та погоджуються свідомо акумулювати додатково ще ризики інших суб’єктів господарювання. Для страховиків питання управління ризиками надзвичайно важливе, адже від цього залежить не тільки їх «виживання», але й «виживання» тих суб’єктів, які передали їм свої ризики.

Система управління ризиками страхових компаній повинна бути комплексною і включати підходи до управління різними ризиками. Від того, наскільки така система буде обґрунтованою та системною, залежить уся подальша діяльність страхових компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності понять «ризик» та «управління ризиками» присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Окремі дослідження стосуються поглиблення змісту цього поняття та пошуку нових методів та інструментів управління ризиками, інші — розроблення математичного апарату для дослідження ризиків у різних сферах діяльності. Значно менше дослідників зосередили свою увагу на дослідженні ризиків у сфері страхування. До них можна віднести вітчизняних учених К.Г. Воблого, О.О. Гаманкову, С.С. Осадця, Р.В. Пікус, Т.В. Ротову, Н.В. Ткаченко, та зарубіжних — Д. Бланда, Т. Мака, А. Манеса, К.Є. Турбіну, Т.А. Федорову, Г.В. Чернову, В.В. Шахова та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Більшість учених, досліджуючи проблеми управління ризиками в страховій сфері, розглядають страхові компанії як звичайних суб’єктів господарювання і пропонують їм використовувати звичайний інструментарій, розроблений наукою «ризик-менеджмент». На нашу думку, використовувати такий інструментарій можна лише відносно ризиків, які безпосередньо не пов’язані з операційною діяльністю страховиків. Страхові ризики потребують інших підходів, враховуючи те, що це ризики інших суб’єктів. Тобто система управління ризиками страхових компаній повинна включати всі підходи як до управління страховими, так і «не страховими» ризиками.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є поглиблення уяви щодо сутності управління ризиками страховика та розкриття методологічних основ здійснення такого управління на основі поєднання різних підходів до управління ризиками власне страхової компанії та ризиками, які приймаються на страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Страхові організації на відміну від будь-яких інших підприємницьких структур мають справу з великою кількістю ризиків [1, с. 91]. Вони, являючись суб'єктами господарювання, працюють у ризиковому середовищі, тобто їм притаманні дві групи ризиків: ризики внутрішнього середовища та ризики зовнішнього середовища.

До першої групи відповідно можна віднести ризики виникнення конфлікту між акціонерами щодо розподілу прибутку компанії, її подальшого розвитку, між персоналом щодо виконання функціональних обов'язків, невиконання поставлених планів продажу страхових послуг, викрадення працівником комерційної таємниці компанії тощо, до другої групи — економічні, транспортні, технічні, екологічні, політичні, військові ризики, стихійні явища, техногенні аварії та катастрофи. Перелік можливих ризиків, у площині яких функціонують страховики, дуже великий і він не є вичерпним.

Проте, на відміну від інших компаній, страховики свідомо йдуть на те, щоб взяти на свою відповідальність ще одну групу ризиків — ризики інших суб'єктів господарювання та населення, тобто вони свідомо акумулюють ще одну велику групу так званих «чужих» ризиків. Сукупність ризиків, прийнятих на страхування, характеризується таким поняттям, як страховий портфель. Уся поточна й перспективна діяльність страхової компанії спирається на страховий портфель, структура якого, в кінцевому підсумку, визначає подальшу долю існування страхової компанії як суб'єкта господарювання [2, с. 192]. Страхові ризики, тобто ризики, прийняті на страхування, є визначальними в діяльності кожного страховика і потребують особливого підходу до їх управління.

Робота страховиків зі страховими ризиками породжує ще одну, четверту групу специфічних ризиків — ризики, пов'язані зі страховою діяльністю. Це ризики, які притаманні виключно страховим компаніям. Іноді в літературі такі ризики ще називають технічними. Технічні ризики (ризики відповідальності) — різноманітні види ризиків, що прямо чи непрямо пов'язані з технічною та актуарною основою калькуляції страхових премій, а також ризики, пов'язані з операційними витратами та надмірним і некоординованим зростанням [3, с. 370]. До них можна віднести ризики правильного розрахунку страхових тарифів, андерайтингу, перестрахування, управління страховим портфелем, управління коштами страхових резервів.

На думку відомого німецького математика Т. Мака, технічний страховий ризик характерний тільки для страхового бізнесу і включає сукупність взаємопов'язаних трьох ризиків: ризик випадковості, ризик діагнозу та ризик прогнозу [4, с. 19]. Ризик випадковості полягає у недетермінованості сукупного збитку за страховим портфелем. Ризик діагнозу пояснюється недостатністю інформації та полягає в тому, що розрахункова оцінка випадкового розподілу збитків не відповідає реальності. Ризик прогнозу полягає в тому, що закономірності, виявлені на основі аналізу показників збитків за минулі роки, не відповідають сучасним закономірностям.

Така сукупність чотирьох різноманітних груп ризиків потребує обов'язкового управління ними та специфічних підходів до їх виявлення та оцінювання.

Управління ризиками страховика — це цілеспрямована діяльність компанії щодо ідентифікації, оцінювання та контролю за ризиками, які можуть завдати небезпеки ресурсам страхової компанії або її здатності виконувати страхові зобов'язання та приносити прибуток. Ця діяльність дозволяє звести до мінімуму ймовірність реалізації ризиків і розроблення можливих сценаріїв дій щодо їх уникнення, мінімізації та фінансування. З визначення можна зробити висновок про те, що процес управління ризиками складається з трьох етапів:

- ідентифікації ризику;
- оцінювання ризику;
- контролю за ризиком [5, с. 49–51].

Першим етапом управління є *ідентифікація ризику*, яка представляє собою систематичне виявлення та вивчення ризиків, які характерні для конкретного виду діяльності. Для цього необхідне вивчення всіх компонентів і факторів, що супроводжують ці ризики, зокрема:

- небезпек, які можуть призвести до несприятливого результату;

- ресурсів підприємства, які можуть постраждати від ризиків;
- факторів, що збільшують або зменшують ймовірність реалізації ризиків;
- збитків, у яких виражається вплив ризику на ресурси [6, с. 138–139].

Не зважаючи на інформацію надану страхувальником, представник страховика має ознайомитися або оглянути об'єкт страхування, оскільки інформація, надана страхувальником, у більшості випадків буває не точною та не повною. Необхідну інформацію можна отримати різними шляхами, включаючи їх комбінації. Це фізичний огляд, схеми послідовності технологічних та інших процесів, вивчення документів, співбесіда з ключовим персоналом. Фізичний огляд передбачає безпосередній огляд приміщень і спостереження за процесами, що відбуваються на об'єкті. Це дозволяє визначатися наскільки безпечним є приміщення і наскільки дані процеси можуть вплинути на майно та здоров'я третіх осіб. Також необхідно звернути увагу на робочі процеси, які відбуваються на даному об'єкті. Схеми послідовності технологічних та інших процесів дозволяють виявити, хто і як може на них вплинути. Застосовуються такі засоби: аналіз організаційної схеми підприємства, аналіз схем технологічних потоків, аналіз взаємодії структурних одиниць підприємства методом «вхід-вихід» тощо. Насамперед, це стосується залежності цих процесів від постачальників і клієнтів. Вивчення документів передбачає аудит бухгалтерських та інших звітів, ознайомлення з договорами та контрактами з постачальниками, клієнтами, орендарями тощо. Співбесіда з персоналом дозволяє отримати оперативну інформацію про стан об'єкта страхування, про можливі небезпеки тощо.

Другим етапом управління є *оцінювання ризику*. Воно зводиться до визначення ступеня його ймовірності та розмірів потенційного збитку [6, с. 141]. Цей етап є досить складним, оскільки немає єдиної визначеної структурованої методики оцінювання ризиків. Ризики є дуже різноманітними за своїми характеристиками. Тому залежно від сфери діяльності, виробничого циклу, бізнес-процесів, конкретного підприємства можуть застосовуватися різні підходи та методи оцінювання.

У відомому російському підручнику «Страхование» під редакцією Т.А. Федорової наводиться приклад складних методів HAZOP і HAZAN, які застосовуються в окремих галузях промисловості.

Метод HAZOP (hazard and operability) — небезпека-операбельність — розроблений у хімічній промисловості і використовується для систематичного вивчення процесів з метою визначення потенційних джерел небезпеки. Він включає групове обстеження процесу, складання схем трубопроводів і подальше вивчення кожної лінії з точки зору можливих відхилень від норми [6, с. 141].

Метод HAZAN (hazard analysis) — аналіз небезпек — представляє собою розроблення сценаріїв виникнення великих аварій на підприємствах у результаті можливих порушень правил безпеки. Виявляються можливі конкретні події, які можуть призвести до аварії, і викреслюється свого роду маршрутна карта кумуляції ризику (дорожня карта), що призводить до великого збитку [6, с. 141].

Зазначені методи оцінювання ризиків дуже трудомісткі та дорогі у використанні, тому не всі компанії можуть собі дозволити їх застосування, а в окремих ситуаціях — це і не потрібно (якщо ризики є невеликими, простими, масовими тощо).

У теорії управління ризиками виділяють 4 групи методів оцінювання ризиків:

• експертні — дають змогу визначити рівень ризику в тому разі, коли відсутня необхідна інформація для здійснення розрахунків або порівняння, ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів з наступною статистично-математичною обробкою результатів цього опитування;

• економіко-статистичні — застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання точної кількісної величини рівня ризику. Обчислюють середньоквадратичне відхилення, коефіцієнт варіації, β-коефіцієнт тощо;

• розрахунково-аналітичні — призначені для розрахунків відносно точного кількісного вираження рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази самого підприємства (переважно застосовуються при оцінці ризику неплатоспроможності і ризику зниження фінансової стійкості);

• аналогові — дають змогу оцінити рівень ризику по окремих операціях на основі порівняння з аналогічними, вже багаторазово здійснюваними операціями. При цьому для порівняння використовують як власний, так і зовнішній досвід здійснення таких операцій [7, с. 247].

Кожна група методів включає в себе ряд окремих методів. Вибір методу оцінювання ризиків повинен базуватися на порівнянні результатів оцінювання та зусиль, які потрібно прикласти для використання такого методу (складність розрахунків, необхідний обсяг інформації, кваліфікація персоналу тощо). Найпростішими та найменш витратними методами оцінювання ризиків є ймовірнісне оцінювання ризику та ранжування ризиків.

Ймовірнісне оцінювання ризику проводиться на основі виділення найголовніших, на думку менеджера, небезпек для даної фірми і оцінювання ймовірності їх реалізації [6, с. 142]. Головним результатом реалізації конкретної небезпеки є величина збитку, завдана підприємству. Цей показник є важливим і тому також потребує певного оцінювання. Слід зазначити, що збиток може бути як прямим, тобто від пошкодження, знищення та втрати майна, так і непрямим (втрата можливого доходу чи економічних вигод від переривання та простоювання виробництва).

Ранжування ризиків являє собою їх упорядкування з точки зору кількісних характеристик [6, с. 142]. Такими характеристиками можуть бути ймовірність їх настання та величина завданого збитку. Групування ризиків за співвідношенням величини збитку та його частотою представлено трикутником Хейнса на рис. 1.

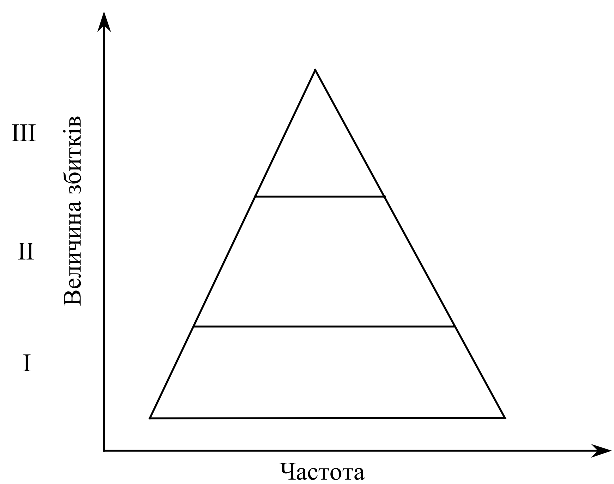

Рис. 1. Групування ризиків за величиною збитків та їх частотою [6, с. 142]

Найчастішими є невеликі за розміром збитки, вони стаються постійно, проте будь-яка компанія в змозі без проблем для свого фінансового стану покрити ці збитки. Далі йдуть збитки середні, частота їх настання значно менша за попередні, а розмір збитків більший, проте не критичний. Найбільші за величиною збитки стаються досить рідко, але їх реалізація може призвести до значних фінансових труднощів або навіть до банкрутства компанії. Таке групування ризиків дає можливість визначитися з тим, які ризики можна покрити за рахунок власних джерел (наприклад, резервного капіталу), а стосовно яких необхідно використовувати інші інструменти.

Упорядкування ризиків за співвідношенням ймовірності реалізації ризику та його величини можна представити у вигляді шкали коефіцієнтів, які визначаються експертами в певній галузі на базі їх досвіду (табл. 1).

Таблиця 1

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКІВ

<table>
<tr><th colspan="2">Шкала ймовірності ризику</th><th colspan="2">Шкала серйозності ризику</th></tr>
<tr><th>Коефіцієнт</th><th>Значення</th><th>Бал</th><th>Значення</th></tr>
<tr><td>0</td><td>Збиток неможливий</td><td>0</td><td rowspan="2">Дрібні збитки в рамках поточних витрат</td></tr>
<tr><td>0,1</td><td>Ймовірність украй мала</td><td>1</td></tr>
<tr><td>0,2</td><td>Збиток малоймовірний</td><td>2</td><td rowspan="2">Середні збитки</td></tr>
<tr><td>0,3</td><td>Невелика ймовірність</td><td>3</td></tr>
<tr><td>0,4</td><td>Ймовірність трохи менше 50 %</td><td>4</td><td rowspan="2">Піддаються контролю</td></tr>
<tr><td>0,5</td><td>Ймовірність 50/50</td><td>5</td></tr>
<tr><td>0,6</td><td>Досить імовірний</td><td>6</td><td rowspan="2">Розмір найбільших збитків у минулому</td></tr>
<tr><td>0,7</td><td>Більш імовірний, ніж ні</td><td>7</td></tr>
<tr><td>0,8</td><td>Передбачуваний</td><td>8</td><td>Серйозні збитки</td></tr>
<tr><td>0,9</td><td>Дуже ймовірний</td><td>9</td><td>Вельми серйозні збитки</td></tr>
<tr><td>1,0</td><td>Відбудеться напевно</td><td>10</td><td>Катастрофічні збитки</td></tr>
</table>

Джерело [6, с. 143]

Шкала оцінювання ймовірності реалізації ризику знаходиться в проміжку між 0 та 1. Якщо ймовірність настання ризику дорівнює 0, то можна стверджувати що збитки завдані не будуть, і навпаки, якщо ймовірність настання дорівнює 1 — збитки точно будуть. Більшість ризиків за такою характеристикою знаходиться якраз між 0 та 1, тобто вони можуть з певною ймовірністю статися (одні ризики — з більшою ймовірністю, інші — з меншою). Шкала величини ризику оцінюється в балах від 0 (дрібні збитки) до 10 (катастрофічні збитки).

Шкала оцінювання ризиків дає можливість доповнити та деталізувати інформацію трикутника Хейнса та розробити дієву політику компанії в області управління ризиками.

Завершальним етапом управління ризиками є ***контроль за ними***. Контроль за ризиком може здійснюватися у фізичній і фінансовій формах. Фізичний контроль передбачає використання різних організаційних заходів, що дозволяють зменшити ймовірність реалізації ризику та величину можливих збитків. До таких заходів можна віднести: встановлення протипожежної системи, дотримання правил техніки безпеки, модернізація виробництва, використання інноваційних технологій тощо. Фінансовий контроль — це пошук джерел фінансування можливих збитків. Такий контроль за ризиками здійснюється шляхом передачі ризику страховій компаній або за рахунок самофінансування.

Контроль за ризиками здійснюється такими способами:

1) уникнення ризику;
2) зменшення (мінімізація) ризику;
3) обмеження (локалізація) ризику;
4) передавання ризику.

Найефективнішим та найважчим способом контролю за ризиками є їх *уникнення*. Ефективність полягає в тому, що фактично уникаючи ризикових подій, можна звести ймовірність реалізації ризику до нуля. На практиці здійснити такі заходи дуже важко, оскільки для цього компанії потрібно відмовитися від ризикових видів діяльності на користь безризикових. Складність цього способу полягає у безперспективності пошуку безризикової діяльності та відповідно свідомої відмови від отримання економічної вигоди. Цей спосіб можна використовувати частково, уникаючи лише окремих більш ризикових операцій на користь альтернативних (якщо вони є) менш ризикових.

Другим способом є *зменшення (мінімізація)* ризику. Цей спосіб полягає у ефективній попереджувальній діяльності, коли негативних наслідків реалізації ризику уникнути неможливо. Він потребує значних фінансових витрат на придбання різноманітних технічних засобів і проведення організаційно-технічних заходів, які б дозволили зменшити і кількість, і величину ризиків.

Наступним способом контролю за ризиком є його *обмеження (локалізація)*. Коли внаслідок реалізації ризику будо завдано певних збитків, єдине, що можна зробити, це вжити можливих організаційних заходів задля зменшення можливих збитків.

Останнім способом є *передавання ризику*. Його суть полягає в тому, що ризик може передаватися іншим суб'єктам господарювання. Головна мета цього способу — визначитися з джерелами фінансування негативних результатів реалізації ризику. Або компанія сама фінансує свої збитки, або вона їх розділяє з іншими суб'єктами.

Самостійне фінансування своїх ризиків називають ще самострахуванням. Воно може бути в таких формах: віднесення невеликих збитків до складу ціни продукції (послуги), отримання необхідних грошових коштів від продажу частини власних активів, створення спеціальних резервних фондів та отримання кредиту на покриття збитку. Для організації самострахування необхідно деяку суму коштів вилучити з господарського обороту та управляти нею, інвестуючи в певні активи. Це призводить до зменшення оборотних коштів у розпорядженні компанії та до зростання витрат на управління вилученими коштами.

Якщо компанія не може покрити потенційні збитки за рахунок власних коштів, вона змушена передавати частину або весь ризик іншим суб'єктам господарювання — страховим компаніям. Це призводить до певних витрат на сплату страхової премії, але з іншої сторони дає можливість покривати будь-які збитки за рахунок страхових виплат. У кожному конкретному випадку будь-яка компанія повинна прийняти для себе рішення чи залишити ризик на власній відповідальності чи передавати його страховим компаніям.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Враховуючи вимоги Solvency II, які набувають чинності в Європейському Союзі з наступного року та плануються до запровадження через кілька років в Україні, страхові компанії повинні будуть зосередити основну увагу на управлінні своїми ризиками. Таке управління має включати визначені нами етапи: ідентифікації ризику, оцінювання ризику та контролю за ризиками, а також поєднувати методологічні підходи до управління власними ризиками, страховими ризиками та технічними ризиками.

На думку В.П. Савчука, з якою ми погоджуємося, для того щоб збільшити вартість бізнесу необхідно здійснювати різноманітні покращення (інновації), перевіряючи їх результативність, тобто оцінюючи позитивний вклад інновацій у загальну величину вартості бізнесу [8, с. 74]. Тому на сучасному етапі страхові компанії повинні поступово готуватися до запровадження нових підходів в управлінні ризиками з тим, щоб з однієї сторони відповідати новим вимогам, а з іншої — збільшувати свою вартість. Надалі дослідження мають стосуватися поглиблення уявлень щодо конкретних процедур та інструментів, які дозволять більш ефективно управляти ризиками страхових компаній.

Бібліографічний список

1. *Баранов А. Л*. Страхові організації в системі управління ризиками / А.Л. Баранов // «Фінансовий механізм вирішення глобальних проблем: попередження економічних криз»: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 вересня 2012 р.). — Ч. 2. — Дніпропетровськ: Біла К.О., 2012. — С. 90–91.

2. *Гаманкова О. О*. Фінанси страхових організацій: Навч. посіб. / О.О. Гаманкова. — К.: КНЕУ, 2007. — 328 с.

3. Страхування: практикум: навч. посіб. / за ред. В.Д. Базилевича. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Знання, 2011. — 607 с.

4. *Мак Томас*. Математика рискового страхования / Пер. с нем. — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. — 432 с.

5. *Баранов А. Л., Баранова О. В*. Управління ризиками страхової компанії / А.Л. Баранов, О.В. Баранова // «Грудневі читання — 2013»: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (12 грудня 2013 р.). — Том 1. — К.: Логос, 2013. — С. 49–51.

6. Страхование: учебник / под ред. Т.А. Федоровой. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Магистр, 2008. — 1006 с.

7. *Лук'янова В. В., Головач Т. В*. Економічний ризик: Навч. посіб. / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. — К.: Академвидав, 2007. — 464 с.

8. *Савчук Владимир*. Стратегия+Финансы: уроки принятия бизнес-решений для руководителей / Владимир Савчук. — К.: CompanionGroup, 2009. — 352 с.

References

1. *Baranov, A. L.* Strahovi organizacii v systemi upravlinnia ryzykamy [Insurance organizations in risk management]. // Finansovyi mehanizm

vyrishennia globalnyh problem: poperedzhennia ekonomichnyh kryz: materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (20–21 veresnia 2012), vol. 2 — Dnipropetrovsk: Bila K.O. (2012). — P. 90–91 [In Ukrainian].

2. *Gamankova, O. O.* Finansy strahovyh organizacii [Finance of Insurance Organizations]: Navch. posib. — Kyiv: KNEU (2007). — 328 p. [In Ukrainian].

3. Strahuvannia [Insurance]: praktykum: navch. posib. / za red. Bazylevycha V.D. — Kyiv: Znannia (2011). — 607 p. [In Ukrainian].

4. *Mak, Tomas.* Matematika riskovogo strahovaniia [Mathematics of risk insurance] / Per. s nem. — Moskva: ZAO «Olimp-Biznes» (2005). — 432 p. [In Russian].

5. *Baranov, A. L., Baranova, O. V.* Upravlinnia ryzykamy strahovoi kompanii [Risk management of insurance company]. // Grudnevi chytannia: zbirnyk tez dopovidei Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii (12 grudnia 2013), vol. 1 — Kyiv: Logos (2013). — P. 49–51 [In Ukrainian].

6. Strahovanie [Insurance]: uchebnik / pod red. Fedorovoi T.A. — Moskva: Magistr (2008). — 1006 p. [In Russian].

7. *Lukianova, V. V., Golovach, T. V.* Ekonomichnyi ryzyk [Economical risk]: Navch. posib. — Kyiv: Akademvydav (2007). — 464 p. [In Ukrainian].

8. *Savchuk, Vladimir.* Strategiia+Finansy: uroki priniatiia biznes-reshenii dlia rukovoditelei [Finance + Strategy: Lessons of making business decisions for managers] — Kiev: CompanionGroup (2009). — 352 p. [In Russian].

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 368.03:657.631.6

Баранов Андрей Леонидович,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры страхования,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ РИСКАМИ СТРАХОВОЙ КОМПАНИИ

АННОТАЦИЯ. В статье углубленно теоретические основы сущности управления рисками страховщика и раскрыты методологические основы осуществления такого управления. Автором доказано, что страховые компании в своей деятельности работают с отдельными группами рисков: рисками внутренней среды, рисками внешней среды, страховыми и техническими рисками. Такая большая совокупность разнообразных рисков требует комплексного и системного управления ими , а также совмещение отдельных подходов к их управлению. Прежде всего, речь идет о совмещении подходов, предлагаемых наукой «риск-менеджмент» и подхо-

дов к отбору рисков на страхование. Это позволило выделить, подробно охарактеризовать и наполнить новым содержанием три основные этапы управления рисками страховой компании: идентификации риска, оценки риска и контроля за риском. Углубление методологических основ такого управления позволит страховым компаниям комплексно управлять всеми своими рисками с тем, чтобы избегать возможных опасностей для ресурсов страховой компании или ее способности выполнять страховые обязательства и приносить прибыль.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: управление рисками, страховая компания, технический страховой риск, идентификация риска, оценка риска, контроль за риском.

UDC 368.03:657.631.6

Baranov Andrii Leonidovych,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Insurance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: andrey.baranov@mail.ru

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF INSURANCE COMPANY RISK MANAGEMENT

ABSTRACT. Theoretical foundation as to the insurer's risk management essence is developed and methodological basics of performing of such management are disclosed in the article. It is proved by the author that insurance companies work with particular groups of risks while performing their activity: internal environment risks, external environment risks, insurance and technical risks. Such a large amount of various risks requires a complex and system management as well as combination of separate approaches to their management. The approaches suggested by "risk management" science and approaches as to insurance risk selection have to be combined foremost. This enabled to point out, characterize in detail and fill with a new meaning three main stages of insurance company risk management: risk identification, risk evaluation and risk control. Development of such management methodological basics will enable insurance companies to handle all of their risks in complex with the purpose of avoiding potential hazards to insurer's resources or to its ability to carry insurance liabilities and generate revenue.

KEY WORDS: risk management, insurance company, technical insurance risk, risk identification, risk evaluation, risk control.

УДК 336.2

Волковський Євген Ігорович,
асистент кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: kgradbud@mail.ru

МІСТО КИЇВ — ГЕНЕРАТОР БЮДЖЕТНИХ НАДХОДЖЕНЬ ДЕРЖАВИ

АНОТАЦІЯ. Завданням даної дослідної роботи є визначення ролі великих міст у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, через механізм бюджетних відносин. Дослідження здійснено на прикладі столиці України — міста Києва. При здійсненні дослідження використовувались методи аналогії, синтезу та індукції. За результатами роботи обґрунтовано важливість діяльності економік столичних міст, визначено основні фактори, що впливають на формування бюджетних ресурсів у м. Києві. Виявлено скорочення ролі надходжень зведеного бюджету, що формується в місті Києві, у загальному обсязі доходів Зведеного бюджету України. Напрямками подальших досліджень мають стати ефекти бюджетних відносин, що мають вплив на функціонування міста, як територіально обмеженої економічної системи. Публікація є першою, що аналізує усі бюджетні надходження, які формуються в межах території столичного міста в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: місто, доходи, валовий внутрішній продукт, податок, бюджет.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Науковий і практичний інтерес до питань розвитку міст постійно зростає, оскільки вони як центри соціально-економічної активності визначають розвиток своїх країн. Сьогодні в умовах соціально-економічних потрясінь і криз дослідження питань функціонування муніципалітетів набуває ще більшого значення, адже саме вони відповідальні за відновлення стабільності та економічного зростання. При цьому постає проблема аналізу бюджетних відносин у містах, які мають велику вагу у суспільному відтворенні. Оскільки їх ефективність і результативність головним чином впливає на можливості бюджетного стимулювання економіки з боку держави. Особливого значення набуває дослідження формування бюджетних надходжень у місті Києві, який є головним економічним центром України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання аналізу регіональних фінансів і розвитку міст представлені у роботах Буряченка А. Є, Гапонюка М.А., Луніної І.О., Кирленко О.П., Циммерманна Х, Чугунова І.Я. Також широко розглядаються фінансові відносини, що виникають у містах у публікаціях таких міжнародних науково-дослідницьких організацій, як Програма Організації Об'єднаних Націй по населених пунктах і McKinsey Global Institute.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Необхідно відзначити, при аналізі бюджетних надходжень муніципальних утворень науковці звертають лише на формування доходів місцевого бюджету міста. Залишаючи поза увагою той факт, що функціонуючи як єдина територіально обмежена економічна система місто у своїй діяльності генерує доходи як державного та місцевого бюджету.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою даної статті є аналіз фінансових відносин, пов'язаних з бюджетними надходженнями державного та місцевого бюджетів, що виконуються в межах території столиці України міста Києва. Завданнями даної роботи є визначення ролі бюджетних надходжень, що формуються на території м. Києва у наповненні Зведеного бюджету України, аналіз визначальних бюджетоутворюючих податків і факторів що впливають на їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Головною тенденцією розвитку міст сьогодні є постійне збільшення частки міського населення порівняно з сільським. У 2008 вперше в історії більше половини населення Землі, 3,3 мільярда людей, живе у міських поселеннях. Міське населення світу зросло з 220 мільйонів до 2,8 мільярда у 20-му столітті. До 2030 року передбачається зростання кількості урбанізованого населення до 5 мільярдів [1, с. 1].

Місто Київ є найбільшим українським мегаполісом і є одним з найбільших міст Європи. Великі міста, особливо столичні відрізняються від менших міст або сільських населених з простої причини — вони мають набагато вищу кількість населення, яке в свою чергу є набагато різнорíднішим у характеристиках соціально-економічної активності, а ніж у маленькому місті [2, с. 4]. Проте місто це не просто скупчення будинків і людей. Це ще осередця усіх форм активності множини людей [3, с. 8].

Сьогодні, великі міста без сумніву є економічними гігантами світової економіки. У 2007 році 600 найбільших міських агломерацій генерували половину усього світового ВВП, і до 2025 їх частка має до 60 % [4, с. 1]. Що вказує вищу продуктивність праці та ВВП на душу населення.

Це пояснюється рядом факторів.

По-перше, великі міста приваблюють до розміщення у них провідних світових та регіональних підприємницьких організацій. Оскільки тут вони мають широкий вибір ресурсної бази, головним чином робочої сили, також мереж збуту та дослідницьких установ.

Великі міста формують відповідний їх обсягам ринок робочої сили та концентрують велику кількість підприємств. Це забезпечує конкуренцію та спеціалізацію економічних агентів, що в свою чергу призводить до зростання ефективності функціонування.

Також необхідно зазначити, що рівень навичок і вмінь робочої сили, перебуває у межах великого міста призводить до підвищеного рівня оплати праці, що є вищим за середній показник у країні.

Міста також характеризуються великою часткою капіталу, що припадає на одну людину. Та зогляду на високий науково-технічний потенціал вони забезпечують велику частку науково-дослідницької роботи країни.

Особливе місце серед великих міст займають міста, що є столицями своїх країн. Даний статус надає їм символічної функції. Оскільки вони є центрами політичного та культурного життя. Що також змічнює економічну базу столичного міста [5, с. 763]. Ще відомий український учений М.П. Яснопольский твердив, що: «Фінансові засоби найбільше припливають у ті частини держави, де сильніше б'ється пульс політичного життя — у столичний та окружні центри управління» [6, с. 200].

Тому необхідно зазначити, що великі столичні міста, формують зайнятість, багатство та зростання продуктивності. При цьому треба навіть одне місто може генерувати значну частку ВВП країни.

Так, наприклад, у табл. 1 представлено показники частки ВВП країни створеного столицями розвинених країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

ЧАСТКА НАСЕЛЕННЯ ТА ВВП У СТОЛИЦЯХ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН, % [1, с. 9]

Показник	Токіо	Лондон	Париж	Торонто	Дублін	Сідней	Відень
Частка ВВП	34,1	25,4	26,5	19,5	32,8	25,7	36,9
Частка населення	26,8	20,3	16,2	17,2	25,9	21	24,4

Проте необхідно зазначити, що роль великих міст у національних економіках країни, що розвиваються ще більше ніж у розвинених країнах. Так, наприклад, Сан-Паулу маючи 10,5 % населення генерує 19,5 % ВВП країни. Шанхай з населенням 1,2 % населення генерує 2,9 % ВВП. Буенос-Айрес з його 32,5 % населення виробляє 63,2 % ВВП. Даний аналіз вказує, що великі міста є важливими центрами економічного життя країн світу. При цьому внесок таких міст у країнах, що розвиваються може становити більше 2 % ВВП на 1 % населення країни, що проживає у відповідному місті [1, с. 10].

Нами було здійснено відповідні розрахунки для м. Києва (табл. 2). Вони вказують, що столиця України забезпечує виробництво 17–18 % ВВП України, що робить його провідним економічним центром. При цьому кількість населення становить біля 6 % від загальної кількості. Тобто, 1 % населення, що працює у м. Києві, створює біля 3 % від ВВП країни.

Таблиця 2

ЧАСТКА НАСЕЛЕННЯ ТА ВВП М. КИЄВІ [7, 8]

Рік	2006	2008	2009	2010	2011
ВВП, млн грн	544153	948056	913345	1082569	1316600
ВРП м. Київ, млн грн	95267	169564	169537	196639	223774
Частка ВВП, створенного Києвом, %	17,51	17,89	18,56	18,16	17,00
Населення України, тис. чол.	46929,5	46372,7	46143,7	45962,9	45778,5
Населення м. Київ, тис. чол.	2693,2	2740,2	2724,2	2785,1	2799,2
Частка населення міста Києва, %	5,74	5,91	5,9	6,06	6,11

Даний показник є достатньо високим, і вказує на надзвичайну важливість міста для забезпечення соціально-економічного розвитку усієї країни.

Левову частину доходів держави формують наступні джерела: податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, податок на додану вартість.

Економічна привабливість міста зумовлює велику концентрацію підприємств. Якщо у 2000 році у місті Києві знаходилось біля 15 % усіх підприємств України, то 2012 цей показник складав 20 % [9].

Підприємства, що знаходяться у м. Києві, генерують більше половини фінансового результату до оподаткування, що створюється у країні. У 2012 році підприємства м. Києва згенерували 54,1 млрд грн при загальному результаті в Україні у 101,9 млрд грн [8, с. 389].

Головний внесок у формуванні фінансового результату у 2012 дали:

— промислові підприємства;

— підприємства оптової та роздрібної торгівлі;

— підприємства з надання інформаційних та телекомунікаційних послуг [8, с. 42].

Такі показники вказують на значний потенціал до наповнення бюджету податком на прибуток підприємств. Частка надходжень від податку на прибуток підприємств в м. Києві є значною. У період з 2008 по 2012 рік вона коливається з 26 % у 2011 році до 45 % у 2009 році (табл. 3).

При цьому найвищу рентабельність мають підприємства, що надають інформаційні та телекомунікаційні послуги, підприємства оптової та роздрібної торгівлі та підприємства, що надають освітні послуги. Їх рентабельність у 2012 році перевищила 10 %.

Як уже було зазначено, перевагою великої концентрації населення виступає наявність кваліфікованої робочої сили. Підприємство, що зорієнтоване на виробництво складної продукції, що має великий відсоток доданої вартості, потребує залучення робітників, що мають відповідну кваліфікацію. Таку робочу силу важко знайти у маленьких містах чи селах. Велике місто пропонує найрізноманітнішу комбінацію кваліфікацій робочої сили. Така ситуація призводить до збільшення середніх доходів населення саме у великих містах. Так, у місті Києві наявний дохід у розрахунку на одну особу є значно більшим порівняно із середнім показником в Україні. Причому цей розрив у доходах має тенденцію до збільшення. Так, як якщо доход у розрахунку на одну особу в м. Києві перевищував середній показник в Україні у 2002 році на 45 %, то у 2012 році цей розрив складав понад 100 %. [13] Дана ситуація вказує на фундаментальні переваги столичної території при формуванні доходів бюджету від податку з доходів фізичних осіб, порівняно з іншими адміністративно-територіальними утвореннями.

Таблиця 3

НАДХОДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ [10–12]

Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Надходження від податку на прибуток підприємств в Україні, млн грн	47856	33048	40359	55096	55793
Надходження від податку на прибуток підприємств у м. Києві, млн грн	14116	15023	14844	14468	18592
Частка Надходжень від податку на прибуток підприємств у м. Києві, %	29	45	36	26	33

У період з 2008 по 2012 роки частка податку з доходів фізичних осіб складала від 10 до 21 % від загального обсягу надходжень цього податку в країні. Таке різке зменшення пов'язане із введенням в дію Податкового Кодексом України та особливостями структури наповнення бюджету від податку на доходи фізичних осіб (табл. 4).

Серед причин скорочення надходжень можна назвати:

— зменшення ставки оподаткування по дивідендах і роялті з 15 % до 5 %;

— зменшення ставки оподаткування по нерезидентах з 30 % до 15 %;

— зменшення ставки оподаткування по рухомому майну з 15 % до 5 %;

— звільнення від оподаткування один раз на рік доходів з продажу нерухомого майна без обмежень за площею [14].

Таблиця 4

НАДХОДЖЕННЯ ПОДАТКУ З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ [10, 12]

Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Надходження від податку з доходів фізичних осіб в Україні, млн грн	45895	44485	51029	60224	68092
Надходження від податку з доходів фізичних осіб у м. Києві, млн грн	9859	9381	10227	6165	7026
Частка Надходжень від податку з доходів фізичних осіб у м. Києві, %	21	21	20	10	10

Сукупні втрати надходжень внаслідок введення дію податкових реформ від податку з доходів фізичних осіб, що виконується на території м. Києва у 2011 році склали приблизно 6 млрд грн.

Найбільшу фіскальну вагу у формування бюджетних надходжень має податок на додану вартість. При мобілізації надходжень від даного податку м. Київ також має виключні переваги:

1) частка міста Києва у загальній кількості створеної валової доданої вартості становить 18 %;

2) середня заробітна плата працівника у м. Києві перевищує середній показник у країні у 1,5 разу і в 2012 році складала 4607 грн. Оскільки кінцевими платниками цього податку є фізичні особи, які є кінцевими споживачами товарів;

3) частка в м. Києві імпорту товарів і послуг від загальному обсягу становила у 2012 році більше 30 % [8, 9].

Так, згідно із проведеним аналізом, частка надходжень до бюджету від ПДВ у місті Києві має чітку тенденцію до спадання. У 2009 році вона становила дві третини від усіх надходжень ПДВ на території України, тоді як у 2012 році вона скоротилася майже вдвічі і становила 34 % (табл. 5).

Утім необхідно зазначити, що ПДВ є стабільним джерелом надходжень державного бюджету, що виконується на території м. Києва. Його частка впродовж 2009–2012 років скоротилася з 57 до 44 %. Проте значно змінилась структура наповнення цього податку. Так, якщо у 2009 надходження ПДВ від імпорту товарів і послуг у місті Києві становили дві третини, то у 2012 році вони зменшилися за своїм обсягом у два рази. Надходження ПДВ від вироблених в Україні товарів і послуг у місті Києві за цей період виросли з 20 463 млн грн до 34 905 млн грн без врахування відшкодування, і становили більше 60 % від усіх надходжень [10].

Таблиця 5

НАДХОДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ [10, 12]

Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Надходження від податку на додану вартість в Україні, млн грн	92 082	84 596	86 315	130 093	138 826
Надходження від податку на додану вартість у м. Києві, млн грн	49 185	55 643	47 481	50 968	46 711
Частка надходжень від податку на додану варість у м. Києві, %	53	66	55	39	34

Відповідно до мети даної статті нами було здійснений аналіз сукпного внеску столичного міста у формування бюджету країни. Відповідно до вказаних показників м. Київ є головною адміністративно-територіальною одиницею, що формує централізований фонд фінансових ресурсів держави (табл. 6).

Таблиця 6

ВИКОНАННЯ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА М. КИЄВА [10–12]

Рік	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи Зведеного бюджету України без урахування міжбюджетних трансфертів, млн грн	297 893	272 967	314 506	398 553	445 525
Доходи державного та місцевого бюджетів, виконаних у м. Києві, без урахування міжбюджетних трансфертів, млн грн	101 150	104 413	104 429	108 841	117 414
Частка бюджетних доходів у м. Києві, %	34	38	33	27	26

Проте роль столиці України, як генератора бюджетних надходжень у масштабах країни поступово спадає, так у 2009 його частка складає понад третину від усіх доходів, тоді як у 2013 році вона понад чверть від усіх бюджетних надходжень. Головним чином це пов’язано із змінами у структурі надходжень податку на додану вартість і податку з доходів фізичних осіб, які справляються у межах території міста. Визначальними факторами таких змін є введення в дію Податкового кодексу України та значне падіння надходжень від імпорту товарів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Однією з тенденцій розвитку світової економіки є процес урбанізації населення. Так сьогодні більше половини мешканців світу проживають у міських агломераціях. Міста, зважаючи на переваги від концентрації виробничих сил та ефекту масштабу, формують зайнятість, багатство та зростання продуктивності. Особливе місце при цьому займають столиці країн, які дуже часто є головними генераторами валового внутрішнього продукту. Здійснивши порівняльний аналіз провідних столиць світу та м. Києва, необхідно зазначити, що останній має значно вищий показник ВВП, який припадає на частку населення міста. Зважаючи на це м. Київ забезпечував від чверті до третини від усіх бюджетних надходжень України впродовж попередніх років. При цьому частка надходжень від податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість, що мобілізувалися на території м. Києва у певні періоди перевищувала 40–50 % від аналогічних надходжень в країні. Головною тенденцією, що виявлена в даній публікації є падіння ролі м. Києва, як генератора бюджетних надходжень, проте вона досі залишається дуже значною.

Напрямками подальших досліджень мають стати стимулюючі та дестимулюючі ефекти бюджетних відносин, що мають вплив на функціонування міста, як територіально обмеженої економічної системи.

Бібліографічний список

1. The economic role of cities [Text]: The global urban economic dialogue series/ Ed/ by Xing Quan Zhang and Tom Osanjo. — Nairobi : UN-HABITAT, 2011. — 45 p.

2. Enid Slack Financing Large Cities and Metropolitan Areas [Text] /Enid Slack / Institute on Municipal Finance and Governance, 2010. [Electronic resourse]. — Available from: http://www.munkschool.utoronto.ca/imfg/uploads/73/financing_large_cities_and_metropolitan_areas.pdf

3. *Глазычев В*. Урбанистика / В. Глазычев. — М.: Европа,2008. — 220 с.

4. Urban world: Mapping the economic power of cities. — McKinsey Global Institute. — March 2011 . [Electronic resourse]. — Available from: http://mondohonline.files.wordpress.com/2011/08/mgi_urban_world_full_report.pdf

5. *Zimmermann H* Do different types of capital cities make a difference for economic dynamism?[Text] / Horst Zimmermann / Environment and Planning : Government and Policy 2010, volume 28, pages 761–767. [Electronic resourse]. — Available from:: http://www.envplan.com/abstract.cgi?id=c286com/

6. *Яснопольский Николай Петрович*. О географическом распределении Государственных расходов России. Ч. 2. / Н.П. Яснопольский [Текст]: — Киев: Типография императорского университета св. Владимира, 1897. — 683 с.

7. Статистичний щорічник м. Києва за 2007 рік [Текст] / Держ. Комітет статистики України, Головне управління статистики у м. Києві / за ред. Р.Г. Віленчук. — К.: Консультант, 2008. — 375 с.

8. Статистичний щорічник м. Києва за 2012 рік [Текст] / Держ. служба статистики України, Головне управління статистики у м. Києві / за ред. Р.Г. Віленчук. — К.: Інтерекспресдрук, 2013. — 458 с.
9. Україна у цифрах 2012 [Текст]/ Держ. служба статистики України / за ред. О.Г. Осауленка. — К., 2013. — 249 с.
10. Головне управління Державної казначейської служби України у м. Києві: Звітність про виконання місцевого бюджету м Києва 2008—2012 рр.
11. Головне управління Державної казначейської служби України у м. Києві: Звітність про виконання державного бюджету на території м Києва 2008—2012 рр.
12. Міністерство фінансів України. Сайт в мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.minfin.gov.ua/control/ uk/publish/archive/main?cat_id=77643
13. Державний служба статистики України. — Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2008/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dn_reg2008_u.html
14. Київська міська державна адміністрація, Головне фінансове управління: Пояснювальна записка про виконання бюджету міста Києва за 2011 рік.

References

1. The economic role of cities [Text]: The global urban economic dialogue series/ Ed/ by Xing Quan Zhang and Tom Osanjo. — Nairobi: UN-HABITAT, 2011. — 45 p. [In English]
2. Enid Slack Financing Large Cities and Metropolitan Areas [Text] /Enid Slack / Institute on Municipal Finance and Governance, 2010. [Electronic resourse]. — Available from: http://www.munkschool.utoronto.ca/imfg/uploads/73/financing_large_cities_and_metropolitan_areas.pdf [In English]
3. *Glazychev, V. Urbanistika*. — M.: Evropa, 2008. — 220 s. [In Russian]
4. Urban world: Mapping the economic power of cities. — McKinsey Global Institute. — March 2011. [Electronic resourse]. — Available from: http://mondohonline.files.wordpress.com/2011/08/mgi_urban_world_full_report.pdf [In English]
5. *Zimmermann H*. Do different types of capital cities make a difference for economic dynamism? [Text] / Horst Zimmermann / Environment and Planning : Government and Policy 2010, volume 28, pages 761–767. [Electronic resourse]. — Available from: http://www.envplan.com/abstract.cgi?id=c286com/ [In English]
6. *Yasnopolskiy, N. P.* O geograficheskom raspredelenii Gosudarstvennyh raskhodov Rossii chast 2. / N.P. Yasnopolskiy [Tekst]: —

Kiev: Tipografiya imperatorskogo universiteta sv. Vladimira, 1897. — 683 s. [In Russian]

7. Statystychnyi shchorichnyk m. Kyieva za 2007 rik [Tekst] / Derzh. Komitet statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnya statystyky u m. Kyievi/ za red. R.G. Vilenchuk. — K.: Konsultant, 2008. — 375 s. — Alf.- predm. pokazhchyk: s.371 — 375 [In Ukrainian]

8. Statystychnyi shchorichnyk m. Kyieva za 2012 rik [Tekst] / Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy, Golovne upravlinnya statystyky u m. Kyievi/ za red. R.G. Vilenchuk. — K.: Interekspresdruk, 2013. — 458 s.

9. Ukraina u tsyfrah 2012 [Tekst] / Derzh. sluzhba statystyky Ukrainy / za red. O.G. Osaulenka — K.: 2013. — 249 s. [In Ukrainian]

10. Golovne upravlinnya Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy u m. Kyievi: Zvitnist pro vykonannya mistsevogo biudzhetu m Kyieva 2008—2012. [In Ukrainian]

11. Golovne upravlinnya Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy u m. Kyievi: Zvitnist pro vykonannya derzhavnogo biudzhetu na terytorii m Kyieva 2008—2012 rr. [In Ukrainian]

12. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643 [In Ukrainian]

13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2008/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dn_reg2008_u.html [In Ukrainian]

14. Kyivska miska derzhavna administratsia, Golovne finansove upravlinnya: Poiasniuvalna zapyska pro vykonannia biudzhetu mista Kyieva za 2011 rik. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.2

Волковский Евгений Игоревич,
ассистент кафедры финансовые рынки,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: kgradbud@mail.ru

ГОРОД КИЕВ — ГЕНЕРАТОР БЮДЖЕТНЫХ ПОСТУПЛЕНИЙ ГОСУДАРСТВА

АННОТАЦИЯ. Заданиями данной исследовательской работы является определение роли больших городов в обеспечении социально-экономического развития страны, через механизм бюджетных отношений. Исследование осуществлено на примере столицы Украины города Кие-

ва. При осуществлении исследования использовались методы аналогии, синтеза, а также индукции. По результатам работы обоснована важность деятельности экономик столичных городов, определены основные факторы, которые влияют на формирование бюджетных ресурсов в г. Киеве. Выявлено снижение роли поступлений сводного бюджета, который формируется в городе Киеве, в общем объёме доходов Сводного бюджета Украины. Направлениями последующих исследований должны стать эффекты бюджетных отношений, которые оказывают влияние на функционирование города, как территориально ограниченной экономической системы. Публикация является первой, что анализирует все бюджетные поступления, которые формируются в пределах территории столичного города в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: город, доходы, валовой внутренний продукт, налог, бюджет.

UDC 336.2

Volkovskyi Ievgen Igorovitch,
Assistant, Department of Financial Markets
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: kgradbud@mail.ru

KYIV AS THE GENERATOR OF STATE BUDGET REVENUES

ABSTRACT. The research is conducted with the purpose to define the role of major cities in providing social and economic development of the country through the mechanism of budgetary relations. The research is performed on the base of Kyiv, the capital of Ukraine. Methods of analogy, synthesis and induction were used while performing the research. The importance of functioning of capital city economies is justified, the main factors which influence the formation of budgeting resources in Kyiv are determined by the results of the work. The reduction of the role of the revenues of consolidated budget which is formed in Kyiv in the total amount of revenues of Consolidated budget of Ukraine was revealed. The effects of budgetary relations which influence the functioning of the city as an economic system limited in territory should be a subject for further investigation. The publication is the first research that examines all budget revenues which are formed within the territory of the capital city of Ukraine.

KEY WORDS: city, revenues, gross domestic product, tax, budget.

УДК 368.036.1

Залєтов Олександр Миколайович,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: zaletov@ukr.net

ПРОЯВИ РЕГУЛЯТОРНОГО ЗАХОПЛЕННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

АНОТАЦІЯ. У статті ідентифіковано та вивчено феномен, який у теорії державного регулювання отримав назву «регуляторне захоплення». Встановлено, що орган страхового нагляду, який піддався такому захопленню, перестає діяти в інтересах споживачів страхових послуг і держави, а починає невиправдано діяти в інтересах певної групи страховиків. Визначено прояви регуляторного захоплення на страховому ринку. Для зменшення ризику регуляторного захоплення запропоновано забезпечити політичну та фінансову незалежність органу страхового нагляду за рахунок підпорядкування його Національному банку та введення змішаного фінансування (кошти державного бюджету та відрахування страховиків відносно сформованих страхових резервів). Для забезпечення прозорості державного регулювання запропоновано запровадити щомісячний антикорупційний звіт посадових осіб органу страхового нагляду та обов'язкове погодження органом страхового нагляду проектів нормативно-правових актів з профільними об'єднаннями страховиків, що передбачає вивчення та оцінку можливих вигод, витрат і впливу нових або змінених регуляторних положень.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регуляторне захоплення, страховик,страховий ринок.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Страховий ринок є невід'ємною частиною економіки й соціальної політики будь-якої держави. З одного боку, страхування є своєрідним барометром, показники якого свідчать про поточний стан економіки, основні процеси й напрямки розвитку фінансової системи. З іншого боку, страхування є досить ефективним інструментом у руках держави щодо здійснення економічної й соціальної політики, в т.ч. щодо зменшення впливу тіньової економіки, зниження темпів інфляції та стримування корупції.

Остання світова фінансова криза виявила серйозні проблеми в діяльності органів страхового нагляду в усьому світі та дала додатковий імпульс процесам реформування державного регулювання, у тому числі, з метою укріплення регуляторної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідея про те, що потужні корпорації з приватними інтересами можуть захопити владу з метою сприяння приватним цілям, звичайно, не нова.

Зокрема, Ш.-Л. Монтеск'є [1, с. 110] стверджував, що над політичними і громадянськими свободами індивіда нависає найсильніша загроза не лише тоді, коли різні гілки влади узурпують певні державні органи або особи, а й тоді, коли різні гілки влади (законодавча, виконавча і судова) очолюють представники одного клану, тобто однієї партії.

М. Вебер фіксував факт відчуження політиків від суспільства, попереджав про загрозу бюрократизації [2, с. 650].

Заслуговує також на увагу вчення Дж. Медісона про фракції (групи, об'єднання) у громадянському суспільстві, сформовані на основі пристрастей, інтересів, світогляду, власності тощо. Вони розмежовують суспільство, шкодять його нормальному існуванню. Тому необхідно, на думку Дж. Медісона, блокувати такі тенденції, усувати причини появи фракцій [3, с. 113].

Питання випливу приватних інтересів на державне управління також розглядали К. Маркс [4, с. 334] і В. Вільсон [5, с. 51].

Теоретичним основам і практичним аспектам формування моделей державного регулювання страхового ринку присвячено праці В.Д. Базилевича, О.О. Гаманкової, О.В. Козьменко, Л.В. Нечипорук, С.С. Осадця, Р.В. Пікус, Я. П. Шумелди, Р.Т. Юлдашева та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи на те, що державне регулювання страхової діяльності являє собою широке поле досліджень, роль держави у розвитку страхового ринку, особливо у посткризовий період, вимагає відповідного дослідження. Насамперед це стосується змісту державного регуляторного впливу на страховий ринок і запобігання проявам регуляторного захвату з боку органу страхового нагляду.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є розроблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання, що спрямоване на підвищення ефективності функціонування страхового ринку.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких завдань наукового та прикладного характеру: з позиції теорії дослідити державне втручання в управління економічними процесами на страховому ринку та обґрунтувати пропозиції щодо попередження проявів регуляторного захвату на страховому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У теорії державного управління існує концепція «регуляторного захоплення», відповідно до якої регуляторні органи починають грубо підлаштовуватися під інтереси тих суб'єктів, діяльність яких вони повинні регулювати.

Увагу політологів до проблем державного регулювання у 1955 році привернув М. Бернштейн, який запропонував визначення «життєвий цикл регуляторів», що складаєтьсяhaving four phases: «gestation», «youth», «maturity: the process of devitalization», and «old age: з чотирьох фаз: «вагітність», «молодість», «зрілість» і «старість: debility and decline «слабкість і занепад» [6].

Але безпосередньо поняття «регуляторне захоплення» було введене в сучасний економічний аналіз у 1971 році Дж. Стіглером (представник Чигагської школи економістів, лауреат Нобелівської премії). Можливість отримання різних вигод галузями економіки створює, на думку Дж. Стіглера, попит на регуляцію. З іншої сторони, особливості політичного процесу прийняття рішень дають можливість політикам відгукуватися на такий попит, забезпечуючи собі майбутню підтримку з боку галузі, що отримала бажане регулювання. Тим самим, галузі використовують зацікавлених політиків у виборчій підтримці у своїх приватних інтересах. Основна гіпотеза Дж. Стіглера в тому, що галузь може використовувати, вірніше зловживати примусову державну владу для встановлення та забезпечення дотримання правил, щоб отримати особисту вигоду [7, с. 4].

В основу теорії регуляторного захоплення покладено ідею про те, що незалежно від способу організації, агентство, що покликане регулювати певну галузь, «захоплюється» цією галуззю. Як наслідок, регулювання сприяє збільшенню прибутків галузі, а не суспільного добробуту [8, с. 395].

Д. В. Гаманков зазначає, що регуляторний захват — це обмеження або втрата органом державного регулювання страхового ринку незалежності у прийнятті рішень та самостійності у захисті верховенства закону [9, с. 48].

Регуляторне захоплення страхового ринку — це стан, коли орган страхового нагляду замість турботи про суспільне благо починає переслідувати комерційні або інші спеціальні приватні інтереси, домінуючі на страховому ринку. Стан регуляторного захоплення є природнім, оскільки домінуючий комерційний інтерес на страховому ринку або прагне захистити себе від регуляторного тиску, або використовує його для досягнення певних конкурентних переваг.Поширенню регуляторного захоплення страхового ринку сприяють такі умови:

- політична залежність регулятора;
- клановий підхід у системі державного управління (кумівство, фаворитизм);
- низький рівень матеріального заохочення працівників органу страхового нагляду у порівняні зі страховим ринком;
- відсутність системи оцінки та виявлення корупції на страховому ринку;
- недостатній суспільний контроль, у т.ч. відсутність журналістських розслідувань у ЗМІ;
- участь представників державних органів у наглядових органах об'єднань страховиків;
- низький рівень інституціонального спротиву проявам регуляторного захоплення.

Згідно теорії регуляторного захоплення, найбільші учасники страхового ринку значним чином зацікавлені в наявності регулятора, який би представляв саме їхні інтереси. Тому вони поступово комплектують штат органу страхового нагляду «своїми» кадрами (так звана «політика обертових дверей» — один чиновник приходить зі страхового ринку на роботу до органу страхового нагляду, а інший у той же момент йде на роботу в якусь крупну страхову компанію або об'єднання страховиків). Через деякий час після створення або реформування органу страхового нагляду він неминуче починає дотримуватися такої політики:

- приймає інтереси страхового ринку, як свої рідні, а інтересами суспільства, в тому числі споживачів страхових послуг, нехтує;
- захищає страховий ринок від конкурентів з інших галузей (банки, НПФ, ІСІ, КУА) та інших регуляторів;
- сприяє ціновому картелю, що обмежує конкуренцію;
- під тиском найбільших гравців страхового ринку істотно піднімає вхідні бар'єри, при цьому у маленьких і регіональних компаній — виникають певні проблеми (необхідність докапіталізації, створення регіональної мережі, сплата гарантійних та ін-

ших додаткових внесків, наявність облігаторного перестрахового захисту у рейтингових перестраховиків, придбання IT тощо);

• запроваджує кілька рівнів регулювання (наприклад, крім ліцензування страхової діяльності вводить примусову сертифікацію/навчання керівників, бухгалтерів, відповідальних осіб за фінансовий моніторинг та інших фахівців).

Регуляторне захоплення страхового ринку проявляється через прямі грошові хабарі; особливе ставлення до певної групи страховиків на основі неформальних відносин; наявність безпосереднього впливу на орган страхового нагляду через виборних політиків, що отримали в свій час підтримку з боку страховиків; використання можливостей страхового ринку або окремої групи страховиків для захисту органу страхового нагляду від публічної критики, включаючи пряму підтримку через засоби масової інформації тощо. Успішність реалізації хоча б однієї з цих стратегій стосовно до органу страхового нагляду призводить до того, що таке відомство фактично починає представляти вже не інтереси суспільства в регульованій галузі, а інтереси галузі в структурі державної влади. Очевидно, що після цього різко знижується ефективність регулювання страхового ринку, його позитивний вплив на зростання суспільного добробуту.

Основні прояви регуляторного захоплення у сфері страхування спостигаються під час допуску на страховий ринок, здійсненні страхового нагляду та кадровому забезпеченні (табл. 1).

Таблиця 1

ПРОЯВИ РЕГУЛЯТОРНОГО ЗАХОПЛЕННЯ НА СТРАХОВОМУ РИНКУ

Напрямок регулювання	Прояви регуляторного захоплення
1	2
Допуск на ринок	Неформальний захист національного страхового ринку Неформальне ускладнення процедури отримання ліцензії або входження до об’єднань страховиків Тимчасове призупинення дії ліцензії стабільно працюючим страховикам Запровадження непрозорої моделі компенсаційних механізмів підтримки певних видів страхування (агрострахування, екологічне страхування, медичне страхування тощо) за рахунок державного та місцевих бюджетів

Закінчення табл. 1

Напрямок регулювання	Прояви регуляторного захоплення
1	2
Страховий нагляд	Створення лояльних умов страхової, інвестиційної та фінансової діяльності та перестрахування для пов'язаних страховиків Нав'язування послуг пов'язаних аудиторських фірм, рейтингових агентств, маркетингових, колекторських і консультаційних компаній Запровадження тимчасової адміністрації у стабільно працюючих страховиках Нав'язування об'єктів інвестування та вимог до перестрахування Ігнорування операцій пседострахування та пседоперестрахування Неформальна участь представників державних органів у наглядових органах об'єднань страховиків Вибіркове запровадження регулятором фінансових санкцій до страховиків Вибіркове запровадження регулятором додаткового зовнішнього аудиту до страховиків
Кадрове забезпечення	Забезпечення майбутньої зайнятості чиновника безпосередньо на керівних посадах у страхових компаніях або їх об'єднаннях. Встановлення прискіпливих вимог до навчання і підвищення кваліфікації

Джерело: розробка автора.

З метою попередження проявів регуляторного захвату на страховому ринку необхідно забезпечити політичну та фінансову незалежність органу страхового нагляду за рахунок підпорядкування його Національному банку та запровадження змішаного фінансування (кошти державного бюджету та відрахування страховиків відносно сформованих страхових резервів). Це сприятиме високому рівню технічної, економічної та юридичної спеціалізації й know-how; забезпечить адекватне регулювання та довгострокову стабільність на страховому ринку, сприятиме залученню інвестиції, а також дозволить захистити страховий ринок від короткострокових політичних заходів і уникнути захоплення гравцями ринку й підпорядкуванню приватним інтересам.

Також для попередження проявів регуляторного захвату на страховому ринку доцільним є запровадження обов’язкового погодження органом страхового нагляду проектів нормативно-правових актів з профільними об’єднаннями небанківських фінансових установ, що передбачає вивчення та оцінку можливих вигод, витрат і впливу нових або змінених регуляторних положень.

Прозорість регуляторної політики на страховому ринку має важливе значення, оскільки з її допомогою можна виявити причини регуляторних невдач, наприклад, регуляторне захоплення і упередженість по відношенню до сконцентрованим зусиллям, недостовірна інформація на страховому ринку, відсутність гнучкості, ринкова невизначеність і нездатність зрозуміти політичні ризики, недостатній рівень або відсутність відповідальності. Прозорість регуляторної політики сама по собі, а також інститути, засоби і процеси в рівній мірі є важливими факторами для її успіху. Прозорість стимулює розробку найоптимальніших варіантів політики і допомагає знизити ступінь впливу довільних рішень у процесі здійснення регулювання діяльності на страховому ринку.

Прозорість можна також правомірно вважати найдієвішою зброєю у війні з корупцією. Для цього пропонується запровадити щомісячний антикорупційний звіт посадових осіб органу страхового нагляду (аналогічний є, наприклад, у регулятора Великобританії), в якому передбачити оприлюднення протягом 10 днів наступного за звітним місяцем звіту про неформальні зустрічі з представниками страхового ринку (інформація про дату, тему зустрічі, розмір витрат на її проведення та перелік її учасників); інші доходи, ніж заробітна плата.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Сучасний страховий ринок являє собою економічне явище, яке віддзеркалює всі суперечності і проблеми країни з трансформаційною економікою. Охоплюючи складну різнобічну систему економічних відносин, він розвивається в певному економічному середовищі, яке безпосередньо впливає на цей розвиток, сприяючи йому або гальмуючи його.

Удосконалення державного регулювання, що спрямоване на підвищення ефективності функціонування страхового ринку, передбачає реформування органу страхового нагляду на засадах прозорості, об’єктивності і не ангажованості, а також незалежності від тимчасового політичного впливу влади (опозиції) та учасників страхового ринку.

Бібліографічний список

1. *Монтескье Ш. Л.* О духе законов // Антология мировой философии: Сб. фил ос. текстов. — К., 1991. — Т. 1. — Ч. 2. — С. 109–151.
2. *Вебер М.*Политика как призвание и профессия / Вебер М. Избранные произведения. — М., 1990. — С. 644–706.
3. *Мироненко О.М., Горбатенко В.П.* Історія вчень про державу і право: навч. посібник / О.М.Мироненко, В.П.Горбатенко. — К.: ВЦ «Академія», 2010. — 456 с.
4. История политических и правовых учений: учебник для вузов / под ред. В.С. Нерсесянца. — М.: Норма, 2006. — 728 с.
5. *Woodrow Wilson*. The New Freedom: A Call for the Emancipation of the Generous Energies of a People 102 (paperback ed. 2007). — 90 с.
6. *Marver Bernstein*. Regulating Business by Independent Commission (Princeton, NJ: Princeton University. Press, 1955) / Електроний ресурс / Бернштейн М. — Режим доступу : http://www.enelsyn.gr/papers/w16/Paper%20by%20Panagiotis %20G.%20Flessas.pdf
7. *Stigler G.* The Theory of Economic Regulation // Bell Journal of Economics and Management Science. 1971. Vol. 2.- Pp. 3-21.
8. *Віскузі В*. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика / В.К. Віскузі, Д.М. Вернон, Л.Є. Гарингтон (мол); [пер. з англ. наук. ред. пер. та авто. передм. О. Кілієвич]. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — 1047 с.
9. *Гаманков Д.В*. Проблема визначення змісту та об'єкта державного регуляторного впливу у страховому секторі економіки / О.О. Гаманкова, Д.В. Гаманков, О.В.Димніч // Фінансова політика в контексті глобальних перетворень суспільного розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. — У 2-х т. — Т. 1. — м. Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011 р. — С. 48—50.

References

1. *Monteske, Sh. L*. O dukhe zakonov [The Spirit of Laws] // Antologiia mirovoi filosofii: Sb. fyl os. tekstov. — K., 1991. — T. 1. — Ch. 2. — Pp. 109—151. [In Russian]
2. *Veber, M*. Politika kak prizvanie i professiia [Politika as a Vocation] / Veber M. Izbrannye proizvedeniia.– M., 1990. — Pp. 644–706. [In Russian]
3. *Myronenko, O.M., Horbatenko, V.P*. Istoriia vchen pro derzhavu i pravo: navch. Posibnyk / O.M. Myronenko, V.P. Horbatenko. — K.: VTS «Akademiia», 2010. — 456 p. [In Ukrainian]
4. Istoriia politicheskikh i pravovykh uchenij: uchebnyk dlia vuzov [History of political and legal doctrines] / pod red. V.S. Nersesyantsa. — M.: Norma, 2006. — 728 p. [In Russian]

5. *Woodrow Wilson*, The New Freedom: A Call for the Emancipation of the Generous Energies of a People 102 (paperback ed. 2007 [1913]) [In English] — 90 p.

6. *Bernstein M*. Regulating Business by Independent Commission (Princeton, NJ: Princeton University. Press, 1955). [Electronic source] / Bernstein M. — Access mode: http://www.enelsyn.gr/papers/w16/Paper %20by %20Panagiotis %20G. %20Flessas.pdf [In English]

7. Stigler G. The Theory of Economic Regulation // Bell Journal of Economics and Management Science. 1971. Vol. — P. 3–21. [In English]

8. *Viskuzi V.* Ekonomichna teoriia rehuliuvannia ta antymonopolna polityka [Economics of regulation and antitrust policy] / V.K. Viskuzi, D.M. Vernon, L.YE. Harynhton (mol); [per. z anhl. nauk. red. per. ta avto. peredm. O. Kiliyevych]. — K.: Vyd-vo Solomiyi Pavlychko «Osnovy», 2004. — 1047 p. [In Ukrainian]

9. *Hamankov D.V.* Problema vyznachennia zmistu ta ob'iekta derzhavnoho rehuliatornoho vplyvu u strakhovomu sektori ekonomiky [The problem of determining the content and state regulatory impact in the insurance sector] / O.O. Hamankova, D.V. Hamankov, O.V. Dymnich // Finansova polityka v konteksti hlobalnykh peretvoren suspilnoho rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. — u 2-kh tt. – T.1. — m. Irpin: Natsionalnyj universytet DPS Ukrainy, 2011 r. — P. 48—50. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 368.036.1

Залетов Александр Николаевич,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры страхования,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: zaletov@ukr.net

ПРОЯВЛЕНИЯ РЕГУЛЯТОРНОГО ЗАХВАТА НА СТРАХОВОМ РЫНКЕ

АННОТАЦИЯ. В статье идентифицирован и изучен феномен, который в теории государственного регулирования получил название «регуляторный захват». Установлено, что орган государственного регулирования страхового рынка, который подвергся такому влиянию, перестает действовать в интересах потребителей страховых услуг и государства, а начинает неоправданно действовать в интересах определенной группы страховщиков. Определены проявления регуляторного захвата на страховом рынке. Для уменьшения риска регуляторного захвата предложено обеспечить политическую и финансовую независимость *органа страхового надзора за счет подчинения его Национальному банку и введение смешанного финансирования (средства государственного бюджета и отчисления страховщиков относительно сформированных страховых резервов). Для обеспечения прозрачности государственного регулирования предложено ввести ежемесячный антикоррупционный отчет должностных лиц органа страхового надзора и обязательное согласование органом страхового надзора проектов нормативно-правовых актов с профильными объединениями страховщиков, что предусматривает изучение и оценку возможных выгод, затрат и влияния новых или измененных регуляторных положений.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регуляторый захват, страховщик, страховой рынок.

UDC 368.036.1

***Zalietov Oleksandr Mykolayovych*,**
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: zaletov@ukr.net

MANIFESTATIONS OF REGULATORY CAPTURE ON THE INSURANCE MARKET

ABSTRACT. The phenomena which is named ‘regulatory capture’ in the state regulation theory is identified and examined in the article. It is determined that insurance supervising body which became an object of such a capture stops acting on behalf of consumers of insurance services and a state, and starts acting unreasonably on behalf of a certain group of insurers. The manifestations of regulatory capture on the insurance market are designated. Provision of political and financial independence of insurance supervising body through it’s submission to the National Bank and maintaining mixed funding (state budget means and contributions of insurers to formed insurance reserves) is suggested for reducing the hazard of regulatory capture. It is proffered to bring in a monthly anticorruption report of insurance supervising body’s officers and obligatory confirmation of legal act projects by insurance supervising body with the profile associations of insurers that provides study and evaluation of possible benefits, expenses and influence of new or changed regulatory conditions for ensuring a clear state regulation.

KEY WORDS: regulatory capture, insurer, insurance market.

УДК 336.5:364-6

Кириченко Поліна Володимирівна,
студентка фінансово-економічного факультету,
E-mail: polykyrychenko@icloud.com,
Жибер Тетяна Василівна,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансів,
E-mail: zhyber_kneu@ukr.net,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

БЮДЖЕТНІ ПІЛЬГИ ДІТЯМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

АНОТАЦІЯ. Метою даної статті стало дослідження ефективності існуючих бюджетних пільг дітям, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, залежно від їх призначення. У статті авторами поставлено завдання систематизувати пільги за їх призначенням та оцінити ефективність кожної групи пільг. При написанні статті використовувалися як системний метод, метод формалізації, а також проведена оцінка пільг за авторськими критеріями.
За обраною групою пільговиків було систематизовано пільги за окремими критеріями, зроблено оцінку ефективності існуючих пільг, було визначено шляхи оптимізації системи надання пільг. Ці результати пропонуються до застосування органам законодавчої та представницької влади для подальшого здешевлення та полегшення надання соціальних пільг дітям, що постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС. Соціальне значення дослідження обумовлене новизною оцінки пільг за їх призначенням. Призначення пільг дозволяє у подальшому вимірювати їх вплив на якість життя пільгоотримувача, такий підхід у статті застосовано з урахуванням потреби в бюджетуванні видатків на соціальний захист за умов сучасної економічної нестабільності та обмежених бюджетних коштів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціальні пільги, бюджетні видатки, соціальний захист, аварія на Чорнобильській АЕС.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перехід України до ринкової економіки спричинив трансформацію фінансового забезпечення соціальної сфери суспільства в напрямі допомоги верствам населення, які визнані такими, що потребують підтримки [1, с. 272]. Обов'язком держави є повна та своєчасна виплата з бюджету сум на покриття пільг і допомог уразливим верствам населення. Видатки на соціальний захист на сьогодні є найбільшими за обсягом як зі зведеного, так і з державного бюджету. При цьому, вони лягають тягарем на платників податків, які часто не зв'язані з отримувачами пільг, тобто видатки на соціальний захист малоеквівалентні [2, с. 64].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації соціальної політики в період становлення незалежності України розробляли провідні вітчизняні вчені А.І. Андрущенко, В.С. Бакіров, І.К. Бондар, С.А. Войтович, В.М. Ворона та інші. Бюджетне забезпечення соціального захисту досліджували Василик О.Д., Опарін В.М., Пасічник Ю.В. Чугунов І. Я. та багато інших

Питання правового регулювання пільгового забезпечення населення свого часу були предметом досліджень Александрова М.Г., Алексєєва С.С., Лушнікова А.М. Оцінку ефективності функціонування системи соціальних виплат в Україні розглянуто Жук Ю.М. Проблеми забезпечення державою соціальних виплат у останні роки було досліджено в працях вітчизняних науковців Гродецької Т. Є. та Поляк Н.О.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Значну частину громадян, що потребують допомоги в Україні, складають постраждалі внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС. Однак, в Україні підраховується чисельність громадян, що проживають на забруднених територіях, але не систематизовано перелік пільг по особах (по кожному постраждалому окремо).

Виходячи з цього, особливої актуальності набуває необхідність вдосконалення соціальної та економічної ефективності системи бюджетних пільг громадянам, у тому числі й дітям, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, шляхом відміни, об’єднання певних груп або перерозподілу дрібних грошових виплат і прийняття Закону України «Про запровадження електронної соціальної картки».

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є аналіз економічної та соціальної ефективності бюджетних пільг дітям, що постраждали від катастрофи на Чорнобильській АЕС. Для цього буде використано розроблену авторами таблицю та групування пільг, враховано ряд критеріїв ефективності виплат, запропоновано способи здешевлення адміністрування пільг дітям, що постраждали від катастрофи на Чорнобильській АЕС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальний захист залишається, по суті, найважливішою у кількісному вимірі фінансування функцією нашої держави. Кількість зобов’язань із соціального захисту зростала упродовж років незалежності швидкими темпами. Однак їх розмір у грошовому вимірі, їх доцільність і вартість адміністрування практично не переглядаються.

Значну роль у цьому відігравав такий чинник, як політичний популізм, і складна ситуація з постійними перевиборами Президента або народних депутатів, змінами уряду, фінансовою кризою. В Україні існує два основних джерела формування соціальних виплат (трансфертів), які взяла на себе держава: кошти державного бюджету та кошти місцевих бюджетів [1, с. 274]. У державному бюджеті на соціальну підтримку населення було передбачено від 18 % надходжень до бюджету у 2000 році [1, с. 160] до близько 27 % видатків з державного бюджету у 2013 році [3, с. 20]. Окрім цих джерел, існують соціальні виплати за рахунок цільових бюджетних і позабюджетних фондів, виплати з благодійних фондів і організацій. При цьому, соціальні трансферти можуть надаватися в різних формах — грошовій, натуральній (продукти харчування, лікарські засоби, предмети побуту та ін.) формах, а також у формі пільг на оплату послуг соціально-побутового характеру.

Різними видами пільг в Україні, відповідно до чинного законодавства, користуються на сьогодні понад 40 % населення, що становить близько 19,5 млн громадян [4, с. 102]. Загалом, держава несе зобов'язання щодо надання 156 видів соціальних пільг, гарантій, компенсацій 230 категоріям населення [5]. При цьому, на кожного громадянина припадає більше, ніж одна пільга, а саме — 1,35, середня вартість якої становить понад 376 грн на рік [4, с. 102]. Серед усіх категорій пільговиків, найвагомішою за кількістю пільг у розрахунку на одного пільговика та середньою вартістю однієї передбаченої законодавством пільги, є категорія громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [5]: більше 22 % загальної чисельності пільговиків, на кожного з яких припадає в середньому по 4,4 пільги із середньою вартістю 469 грн на рік [4, с. 102].

Статтею 16 Конституції України Чорнобильську катастрофу визначено як катастрофу планетарного масштабу [6], а збереження генофонду українського народу — як обов'язок держави. Чисельність населення України станом на 1 січня 2013 року за даними Державної служби статистики України становить 455 млн 53 тис. осіб. Кількість осіб, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та яким надається соціальна підтримка держави — 2 млн 132 тис. 257 осіб, що становить 4,5 % від загальної кулькості громадян, з них 462 тис. 374 — потерпілі діти.

Виходячи з цього, актуальним є питання забезпечення державою соціальних гарантій громадянам, особливо дітям, що є носіями генофонду української нації в майбутньому, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Питання захисту прав постраждалих від аварії на ЧАЕС та її наслідків регулюється безпосередньо Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [7]. Згідно з Порядком використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2005 року № 936, розпорядником коштів визначено Мінпраці (його правонаступник зараз — Міністерство соціальної політики), розпорядником коштів нижчого рівня — Головне управління соціального захисту населення (на сьогодні — Департаменти соціальної політики при міських державних адміністраціях) [8].

Особливу групу громадян-пільговиків, які постраждали від Чорнобильської катастрофи становлять діти ([7, ст. 27] із змінами, внесеними згідно із Законом № 2532-12 від 01.07.92, у редакції Закону № 230/96-ВР від 06.06.96). Пропонуємо групування пільг «дітей-чорнобильців» за призначенням у табл. 1.

Як видно з матеріалу таблиці, перелік різноманітних заходів соціальної допомоги, що надаються державою дітям, постраждалим від Чорнобильської катастрофи, та їх батькам, досить широкий. Соціальна підтримка, що надається цій групі дітей-пільговиків, має різні форми (соціальні пільги, безкоштовні послуги, адресні соціальні допомоги, цільові компенсації) та включає певні заходи. Разом із тим, слід відмітити ряд заходів соціального забезпечення, які не достатньо ефективні й економічно обґрунтовані на сьогодні (колонка «Соціальна та економічна ефективність пільг» таблиці).

Критеріями соціальної ефективності пільг було обрано такі: зменшення впливу погіршення здоров'я внаслідок катастрофи, збереження можливостей для розвитку і відтворення постраждалих порівняно з іншими громадянами. Критеріями економічної ефективності були: розмір пільги, її отримання у повному обсязі, рівень забезпечення потреби даною пільгою.

Вимірювання ефективності пільг проводилося по шкалі: «+++» — максимально ефективні, «++» — ефективні, «+» — мало ефективні, «±» — майже неефективні, «–» — зовсім неефективні. Заходи, які за ефективністю охарактеризовано позначками «++», «+» або «±», на нашу думку, потребують першочергового вдосконалення і поліпшення умов для їх ефективної реалізації.

Таблиця 1

ГРУПУВАННЯ ПІЛЬГ ДІТЯМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Група пільг	Форма пільг	Вид пільг	Соціальна та економічна ефективність пільг
1	*2*	*3*	*4*
Пільги на забезпечення виховання дітей [7, ст. 30]	Компенсаційні виплати [8]	дітям шкільного віку — інвалідам, дітям, батьки яких інваліди або померли внаслідок аварії у розмірі 32 грн / місяць	+
		дітям шкільного віку, батьки яких потерпілі від катастрофи у розмірі 16 грн / місяць	+
		дітям до 3 років, які відвідують дошкільні заклади — 13,5 грн /місяць, до 7 років — 26,5 грн / місяць	+
		дітям, які не відвідують дошкільні заклади, до 3 років — 49 грн / місяць, до 7 років — 72, 5 грн / місяць	+
		щоквартальна компенсація дітям, які не відвідують дошкільні й шкільні заклади, на суму середньої вартості харчування в цих закладах, що встановлена місцевими радами народних депутатів, з 01.03.2009 вартість 1 дня для дітей віком до 3 років — 8,3 грн, до 7 років — 12, 58 грн	++
	Послуги	повне державне забезпечення дітей-дошкільнят (пункт 1 частини першої ст. 30 у редакції Закону № 230/96-ВР від 06.06.96 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2400-III (2400-14) від 26.04.2001)	+++

Продовження табл. 1

1	*2*	*3*	*4*
Пільги на забезпечення виховання дітей [7, ст. 30]	Послуги	обов'язкове позачергове забезпечення місцями у дошкільних закладах освіти	+++
		вступ поза конкурсом до державних закладів освіти	+
Пільги на забезпечення харчування дітей ([7, ст. 29] із змінами, внесеними згідно із Законами № 2532-12 від 01.07.92, № 230/96-ВР від 06.06.96)	Соціальні послуги та компенсаційні виплати	безкоштовне харчування дітей в освітніх закладах або компенсаційні виплати батькам, якщо діти не відвідують освітні заклади (див. детально вище)	+++
Пільги на здійснення лікування та оздоровлення дітей [7, ст. 28]	Соціальні послуги, компенсації	безкоштовне придбання ліків за рецептами та безплатне позачергове зубопротезування (п. 4 ч. 1 ст. 30 у редакції Закону № 230/96-ВР від 06.06.96)	+++
		безкоштовне забезпечення путівками на оздоровлення строком на 2 місяці в рік або компенсація вартості таких путівок (п. 5 ч. 1 ст. 30 у редакції Закону № 5062-VI)	+++
		першочергове безкоштовне протезування дітей-інвалідів	+++

Закінчення табл. 1

1	*2*	*3*	*4*
Побутові пільги	Соціальні послуги	безкоштовні проїзди в межах України, позачергове придбання квитків (п. 3 ч. 1 ст. 30 із змінами, внесеними згідно із Законом № 230/96-ВР від 06.06.96)	+++
		надання додаткової житлової площі, постановка на квартирний облік, право позачергового одержання житла	+ (±)
	Компенсаційні послуги	50 % знижки при сплаті житлово-комунальних послуг (п. 8 ч. 3 ст. 30 у редакції Закону № 2400-III (2400-14) від 26.04.2001)	+++
Пільги, які не відносяться до основних пільг дітям	Пільги батькам дітей-інвалідів чорнобильців, спрямовані на виховання дітей [6]	зарахування до стажу роботи одному з батьків часу догляду за потерпілою дитиною віком до 12 років	+++
		використання чергової відпустки у зручний час та отримання додаткової оплачуваної відпустки (14 робочих днів / рік)	+++
		100 % виплата лікарняних листків по догляду за дитиною до 14 років незалежно від стажу роботи	+++
		надання вагітним жінкам 100 % оплаченої відпустки по вагітності і родах тривалістю 90 днів до і після пологів	+++
		надання вагітним жінкам путівок для оздоровлення та додаткового харчування	+++

Головною метою системи соціального забезпечення є підтримка рівня доходів населення у разі виникнення соціальних ризиків для задоволення основних життєвих потреб і забезпечення гідного рівня життя. Виходячи з аналізу наданих результатів, вважаємо, що серед пільг, які надаються державою дітям-чорнобильцям, немає повністю неефективних. Тому мова йде про оптимізацію системи пільг дітям, що постраждали від Чорнобильської аварії, у бік здешевлення і полегшення їхнього нарахування, забезпечення їх вчасного і повного отримання, підвищення їхньої еквівалентності у справі забезпечення добробуту їх одержувачів та стимулювання їх до участі у розширеному відтворенні.

При цьому, в Програмі економічних реформ України на 2010—2014 рр., що була запропонована Комітетом економічних реформ при Президентові України зазначено, що соціальна підтримка населення, яка здійснюється за рахунок різних видів соціальних трансфертів, є недостатньо прозорою та справедливою. Дане твердження базується на таких фактах [9]:

- лише 56,8 % осіб, які мають доходи, нижчі за прожитковий мінімум, одержують хоча б один вид соціальної підтримки;
- з усіх державних соціальних трансфертів менше ніж 23 % від їх загальної суми потрапляють до людей, віднесених до категорії бідних, тоді як майже 17 млрд грн щороку, що становить близько 6 % бюджетних доходів — надаються небідному населенню;
- механізм надання житлових субсидій і пільг з оплати житлово-комунальних послуг базується на завищених нормативах споживання даних послуг, що призводить до нераціонального використання коштів бюджету, що забезпечують надання пільг цієї категорії.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, пільги слід максимально персоніфікувати за кожним окремим отримувачем. Слід ретельно обліковувати і перевіряти співставність, кількість, розмір соціальних пільг, що припадають на одну особу. Основу соціального забезпечення дітей України повинна становити адресна соціальна допомога, слід далі працювати над. запровадженням електронних соціальних карток [9]. У перспективі доцільною є розробка «Картки Чорнобильця», яка повинна надаватися усім громадянам, постраждалим унаслідок Чорнобильської катастрофи, в тому числі й пільговій категорії дітей.

Згідно з викладеним, пропонуємо проводити нарахування грошових компенсацій дітям дошкільного й шкільного віку не кожного місяця, а відповідно до навчального року, два рази на бюджетний рік (облік таких дітей часто покладений на управління освіти), а виплачувати — від одного разу на рік. Це дозволить зменшити фінансові та часові витрати з адміністрування компенсацій, розмір яких на сьогодні досить невеликий, тоді як відмовитися від них чи збільшити ці компенсації не вбачається за можливе найближчим часом.

Пільги при вступі до вищих навчальних закладів, на нашу думку, мають низьку ефективність тому, що головним критерієм вступу мають бути знання. Це одна з найнеоднозначніших пільг. Пільги повинні мати студенти, які потребують соціального захисту, а не абітурієнти. Можна запропонувати вибіркову дію цієї пільги, у вигляді гарантування абітурієнтові вибору будь-якого навчального закладу, у який він потрапляє за конкурсом згідно з отриманими на загальнодержавному обов'язковому вступному тестуванні балами.

Надання державою додаткової житлової площі дітям, що в умовах сучасного економічного стану її потребують, взагалі є нереалістичним, і оцінено нами як найменш ефективний соціальний захід. Виконання даного зобов'язання можна реалізувати на вторинному ринку житла, у населених пунктах зі спадаючою кількістю жителів, у рідних населених пунктах дітей із забруднених територій. З іншого боку, стимулювання молоді житлом є одним із способів відродження населених пунктів та інструментом державного регулювання молодіжної політики. Також слід ретельно перевіряти зловживання та корупційну складову при наданні цього виду пільг, коли житло можуть отримувати не справжні пільговики.

Бібліографічний список

1. *Василик О. Д.* Теорія фінансів: підручник / О.Д. Василик. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.

2. Макрофінансове бюджетування: навч. посібн. / Т.С. Бабич, Т.В. Жибер; за наук. ред. д.е.н., проф. В. М. Федосова. — К.:КНЕУ, 2011. — 311 с.

3. Висновок щодо виконання Державного бюджету України за перший квартал 2013 року. Підготовлено департаментом з питань бюджет-

ної політики і затверджено постановою Колегії Рахункової палати. Рахункова палата України, 2013. [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: www.ac-rada.gov.ua/.../Bul_6_mis_2013.pdf‎

4. *Городецька Т. Е.* Соціальні трансферти як економічна форма доходів населення України / Т.Е. Городецька // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2013. — № 5. — С. 100–105.

5. Експертна доповідь «Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє становище та перспективи розвитку» Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.niss.gov.ua/book/Eks_d2007/index.htm

6. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу — zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (30.11.13). — Назва з екрану.

7. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» № 796-XII від 28 лютого 1991 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу — zakon.rada.gov.ua/go/796-12 (30.11.13). — Назва з екрану.

8. Компенсації, пільги та допомоги згідно Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи", Голосіївська районна в м. Києві адміністрація, роз`яснення . Електронний ресурс: Режим доступу — http://www.golosiiv.gov.ua/ua/publication/print/158.htm (30.11.13). — Назва з екрану.

9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про запровадження електронної соціальної картки». Електронний ресурс: Режим доступу — w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id...‎(30.11.13). — Назва з екрану.

References

1. *Vasylyk O. D.* Teoriia finansiv: pidruchnyk / O.D. Vasylyk. — K.: NIOS, 2000. — 416 p. [In Ukrainian].

2. Makrofinansove biudzhetuvannja: navch. posibn./Babych, T.S., Zhyber, T.V.; za nauk. red. d.e.n., prof. V. M. Fedosova. — K.:KNEU, 2011. — 311 p. [In Ukrainian].

3. Vysnovok shchodo vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy za pershyi kvartal 2013 roku. Pidgotovleno departamentom z pytan budgetnoi polityky i zatverdzheno postanovoiu Kolegii Rahunkovoi palaty. Rahunkova palata Ukrainy, 2013. [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: www.ac-rada.gov.ua/.../Bul_6_mis_2013.pdf‎[In Ukrainian].

4. *Gorodetska T. E.* Sotsialni transferty iak ekonomichna forma dohodiv naselennia Ukrainy / Gorodetska, T.E. // Zovnishnia torgivlia: ekonomika, finansy, pravo. — 2013. — № 5. — P. 100–105. [In Ukrainian].

5. Ekspertna dopovid «Ukraina v 2007 rotsi: vnutrishnie i zovnishnie stanovyshche ta perspektyvy rozvytku» Natsionalnyi instytut strategichnyh

doslidzhen [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.niss.gov.ua/book/Eks_d2007/index.htm [In Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu do materialiv: zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-vr (30.11.13). — Nazva z ekranu. [In Ukrainian].

7. Zakon Ukrainy «Pro status i sotsialnyi zahyst gromadian, iaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy» № 796-XII vid 28 liutogo 1991 r. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu do materialiv: zakon.rada.gov.ua/go/796-12 (30.11.13). — Nazva z ekranu. [In Ukrainian].

8. Kompensatsii, pilgy ta dopomogy zgidno Zakonu Ukrainy "Pro status i sotsialnyi zahyst gromadian, iaki postrazhdaly vnaslidok Chornobylskoi katastrofy", Golosiivska raionna v m. Kyievi administratsiia, roziasnennia . Elektronnyi resurs: Rezhym dostupu do materialiv: http://www.golosiiv.gov.ua/ua/publication/print/158.htm (30.11.13). — Nazva z ekranu. [In Ukrainian].

9. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro zaprovadzhennia elektronnoi sotsialnoi kartky». Elektronnyi resurs: Rezhym dostupu do materialiv: w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id...‌ (30.11.13). — Nazva z ekranu. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.5:364-6

Кириченко Полина Владимировна,
студентка финансово-экономического факультета,
E-mail: polykyrychenko@icloud.com
Жибер Татьяна Васильевна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансов,
E-mail: zhyber_kneu@ukr.net,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

БЮДЖЕТНЫЕ ЛЬГОТЫ ДЕТЯМ, ПОСТРАДАВШИМ ОТ АВАРИИ НА ЧЕРНОБЫЛЬСКОЙ АЭС

АННОТАЦИЯ. Целью этой статьи является исследование эффективности существующих льгот, которые финансируются из бюджета, детям, пострадавшим от аварии на Чернобыльской АЭС, в зависимости от их назначения. Заданием авторов стать стала систематизация существующих льгот в группы по их назначению и оценка эффективности каждой из групп льгот. При написании статьи использовались такие научные методы, как системный метод, метод формализации, также была проведена оценка льгот по авторским критериям.

По выбранной группе льготников льготы были сгруппированы и оценены по шкале от совсем неэффективных до очень эффективных. Также были определены слабые места предоставления льгот и предложены пути оптимизации системы предоставления льгот.

Результаты исследования предлагаются органам власти для дальнейшего удешевления и упрощения предоставления социальных льгот детям, которые пострадали от аварии на Чернобыльской АЭС. Социальное значение результатов исследования, приведённых в статье, обусловлено связью оценки льгот и их назначения. Назначение той или иной льготы позволяет в будущем измерять их влияние на жизнь льготника, и, соответственно, принимать решение о дальнейшем существовании льготы. Такой подход в статье использован с учётом необходимости бюджетирования расходов бюджета на социальную защиту граждан в условиях современной экономической нестабильности и ограниченных бюджетных средств.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: социальные льготы, бюджетные расходы, социальная защита, авария на Чернобыльской АЭС.

UDC 336.5:364-6

Kyrychenko Polina Volodymyrivna,
Student, Faculty of Finance and Economics,
E-mail: polykyrychenko@icloud.com,
Zhyber Tetiana Vasylivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Finance,
E-mail: zhyber_kneu@ukr.net,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)

BUDGET BENEFITS FOR CHILDREN SUFFERED FROM CHERNOBYL NUCLEAR POWER PLANT ACCIDENT

ABSTRACT. The purpose of this article is a research on effectiveness of existing fiscal benefits to children suffered from the accident on Chernobyl nuclear power plant, depending on their assignment. The task of systematizing benefits according to their assignment and estimating efficiency of each group of benefits was set by the authors in the article. There were such scientific methods used while writing the article as system method, formalization method as well as evaluation of benefits using author's criteria.
Benefits were systematized under particular criteria by chosen group of beneficiaries, estimation of efficiency of existing benefits was made and ways of optimizing the benefit providing system were defined. These results are offered for applying to legislative and representative authorities for further cheaper and easier provision of benefits to children suffered from the accident on Chernobyl nuclear power plant. The social value of the research is determined by a new approach to estimating benefits by their assignment. Assignment of benefits allows to measure their impact on beneficiary's standard of living in future, such approach in the article is used with the consideration of demand in budgeting the expenses for social protection under the conditions of current economic instability and limited budget funds.

KEY WORDS: social benefits, budget expenses, social protection, Chernobyl nuclear power plant accident.

УДК 336.71.025.13 (043.3)

Конопатська Лариса Василівна,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності
E-mail: lakona@voliacable.com
Гойванюк Марина Петрівна,
канд. екон. наук,
доцент кафедри менеджменту банківської діяльності,
E-mail: goivaniuk-kef@mail.ru,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОСТІ ТА ЗНАЧЕННЯ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ

АНОТАЦІЯ. Завданням дослідження є обґрунтування необхідності банківського нагляду на міжнародному рівні, а також дослідження функцій регіональних організацій банківського нагляду. Обґрунтовано, що необхідність банківського регулювання та нагляду є важливою не тільки на національному рівні, а й на міжнародному. Регулювання банківської діяльності на національному та міжнародному рівнях передбачає створення системи принципів, норм, стандартів і правил ведення банківського бізнесу для забезпечення транспарентності й передбачуваності дій учасників ринку. Завдання регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні покладені на створений у 1974 р. Базельський комітет з питань банківського нагляду. Досліджено, що крім нього у світі функціонує низка міжнародних регіональних організацій банківського регулювання та нагляду, які займаються його вивченням з метою створення уніфікованих принципів у здійсненні банківського нагляду відповідно до кращої міжнародної практики, обмінюються інформацією, досвідом, ідеями та знаннями між країнами-учасницями тощо. Матеріали статті можуть бути використані в фундаментальних теоретичних дослідженнях щодо визначення необхідності банківського нагляду та ролі в його здійсненні міжнародних регіональних організацій банківського нагляду.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: банківський нагляд, міжнародні регіональні організації банківського нагляду, Базельський комітет з питань банківського нагляду.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Активізація глобалізаційних та інтеграційних процесів спричинює необхідність банківського нагляду на міжнародному рівні. Діяльність банків з року в рік дедалі більше виходить за межі окремої країни і набуває глобального характеру, внаслідок чого виникає потреба уніфікації національних нормативно-правових актів, які регулюють банківську діяльність з метою створення єдиних правил ведення бізнесу для всіх учасників світового ринку. Ці завдання вирішуються за допомогою системи банківського регулювання та нагляду, яка ґрунтується на закріплених на міжнародному рівні стандартах і принципах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем банківського нагляду знайшли широке відображення в працях вітчизняних науковців, зокрема О. Барановського, О. Вовчак, Т. Ґудзь, А. Мороза, В. Міщенка, С. Міщенко, С. Науменкової, М. Пуховкіної, К. Раєвського, М. Савлука, О. Хаб'юка та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Стаття присвячена дослідженню необхідності банківського нагляду на міжнародному рівні та ролі в його здійсненні міжнародних регіональних організацій банківського нагляду.

Формування мети і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад банківського нагляду на основі зарубіжного досвіду. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

— обґрунтувати необхідність банківського нагляду на міжнародному рівні;

— дослідити міжнародні регіональні організації банківського нагляду та проаналізувати їх діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних глобалізаційних та інтеграційних умовах розвитку світової економіки, процес глобалізації та інтеграції фінансових ринків передбачає уніфікацію правил для всіх учасників, основними з яких залишаються банки. Діяльність банків із року в рік дедалі більше виходить за межі окремої країни і набуває глобального характеру, внаслідок чого виникає потреба уніфікації національних нормативно-правових актів, які регулюють банківську діяльність з метою створення єдиних правил ведення бізнесу для всіх учасників світового ринку. В умовах глобалізації фінансові потрясіння в одній країні негативно впливають на інші країни. Небезпеці виникнення ланцюгової реакції і зараження світової фінансової системи може запобігти створення глобальної системи безпеки, основним елементом якої є дотримання країнами єдиних принципів в організації банківського регулювання та нагляду.

Інтеграційні процеси у сфері банківського регулювання та нагляду відбуваються за двома напрямами:

• розроблення загальних принципів наглядової діяльності, які дозволяють організувати і проводити нагляд за банками ефективно;

• об’єднання зусиль міжнародної спільноти для встановлення найбільш раціональних і діючих принципів у практику всезагального застосування як умови, що забезпечує транспарентність і передбачуваність дій партнера.

Інтеграційні процеси у сфері банківського регулювання та нагляду пов’язані насамперед із розробленням загальних принципів регулювання і нагляду з використанням сучасних методів і технологій, які дають можливість підвищити ефективність управління банківською діяльністю та нагляд над нею. Уніфікація цих підходів на міжнародному рівні дозволить знизити ризики виникнення негативних явищ у банках, вчасно їх виявити та дати адекватну оцінку.

Регулювання банківської діяльності спрямоване на створення системи принципів, норм, стандартів і правил ведення банківського бізнесу, включає доволі широкий спектр напрямів, які реалізуються як на міжнародному, так і національному рівнях, забезпечуються кількома міжнародними чи державними інститутами. Наглядова діяльність має на меті спостереження та моніторинг дотримання встановлених принципів, норм, стандартів і правил у банківській сфері і, як правило, закріплена за одним державним органом.

На міжнародному рівні пріоритети залишаються за регулятивною діяльністю, тоді як на національному рівні — за наглядовою. Це пояснюється тим, що уніфіковані стандарти з регулювання секторів фінансових послуг розробляються міжнародними організаціями і надалі служать основою для розроблення національних регулятивних норм, система ж нагляду за дотриманням цих стандартів діє в кожній окремій країні. Однак наглядова функція може бути реалізована і на міжнародному рівні, хоча й опосередковано.

На рівні окремої країни або національному рівні необхідність регулювання полягає в особливій економічній та соціальній природі банків, їх ролі в розвитку економіки країни (рис. 1).

На даний момент у світі функціонує низка міжнародних регіональних організацій банківського регулювання та нагляду. Розглянемо детальніше їх завдання.

Арабський Комітет з питань банківського нагляду був створений у 1991 році. Членами Комітету є директори банківського нагляду арабських центральних банків та Арабський валютний фонд. Учасниками Комітету є 22 країни. Найважливіші завдання Комітету — здійснення нагляду за дотриманням вимог і стандартів з достатності капіталу Базельського комітету, вивчення методів організації банківського нагляду в арабських країнах з метою досягнення єдиних методів здійснення банківського нагляду відповідно до кращої міжнародної практики, вивчення аспектів розвитку банківського законодавства, системи бухгалтерського обліку, організація професійної підготовки й технічної допомоги країнам-учасницям у розвитку нагляду [1].

Асоціація наглядових органів, що здійснюють нагляд за діяльністю банків Північної та Південної Америки. Членами асоціації є 33 країни: група країн Центральної Америки, група країн Карибського басейну, південна група, група країн Північної Америки.

Основними цілям асоціації є: заохочення і підтримка зв’язків між членами Асоціації з метою співпраці, обміну інформацією, ідеям, досвідом і знаннями; сприяння науковим дослідженням, постійним навчанням з метою встановлення стандартів професійної підготовки; сприяння програмам співробітництву та обміну інформацією з неурядовими організаціями, керівниками банків, з аналогічними асоціаціями та міжнародними установами, які займаються банківським наглядом [2].

Рис. 1. Фактори, що визначають необхідність регулювання діяльності банків на національному та міжнародному рівнях

Карибська Група органів банківського нагляду була створена 1983 році під егідою керуючих центральних банків країн-учасниць Карибського регіону (CARICOM) для підвищення ефективності банківського нагляду з метою приведення його відповідно до міжнародно-прийнятої практики. На даний момент учасниками Групи є 16 регіональних правових систем (CARICOM і країни, які не входять до CARICOM).

Діяльність Групи включає планування та координацію регіональних програм підготовки кадрів, переговорів і підтримка взаємодії з міжнародними та іншим регіональними контрольними органами, дослідження нагляду за регіональним підходом, моніторинг виконання рекомендацій щодо внесення до законодавства тощо [3; 4, с. 40].

Європейська банківська адміністрація розпочала свою роботу 1 січня 2011 року і взяла на себе всі існуючі поточні завдання та обов'язки Комітету європейських органів банківського нагляду (незалежний консультативний комітет з банківського нагляду у ЄС, який був заснований Єврокомісією і до складу якого входили високопоставлені представники банківського нагляду і центральних банків країн ЄС)

Одним з обов'язків Європейської банківської асоціації, як це передбачено її правилами, є забезпечення упорядкованого функціонування та цілісності фінансових ринків і стабільність фінансової системи в ЄС [5].

Робоча група з питань банківського нагляду Асоціації банків країн Східної Азії та Океанії. З моменту свого створення в 1991 році EMEAP розвивався поступово, але неухильно. EMEAP є спільною організацією центральних банків Східної Азії і Тихоокеанського регіону. Основна мета групи полягає у зміцненні відносин співробітництва між її учасниками [6].

Група органів банківського нагляду країн Центральної та Східної Європи була заснована у Будапешті в 1991 році органами банківського нагляду шести країн. До даної групи входять представники банківського нагляду з Албанії, Австрії, Білорусії, Федерацій Босні та Герцеговини, Болгарії, Хорватії, Чеської республіки, Естонії, Угорщини, Латвії, Литви, Македонії, Молдови, Чорногорії, Польщі, Румунії, Росії, Сербії, Словацької Республіки, Словенії та України. Мета групи — заохочувати та підтримувати тісну співпрацю і зв'язки між органами банківського нагляду Центральної та Східної Європи для ефективнішого виконання своїх наглядових функцій; надавати можливість для обміну досвідом наглядової методики, інформацією, ноу-хау; надання допомоги в інтеграції до європейської системи банківського нагляду [7].

Група органів банківського нагляду франкомовних країн була створена в ході міжнародної конференції у Мадриді в 2004 році. Основними цілями групи є: досягнення нового рівня співпраці між франкомовними країнами з метою полегшення обміну інформацією; зміцнення контактів та обмін інформацією з регіональними наглядовими групами; оцінювання, обговорення різних базельських документів. Кінцевою метою групи є сприяння узгодженню нових банківських правил, що дозволить підвищити фінансову стабільність [4, с. 55].

Ісламський комітет з питань фінансових послуг розпочав свою діяльність 10 березня 2003 року і служить у ролі міжнародного органу нормативного регулювання органів нагляду, які зацікавлені в забезпеченні стабільності та стійкості розвитку ісламських фінансових послуг — банківський сектор, фондовий ринок, страхування. У своїй діяльності Комітет ураховує стандарти Базельського комітету, Міжнародної організації комісій із цінних паперів та Міжнародної асоціації страхового нагляду [4, с. 58; 8].

Група міжнародного центру фінансового нагляду. Група була сформована в жовтні 1980 року з ініціативи Базельського комітету з банківського нагляду як об’єднання відповідних органів влади в тих юрисдикціях, визначених у той час як “офшорні фінансові центри”. Зберігаючи тісні робочі відносини з Базельським комітетом з банківського нагляду, Група перетворилася на орган, який представляв інтереси низки держав-членів цієї юрисдикції у боротьбі з відмиванням грошей [9].

Регіональна наглядова група Центральної Азії та Закавказзя включає Вірменію, Азербайджан, Грузію, Республіку Казахстан, Республіку Киргизстан, Російську Федерацію, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан.

Основними завданнями регіональні групи є: забезпечення ефективної взаємодії та співпраці у сфері банківського регулювання та нагляду; обмін інформацією серед органів влади; проектування системи раннього реагування; розвиток політики та практики банківського нагляду країн-членів відповідно до принципів Базельського комітету з питань банківського нагляду [4, с. 65].

Підкомітет з питань банківського нагляду (SSBS) Співдружності розвитку Південної Африки був створений у 2004 році, після розпуску Групи банківського нагляду Східної та Південної Африки (ESAF), згідно з рішенням, прийнятим Комітетом членів правління центральних банків країн Співдружності розвитку Півдня Африки. До Підкомітет з питань банківського нагляду Співдружності розвитку Південної Африки (SSBS) входять: Республіка Ангола, Республіка Ботсвана, Демократична Республіка Конго, Королівство Лесото, Республіка Мадагаскар, Республіка Малаві, Республіка Маврикій, Мозамбік, Республіка Намібії, Південно-Африканська Республіка, Королівство Свазіленд, Об’єднана Республіка Танзанія, Республіка Замбії та Республіка Зімбабве [2, с. 68].

Форум органів банківського нагляду Організації центральних банків Південно-Східної Азії, Австралії та Нової Зеландії включає 24 члени: 20 центральних банків і чотири банківські наглядові агенції, що охоплюють 20 країн в Азії і Тихоокеанському регіоні. Форум збирається кожного року на симпозіумах, де подаються та обговорюються основні пропозиції, реформи банківського регулювання та нагляду на глобальному рівні, а також підтримується тісна закрита співпраця між членами форуму [10].

Комітет органів банківського нагляду у Західній і Центральній Африці був створений у квітні 1994 року в Аккрі (Гана). До його складу входять керівники банківського нагляду центральних банків 11 країн (Бурунді, Конго, Кабо-Верде, Гани, Гвінеї, Гамбії, Нігерії, Сьєрра-Леоне, Судану і Руанді) і трьох банківських комісій від Центральної Африки, Мадагаскару та західноафриканського валютного союзу [4, с. 46].

Асоціація органів нагляду за діяльністю фінансових установ країн Тихоокеанського регіону була створена у 2002 році вісьмома головами нагляду в Тихоокеанському регіоні і схвалена керівниками центральних банків і міністрами фінансів.

AFSPC була сформована, щоб, серед іншого, сприяти обміну та координації питань, що стосуються нагляду та регулювання фінансових установ у межах регіону, зміцненню регіональної співпраці у сфері фінансового регулювання та нагляду. Секретаріат асоціації організовує спеціалізовані навчальні семінари для країн-учасниць, а також бере участь у щорічній зустрічі глав нагляду [11].

Найвідомішою і найавторитетнішою міжнародною організацією у сфері банківського нагляду та регулювання є ***Базельський комітет з питань банківського нагляду*** [12]. Причиною створення послужив крах великого західнонімецького банку Херштат (Bankhaus Herschtatt) у 1974 році та банкротство банку США "Національний банк імені Франкліна" (Franklin National Bank of New York). Перед Базельським комітетом була поставлена мета — розроблення рекомендацій з питань регулювання банківської діяльності і запобігання виникненню банківських криз. Комітет був заснований в 1974 р. країнами так званої групи десяти (G-10) — Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, США, Швейцарія, Велика Британія. Нині членами Базельського комітету є представники 13 країн (Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія, Велика Британія, США, Люксембург та Іспанія. Ці країни представлені центральними банками або державними органами (якщо центральний банк не бере участі в здійсненні нагляду за банківським сектором), які офіційно несуть відповідальність за здійснення банківського нагляду [13, с. 2].

Основна мета заснування Базельського комітету — розвиток співробітництва між національними наглядовими органами країн-членів у справі здійснення нагляду за діяльністю міжнародних банків, чиї головні офіси були розміщені в цих країнах. Організатори Базельського комітету ставили перед собою завдання створити систему надійного всеохопного банківського нагляду в міжнародному масштабі.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, на національному рівні необхідність регулювання банківської діяльності полягає в особливій економічній і соціальній природі банків, їх ролі в розвитку економіки країни. Банки функціонують здебільшого як приватні установи, метою діяльності яких є отримання прибутку. Разом з тим банки здійснюють суспільно корисну й необхідну діяльність, що і робить регулювання банківської діяльності обґрунтованим і необхідним завданням держави. З активізацією глобалізаційних процесів фінансових ринків, основними учасниками яких є банки, з'явилася потреба в регулюванні банківської діяльності на міжнародному рівні. Регулювання банківської діяльності на міжнародному рівні передбачає створення системи принципів, норм, стандартів і правил ведення банківського бізнесу для забезпечення транспарентності й передбачуваності дій партнера. Ці завдання взяв на себе створений у 1974 році Базельський комітет з питань банківського нагляду, основними документами якого, на шляху міжнародної гармонізації банківського регулювання стали: Базельська Угода про капітал (Basel Capital Accord, Базель I), яка була прийнята у липні 1988 року, Нова Базельська угода про капітал, Базель II (Basel –II Capital Accord) 2004 р., Базель III (Basel–III Capital Accord) 2010 р., Основні принципи ефективного банківського нагляду та Методологічні роз’яснення до них. Окрім Базельського комітету, у світі існує ряд міжнародних регіональних організацій банківського нагляду. Вони займаються вивченням банківського регулювання та нагляду з метою досягнення єдиних методів у здійсненні банківського нагляду, забезпечують обмін інформацією, досвідом, ідеями та знаннями між країнами учасницями тощо.

Бібліографічний список

1. About AMF. Objectives and Means. The Arab Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.amf.org.ae/aboutamf

2. About Association of Supervisors of Banks of the Americas [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.asbaweb.org/index_en.asp

3. About Caribbean Group of Banking Supervisors [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : www.cgbsnet.org

4. Report on International Developments in Banking Supervision. Report No 15. Basel Committee on Banking Supervision. September 2006. 80 p.

5. European Banking Authority: Missions end tasks [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.eba.europa.eu/about-us/missions-and-tasks

6. About Working Group on Banking Supervision [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.emeap.org/index.asp?menu=aboutemeap

7. General information Banking Supervisors from Central and East European [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.bscee.org/about/general.html

8. Establishment the Islamic Financial Services Board [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.ifsb.org/background.php

9. Purpose and objectives of the group of international finance centre supervisors [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.gifcs.org/index.php/2012-05-03-22-01-09/purpose

10. Symposium and Annual Meeting of SEANZA Forum of Banking Supervision 2009 on Global Crisis: Challenges for Risk Management and

Regulatory Framework [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. Режим доступу : http://www.bot.or.th/Thai/PressAndSpeeches/Press/News25/n5352e.pdf

11. About Association of Financial Supervisors of Pacific Countries [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.pftac.org/page/us/

12. About Basel Committee on Banking Supervision [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.bis.org/bcbs/index.htm

13. *Кротюк В., Куценко О.* Базель ІІ: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. — 2006. — № 3. — С. 2–5.

14. Basel III framework for liquidi — Frequently asked questions [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт. — Електрон. дані. — Режим доступу : http://www.bis.org/publ/bcbs199.htm

References

1. About AMF. Objectives and Means. The Arab Committee on Banking Supervision [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.amf.org.ae/aboutamf [In English]

2. About Association of Supervisors of Banks of the Americas [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.asbaweb.org/index_en.asp [In English]

3. About Caribbean Group of Banking Supervisors [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : www.cgbsnet.org [In English]

4. Report on International Developments in Banking Supervision. Report No 15. Basel Committee on Banking Supervision. September 2006. 80 p. [In English]

5. European Banking Authority: Missions end tasks [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.eba.europa.eu/about-us/missions-and-tasks [In English]

6. About Working Group on Banking Supervision [Elektonyi resurs] ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.emeap.org/index.asp?menu=aboutemeap [In English]

7. General information Banking Supervisors from Central and East European [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.bscee.org/about/general.html [In English]

8. Establishment the Islamic Financial Services Board [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.ifsb.org/background.php [In English]

9. Purpose and objectives of the group of international finance centre supervisors [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym

dostutu : http://www.gifcs.org/index.php/2012-05-03-22-01-09/purpose [In English]

10.Symposium and Annual Meeting of SEANZA Forum of Banking Supervision 2009 on Global Crisis: Challenges for Risk Management and Regulatory Framework [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.bot.or.th/Thai/PressAndSpeeches/Press/News25/n5352e.pdf [In English]

11. About Association of Financial Supervisors of Pacific Countries [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.pftac.org/page/us/ [In English]

12. About Basel Committee on Banking Supervision [Elektronnyi resurs]: ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.bis.org/bcbs/index.htm [In English]

13. *Krotiuk V., Kuzenko O.* Basel II: nova konzeptualna redaktsia Bazelskoi ugody pro capital [Basel II: a new conceptual revision of the Basel Accord] / Krotiuk V., Kuzenko O. // Visnyk NBU. — 2006. — № 3. — P. 2–5 [In Ukrainian]

14. Basel III framework for liquidi — Frequently asked questions [Elektonyi resurs] : ofiz. veb-sait. — Elektron. dani. — Regym dostutu : http://www.bis.org/publ/bcbs199.htm [In English]

Стаття надійшла до редакції 21 березня 2014 р.

УДК 336.71.025.13 (043.3)

Конопатская Лариса Васильевна,
канд. экон. наук, доц.,
доцент кафедры менеджмента банковской деятельности,
E-mail: lakona@voliacable.com,
Гойванюк Марина Петровна,
канд. экон. наук,
доцент кафедры менеджмента банковской деятельности,
E-mail: goivaniuk-kef@mail.ru,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ НЕОБХОДИМОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ БАНКОВСКОГО НАДЗОРА НА МЕЖДУНАРОДНОМ УРОВНЕ

АННОТАЦИЯ. Задачей исследования является обоснование необходимости банковского надзора на международном уровне, а также исследование функций региональных организаций банковского надзора. Обосновано, что необходимость банковского регулирование и надзора является важной не только на национальном уровне, но и на международном. Регулирования банковской деятельности на национальном и международном уровнях предусматривает создание системы принципов, норм, стандартов и правил ведения банковско-

го бизнеса для обеспечения транспарентности и предсказуемости действий участников рынка. Задачи регулирования и надзора на международном уровне возложены на созданный в 1974 году Базельский комитет по банковскому надзору. В процессе исследования определено, что кроме него в мире функционирует ряд международных региональных организаций банковского надзора, которые занимаются его изучением с целью создания унифицированных принципов осуществления банковского надзора в соответствии с ведущей международной практикой, обменом информацией, опытом, идеями и знаниями между странами-участницами и т.д. Материалы статьи могут быть использованы в теоретических фундаментальных исследованиях в области определения необходимости банковского надзора и роли в его осуществлении международных региональных организаций банковского надзора.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: банковский надзор, международные региональные организации банковского надзора, Базельский комитет по банковскому надзору.

UDC 336.71.025.13 (043.3)

Konopatska Larysa Vasylivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of Banking Management,
E-mail: lakona@voliacable.com,
Goivaniuk Maryna Petrivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of Banking Management,
E-mail: goivaniuk-kef@mail.ru,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)

THE THEORETICAL ASPECTS OF NECESSITY AND IMPORTANCE OF BANKING SUPERVISION ON THE INTERNATIONAL LEVEL

ABSTRACT. The research is aimed to reason the necessity of banking supervision on the international level and to study the functions of banking supervision regional organizations. It is justified that banking regulation and supervision is important both on national and international level. Banking supervision on national and international level provides creating a system of principles, norms, standards and rules of running banking business for ensuring transparency and predictability of market members' actions. The task of banking activity regulation on the international level is assigned to the Basel committee on banking supervision established in 1974. It is investigated that except it there is a number of international regional organizations on banking regulation and supervision which study it with the purpose of working out unified principles of performing banking supervision according to the best international practice, exchange the information, experience, ideas and knowledge among the member countries etc. Materials of the article can be used in fundamental theoretical research as to defining the necessity of banking regulation and the role of international regional organizations on banking supervision in its performing.

KEY WORDS: banking supervision, international regional organizations on banking supervision, the Basel committee on banking supervision.

УДК 336.15

Мацук Зоряна Андріївна,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри фінансів та обліку,
ПВНЗ «Галицька академія»
(76000, Україна, Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька 227)
E-mail: zoriana_01@yahoo.com

ФІСКАЛЬНИЙ ФЕДЕРАЛІЗМ ЯК ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сутність і роль фіскального федералізму в контексті формування децентралізованої системи бюджетного регулювання в Україні, що є основою формування ефективного економічного та соціального розвитку суспільства. Доведено, що фіскальний федералізм не повинен обмежуватись виключно перерозподілом фінансових ресурсів між регіонами, а стимулювати місцеві органи влади до фінансової автономії та розвиток власного фінансово-економічного потенціалу. У той час, як розподіл доходів між окремими видами бюджетів повинен забезпечити бюджет кожного рівня достатнім обсягом доходів, а перерозподіл видаткових повноважень повинен бути таким, щоб межі надання бюджетної послуги співпадали з межами її споживання. Ефективно побудований фіскальний федералізм дозволяє збалансувати потреби на місцях з їх фінансовими можливостями, а неефективно побудований — нівелює прагнення місцевих органів влади до економічного піднесення регіонів та, за наявності дефіциту фінансових ресурсів, утворює поле для корупції.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бюджетне регулювання, децентралізація, фіскальний федералізм.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вирішення фінансових проблем державної регіональної політики є фундаментом забезпечення сталого економічного та соціального розвитку. Рух грошових коштів між рівнями влади внаслідок розподілу повноважень спонукає розвиток бюджетного регулювання, а ефективність бюджетного регулювання полягає в тому, наскільки діюча система перерозподілу фінансів сприяє реалізації принципів бюджетного федералізму. Побудова бюджетної системи передбачає розподіл повноважень і фінансових ресурсів бюджету між різними рівнями влади за умови збереження певної фінансової самостійності. При цьому, розподіл функцій і відповідне їм фінансове забезпечення повинні бути оптимальними, а результат витрачання коштів максимально ефективним. Фіскальний федералізм —

законодавчо закріплений розподіл функціональних повноважень і відповідальності структур усіх рівнів влади з відповідним розмежування на даній основі доходів і видатків між ними спрямований на досягнення даної мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика місцевих бюджетів у системі бюджетного регулювання посідає важливе місце в дослідженнях і публікаціях як українських, так і іноземних учених. Серед яких особливу увагу привертають наукові праці О. Василика, О. Кириленко, В. Кравченка, В. Опаріна, В. Федосова, С. Юрія та інших, знайомство з якими дозволило оцінити теоретико-методологічні принципи формування системи бюджетного регулювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Переважна більшість робіт науковців зорієнтована на дослідження загальних теоретичних засад бюджетного регулювання чи фіскального федералізму як механізму збалансування місцевих бюджетів. Разом з тим малодослідженою та нерозв'язаною лишається проблема бюджетного регулювання в умовах реформування місцевого самоврядування на засадах розвитку фіскального федералізму.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета роботи — аналіз формування та розвитку фіскального федералізму в контексті бюджетного регулювання в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: дати оцінку фіскального федералізму в оптимізації бюджетного регулювання в зарубіжних країнах з метою його використання в Україні; проаналізувати показники розподілу ВВП через Зведений, Державний і місцеві бюджети України та їх вплив на рівень децентралізації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Федералізм (від латинського «foedus» — «союз», «угода») — це взаємна згода держав щодо обміну частини власного суверенітету на певні переваги від дипломатичного, воєнного, торгового чи іншого союзу [1, с. 7].

Теорія бюджетного федералізму базується на принципах фінансової децентралізації (переклад з латинського de — заперечення, centralis — центральний) системи розподілу функцій та повноважень між центральним і місцевим рівнями управління із розширенням прав останніх [2, с. 239]. Вперше на законадавчому рівні поняття децентралізація було закріплено в Франції в XVIII ст. Вона передбачала поділ адміністративних прав на ті, що належать виключно до компетенції держави, та ті, котрі надаються громаді шляхом делегування [3, с. 82]. Політичні діячі Франції в XIX ст. під децентралізацією розуміли розширення компетенцій місцевих адміністративних органів, котрі діють у межах своєї компетенції самостійно та незалежно від центральної влади [4, с. 154]. У середині XIX ст. німецький економіст Умпфенбах висловлював думку, що місцеві інтереси краще можуть бути оцінені на місцях, ніж центральною владою, яка задовольняє останні за вищу ціну, ніж при забезпеченні їх місцевою владою [5, с. 13]. Аналогічні погляди поділяв російський фінансист Д. Боголєпов «окрім тих функцій, що держава виконує, як єдине ціле, існує ряд проблем, котрі не мають загальнодержавного значення, проте є важливими для окремих територій. З одного боку, задовольнити дані інтереси держава не в змозі, а з другого боку — на місцях краще поінформовані щодо потреб та вподобань населення, тому передача окремих функцій держави на локальний рівень зможе задовольнити інтереси жителів окремих територій [6, с. 198].

Подальший розвиток теорія децентралізації одержала в дослідженнях англійського економіста У. Оутса. Зокрема, значним внеском стала його «теорема децентралізації», виведена в 1972 році: «Якщо в ізольованому територіальному утворенні існує можливість для надання суспільного блага і його граничні витрати дорівнюють середнім витратам його виробництва в кожному з утворень незалежно від того, надаються вони централізовано чи децентралізовано, то надання цього блага місцевими органами самоврядування в кількості, що відповідає реальному попиту, завжди буде ефективнішим, ніж його надання центральним урядом у фіксованому обсязі (на постійному рівні)» [7, с. 243]. За теоремою, якщо дані умови не виконуються, підстави для децентралізації в умовах економічної ефективності відсутні.

На початку XXI століття розпочався новий процес розвитку децтралізації системи державного управління. Ринкова система господарювання передбачає часткове делегування функцій управління на місця та регіони з метою реалізації самостійної економічної політики. Проте, процес децентралізації планування, управління та розвитку ринкових відносин передбачає дотримання нових вимог у сфері управління економічними процесами. Оскільки фінанси відіграють важливу роль у структурі ринкових відносин, актуальною з фінансової точки зору є проблема встановлення інституту місцевого самоврядування. Оптимальна структура побудови територіального управління впливає на ефективність механізмів фінансового управління.

Загальноприйнятого визначення федералізму до сьогоднішнього часу ще не розроблено. Часто науковці застосовують поняття «федералізм» виключно з поняттям «федерація». Проте, федерація — це форма державного устрою, що відрізняється принципами побудови та гарантуванням децентралізації прийняття державних рішень, а федералізм — це неперервний переговорний процес між органами та рівнями влади щодо принципів загальної політики та вирішення конкретних проблем. Д. Елазар дає визначення федералізму як поєднання самоуправління та розподілу влади [8, с. 5]. За К.Фрідріхом, федералізм — це процес, коли окремі політичні об'єднання домовляються щодо розробки єдиних підходів до вирішення проблем і здійснення загальної політики і прийняття спільних рішень, в результаті чого політичне суспільство стає єдиним цілим [9, с. 7].

Отже, федералізм і федерація хоча і є спорідненими поняттями, проте різними. Під федералізмом розуміється свого роду філософія, що базується на певних цінностях. Під федерацією розуміють реальний політичний устрій суспільства, що відповідає певним принципам. Вважаємо, що федералізм є поняття ширше за федерацію, оскільки ідеї федералізму використовуються не лише на державному, а й на міжнародному рівні (ООН, Європейський союз тощо).

Федералізм, передбачаючи розподіл суверенітету між центром і регіонами, участь останніх у вирішенні національних проблем і цетрального уряду у вирішенні проблем регіонів, розподіл повноважень і відповідальності між ними був довший час і зараз залишається утопією. У кінці 30-х років англійський політолог Г. Ласкі, вивчаючи досвід США, Німеччини, Австралії та Канади, дійшов до висновку, що епоха федералізму закінчилась, оскільки досліджувані ним країни уже не відповідають економічним та політичним потребам майбутнього. Тим не менше, і через 70 років вони успішно функціонують. Це пояснює той факт, що федералізм у загальному, чи як мінімум, делегування повноважень центрального уряду органам місцевого самоврядування, стає усе актуальнішим у різних частинах світу і має такі переваги:

- процес децентралізації дозволяє делегувати фіскальні повноваження та обов'язки щодо надання суспільних благ на місцевий рівень. За Дж. Бюкененом — ефективність надання суспільних благ залежить не лише від корисності та рівня цін на суспільне благо, а й від кількості їх користувачів [10];

- місцеві органи влади володіють більшою інформацією щодо місцевих потреб, аніж центральний уряд, тому приймають ефективніші рішення [11];
- фіскальна децентралізація передбачає виникнення конкуренції між регіонами, що провокує оптимальний розподіл ресурсів [12];
- фіскальний федералізм при дотриманні певних умов створює ситуацію, за якої рівні державної влади взаємно виключають втручання один одного у функціонування ринкової економіки. При ефективному розподілі повноважень жоден з рівнів влади не володіє монополією регулювання економіки [13].

У зарубіжній практиці, залежно від критеріїв, закладених у їх основу, існують різні форми функціонування фіскального федералізму. Відповідно до класифікації Міжнародного валютного фонду залежно від ступеня фінансової взаємодії різних рівнів влади, вони диференціюються таким чином: класичний федералізм (США), кооперативний (Німеччина), канадський, британський і режим адміністративної опіки над органами місцевого самоврядування (Франція, скандинавські країни) [14, с. 243—257]. Фінансові взаємозв'язки між центральним і місцевими органами влади можуть здійснюватись шляхом чіткого розмежування бюджетних надходжень, комбінування власних доходів місцевих бюджетів з бюджетними трансфертами, солідарного розподілу доходів і системою міжбюджетних субсидій, залежно від дотацій центральних органів влади. Розглянемо концептуально організаційні засади основних моделей фіскального федералізму.

Історично американський федералізм почав формуватись ще в період постколоніальної епохи. На його функціонування значний вплив мають особливості американської вертикалі державної влади, оскільки країна поділена на відомчі федеральні округи, які не співпадають з адміністративно-територіальним поділом. Американська система фінансових взаємовідносин у формі «федеральна адміністрація — штати — органи місцевого самоврядування» є результатом компромісу між місцевими та федеральними силами [15]. У Конституції США задекларована основа бюджетного регулювання — підвищення ефективності використання бюджетних коштів за допомогою координування федеральних, штатних і місцевих програм і забезпечення на місцевому рівні загальнодержавних стандартів якості життя. Окрім власних податкових доходів, штати здійснюють свої видатки за рахунок фінансової допомоги у формі грантів з федерального боку. Сума грантів є досить значною, становить більше 15 % видатків федерального бюджету та за економічною природою є безповоротною виплатою, що не компенсується та призначається для вирішення загальнонаціональних проблем. Цільова фінансова допомога надається у формі двох видів грантів:

- блок-гранти (на охорону здоров'я, соціальне забезпечення, та інших видаткових статей);
- категорійні гранти (на фінансування конкретної видаткової програми). Більша половина таких грантів надається на дольовій основі, тобто надання коштів бюджетами вищих рівнів відбувається за умови фінансування органами влади нижчого рівня певної частини видаткових статей, що включені в даний грант.

Американська модель фіскального федералізму характеризується відсутністю чітко встановленої системи міжбюджетного перерозподілу ресурсів та автономністю територій у процесі вибору напряму своєї діяльності. Уряд будує відносини з регіонами та органами місцевого самоврядування залежно від тих пріоритетів, котрі закладені в загальній економічній політиці.

Загалом, характеризуючи американську модель бюджетного регулювання, можна виділити кілька основних характеристик. По-перше, це простота механізму перерозподілу ресурсів у даній моделі. Території володіють власними джерелами доходів, незалежними від федерального уряду. Центральний уряд виділяє фінансову допомогу територіям у формі категорійних грантів з метою забезпечення населення найважливішими товарами та послугами в тому випадку, якщо органи місцевого самоврядування запроваджують у життя певні програми. Вибір інших суспільних благ знаходиться у компетенції місцевих органів влади, таким чином відпадає необхідність у будь-яких заплутаних взаємовідносинах між бюджетами різних рівнів. По-друге, висока фінансова самостійність території, і, відповідно, самостійність у виборі напрямів здійснення бюджетних видатків. По-третє, висока ефективність використання урядових грантів, оскільки федеральний уряд надає в основному категорійні та додаткові категорійні гранти. По-четверте, дана модель не направлена на забезпечення всім громадянам однакового рівня використання суспільних послуг. Можна зробити висновок, що в основі американської моделі бюджетного регулювання лежить неокласична економічна теорія, коли найефективніше територіальний розвиток можуть забезпечити лише ринкові механізми, а вирівнювання перерозподілу виробництва суспільних благ по територіях буде підривати ефективність даного механізму. Для країн, де має місце значна диференціація в наданні суспільних послуг у розрізі територій, дана модель навряд чи буде прийнятною.

Свої особливості, характерні для фіскального федералізму в Німеччині, державний устрій якої включає федерацію, землі та общини. Німецька система фіскального федералізму передбачає активну участь держави в процесі бюджетного регулювання. Найбільший тягар фінансування припадає на федерацію, зокрема, це обов'язки гарантування безпеки існування держави: закордонні справи, оборона, внутрішня безпека, монетарна система тощо. Федерація несе відповідальність за цілісний економічний розвиток країни. До основних завдань земель відноситься культура, освіта та наука. Найнижчою ланкою є общини, в інтересах яких перебуває все, що стосується громади та окремих членів общини.

Процес становлення і розвиток бюджетного регулювання в Україні з моменту її незалежності і до нині залишається предметом гострих дискусій, оскільки, не зважаючи на численні законопроекти спрямовані на її удосконалення не сформували чітке місце центру та органів місцевого самоврядування в системі розподілу фіскально-бюджетних повноважень між різними рівнями влади. Загалом, побудова бюджетної системи передбачає розподіл повноважень і фінансових ресурсів бюджету між різними рівнями влади за умови збереження певної фінансової самостійності. В ідеалі розподіл функцій і відповідне їм ресурсне забезпечення повинні бути оптимальними, а витрачання коштів максимально ефективним. Саме на досягнення цієї мети спрямований фіскальний федералізм — законодавчо закріплений розподіл функціональних повноважень і відповідальності структур різних рівнів влади з відповідним розмежування на даній основі доходів і видатків між ними на засадах державної, соціально-економічної, політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної та суспільної солідарності [16].

Україна задекларувала курс на децентралізацію бюджетної системи, що закріплено у Конституції України та ратифіковано при підписанні Європейської Хартії про місцеве самоврядування.

Основні принципи організації місцевого самоврядування відповідно до вказаної хартії визначеніо таким чином [17]:

- «у межах національної економічної політики, органи місцевого самоврядування мають право на володіння достатніми власними фінансовими ресурсами, якими вони можуть самостійно розпоряджатися для виконання своїх функцій». Даний принцип констатує положення, що, з одного боку, органи місцевого самоврядування мають право на наявність фінансових ресурсів, а з другого боку, ним формулюється умова достатності цих фінансових ресурсів;
- «фінансові ресурси органів місцевого самоврядування повинні відповідати визначеним Конституцією та законами повноваженням. Частина фінансових ресурсів повинна надходити від місцевих податків і зборів, при цьому ставки на них мають право встановлювати органи місцевого самоврядування відповідно до законодавчих актів».

Проте, на практиці швидше можна спостерігати тенденцію до централізації управління бюджетом. Це проявляється навіть не у пропорціях між Державним і місцевими бюджетами (у 1993 р. — 1,09 разу, а у 2012 р. — 2,92 разу), а у суттєвій невідповідності ресурсного потенціалу місцевих бюджетів обсягу їх видатків. Не впливають суттєво на ситуацію і надані права в частині місцевого оподаткування. В умовах дії Податкового кодексу України місцеві податки та збори відіграють незначну роль у процесі формування місцевих бюджетів, тому не здатні впливати на фінансову спроможність органів місцевого самоврядування, оскільки їх частка в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів щорічно знижується: більшість граничних розмірів ставок встановлені та залежать від неоподаткованого мінімуму доходів громадян і не переглядаються не зважаючи на реальне зростання доходів платників податків.

Рівень децентралізації вимірюється таким показником, як частка ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети. Динаміку даного показника за останні дванадцять років відображено на графіку (рис.1). Протягом 2000—2012 років частка перерозподілу ВВП через місцеві бюджети в середньому стабілізувалася на рівні 7,2 %, хоча порівнюючи з початком 90-х років, у період становлення самостійної бюджетної системи України, вона зменшилася з 11,5 % у 1992 році до 7,2 % у 2012 році, що становить приблизно чверть частки ВВП, що перерозподіляється через зведений бюджет України на сьогоднішній день.

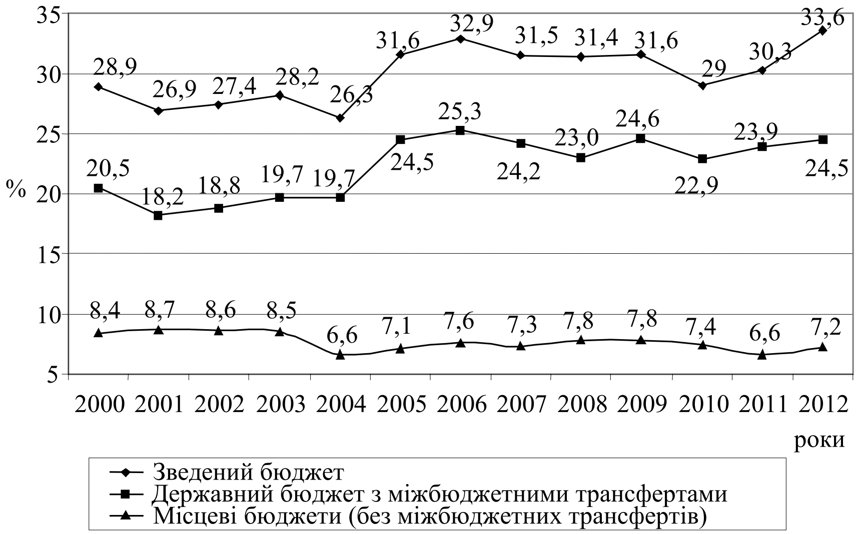

Рис.1. Частка перерозподілу ВВП через зведений, державний і місцеві бюджети України у 2000 — 2012 рр., %

Джерело: розроблено автором за даними Звітів про виконання Державних бюджетів України за 2000-2012 рр.: Державна казначейська служба в Україні. Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477

Така нестабільність у бюджетній політиці, безумовно, є негативним явищем, особливо для органів місцевого самоврядування, які мають постійно «підлаштовуватись» під зміну орієнтирів центру.

Напрями та проблеми бюджетного регулювання в будь-якій країні визначаються, насамперед, вирішенням завдань оптимізації розмежування видатків і розподілу доходів між напрямками бюджетної системи. Чим повніше вирішенні ці завдання на вихідній стадії формування бюджетного законодавства, тим менш масштабними та складними є проблеми бюджетного регулювання і тим більше вони можуть вирішуватись на рівні місцевого самоврядування.

Додатковим обмежувачем децентралізації бюджетних ресурсів в Україні є високий рівень міжрегіональних відмінностей у бюджетному забезпеченні і це об’єктивно потребує значної централізації податкових доходів для подальшого перерозподілу між територіальними одиницями. В Україні більшість місцевих бюджетів і населення країни зацікавлено в інтенсивному вирівнюванні бюджетного забезпечення, а отже, і в вищій централізації бюджетних ресурсів із-за нерівномірного розміщення податкового потенціалу. За умови, що близько 60 % усіх податків збирається на території 6 з 24 областей, де проживає біля 35 % усього населення країни. Таким чином, у процесі децентралізації бюджетних ресурсів фактично зацікавлені лише забезпечені регіони.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підсумовуючи сказане, необхідно ще раз акцентувати увагу на тому, що твердження про надмірно централізовану бюджетну систему в Україні не є абсолютно вірним, точнішим є існування так званої змішаної системи, що є характернішою за теперішніх умов бюджетного регулювання.

У деяких дослідженнях зарубіжних авторів відслідковується обернено статистична залежність між децентралізацією бюджетних ресурсів і макроекономічною стабільністю. Найвищий рівень децентралізації бюджетних ресурсів характерний для країн з макроекономічною нестабільністю, високим рівнем боргового навантаження, залежністю від експорту та внутрішньо-економічної кон'юнктури, що потребує концентрації на державному рівні бюджетних ресурсів та обмеження можливості децентралізації бюджетних ресурсів.

Ефективно побудований фіскальний федералізм дозволяє оптимально збалансувати необхідні потреби регіонів з їх фінансовими можливостями, а неефективно побудований — призводить до ситуація загальної «зрівнялівки», усуває стимули місцевих органів влади до економічного піднесення регіонів і за наявності дефіциту фінансових ресурсів утворює поле для корупції. Фіскальний федералізм не повинен обмежуватись лише перерозподілом фінансових ресурсів між регіонами, а, перш за все, стимулювати органи місцевого самоврядування до фінансової автономії та нарощування фінансово-економічного потенціалу.

Бібліографічний список

1. Основы теории и практики федерализма. Лейвен, Бельгия: Институт Европейской политики Католического университета г.Лейвена, 1999. — 233 с.

2. Энциклопедический словарь : в 28 т. — СПБ. : Изд. Ф. А. Брокгаузь, И. А. Ефронь, 1900. — 960 с.

3. *Панейко Ю.* Теоретичні основи самоврядування / Ю. Панейко. — Львів: Літопис, 2002. — 196 с.

4. *Авалов З.Д.* Децентрализация и самоуправление во Франции / З. Авалов. — СПб., 1905. — 347 с.

5. *Лебедев В. А.* Местные налоги. Опыт исследования теории и практики местного обложения / В. А. Лебедев — СПб. : Типогр. А. М. Вольфа, 1886. — 607 с.

6. *Боголепов Д. П.* Краткий курс финансовой науки : учеб. для вузов. — 2-е изд., испр. и доп. / Д. П. Боголепов. — Харьков: Пролетарий, 1929. — 314 с.

7. *Бланкарт Ш.* Державні фінанси в умовах демократії : вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт ; за наук. ред. В. М. Федосова. — К. : Либідь, 2000. — 654 с.

8. *Elazar D.J.* Exploring federalism. Tuscaloosa, Alabama & London: The University of Alabama Press, 1991 (336 p.)

9. *Frederick R.* Trends of Federalism in Theory and Practice. — N.Y., 1968. — 174 p.

10. *Buchanan J. M.* An Economic Theory of Clubs // Economica. New Series. — Vol. 32. — No 125. — P. 1—14.

11. *Hayek F. A.* The Use of Knowledge in Society // Hayek F.A. Individualism and Economic Order. — London: Routledge & Kegan Paul, Ltd, 1948

12. *Tiebout C. M.* A Pure Theory of Local Government Expenditures // Journal of Political Economy. — 1956. — Vol. 64. — P. 416—424.

13. *Weingast B. R.* The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development // Journal of Law Economics and Organization. — 1995. — No 11. — P. 1—31.

14. Bulletin for International Fiscal documentation. — Amsterdam, 1983. — Vol. 37. — № 6. — P. 243–257.

15. *Wright D. S.* Understanding Intergovernmental Relations. — Monterey (Cal.): Brooks-Cole, 1982. — P. I—XII

16. *Буряченко А. Є.* Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах / А. Є. Буряченко // Вчені записки : наук. зб. / Київський нац. екон. ун-т ; [ред. В. С. Савчук]. — К.: КНЕУ, 2009. — Вип. 11. — 302 с.

17. Европейская хартия местного самоуправления : хартия Совета Европы от 15 окт. 1985 г. // Дипломат. вестник. — 1998. — № 10. — С. 25–29.

References

1. Osnovy teorii i praktiki federalizma [Fundamentals of the theory and practice of federalism]. // Leyven, Belgiya: *Institut Evropeiskoi politiki Katolicheskoho universiteta*. (1999). — 233 p. [In Russian]

2. Entsyclopedicheskij slovar [Encyclopedic Dictionary]: v 28 t. — SPB.: Izd. F.A. Brockhaus, IA Efron. — 1900., 960 p. [In Russian]

3. *Payneko Yu.* Teoretychni osnovy samovriaduvannia [Theoretical basis of self-government]. / Yu. Payneko. — Lviv: Litopys, 2002. — 196 p. [In Ukrainian]

4. *Avalov Z.D.* Detsentralizatsyia i samoupravlenie vo Frantsii [Decentralization and self-government in France]. / Z. Avalov. — SPb. — 1905. — 347 p. [In Russian]

5. *Lebedev V.A*. Mestnye nalogi. Opyt issledovania teorii i praktiki mestnogo oblozhenia [Local taxes. Research experience of the theory and practice of local taxation]. / V.A. Lebedev. — SPb.: Tipogr. A.M. Volfa. — 1886. — 607 p. [In Russian]

6. *Bogolepov D.P*. Kratkij kurs finansovoj nauki [Short course of Fiscal Science] : ucheb. dlya vyzov. — 2-e izd., ispr. I dop. / D.P. Bogolepov. — Kharkov: Proletariy, 1929. — 314 p. [In Russian]

7. *Blankart Sh*. Derzhavni finansy v umovakh demokratii : vstup do finansovoi nauky [Public finances in a democracy: an introduction to financial science] / Sh. Blankart; za nauk.red. V.M. Fedosova. — K.: Lybid, 2000. — 654 p. [In Ukrainian]

8. *Elazar D.J*. Exploring federalism. Tuscaloosa, Alabama & London // The University of Alabama Press, 1991. — 336 p. [In English]

9. *Frederick R.* Trends of Federalism in Theory and Practice. — N.Y., 1968. — 174 p. [In English]

10. *Buchanan J.M*. An Economic Theory of Clubs // Economica. New Series. — Vol. 32. — No 125. — P. 1—14. [In English]

11. *Hayek F.A*. The Use of Knowledge in Society // Hayek F.A. Individualism and Economic Order. — London: Routledge & Kegan Paul, Ltd, 1948 [In English]

12. *Tiebout C.M*. A Pure Theory of Local Government Expenditures // Journal of Political Economy. — 1956. — Vol. 64. — P. 416—424 [In English]

13. *Weingast B.R*. The Economic Role of Political Institutions: Market-Preserving Federalism and Economic Development // Journal of Law Economics and Organization. — 1995. — No 11. — P. 1—31 [In English]

14. Bulletin for International Fiscal documentation. — Amsterdam, 1983. — Vol. 37. № 6. — P. 243–257. [In English]

15. *Wright D.S.* Understanding Intergovernmental Relations. — Monterey (Cal.): Brooks-Cole, 1982. — P. I–XII [In English]

16. *Buriachenko A.E.* Biudzhetnyi federalism iak pryntsyp pobudovy finansiv mistsevogo samovriaduvannia v rozvynutykh krainakh [Fiscal federalism as the foundation of local government finance in developed countries] / A.E. Buryachenko // Vcheni zapysky : nauk.zb. / KNEU; [red. V.S. Savchuk]. — K.: KNEU, 2009. — Vyp. 11. — 302 p. [In Ukrainian]

17. Evropeiskaia khartia mestnogo samoupravlenia [European Charter of Local Self-Government]: khartia Soveta Evropy ot 15 okt. 1985 g. // Diplomat. Vestnick. — 1998. — № 10. — P. 25—29. [In Russian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.15

Мацук Зоряна Андреевна,
канд. экон. наук, доц., доцент кафедры финансов та учета,
ЧВУЗ «Галицкая академия»
(76000, Украина, г. Ивано-Франковск ул. Вовчинецкая, 227)
E-mail: zoriana_01@yahoo.com

ФИСКАЛЬНЫЙ ФЕДЕРАЛИЗМ КАК ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены сущность и роль фискального федерализма в контексте формирования децентрализованной системы бюджетного регулирования в Украине, что является основой формирования эффективного экономического и социального развития общества. Доказано, что фискальный федерализм не должен ограничиваться исключительно перераспределением финансовых ресурсов между регионами, а стимулировать местные органы власти к финансовой автономии и развитие собственного финансово — экономического потенциала. В то время, как распределение доходов между отдельными видами бюджетов должно обеспечить бюджет каждого уровня достаточным объемом доходов, а перераспределение расходных полномочий должен быть таким, чтобы границы предоставления бюджетной услуги совпадали с границами ее потребления. Эффективно построенный фискальный федерализм позволяет сбалансировать потребности на местах с их финансовыми возможностями, а неэффективно построен — нивелирует стремление местных органов власти к экономическим подъемам регионов и, при наличии дефицита финансовых ресурсов, образует поле для коррупции.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бюджетное регулирование, децентрализация, фискальный федерализм.

UDC 336.15

Matsuk Zoriana Andriyivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of Finance and Accounting
Private higher education institution «Galician Academy»
(227, Vovchynetska st., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76000)
E-mail: zoriana_01@yahoo.com

FISCAL FEDERALISM AS A DECENTRALIZED MODEL OF FORMING BUDGETARY REGULATION IN UKRAINE

ABSTRACT. The essence and role of fiscal federalism is examined in the article in terms of forming a decentralized system of budgetary regulation in Ukraine that the basis for stimulating an effective economical and social development process. It is proved that fiscal federalism does not have to be limited solely by redistribution of financial resources between regions, but to encourage local authorities to explicate financial autonomy and develop its own economic and financial potential. While the distribution of revenues among separate types of budgets has to provide a budget of each level with a sufficient volume of funds, redistribution of expenditure responsibilities has to ensure that the limits of providing budgetary service match the limits of its consuming. Effectively constructed fiscal federalism allows to balance local demands with their financial possibilities, and ineffectively constructed one — discourages local authorities to work for economic raise of regions and creates a field for corruption in case of lack of financial resources.

KEY WORDS: budgetary regulation, decentralization, fiscal federalism.

УДК 658.14/.16:33.05-044.372

Островська Ольга Анатоліївна,
канд. екон. наук, доц., доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу, докторант,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: ostrovska-kneu@mail.ru

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КРИЗИ: МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ. Запропоновано нові підходи в розробці пропозицій менеджменту та представникам власника щодо оптимального вибору джерел додаткового фінансування підприємств із корпоративними правами держави (КПД). Використано методи: групування, аналізу, синтезу, порівняння, систематизації, ранжування, узагальнення. Обґрунтовано актуальність застосування нових антикризових концепцій менеджменту та інноваційних фінансових технологій на підприємствах із КПД. Доведено потенційну можливість держави бути ефективним власником підприємств із контрольним пакетом КПД. Отримані наукові результати можуть бути використані менеджментом підприємств і представниками ФДМУ. Подальші дослідження передбачають розробку багатофакторних дискримінантних функцій у розрізі сформованих груп підприємств. Оптимальний вибір джерел фінансування підприємств із КПД забезпечує своєчасне фінансування проектів і суспільний контроль над стратегічно важливими для економіки країни підприємствами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова діагностика, криза, система попередження кризи, джерела фінансування підприємств, корпоративні права держави, приватизація

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За умов зростання конкуренції на міжнаціональних і фінансових ринках, а також політичної нестабільності та економічної кризи в країні актуалізується вивчення механізму попередження кризи на макро- та на макрорівнях. Результати проведених автором у [1; 2] досліджень свідчать про брак ефективного антикризового управління національними корпоративними фінансами: значною залишається кількість порушених справ про банкрутство, а також частка збиткових підприємств — 42,2 % за перше півріччя 2013 року [3].

Недостатньо ефективне антикризове управління фінансами та перебіг процедур банкрутства (розпорядження майном, санації або ліквідації) слід констатувати також на підприємствах України з часткою корпоративних прав держави (далі — КПД), яких у Реєстрі КПД станом на початок 2013 р. обліковувалося 629, 2014 року — 571 [4; 5]. При цьому станом на 1.01.2013 р. порушені провадження у справі про банкрутство відносно 110 господарських товариств із державною часткою > 25 %, з яких 51 (46 %) переведені в режим санації, а 41 (37 %) перебувають на стадії ліквідації [2; 6].

Отже, викладене, а також проведені у [2] дослідження свідчать про нестійкий фінансовий стан і відсутність ефективного менеджменту на підприємствах, у статутному капіталі яких є державна частка, що слугує вагомим аргументом для впровадження на них нових фінансових технологій і методів управління. На особливу увагу заслуговують інструменти фінансової діагностики в системі антикризового (превентивного) контролінгу з метою визначення джерел фінансування запланованих на підприємствах заходів. Додаткове фінансування діяльності господарюючих суб'єктів із державною часткою майна, за нестачі власних і позикових коштів, є можливим або за рахунок коштів від приватизації майна, або за рахунок часткового субсидіювання проектів власником за збереження або збільшення частки КПД. Визначення оптимальних джерел фінансування на підприємствах із КПД є складовою системи попередження кризи на макрорівні, оскільки, з одного боку, фінансування проектів власниками таких підприємств є обтяжливим для державного або місцевих бюджетів, з іншого, надає можливість збереження форми власності, а, отже, певного суспільного контролю над стратегічно важливими для національної економіки підприємств. Якість діагностики джерел фінансування таких підприємств є складовою системи попередження кризи також на самих підприємствах (на мікрорівні), оскільки своєчасне фінансування інвестиційних проектів є передумовою забезпечення ефективної фінансово-господарської діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами фінансування суб'єктів підприємництва займалося багато вітчизняних науковців у галузі корпоративних фінансів. На увагу заслуговують праці, зокрема, авторів: М. М. Бердар, О. Г. Білої, І. О. Бланка, А. В. Корнилюк, С. В. Онишко, О. О. Терещенко, А. М. Поддєрьогіна, Р. А. Слав'юк. Дослідженню інструментів діагностики в системі попередження кризи присвячено праці: Н. Д. Бабяк, С. В. Івахненкова, Л. О. Лігоненко, С. В. Приймак, М. С. Пушкаря, О. О. Терещенко, ін. Вагомий внесок у дослідження теоретичних засад управління фінансами державних підприємств зробили вчені: М. Д. Білик, О. Д. Василик, О. О. Молдован, В. М. Опарін, Д. В. Полозенко, Т. М. Рева, О. Р. Романенко, В. М. Федосов, С. І. Юрій та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Натомість питанням удосконалення діагностики оптимального фінансування підприємств із КПД у системі попередження кризи на макро- та на мікрорівні в фахових вітчизняних виданнях приділено недостатньо уваги.

Формулювання мети і завдання дослідження. Тому на часі є розробка нових підходів до фінансової діагностики в системі антикризового контролінгу з метою підготовки пропозицій управлінському персоналу та представникам власника в особі ФДМУ щодо вибору джерел фінансування підприємств із КПД. Альтернативний вибір фінансування (за рахунок коштів від приватизації майна із зменшенням або повним продажем КПД у статутному капіталі, або за рахунок часткового субсидіювання проектів власником за збереження або збільшення державної частки КПД) відіграє вагому роль у системі попередження кризи як на макроекономічному, так і на рівні окремого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З метою фінансової діагностики в системі антикризового контролінгу джерел фінансування підприємств із державною часткою, автором досліджено вибірку зі 120 підприємств із Реєстру КПД станом на 1.07.2013 [7], об’єднаних у 6 груп (у кожній по 20 підприємств), сформованих залежно від частки державної власності (КПД) в статутному капіталі. По вказаній вибірці у розрізі груп підприємств розраховано основні, за визначенням автора, показники (перед)кризового стану за 2011—2012 р.р. До таких показників автором віднесено коефіцієнти: У. Бівера (далі — К Бівера), рентабельності капіталу власників, поточної ліквідності, оборотності дебіторської й кредиторської заборгованості, співвідношення власного та позикового капіталу (далі — ВК/ПК).

Техніка проведеного автором прикладного дослідження складалася із: розрахунку показників по підприємствах вибірки у розрізі кожної з 6 груп; порівняння отриманих результатів із нормативними та/або із середньогалузевими / або із середніми в групі значеннями; занесення кількості підприємств, показники по яких відповідають нормативним та/або середньогалузевим значенням, в аналітичні таблиці; ранжування груп підприємств залежно від кількості «успішних» і «неуспішних» підприємств у кожній групі — спочатку у розрізі кожного показника, у підсумку — за сукупністю відібраних показників.

Коефіцієнт системи показників У. Бівера широко використовується у вітчизняній аналітичній практиці. В Україні згідно з офіційною методикою [8] з метою «виявлення ознак неплатоспроможності ... і дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства; ... вжиття заходів щодо запобігання банкрутству ... відновлення платоспроможності підприємств шляхом їх санації» слід розраховувати цей коефіцієнт як відношення чистого грошового потоку (прибуток + амортизаційні відрахування) до суми зобов'язань. Показник відображає спроможність підприємства розраховуватися по боргах за рахунок результатів господарської діяльності. Згідно міжнародної практики значення К Бівера: <= 0,17 ідентифікує підприємство з високим ризиком банкрутства; в межах від 0,17 до 0,4 — із середнім рівнем втрати платоспроможності; > 0,4 — як достатньо платоспроможне. У табл. 1 систематизовано результати розрахунку коефіцієнта Бівера по підприємствах вибірки.

Таблиця 1

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА ЗНАЧЕННЯМ *К* БІВЕРА

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
> 0,17	4	6	5	8	5	6
У т.ч. > 0,4	3	5	2	5	3	3
Середнє по групі	*(–0,125)*	*(–0,025)*	*+0,0195*	*+0,005*	*+0,115*	*+0,125 (!)*
Рейтинг	*4*	*2*	*3*	*1*	3	*2*
2012						
> 0,17	2	4	6	9	2	6
У т.ч. > 0,4	1	2	3	8	1	2
Середнє по групі	*(–0,229)*	*(–0,924)*	*+0,075*	*+0,775 (!)*	*(–0,878)*	*+0,066*
Рейтинг	*4*	*3*	*2*	*1*	*4*	*2*

Дані табл. 1 свідчать про неплатоспроможність більшості підприємств вибірки: у жодній із груп кількість платоспроможних підприємств (з *К* Бівера > 0,17) не перевищує кількість неплатоспроможних. Проте спостерігаємо позитивну динаміку зростання потенційно платоспроможних підприємств (виключаючи 75–100 %) при збільшенні частки КПД у статутному капіталі. «Лідирують» протягом досліджуваного періоду підприємства з КПД 50–75 % і 100 % державного капіталу.

Далі здійснимо групування і ранжування підприємств вибірки за значенням коефіцієнта рентабельності капіталу власників. Поділяючи думку М. Д. Білик [9] стосовно важливості вивчення по державних підприємствах показника рентабельності власного капіталу, вважаємо за доцільне для підприємств із КПД дещо уточнити алгоритм його розрахунку. Оскільки метою дослідження є отримання інформації про ефективність використання капіталу саме власників (серед яких повністю або частково є держава), у знаменнику беремо виключно інвестований ними капітал. До такого слід віднести: зареєстрований (пайовий), у дооцінках, додатковий, за вирахуванням неоплаченого і вилученого. Отже, загальновідомий показник ROE визначається як відношення чистого фінансового результату до інвестованого власниками капіталу підприємства. Саме так пропонується обчислювати коефіцієнт рентабельності власного капіталу в офіційних методиках фінансової діагностики [10; 11] та в методиці О. О. Терещенка в [12, с. 270].

Порівняємо отримані значення показника з нормативом > 0, і додатково — з середньогалузевими ROE по економіці України: 0,046 у 2011 р. і 0,021 у 2012 р. (розраховано автором за даними [3]). Отримані результати розрахунків занесемо до табл. 2.

Таблиця 2

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА ЗНАЧЕННЯМ ROE

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
> 0	5	5	10	10	6	10
В т.ч. > 0,046	3	3	4	4	3	6
Середнє по групі	*0,021*	*0,0305*	*(–0,0595)*	*(–0,0004)*	*0,009*	*(–0,006)*
Рейтинг	*6*	*5*	*3*	*2*	*4*	*1*

Закінчення табл. 2

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2012						
> 0	3	5	8	13	6	11
У т.ч. > 0,021	2	3	5	9	3	5
Середнє по групі	*(–0,232)*	*(–0,047)*	*(–0,0785)*	*(–0,004)*	*(–0,016)*	*(–1,368)*
Рейтинг	*6*	*5*	*3*	*1*	*4*	*2*

Дані табл. 2 свідчать про збитковість більшості підприємств вибірки. При цьому в групах підприємств з КПД у статутному капіталі 50–75 % і 100 % у 2012 році спостерігаємо перевищення кількості прибуткових суб'єктів підприємництва над збитковими. Результати ранжування підприємств по ROE і *К* Бівера за обидва досліджуваних періоди свідчать про потенційну можливість держави бути ефективним власником на підприємствах з контрольним пакетом акцій (далі — КПА).

Систематизуємо в табл. 3 результати розрахунку по підприємствах вибірки коефіцієнта поточної ліквідності. Ранжування проведемо залежно від відповідності отриманих значень нормативу (> 1), встановленому офіційною методикою з фінансової діагностиці підприємств, що підлягають приватизації [13].

Таблиця 3

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З ДКП ЗА КОЕФІЦІЄНТОМ ПОТОЧНОЇ ЛІКВІДНОСТІ

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
> 1	10	13	7	11	12	13
Рейтинг	*4*	*1*	*5*	*3*	*2*	*1*
2012						
> 1	8	11	10	12	10	12
Рейтинг	*4*	*2*	*3*	*1*	*3*	*1*

На «перше місце» по ранжуванню показника поточної ліквідності (відношення оборотних активів до поточних зобов'язань) виходять підприємства із 100 % державних інвестицій. При цьому всі групи підприємств із КПА > 50 % демонструють достатню платоспроможність, маючи рейтинги від 1 до 3.

Для аналізу оборотності кредиторської та дебіторської заборгованості (табл. 4) візьмемо умовно нормативне значення 4, виходячи з міркувань необхідності погашення «нормальної» заборгованості в середньому хоча б один раз на три місяці (4 рази на рік). За тривалішої затримки платежів кредитори згідно Закону України [14] мають право звернутися до Господарського суду із заявою про порушення провадження у справі про банкрутство відносно боржника.

Таблиця 4

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА КОЕФІЦІЄНТАМИ ОБОРОТНОСТІ КРЕДИТОРСЬКОЇ Й ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011 — за коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості						
> 4	9	9	10	14	3	12
Рейтинг	*4*	*4*	*3*	*1*	*5*	*2*
2012 — за коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості						
> 4	7	10	10	13	6	11
Рейтинг	*4*	*3*	*3*	*1*	*5*	*2*
2011 — за коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості						
> 4	12	11	10	13	9	12
Рейтинг	*2*	*3*	*4*	*1*	*5*	*2*
2012 — за коефіцієнтом оборотності дебіторської заборгованості						
> 4	10	14	13	13	11	13
Рейтинг	*4*	*1*	*2*	*2*	*3*	*2*

На першому місці за рейтингом у табл. 4 — підприємства з КПД 50–75 %, друге місце в обох досліджуваних періодах належить 100 % державним підприємствам.

Дещо відрізняється ранжування підприємств вибірки за розрахунком показника ВК / ЗК (табл. 5): на перше місце по перевищенню власного капіталу над позиковим виходять підприємства з 10–25 % КПД. Проте підприємства зі 50–75 % і 100 % державних інвестицій залишаються в рейтингу від 1 до 3.

Таблиця 5

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА СПІВВІДНОШЕННЯМ ВЛАСНОГО І ПОЗИКОВОГО КАПІТАЛУ

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
> 1	11	17	10	12	10	13
Рейтинг	*4*	*1*	*5*	*3*	*5*	*2*
2012						
> 1	11	17	12	13	10	13
Рейтинг	*4*	*1*	*3*	*2*	*5*	*2*

Методичними Рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [8] передбачено при визначенні ознак критичної неплатоспроможності боржника та заходів із відновлення платоспроможності розраховувати коефіцієнт забезпечення власними засобами (далі — Кзвз). Зростання показника при нормативному значенні 0,1 забезпечує для неплатоспроможного підприємства можливість використання позасудових заходів із відновлення платоспроможності (табл. 6).

Таблиця 6

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА КЗВЗ

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
> 0,1	8	12	5	6	9	11
Рейтинг	*4*	*1*	*6*	*5*	*3*	*2*

Закінчення табл. 6

Частка КПД / Значення	< 10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2012						
> 0,1	6	10	7	7	9	12
Рейтинг	*5*	*2*	*4*	*4*	*3*	*1*

З метою формування остаточних висновків щодо потенційної ефективності підприємств із КПА держави та вибору оптимальних джерел їх фінансування складемо зведену таблицю результатів ранжування підприємств вибірки у розрізі окремих відібраних показників діагностики кризового стану (табл. 7).

Результати фінансової діагностики підприємств із КПД свідчать про потенційну можливість держави бути ефективним власником: за сукупністю рейтингів по семи відібраних показниках протягом 2011–2012 рр. «більш успішними» визначено підприємства з 50–75 % та 100 % державної частки в статутному капіталі.

Таблиця 7

РАНЖУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ З КПД ЗА СИСТЕМОЮ ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ

Частка КПД / Значення	<10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2011						
К Бівера	4	2	3	1	3	2
ROE	6	5	3	2	4	1
Поточна ліквідність	4	1	5	3	2	1
ВК / ПК	4	1	5	3	5	2
Коефіцієнт оборотності:						
дебіторської	2	3	4	1	5	2
кредиторської	4	4	3	1	5	2
Кзвз	4	1	6	5	3	2
Результат (сума рейтингів)	*28*	*17 (3)*	*29*	*16 (2)*	27	*12 (1)*

Закінчення табл. 7

Значення \ Частка КПД	<10 %	10–25 %	25–50 %	50–75 %	75–100 %	100 %
2012						
К Бівера	4	3	2	1	4	2
ROE	6	5	3	1	4	2
Поточна ліквідність	4	2	3	1	3	1
ВК / ПК	4	1	3	2	5	2
Коефіцієнт оборотності:						
дебіторської	4	1	2	2	3	2
кредиторської	4	3	3	1	5	2
Кзвз	5	2	4	4	3	1
Результат (сума рейтингів)	*31*	*17 (3)*	*20*	*12 (1)*	27	*12 (2)*

Цікавим є факт, що з 20 підприємств — «лідерів» з 50–75 % КПД — 7 (більше третини) — це компанії, основним видом діяльності яких визначено розподілення електроенергії (-обленерго). Усі ці суб'єкти підприємництва мають позитивний фінансовий результат, коефіцієнти оборотності заборгованостей вдвічі більше за норматив, у більшості з них — *К* Бівера > 0,17. Тим не менш, 2 з них (пакети акцій ПАТ «Донбасенерго» розміром 60,773 % за ціною 718,92 млн грн і ПАТ «Волиньобленерго» розміром 75 % за ціною 462,00 млн грн) на момент проведення досліження вже продані відповідно в серпні та в грудні 2013 р. [15], а 5 (51 % «Тернопільобленерго»; 60,2 % «Запоріжжяобленерго»; 60 % «Харківобленерго»; 65 % «Хмельницькобленерго»; 65 % «Миколаївобленерго») згідно [16] готові до продажу 30.11.2014 р. Примітним також є і те, що по ПАТ»Донбасенерго» вже провадиться судовий розгляд. Позов стосується визнання недійсними розпорядження Кабінету міністрів і наказ ФДМУ, що стосуються затвердження умов продажу «Донбасенерго», а також усі рішення ФДМУ, що стосуються проведення і затвердження результатів даного конкурсу [17].

Доцільність продажу вказаних -обленерго ставимо під сумнів за аргументів: достатньої ефективності їх діяльності на момент продажу; необхідності суспільного контролю за діяльністю стратегічно важливих для економіки країни підприємств; можливості покращення результатів діяльності за рахунок впровадження нових фінансових технологій управління та системи мотивації працівників.

Важливим в аспекті попередження кризи на макрорівні вважаємо необхідність спрямування коштів, отриманих від продажу підприємств електроенергетики з КПД, на підтримку та розвиток суб'єктів підприємництва галузі, що мають потенціал для майбутньої успішної діяльності за збереження або збільшення державної частки КПД. Практика свідчить про брак державної підтримки таких підприємств. Зокрема, ст. 12, п. 4 Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» до складу джерел формування спеціального фонду Державного бюджету України включено 50 % надходжень від приватизації об'єктів ПЕК. Натомість ст. 14 Закону [18] передбачено за рахунок визначених джерел здійснювати державну підтримку будівництва та технічне переоснащення вугле- та торфодобувних підприємств (п. 26), а також «часткову компенсацію витрат за спожиту електроенергію, пов'язаних з перекиданням води у маловодні регіони» (п. 27). Викладене у [18] свідчить про відсутність зацікавленості з боку органів державної влади у сприянні подальшого розвитку компаній з розподілення електроенергії з контрольним пакетом акцій КПД. Чинна політика приватизації, направлена на продаж потенційно успішних підприємств, може призвести до втрати контролю з боку держави над стратегічно важливими для національної економіки підприємствами. Щодо мікроекономічного аспекту проведеного дослідження, слід підкреслити актуальність застосування нових підходів до розробки пропозицій щодо оптимального вибору джерел фінансування та удосконалення фінансової діагностики в системі попередження кризи на самих підприємствах із КПД.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження автор зробила такі висновки:

• превалювання кількості збиткових і неплатоспроможних над фінансово-стійкими підприємствами з державною часткою майна актуалізує розробку і застосування нових антикризових концепцій менеджменту, підвищення ефективності превентивного управління з впровадженням інноваційних фінансових технологій і розробкою системи ефективної мотивації менеджменту на них;

• упровадження нових антикризових концепцій менеджменту й фінансових технологій на підприємствах з контрольним пакетом КПД має здійснюватися за умови збереження (або збільшення) частки держави в статутному капіталі. Збереження (збільшення) частки КПД на таких підприємствах дає можливість громадського контролю за діями і рішеннями управлінського персоналу стратегічно важливих для економіки країни підприємств;

• актуалізуються розробка та використання нових підходів до фінансової діагностики в системі антикризового контролінгу з метою надання пропозицій управлінському персоналу та представникам власника в особі ФДМУ щодо вибору джерел фінансування підприємств з контрольним пакетом КПД. Додаткове фінансування їх діяльності за нестачі власних і кредитних коштів можливе за рахунок коштів від приватизації, або за рахунок часткового субсидіювання проектів власниками при збереженні (збільшенні) частки КПД в статутному капіталі;

• важливою у системі попередження кризи на макрорівні є необхідність спрямування коштів, отриманих від приватизації підприємств електроенергетики, на підтримку та розвиток підприємств галузі, що мають потенціал для майбутньої успішної діяльності при збільшенні частки КПД.

Подальші дослідження нових інструментів фінансової діагностики підприємств із КПД у системі попередження кризи відбуватимуться у напряму розробки багатофакторних дискримінантних функцій у розрізі груп підприємств, сформованих у відповідності до частки КПД у статутному капіталі.

Бібліографічний список

1. *Olga A. Ostrovska*. Implementation of a New Preventive Financial Management Paradigm for Ukrainian Enterprises // Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology. — Vol. II, Issue 6, December 2012. — P. 148–158.

2. Фінанси підприємств : проблеми та перспективи: в 3 т. / за наук. ред. д.е.н., проф. М. Д. Білик: монографія // Т. 3 : Антикризове управління підприємством в умовах ринку. / М. Д. Білик, Н. О. Бабіна, О. С. Бадзим та ін. — КНУТД. — К.: ТОВ «ПанТот», 2013. — 338 с.

3. Державна служба статистики України: Офіційний веб-сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.ukrstat.gov.ua

4. Реєстр корпоративних прав держави у статутних капіталах господарських товариств на 04.01.2013 // Фонд державного майна України. Офіційний сайт в мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/RegisterStateCorporateRights.aspx

5. Реєстр корпоративних прав держави у статутних капіталах господарських товариств станом на 11.01.2014 // Фонд державного майна України. Офіційний сайт в мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSite Definition/RegisterStateCorporateRights.aspx

6. Звіт про роботу Фонду державного майна України, хід та результати виконання Державної програми приватизації у 2012 році: Фонд державного майна України. Офіційний сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/ReportsMFI.aspx

7. Реєстр корпоративних прав держави у статутних капіталах господарських товариств станом на 05.07.2013 // Фонд державного майна України. Офіційний сайт в мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSite Definition/RegisterStateCorporateRights.aspx

8. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Затверджено Наказом Міністерства економіки України 19.01.2006 № 14, у редакції наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 № 1361. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=161074&cat_id=32854

9. *Білик М. Д.* Управління фінансами державних підприємств / М. Д. Білик. — К. : Знання, 1999. — 312 с.

10. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями: Затверджено Постановою Правління НБУ 25.01.2012 № 23 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12

11. Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 01.04.2003 № 247 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 20.07.2012 № 859) / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1632-12

12. *Терещенко О.О.* Фінансовий контролінг : навч. посіб. / О. О. Терещенко, Н. Д. Бабяк . — К.: КНЕУ, 2013. — 407 с.

13. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Затверджено Наказом Міністерства фінансів України та Фонду державного майна України 26.01.2001 N 49/121 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01

14. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-XII; редакція від 11.08.2013 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12

15. Інформація про хід виконання Державної програми приватизації за січень-грудень 2013 року / Звіти ФДМУ. Фонд державного майна України. Офіційний сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSite Definition/ReportsMFI.aspx

16. Про затвердження планів розміщення акцій підприємств паливно-енергетичного комплексу: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.04.2013 № 204-р. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/204-2013-p/paran7#n7

17. ГПУ просит суд не продавать 60,8 % акций «Донбассэнерго» // Економічна правда, 11.02.2014. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : www.epravda.com.ua/rus/news/2014/02/11/419441/

18. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 № 719-VII / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18

References

1. *Ostrovska Olga*. Implementation of a New Preventive Financial Management Paradigm for Ukrainian Enterprises // Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology. — Vol. II, Issue 6, December 2012. — P. 148–158 [In English]

2. Finansy pidpryiemstv : problemy ta perspektyvy: v 3 t. / za nauk. red. d.e.n., prof. M. D. Bilyk: monografiia // Vol. 3 : Antykryzove upravlinnia pidpryiemstvom v umovakh rynku. / M. D. Bilyk, N. O. Babina, O. S. Badhzym ta in. — KNUTD. — K.: TOV «PanTot» (2013). — 338 p. [In Ukrainian]

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiinyi veb-sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.ukrstat.gov.ua [In Ukrainian]

4. Reiestr korporatyvnykh prav derzhavy u statutnykh kapitalakh gospodarskykh tovarystv na 04.01.2013 // Fond derzhavnogo maina Ukrainy. Ofitsiinyi sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/ RegisterStateCorporateRights.aspx [In Ukrainian]

5. Reiestr korporatyvnykh prav derzhavy u statutnykh kapitalakh gospodarskykh tovarystv stanom na 11.01.2014 // Fond derzhavnogo maina Ukrainy. Ofitsiinyi sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/RegisterStateCorporateRights.aspx [In Ukrainian]

6. Zvit pro robotu Fondu derzhavnogo maina Ukrainy, hid ta rezultaty vykonannia Derzhavnoi programy pryvatyzatsii u 2012 rotsi. Fond derzhavnogo maina Ukrainy. Ofitsiinyj sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/ReportsMFI.aspx [In Ukrainian]

7. Reiestr korporatyvnykh prav derzhavy u statutnykh kapitalakh gospodarskykh tovarystv stanom na 05.07.2013 // Fond derzhavnogo maina Ukrainy. Ofitsiinyi sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/RegisterStateCorporateRights.aspx [In Ukrainian]

8. Metodychni rekomendatsii shchodo vyiavlennia oznak neplatospromozhnosti pidpryiemstva ta oznak dij z prykhovuvannja bankrutstva, fiktyvnogo bankrutstva chy dovedennia do bankrutstva, zatverdzheno Nakazom Ministerstva ekonomiky Ukrainy 19.01.2006 № 14, u redaktsii nakazu Ministerstva ekonomiky Ukrainy vid 26.10.2010 № 1361 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=161074&cat_id=32854 [In Ukrainian]

9. *Bilyk M. D*. Upravlinnia finansamy derzhavnykh pidpryiemstv / M. D. Bilyk. — K. : Znannia (1999). — 312 p. [In Ukrainian]

10. Polozhennia pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhlyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiamy, zatverdzheno Postanovoiu Pravlinnia NBU 25.01.2012 № 23 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12 [In Ukrainian]

11. Poriadok provedennia otsinky finansovogo stanu benefitsiara ta vyznachennia vydu zabezpechennia dlia obslugovuvannia ta pogashennia pozyky, nadanoi za rakhunok koshtiv mizhnarodnykh finansovykh orghanizatsij, zatverdzheno Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy 01.04.2003 № 247 (u redaktsii nakazu Ministerstva finansiv Ukrainy 20.07.2012 № 859) / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1632-12 [In Ukrainian]

12. *Tereshchenko O.O.* Finansovyi kontroling : navch. posib. / O. O. Tereshchenko, N. D. Babiak . — K.: KNEU (2013). — 407 p. [In Ukrainian]

13. Polozhennia pro poriadok zdiisnennia analizu finansovogo stanu pidpryiemstv, shcho pidliagaiut pryvatyzatsii, zatverdzheno Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy ta Fondu derzhavnogo maina Ukrainy 26.01.2001 N 49/121 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01 [In Ukrainian]

14. Zakon Ukrainy «Pro vidnovlennia platospromozhnosti borzhnyka abo vyznannia iogo bankrutom» vid 14.05.1992 № 2343-XII, Redaktsia vid 11.08.2013 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12 [In Ukrainian]

15. Informatsiia pro hid vykonannia Derzhavnoi programy pryvatyzatsii za sichen-gruden 2013 roku. Zvity FDMU. Fond derzhavnogo maina Ukrainy. Ofitsiinyi sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.spfu.gov.ua/_layouts/SPFUSiteDefinition/ReportsMFI.aspx [In Ukrainian]

16. Pro zatverdzhennia planiv rozmishchennia aktsij pidpryiemstv palyvno-energetychnogo kompleksu ; Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.04.2013 № 204-r / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/204-2013-r/paran7#n7 [In Ukrainian]

17. GHPU prosit sud ne prodavat 60,8 % aktsyi «Donbassenergo». // Ekonomichna pravda, 11.02.2014 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : www.epravda.com.ua/rus/news/2014/02/11/419441/ [In Russian]

18. Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2014 rik» vid 16.01.2014 № 719-VII / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv : zakon4.rada.gov.ua/laws/show/719-18 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 21 березня 2014 р.

УДК 658.14/.16:33.05-044.372

Островская Ольга Анатольевна,
канд. экон. наук, доц.,
доцент кафедры корпоративних финансов
и контроллинга, докторант,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: ostrovska-kneu@mail.ru

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ В СИСТЕМЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КРИЗИСА: МАКРО- И МИКРОЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТЫ

АННОТАЦИЯ. Предложены новые подходы к разработке предложений менеджменту и представителям собственника относительно оптимального выбора источников дополнительного финансирования предприятий с корпоративными правами государства (КПГ). Использованы методы: группировки, анализа, синтеза, сравнения, систематизации, ранжирования, обобщения. Обоснована актуальность применения новых *антикризисных концепций менеджмента и инновационных финансовых технологий на предприятиях с КПГ. Доказано потенциальную возможность государства быть эффективным собственником предприятий с контрольным пакетом КПГ. Полученные научные результаты могут быть использованы менеджментом предприятий и представителями ФГИУ. Дальнейшие исследования предполагают разработку многофакторных дискриминантных функций в разрезе сформированных групп предприятий. Оптимальный выбор источников финансирования предприятий с КПГ обеспечивает своевременное финансирование проектов и общественный контроль над стратегически важными для экономики страны предприятиями.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовая диагностика, кризис, система предупреждения кризиса, источники финансирования предприятий, корпоративные права государства, приватизация

UDC 658.14/.16:33.05-044.372

Ostrovska Olga Anatoliivna,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of corporate finance and controlling, Doctorate
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: ostrovska-kneu@mail.ru

IMPROVEMENT OF ENTERPRISE FINANCING IN THE CRISIS PREVENTION SYSTEM: MACRO- AND MICROECONOMIC ASPECTS

ABSTRACT. New approaches in developing the management proposals to owner's representatives on optimal choice of sources of extra financing of enterprises with state corporate rights (SCR) are suggested. The methods of grouping, analysis, synthesis, comparison, systematization, ranking and generalization are used. The topicality of applying new antirecessionary management and innovative finance technology concepts on enterprises with SCR is justified. Potential possibility for state to be an effective owner of enterprises with controlling interest of SCR is proved. The received scientific outcome received can be used by enterprise management and representatives of SPRU. Further investigation provides creation of multivariate discriminant functions for formed enterprise groups. Optimal choice of sources of financing enterprises with SCR ensures timely project financing and social control over the enterprises which are strategically important for state's economy.

KEY WORDS*:* financial diagnosis, crisis, crisis prevention system, sources of enterprise financing, state corporate rights, privatization.

УДК 336.14

Сивульська Наталія Миколаївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1),
E-mail: cunamu@ukr.net

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ

АНОТАЦІЯ. Прийняття Податкового кодексу України призвело до значних змін у формуванні доходної частини місцевих бюджетів. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідити наслідки проведених реформ, виявити основні тенденції та можливі шляхи покращення ситуації в країні. Методика дослідження ґрунтується на системному підході до використання різних методик щодо оцінки показників ефективності формування та виконання місцевих бюджетів, зокрема, статистичних та економіко-математичних методів дослідження, методу порівняння, аналізу. В результаті проведеного дослідження автором зроблено висновок про недостатній обсяг бюджетних коштів на місцевому рівні для виконання делегованих і власних повноважень. Система місцевих податків і зборів зазнала суттєвих змін, що справило як позитивний, так і негативний вплив на систему доходів місцевих бюджетів у цілому. Автором розроблено рекомендації для оптимізації системи місцевих податків і зборів, збільшення обсягу фінансових ресурсів, котрі можуть бути спрямовані на фінансування важливих для регіонального розвитку проектів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: система доходів місцевих бюджетів, місцеві податки і збори, міжбюджетні трансферти.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні продовжуються процеси реформування фінансової системи, зокрема, здійснюються заходи, спрямовані на подальшу децентралізацію бюджетної системи та забезпечення місцевих органів влади достатніми ресурсами для виконання покладених на них повноважень. Ці положення закріплені у Європейській хартії про місцеве самоврядування [1].

На даний час для місцевих бюджетів України характерною рисою залишається незабезпеченість достатнім обсягом доходів для фінансування власних повноважень, що є перешкодою для ефективного функціонування місцевої влади. Крім того, суттєвою складовою доходів місцевих органів влади повинні бути власні доходи, в тому числі місцеві податки і збори, адже саме вони покликані забезпечувати самостійність бюджетів, що обслуговують місцеве самоврядування.

У 2007 році було схвалено Концепцію реформування місцевих бюджетів, якою було передбачено перетворення місцевих бюджетів у ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць у період до 2011 року. Для досягнення поставленої мети були, зокрема, визначені наступні завдання: зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування; удосконалення системи регулювання міжбюджетних відносин; посилення заінтересованості органів місцевого самоврядування у підвищенні рівня власних доходів шляхом стимулювання збільшення обсягів виробництва, валової доданої вартості, обсягу інвестицій і рівня доходів населення відповідно до інноваційного напряму економічного розвитку та інші [2].

З метою підвищення ефективності функціонування місцевої влади в Україні здійснюються подальші кроки на шляху реформування бюджетної системи країни. Зокрема, Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» передбачено підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів і рівня фінансової забезпеченості делегованих повноважень [3, с.19].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів реформування місцевих бюджетів, у тому числі їх системи доходів, присвятили свої праці науковці Ганущак Ю.І., Геєць В.М., Кириленко О.П., Кравченко В.І., Луніна І.О., Огонь Ц.Г., Опарін В.М., Пітцик М.В., Слухай С.В., Федосов В.М., Чекіна В.Д., Юрій С.І. та інші. Значну увагу в цих працях приділено дослідженню проблемних питань як щодо формування доходної частин місцевих бюджетів, так і щодо основних аспектів використання цих коштів.

Зокрема, у своїх працях багато уваги аналізу сучасних тенденцій, що характерні для системи доходів місцевих бюджетів і, зокрема, міжбюджетних трансфертів, пошуку шляхів її оптимізації приділяє О.П. Кириленко [4, 5]; основні проблеми існуючої системи оподаткування в Україні та можливі шляхи їх вирішення досліджує І.О. Луніна [5, 6]; основні напрями реструктуризації системи доходів місцевих бюджетів розглядає Ц.Г. Огонь [7]; основні переваги та недоліки запровадження податку на нерухоме майно в Україні аналізує В.Д. Чекіна [8]. Питання реформування та розвитку місцевого самоврядування, в тому числі покращення фінансового забезпечення надання послуг на місцевому рівні досліджують Ю.І. Ганущак і М.В Пітцик. [9, 10].

Однак, враховуючи продовження процесів реформування бюджетної та, зокрема, податкової систем України, виникає потреба у подальшому дослідженні системи доходів місцевих бюджетів із врахуванням останніх тенденцій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. З прийняттям Податкового кодексу України в 2010 році суттєвих змін зазнала система доходів місцевих бюджетів. У значній мірі ці зміни торкнулись місцевих податків і зборів, перелік яких скоротився з 14 до 5. Надзвичайно важливим залишається питання дослідження впливу процесів реформування на забезпеченість місцевих органів влади фінансовими ресурсами, в тому числі, власними.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є визначення ступеня впливу змін на формування доходної частини місцевих бюджетів унаслідок проведення бюджетної та податкової реформ в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. При переході до ринкової економіки децентралізація є одним з ключових елементів реформування, адже сприяє посиленню демократії та макроекономічній стабілізації. У зарубіжних розвинених країнах децентралізація є дієвим інструментом підвищення ефективності надання суспільних послуг, адже саме на місцевому рівні формуються передумови для економічного і соціального розвитку країни в цілому.

У багатьох країнах одним з основних мотивів децентралізації є кращі перспективи місцевого розвитку. Перевага сильних органів місцевого самоврядування вефективнішому управлінні сприяє покращанню місцевих проектів розвитку. Місцеве самоврядування може усунути інституційні та юридичні перешкоди і заохочує інноваційні форми вирішення місцевих проблем [11, с. 10].

Розвинуті держави мають різні моделі централізації фінансової системи[1]. В унітарних державах загалом спостерігається дещо вищий рівень централізації, а у федеративних, де фінансова система є трирівневою, дещо менший. Так, у США цей показник становить 57 %, у Франції — 71 %, у Канаді — 40 % [12, с. 345].

В Україні через місцеві бюджети перерозподіляється незначна частина ВВП, що свідчить про необхідність поглиблення децентралізації. У 2008–2012 роках рівень перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів без врахування обсягу міжбюджетних

[1] Показник централізації характеризує частку видатків центрального уряду в повному обсязі витрат бюджетної системи.

трансфертів коливався у межах 6,7–7,8 %, а через видатки місцевих бюджетів — у межах 13,4–15,7 %.

Якщо розглядати рівень перерозподілу ВВП через видатки місцевих бюджетів з врахуванням обсягу міжбюджетних трансфертів, потрібно відзначити, що він зростає несуттєво. Найвищий показник спостерігався у 2012 році та становив відповідно 15,8 %. Щодо перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів із врахуванням обсягу міжбюджетних трансфертів, то тут показник рівня перерозподілу ВВП був суттєвішим і становив у 2008–2012 роках 14,5–16 %[1]. Такі відмінності у рівні перерозподілу ВВП через доходи місцевих бюджетів пов'язані із великим обсягом міжбюджетних трансфертів, що свідчить про фінансову неспроможність великої кількості територіальних громад. Зокрема, частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів поступово збільшувалась з 43 % у 2008 році до 55,2 % у 2012 році.

На даний час більше 90 % місцевих бюджетів України — дотаційні, ву значній частині регіонів частка трансфертів становила 60–70 % доходів бюджету [13]. На початку 1990-х років дотаційними були 13–15 областей, на початку 2000-х років — близько 20-ти, а в 2010 році такими були всі регіони, крім Києва і Дніпропетровської області [14, с. 171]. В останні роки всі регіони України отримували дотації.

В Україні у напрямку поглиблення процесів децентралізації реалізується швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні» (DESPRO), який фінансується Швейцарською Конфедерацією. Проект передбачає три фази та триватиме до 2017 року. Місія проекту полягає в оптимізації системи управління та сприянні ефективному місцевому розвитку в Україні, що, в свою чергу, створить новий імпульс як для демократичних процесів, так і для надання послуг на рівні громади [15].

Важливою умовою поглиблення процесу децентралізації в Україні є забезпечення місцевих органів влади достатніми ресурсами для здійснення як власних, так і делегованих повноважень.

Для місцевих бюджетів протягом останніх років усе ще актуальною залишається проблема фінансової незабезпеченості делегованих державою повноважень. За різними галузями делегова-

[1] Винятком є 2011 рік, коли зазначений показник було зафіксовано на рівні 13,9 %, що пояснювалось значним зростанням обсягу виробленого у країні ВВП у порівнянні з попереднім роком (з 1083 млрд грн до 1303 млрд грн).

них повноважень рівень забезпеченості коштами складає лише 43–97 % від реальної потреби [16, с.2]. Тому органи місцевого самоврядування повинні відволікати доходи, призначені для реалізації власних повноважень (зокрема, місцевих програм розвитку, благоустрій, місцевий транспорт, житлово-комунальне господарство), для фінансування делегованих.

Обсяг ресурсів місцевих бюджетів на делеговані повноваження у 2013 році, як і в попередньому, не був розрахований на базі соціальних стандартів і нормативів. За підрахунками Асоціації міст України, у Державному бюджеті України на 2013 рік фінансування делегованих органам місцевого самоврядування повноважень забезпечено лише на 79 % від реальної потреби, тобто дефіцит фінансових ресурсів складає майже 30 млрд грн [10].

Подальшого вдосконалення потребує також питання забезпечення місцевих бюджетів достатніми фінансовими ресурсами для виконання власних повноважень. Потрібно відзначити, що частка видатків на фінансування власних повноважень в Україні є найменшою в Європі. Зокрема, у 2010 році частка видатків на реалізацію власних повноважень у структурі місцевих бюджетів Словаччини становила 31,6 %, Польщі — 26,6 %, а України — лише 8,7 %. Рівень бюджетної забезпеченості утримання і розвитку міської інфраструктури в розрахунку на одного жителя в Україні є найнижчим серед країн Європи, наприклад, у Польщі він складає 5600 грн, що у 28 разів більше, ніж в Україні (200 грн) [16, с. 3–4].

Частка доходів, які спрямовуються на виконання власних повноважень, у 2008–2011 роках коливалась у межах 6,9–8,5 % [17, с. 131]. Обсяг власних доходів у 2012 році у загальній структурі доходів місцевих бюджетів України дещо зріс і склав близько 13 %.

Важливою складовою для забезпечення самостійності місцевих бюджетів повинні бути місцеві податки і збори. Потрібно зазначити, що місцеві податки і збори становлять значну частку доходів органів місцевого самоврядування в країнах ЄС, зокрема, у Великобританії — 37 %, у Німеччині — 46 %, у Франції — 67 % [16, с. 5].

В Україні частка місцевих податків і зборів у структурі доходів місцевих бюджетів усе ще залишається доволі незначною. Так, у 2008–2010 роках зазначений показник утримувався на рівні 1,02–1,25 % (розрахунок здійснювався без врахування обсягу міжбюджетних трансфертів)[1]. Після прийняття Податкового ко-

[1] Розраховано за даними Державної казначейської служби України.

дексу України відбулось зростання частки місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів[1] до 2,9 % у 2011 році та 5,4 % у 2012 році. Зазначене зростання в основному відбулось за рахунок включення до переліку місцевих податків і зборів єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва.

Як уже зазначалось, з прийняттям Податкового кодексу України перелік місцевих податків і зборів було скорочено до п'яти платежів[2]: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; єдиний податок; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [18, ст. 10].

Найсуттєвіше наповнення місцевих бюджетів серед місцевих податків і зборів протягом останніх років забезпечував єдиний податок — його частка у доходах місцевих бюджетів без врахування обсягу міжбюджетних трансфертів у 2011 та 2012 роках становила відповідно 2,3 % і 4,8 %. Частка інших податків і зборів у структурі місцевих бюджетів у зазначений період була несуттєвою і становила менше відсотка по кожному платежу (табл. 1).

Таблиця 1

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ У СТРУКТУРІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У 2011–2012 РОКАХ

Показники	2011		2012	
	обсяг надходжень, млн грн	частка у доходах місцевих бюджетів[1], %	обсяг надходжень, млн грн	частка у доходах місцевих бюджетів[1], %
єдиний податок [2]	1987,9	2,29	4815,6	4,78
податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	—	—	0,09	0,0001

[1] У 2011–2012 роках до місцевих бюджетів України продовжували надходити суми місцевих податків і зборів, котрі справлялись до прийняття Податкового кодексу та були нараховані до 1 січня 2011 року, однак їх частка у структурі доходів без врахування міжбюджетних трансфертів була несуттєвою — 0,05 % у 2011 році та 0,002 % у 2012 році.

[2] Перші три наведені у переліку платежі віднесено до обов'язкових, а четвертий і п'ятий збори — до факультативних, рішення про встановлення яких приймається місцевими радами в межах їх повноважень Податковий кодекс України

Закінчення табл. 1

Показники	2011		2012	
	обсяг надходжень, млн грн	частка у доходах місцевих бюджетів1, %	обсяг надходжень, млн грн	частка у доходах місцевих бюджетів1, %
збір за місця для паркування транспортних засобів	56,5	0,07	68,4	0,07
збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	431,9	0,50	532,5	0,53
туристичний збір	27,7	0,03	38,4	0,04

Примітка:
[1] Розрахунок доходів здійснювався без врахування обсягу міжбюджетних трансфертів.
[2] До обсягу надходжень включено єдиний податок, нарахований до 01.01.2011 р. в сумі 156,2 млн грн (2011 р.) та 2,6 млн грн (2012 р.).
[3] Розраховано за даними Державної казначейської служби України.

Відповідно, найбільшу питому вагу у структурі місцевих податків і зборів становив єдиний податок: у 2011 році його частка становила 79,4 %, а у 2012 році зросла до 88,3 %. Другу позицію займав збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності — відповідно 17,3 % і 9,8 %. Частка збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору в зазначений період була доволі незначною та складала 3,3 % у 2011 році та лише 1,9 % у 2012 році. Скорочення частки зазначених зборів у загальній структурі місцевих податків і зборів пов’язане з суттєвим зростанням надходжень від єдиного податку у 2012 році майже у 2,5 разу у порівнянні з попереднім періодом.

Позитивним моментом було зарахування надходжень від єдиного податку до бюджету розвитку, збільшивши таким чином джерела його формування. Крім того, Бюджетним кодексом визначено детальний перелік витрат бюджету розвитку, що забезпечує місцеві органи влади більшими можливостями для фінансування важливих програм, спрямованих на розвиток територіальних громад [19, ст. 71].

Введення туристичного збору також спрямоване на розширення фінансової спроможності бюджетів місцевого самоврядування за рахунок збільшення об'єкта оподаткування, адже поєднує елементи готельного та курортного зборів. Туристичний збір, на відміну від курортного збору, справляється на всій території України внаслідок більшої кількості об'єктів туризму порівняно з курортними місцями [20].

Особливу увагу потрібно приділити новому для України податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, справляння якого було запроваджено з 1 січня 2012 року. Надходження від цього податку у 2012 році до місцевих бюджетів були вкрай незначними. За даними Державної казначейської служби України вони становили 86 тис. грн. У зв'язку з непідготовленістю до практичного впровадження зазначеного податку (не сформовано реєстр житлової нерухомості та не завершено облік платників податку на нерухоме майно) норма Податкового кодексу України щодо обов'язкового оподаткування нерухомого майна була відкладена та набула чинності лише з 1 січня 2014 року. Сплачені суми податку або повертались платникам відповідно до поданих заяв до податкових інспекцій, або зараховувались для сплати податку в 2014 році.

Податок на нерухоме майно може стати надійним джерелом доходів місцевих бюджетів. На даний час цей податок застосовується приблизно у 130 країнах світу, але його місце у формуванні бюджетів різне. У Канаді він забезпечує 38 % надходжень до місцевих бюджетів (в окремих провінціях — 81 %), у Франції — 33 %, у США — близько 30 % (від 10 % до 70 %, залежно від штату). У країнах з економікою, що розвивається, податок на нерухомість становить 40–80 % платежів до місцевих бюджетів [16, с. 10].

Упровадження податку на нерухоме майно в Україні викликає багато дискусій як серед державних службовців, так і серед науковців, у тому числі і щодо недосконалості нового законодавства про оподаткування нерухомості [8, 21–23].

Одне з питань, що виникає: чи підготована в Україні відповідна база для впровадження даного податку. На даний час уже введений у дію Державний реєстр прав на нерухоме майно — єдину національну систему, що містить інформацію щодо об'єктів нерухомості, прав на них, а також щодо суб'єктів таких прав.

Об'єктом оподаткування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, є квартири та будинки, що перевищують площу відповідно 120 кв. м і 250 кв. м. Базою оподаткування є житлова площа об'єкту нерухомості. На квартири і будинки меншої площі розповсюджується податкова пільга. Таким чином, розмір податку не залежить від вартості майна. У багатьох країнах саме вартість майна є базою оподаткування. Наприклад, у штаті Каліфорнія (США) податок на нерухомість становить 1,25 % на рік від ціни купленого нерухомого майна, а платиться двома рівними платежами один раз на півроку. Що стосується Європи, то крім Мальти і Ірландії, податок на нерухомість тут платять усі. Ставка найчастіше розраховується на основі кадастрової вартості, яка менша ринкової вартості [24].

На перший погляд, логічнішим було б сплачувати податок, виходячи з вартості майна, однак в Україні запровадити такий механізм сплати надзвичайно складно. До перешкод можна віднести політичну нестабільність та інфляцію, за існування яких ринкова вартість становить деяку імовірнісну величину [8, с. 41], а також недосконалість механізму визначення оціночної вартості нерухомості [22].

Тому на даному етапі визначення належної до сплати суми, виходячи з площі об'єкту житлової нерухомості, є обґрунтованим. Крім того, така ж система, як в Україні, діє в Польщі, Словаччині, Чехії та частково в Угорщині [24].

Одним з питань, що виникають при дослідженні механізму справляння податку на нерухомість, є наявність на місцевому рівні об'єктів, житлова площа яких перевищує розмір неоподатковуваної житлової площі. Так, за словами Н.В. Джуган, Директора департаменту бюджетної політики Черкаської міської ради, «прогноз для середніх міст, яким є і місто Черкаси із 300 тис. жителів — ми не отримаємо жодної копійки від податку на нерухомість. Такого житлового фонду, який складає базу оподаткування цього податку — у місті немає» [25]. Тому потрібно переглянути розміри неоподатковуваної житлової площі у бік зменшення для охоплення зазначеним податком житлової нерухомості невеликих міст.

Актуальним питанням залишається також можливість ухилення від оподаткування шляхом переведення об'єктів оподаткування з житлового фонду в нежитловий, а також переоформлення житла на осіб, що відповідно до законодавства звільняються від сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Враховуючи недостатню забезпеченість місцевих органів влади власними ресурсами, передчасним було скасування деяких податків і зборів, що забезпечували доволі суттєве надходження до місцевих бюджетів. Зокрема, у структурі місцевих податків та зборів, що були мобілізовані до місцевих бюджетів України у 2008–2010 роках, надходження від ринкового збору становили більше 60 % надходжень, від комунального податку та податку з реклами — відповідно близько 20 % і 7 % надходжень[1].

Деякі територіальні громади мають певні об’єкти оподаткування, котрі можуть суттєво поповнювати доходну частину місцевих бюджетів і вирішити, таким чином, багато нагальних потреб. Наприклад, за допомогою надходжень ринкового збору значна частина невеликих міст мала можливість здійснювати фінансування необхідних місцевих програм. Податок з реклами, хоча й не забезпечував значного обсягу надходжень, однак мав досить суттєвий потенціал за умови внесення відповідних змін у законодавство, адже реклама — це дуже дохідна галузь. Зокрема, залишивши податок з реклами у переліку місцевих податків і зборів, доцільно чітко визначити базу, об’єкт оподаткування та ставки податку залежно від виду реклами.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Результати проведеного дослідження надають змогу стверджувати, що в Україні доволі актуальним залишається питання недостатності бюджетних коштів для фінансування власних і делегованих повноважень місцевих органів влади. Викликає занепокоєння значна кількість дотаційних бюджетів і великий обсяг міжбюджетних трансфертів, що свідчить про фінансову неспроможність місцевих органів влади виконувати покладені на них повноваження у повному обсязі.

Таким чином, надзвичайно важливим питанням на даний час в Україні залишається подальше реформування системи доходів місцевих бюджетів шляхом закріплення податків і зборів, які забезпечать органи місцевого самоврядування стабільними та достатніми доходами. Вдосконалення потребує також система місцевих податків і зборів, перелік яких суттєво скоротився внаслідок прийняття Податкового кодексу України. Це призвело до того, що багато бюджетів місцевого самоврядування втратили значну частину потенційних надходжень.

Важливим аспектом, котрий необхідно враховувати, є забезпечення наповнення достатніми фінансовими ресурсами як бю-

[1] Розраховано на основі даних Державної казначейської служби України.

джетів міст обласного та районного значення, так і бюджетів селищ і сіл, котрі мають набагато менше можливостей щодо отримання тих чи тих доходів. Для цього необхідно розширити перелік місцевих податків і зборів, а також удосконалити механізм справляння існуючих. Це, насамперед, стосується нового для України податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. У напрямку оптимізації його справляння доцільним було б переглянути у бік зменшення розмір неоподаткованої житлової площі залежно від величини населеного пункту та врегулювати механізм надання пільг з метою ухилення від оподаткування.

Бібліографічний список

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Ukrainian/122-Ukrainian.pdf

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. №308-р «Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів» // Міністерство фінансів України. Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=73747&cat_id=53608

3. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» // Комітет з економічних реформ при Президентові України. Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

4. *Кириленко О. П.* Досягнення стратегічних орієнтирів удосконалення міжбюджетних відносин в Україні / Кириленко О. П. // Фінанси України. — 2013. — № 8. — С. 19–28.

5. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів: Монографія / [Лунiна І.О., Кириленко О.П., Лучка А.В. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук І.О.Луніної; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2010. — 320 с.

6. *Луніна І.О.* Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / Луніна І.О. // Фінанси України. — 2010. — №9. — С. 14–19.

7. *Огонь Ц. Г.* Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації / Огонь Ц. Г. // Фінанси України. — 2009. — № 4. — С. 3–12.

8. Чекіна В.Д. Введення податку на нерухомість в Україні: проблеми й ризики / Чекіна В.Д. // Фінанси України. — 2012. — № 3. — С.38–44.

9. *Ганущак Ю.* Місцеві бюджети. На допомогу міським головам та депутатам міських рад: практичний посібник. — К.: Типографія «Софія-А», 2012. — 32 с.

10. Національний прес-клуб «Проблеми бюджетного забезпечення територіальних громад у 2013 році» / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://auc.org.ua/node/39469

11. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. — К.: ПРООН/МПВСР, 2007. — 269 с.

12. *Михайлишин Л.* Фінансове забезпечення місцевого управління: зарубіжний досвід для України / Л. Михайлишин // Збірник наукових праць: Ефективність державного управління. — 2010. — №23. — С.343–351.

13. *Данилишин Б.* Настав час бюджетної федералізації України. // Економічна правда. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.epravda.com.ua/columns/2012/12/17/351286/

14. *Молдован О.О.* Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ: монографія / О.О.Молдован. — К.: НІСД, 2011. — 380 с.

15. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні». / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://despro.org.ua/

16. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років // Галузевий моніторинг №9 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf

17. *Скиба Л.* Доходи місцевих бюджетів у забезпеченні повноважень органів місцевого самоврядування // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — Вип. 17. — 2012. — С. 128–133.

18. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Верховна Рада України. Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

19. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI // Верховна Рада України. Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

20. *Садовенко М.М.* Реформування місцевого оподаткування в контексті Податкового кодексу України / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/

21. *Лоскун О.* Українцям вигадали нові податки на нерухомість. / Украинский Бизнес Ресурс. Сайт у мережі Інтернет. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://ubr.ua/uk/business-practice/personal-property/ukranciam-vigadali-nov-podatki-na-neruhomst-110815

22. *Малык И.* Новый порядок определения стоимости недвижимости — мина замедленного действия. / Украинский Бизнес Ресурс. Сайт у

мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://ubr.ua/market/real-estate/novyi-poriadok-opredeleniia-stoimosti-nedvijimosti--mina-zamedlennogo-deistviia-111195

23. *Мазурова А., Киричик В*. Введення податку на нерухомість в Україні: проблеми і перспективи / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=64649

24. *Ямпольський В*. Податок на нерухомість-2014 // Ліга. Блоги. / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://blog.liga.net/user/vyampolskyy/article/13293.aspx

25. Репортаж з розширеного засідання правління Асоціації міст України // Асоціація міст України. Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://auc.org.ua/news/reportazh-z-rozshirenogo-zasidannya-pravlinnya-asotsiatsii-mist-ukraini

References

1. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia [European Charter of Local Self-Government] / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/PDF/Ukrainian/122-Ukrainian.pdf [In Ukrainian]

2. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23.05.2007 r. №308-r ″Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevykh biudzhetiv″ // Ministerstvo finansiv Ukrainy. Sait v mereshi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=73747&cat_id=53608 [In Ukrainian]

3. Programa ekonomichnykh reform na 2010-2014 roky «Zamozhne suspilstvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava» // Komitet z ekonomichnykh reform pry Prezydentovi Ukrainy. Sait v mereshi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf [In Ukrainian]

4. *Kyrylenko O.P*. Dosiagnennia stratehichnykh oriientyriv udoskonalennia mizhbiudzhetnykh vidnosyn v Ukraini / Kyrylenko O.P. // Finansy Ukrainy, no. 8. –2013. — P. 19–28. [In Ukrainian]

5. Dyversyfikatsiia dokhodiv mistsevykh biudzhetiv: Monografiia / [Lunina I.O., Kyrylenko O.P., Luchka A.V. ta in.]; za red. d.e.n. I.O. Luninoi; NAN Ukrainy; Instytut ekon.ta prognozuv. — K., 2010. — 320 p. [In Ukrainian]

6. *Lunina I.O*. Formuvannia mistsevykh biudzhetiv na osnovi pryntsypu ekvivalentnosti: shliakh do efektyvnoi biudzhetnoi systemy Ukrainy / Lunina I.O. // Finansy Ukrainy, no.9. — 2010. — P. 14–19 [In Ukrainian]

7. *Ohon Ts.H*. Dokhody mistsevykh biudzhetiv ta napriamy ikh restrukturyzatsii / Ohon Ts.H. // Finansy Ukrainy, no.4. — 2009. — P. 3–12. [In Ukrainian]

8. *Chekina V.D*. Vvedennia podatku na nerukhomist v Ukraini: problemy i rysyky / Chekina, V.D. // Finansy Ukrainy, no.3. — 2012. — P.38–44. [In Ukrainian]

9. *Hanushchak Yu*. Mistsevi biudzhety. Na dopomogu miskym golovam ta deputatam miskykh rad: praktychnyi posibnyk. — K.: Typografiia «Sofiia-A», 2012. — 32 p. [In Ukrainian]

10. Natsionalnyi pres-klub «Problemy biudzhetnoho zabezpechenniia terytorialnykh hromad u 2013 rotsi» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://auc.org.ua/node/39469 [In Ukrainian]

11. Detsentralizatsiia ta efektyvne mistseve samovriaduvannia: navchalnyi posibnyk dlia posadovtsiv mistsevykh ta rehionalnykh orhaniv vlady ta fakhivtsiv z rozvytku mistsevoho samovriaduvannia. — Kyiv: PROON/MPVSR, 2007. — 269 p. [In Ukrainian]

12. *Mykhailyshyn L*. Finansove zabezpechennia mistsevoho upravlinnia: zarubizhnyi dosvid dlia Ukrainy / Mykhailyshyn L. // Zbirnyk naukovykh prats: Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia. — 2010. — No. 23. — P. 343–351. [In Ukrainian]

13. *Danylyshyn B*. Nastav chas biudzhetnoi federalizatsii Ukrainy // Ekonomichna pravda / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://www.epravda.com.ua/columns/2012/12/17/351286/[In Ukrainian]

14. *Moldovan O.O*. Derzhavni finansy Ukrainy: dosvid ta perspektyvy reform: monografiia / Moldovan O.O. — K.: NISD, 2011. — 380 p. [In Ukrainian]

15. Shveitsarsko-ukrainskyi proekt «Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini» / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://despro.org.ua/ [In Ukrainian]

16. Biudzhetne zabezpechennia terytorialnykh hromad Ukrainy: tendentsii ostannikh rokiv // Haluzevyi monitoryng no. 9 / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://dialogueauc.org.ua/sites/all/sites/dialogueauc.org.ua/files/files/mon9.pdf [In Ukrainian]

17. *Skyba L*. Dokhody mistsevykh biudzhetiv u zabezpechenni povnovazhen organiv mistsevoho samovriaduvannia / Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie. — Vypusk 17. — 2012. — P. 128–133. [In Ukrainian]

18. Podatkovyi kodeks Ukrainy vid 2 grudnia 2010 roku no. 2755-VI // Verkhovna Rada Ukrainy. Sait v mereshi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 [In Ukrainian]

19. Biudzhetnyi kodeks Ukrainy vid 8 lypnia 2010 roku no.2456-VI // Verkhovna Rada Ukrainy. Sait v mereshi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 [In Ukrainian]

20. *Sadovenko M.M*. Reformuvannia mistsevogo opodatkuvannia v konteksti Podatkovogo kodeksu Ukrainy / [Elektronnyi resurs] // Rezhym

dostupu do materialiv: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/ [In Ukrainian]

21. *Loskun O.* Ukraintsiam vygadaly novi podatky na nerukhomist / Ukrainskyi Biznes Resurs. Sait v mereshi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://ubr.ua/uk/business-practice/personal-property/ukranciam-vigadali-nov-podatki-na-neruhomst-110815 [In Ukrainian]

22. *Malyk I.* Novui poriadok opriedielieniia stoimosti niedvizhymosti — mina zamedliennoho dieistviia / Ukrainskyi Biznes Resurs. Sait v seti Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupa k materialam: http://ubr.ua/market/real-estate/novyi-poriadok-opredeleniia-stoimosti-nedvijimosti--mina-zamedlennogo-deistviia-111195 [In Russian]

23. *Mazurova A., Kyrychyk V.* Vvedennia podatku na nerukhomist v Ukraini: problemy i perspektyvy / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=64649 [In Ukrainian]

24. *Yampolskyi V.* Podatok na nerukhomist-2014 // Liga. Blohy / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://blog.liga.net/user/vyampolskyy/article/13293.aspx [In Ukrainian]

25. Reportazh z rozshyrenoho zasidannia pravlinnia Asotsiatsii mist Ukrainy // Asotsiatsiia mist Ukrainy. Sait v mereshi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://auc.org.ua/news/reportazh-z-rozshirenogo-zasidannya-pravlinnya-asotsiatsii-mist-ukraini [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.14

Сывульская Наталия Николаевна,
канд. экон. наук, доцент кафедры финансов,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: cunamu@ukr.net

РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ДОХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

АННОТАЦИЯ. Принятие Налогового кодекса Украины привело к значительным изменениям в формировании доходной части местных бюджетов. В этой связи, необходимо исследовать последствия реформ, выявить основные тенденции и возможные пути улучшения ситуации в стране. Методика исследования базируется на системном подходе к использованию разных методик для оценки показателей эффективности формирования и исполнения местных бюджетов, в частности, статистических и экономико-математических методов исследования, ме-

тода сравнения, анализа. В результате проведенного исследования автором сделано вывод о нехватке бюджетных средств на местном уровне для осуществления делегированных и собственных полномочий. Система местных налогов и сборов претерпела значительные изменения, которые имели как положительное, так и негативное воздействие на систему доходов местных бюджетов в целом. Автором разработано рекомендации по оптимизации системы местных налогов и сборов, увеличения объёма финансовых ресурсов, которые могут быть направлены на финансирование важных для регионального развития проектов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: система доходов местных бюджетов, местные налоги и сборы, межбюджетные трансферты.

UDC 336.14

Syvulska Natalia Mykolaivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: cunamu@ukr.net

REFORMING OF THE SYSTEM OF LOCAL BUDGETS' INCOME: CURRENT STATE AND PERSPECTIVES

ABSTRACT. Adoption of Tax Code of Ukraine led to major changes in the process of forming income part of local budgets. Due to this arises the necessity to examine consequences of reforms performed and to determine main tendencies and possible ways of improving the situation in the country. The investigation methods are based on system approach using various methods of evaluating indexes of efficiency forming and performing local budgets such as statistical, economical and mathematical investigation methods, comparative method, analysis. A conclusion as to lack of budget funds for performing its own and delegated credentials on the local level was made as a result of the research conducted by the author. The system of local taxes and duties was significantly changed which had both positive and negative impact on the local budgets' income system in general. The author developed the recommendations for optimising the system of local taxes and duties, increasing the volume of financial resources that can be used for financing important projects for regional development.

KEY WORDS: the system of local budgets' income, local taxes and duties, interbudgetary transfers.

УДК 336.781

Смірнова Ольга Олегівна,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри банківських інвестицій
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, просп. Перемоги 54/1)
E-mail: o.smirnova@ukr.net

РОЗВИТОК ЛІЗИНГОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядається сучасний стан лізингового бізнесу в Україні, основні переваги такого бізнесу та перешкоди для його активного розвитку. Автор детально аналізує законодавчу та нормативну базу лізингового бізнесу та порівнює її із законодавчими та нормативними актами лізингу в провідних європейських країнах. Стаття містить порівняльний аналіз використання лізингових операцій у різних галузях економіки та оцінку їх ефективності. Окрему увагу приділено аналізу сучасного зарубіжного досвіду лізингового бізнесу на основі порівняння ефективності впровадження лізингового бізнесу провідними європейськими компаніями та можливостям застосування його у вітчизняній практиці.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: лізинг, лізингодавець, лізингоодержувач, фінансовий лізинг.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Лізинг є інноваційним для України інструментом залучення капіталу і не можна не визнати, що потреба в ньому є значною. Розглянувши сучасний стан лізингу у європейських країнах, можна зробити висновок, що за державної підтримки, лізинг в Україні може стати дієвим інноваційним інструментом модернізації економіки та розвитку вітчизняного виробництва. Відзначимо, що у більшості країн Європи лізинг активно розвивається протягом 50 років, у той час як в Україні пожвавлення цього сегменту ринку спостерігається протягом останнього десятиліття.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий дослідницький внесок з питань фінансування інвестиційних проектів, зокрема лізингу, мають вітчизняні вчені А.А. Пересада, Т.В. Майорова, О.О. Ляхова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Автор пропонує перелік напрямів удосконалення законодавчої та нормативної бази в галузі лізингового бізнесу на основі використання іноземного досвіду.

Формулювання мети і завдання дослідження. Мета — на основі аналізу сучасного стану лізингового бізнесу в Україні визначити його переваги та недоліки. Завдання дослідження — запропонувати можливі шляхи удосконалення лізингового бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Досвід багатьох країн доводить, що лізинг потенційно може стати альтернативою кредитуванню, а за умови ефективної державної підтримки стимулювати модернізацію цілих галузей економіки. Рівень розвитку лізингових послуг у країні визначають: нормативно-правове регулювання ринку лізингу; державна підтримка; макроекономічні умови; стан інвестиційного ринку; можливості бухгалтерського та податкового обліку. Незважаючи на перспективність цього бізнесу для всіх суб'єктів лізингових відносин, порівняно зі світовим ринком частка лізингу в Україні є мізерною, оскільки існує багато проблем і прогалин у державному регулюванні, які гальмують його розвиток .

Безумовно, що міжнародна фінансова криза торкнулась багатьох країн з розвиненою економікою. Загальноєвропейські тенденції зменшення обсягів лізингу, подорожчання лізингових послуг і пошук нових фінансових інструментів знайшли своє відображення і у вітчизняній економічній системі.

Проте в Україні лізингові компанії зіштовхнулися не тільки із загальноекономічними, а й зі специфічними проблемами, серед яких:

- різке зростання простроченої заборгованості;
- закритість доступу до відносно дешевих фінансових ресурсів через заборону кредитування в іноземній валюті;
- необхідність зміни та реструктуризації графіків платежів для надійних клієнтів;
- дострокове закриття угод;
- необхідність вилучення предметів лізингу у недобросовісних клієнтів;
- активізація шахрайства;
- відмова страхових компаній у виплаті відшкодувань;
- тиск з боку кредиторів.

Варто також відзначити, що раніше в Україні об'єктивно прямої конкуренції між банківським кредитуванням і лізингом не було, адже умови банківських кредитних програм, природно, були вигіднішими для клієнтів. Лізингом користуватися лише ті компанії, яким потрібен був саме лізинг, а не гроші. Зокрема, до лізингу звертались ті підприємства, які не мали бажання опікуватись сервісом і технічним супроводом предметів лізингу та хотіли отримати певні податкові пільги. Зараз ситуація змінилася: клієнтами лізингових компаній стали навіть банки, яким потрібно дотримуватися нормативів за вимогами НБУ, витримувати коефіцієнти за активами. Автомобілі, якими вони користуються на умовах лізингу, не потрапляють в активи банку і не потребують додаткових резервів.

Сьогодні на шляху розвитку фінансового лізингу виникли різні проблеми, які потребують вирішення. Першочергово, це проблеми адміністрування лізингових операцій і неврегульованість питання правомірності потенційних вимог лізингоодержувача:

- щодо зменшення плати за користування предметом лізингу, якщо внаслідок обставин, за які він не відповідає, можливість використання предмета лізингу суттєво зменшилася;
- щодо звільнення лізингоодержувача від плати за користування предметом лізингу за весь час, упродовж якого майно не могло бути використано через обставини, за які лізингоодержувач не відповідає [1].

Ці положення, передбачені Цивільним кодексом України, не є справедливими в разі фінансового лізингу, особливо за умови вибору лізингоодержувачем продавця предмета лізингу. Несправедливим також є повернення лізингодавцем лізингоодержувачу тієї частки лізингових платежів, яка сплачувалася на викуп предмета фінансового лізингу, у разі дострокового припинення договору фінансового лізингу з вини лізингоодержувача.

Згідно з Цивільним кодексом України, договір найму (відповідно і фінансового лізингу) транспортного засобу за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню. Відповідно до цієї норми, вартість укладання лізингового договору зростає на 1 % від вартості майна, що сплачується у вигляді державного мита [1].

Вчинення виконавчого напису нотаріуса з метою стягнення у безспірному порядку заборгованості здійснюється згідно з Законом України «Про фінансовий лізинг». Процедура дій лізингодавця та нотаріуса достатньо не прописана, що викликає небажання нотаріусів, а згодом і державних виконавців своєчасно реагувати на звернення лізингодавців [2].

Існує цілий ряд адміністративних перешкод для розвитку автолізингу:

• складнощі при реєстрації автотранспортного засобу;

• недостатня врегульованість порядку виїзду за кордон клієнтів. Так, комерційний транспорт, який має направлятись за кордон, потрібно тимчасово зареєструвати на лізингоодержувача в органах Державної автомобільної інспекції;

• проблема автогосподарств для лізингових компаній, які надають транспортні засоби у лізинг, та їх клієнтів пов'язана з великою кількістю вимог, передбачених регулятивними документами. Зокрема, юридична особа повинна відкрити автогосподарство перед тим, як зареєструвати на себе автомобіль. Підприємство з більш ніж 15 автомобілями повинно мати у власності земельну ділянку та передбачити посаду лікаря для огляду водіїв. Крім того, водій автопідприємства повинен мати «подорожній лист», який видається щоденно;

• проблеми реєстрації та закріплення права власності за предметом лізингу. В чинному законодавстві передбачено велику кількість реєстраційних процедур, непритаманних законодавству країн з розвинутою ринковоюекономікою;

• проблеми щодо експлуатації лізингових автомобілів;

• відсутність вторинного ринку лізингових автомобілів. Під час строку лізингу лізингоодержувач має право повернути об'єкт лізингу лізингодавцю. Повторна передача автомобіля в лізинг зазвичай здійснюється через складну процедуру, адже повноцінної системи продажу автомобілів, які були у використанні, в Україні не створено.

Детального розгляду вимагають також деякі аспекти, пов'язані з фінансовою дисципліною лізингоодержувачів і процедурою вилучення предметів лізингу. Зокрема, наявні такі проблеми:

1. відсутність дисципліни сплати лізингових платежів;
2. низький рівень обізнаності населення про переваги лізингу перед кредитуванням;
3. проблеми, пов'язані з фінансуванням лізингових угод:

• брак власного капіталу у лізингових компаній для фінансування своїх послуг зумовлює значну частку відмов клієнтам щодо фінансування;

• залучення довгострокових позичкових коштів у великих розмірах неможливе без додаткових гарантій компаній-засновників або афілійованих структур;

• оцінюючи рейтинги України як держави, кредитори-нерезиденти вимагають покриття політичних ризиків, що суттєво збільшує вартість фінансування;

• зважаючи на специфіку законодавчого статусу лізингу в Україні, міжнародні фінансові інституції (МВФ, МБРР, Світовий банк) не готові взяти на себе кредитні ризики лізингодавців і фінансувати їхню діяльність;

• вкрай обмеженим є фінансування в іноземній валюті, а кредити в національній валюті наразі мають короткостроковий характер. З цього виникає проблема невідповідності термінів залучених пасивів термінам розміщених активів лізингових компаній;

• вартість (відсоткової ставки) гривневих кредитів досить нестабільна та є занадто обтяжливою для цілих секторів економіки;

• НБУ ввів норматив для «інсайдерів» щодо обмеження кредитування пов’язаних компаній (до 5 % статутного капіталу). Для лізингодавців, які позичають кошти у банків-засновників, це створює суттєві проблеми із залучення коштів від материнських структур;

• випуск гривневих облігацій є альтернативою позики. Проте він обмежений щорічною офертою і максимальною сумою випуску (максимум — трикратний розмір власного капіталу);

• враховуючи обмеження ринку національної валюти, головним джерелом рефінансування може бути лише іноземна валюта. Проте заборона НБУ на кредитування неекспортерів в іноземній валюті робить джерелом валютних позик лише зарубіжні банки;

4. проблеми, що виникають при оподаткуванні прибутку, а саме:

• перенесення залишку податкових збитків на наступний період можливе, але існує законодавча «традиція» відміняти або обмежувати (зі зворотнім ефектом) таке право;

• рефінансування в іноземній валюті призводить до дуже великих штучних оподаткованих прибутків або збитків, які не можуть бути збалансованими, тому що ревальвація лізингових договорів, прив’язаних до іноземної валюти, неможлива;

• обмеження можливості віднесення до валових витрат відсотків за кредитами, отриманих від пов’язаних з лізингодавцем банків-нерезидентів;

• на відміну від банків, сума резерву лізингових компаній під забезпечення сумнівної заборгованості не відноситься до валових витрат (діє загальне правило — списання через 3 роки). Через це виникає ризик того, що проблемні кредити будуть обов'язковими до оподаткування.

Угоди лізингу, як правило, досить добре забезпечені — поручительствами, правом безспірного списання платежів із рахунків неплатника, правом власності на актив. Тому розглядати резерви в лізингу необхідно не за аналогією з банківськими, а як резерви на знецінення активу, а також як резерви за угодами, профінансованими з небанківських джерел, зокрема за рахунок власних коштів і випуску боргових цінних паперів.

Підтримуючи необхідність створення лізингових резервів, варто зазначити, що згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності, резерви все ж таки повинні створюватися як у банках, так і в лізингових компаніях. Міжнародні стандарти виходять з оцінки ймовірності дефолту за певними категоріями угод з однотипними клієнтами.

Недостатньо врегульованим є питання щодо наявності у лізингоодержувача, який добросовісно виконує договірні зобов'язання, переважного права перед третіми особами на придбання предмета лізингу та на переукладення договору лізингу. Придбання лізингоодержувачем предмета фінансового лізингу безумовно призведе до автоматичного припинення відповідної угоди фінансового лізингу, а отже, і відповідних зобов'язань лізингоодержувача за такою угодою.

Серед причин, які перешкоджають розвитку фінансового лізингу в Україні, додатково можна виокремити такі:

- відсутність податкових пільг при здійсненні фінансування лізингових операцій навіть у пріоритетних секторах економіки;
- слабкий розвиток інфраструктури ринку;
- недостатня поінформованість підприємницької спільноти про можливості та переваги лізингового механізму фінансування;
- невідповідність вітчизняного законодавства нормам міжнародного лізингового права;
- виражена тенденція вітчизняного лізингового ринку до залежності від імпорту;
- нестабільна економічна ситуація в країні як головна причина коротко- терміновості укладених угод;
- незацікавленість банків у довгостроковому кредитуванні лізингових угод;
- недостатня фінансова стійкість лізингодавців.

Слід зазначити, що лізинг містить досить цікаві можливості для підприємця, якщо враховувати різноманітність похідних форм лізингу. Фінансовий лізинг надає можливості ефективного фінансування капіталовкладень без потреби негайної мобілізації значних фінансових ресурсів. На цій основі з'являються передумови для проведення реструктуризації виробництва. При здійсненні операційного лізингу власність на майно, яке орендується, зберігається лізингодавцем, що дає йому певні гарантії проти фінансових ризиків. При проведенні операційного лізингу відбувається збалансоване фінансування, що дає змогу підприємству-лізингодавачу мобілізувати більше фінансових ресурсів, залишаючись при цьому в межах встановлених кредиторами нормативів.

На сучасному етапі розвитку економіки лізинг — це успішна форма взаємодії банківських структур з реальним сектором економіки. У світовій практиці лізингові послуги широко використовуються та є однією з форм капітальних інвестицій у виробництво. У США, як і в країнах Європи, цей вид послуг також широко використовується, що пояснюється сприятливими економічними умовами для його розвитку. Підприємницькі структури країн мають підтримку держави, що дало змогу підприємствам розвиватися за рахунок інвестицій через лізинговий механізм. Однією з найістотніших переваг інвестування через механізм лізингу є можливість віднесення лізингових платежів на собівартість продукції.

Лізингові операції в Україні (як внутрішні, так і зовнішні) дозволять покрити дефіцит інвестиційних ресурсів в основні фонди підприємств, а також забезпечать позитивну динаміку збуту продукції в умовах конкурентної боротьби.

Отже, лізинг є тим інструментом, за допомогою якого вдається частину доходів вивести з-під податкового пресу і спрямувати на самофінансування підприємств за рахунок внутрішніх вільних засобів.

Аналіз ринку лізингових послуг в Україні засвідчує, що він перебуває на стадії становлення. Активізація лізингових операцій істотно впливає на розширення реального сектору економіки. Потрібно зазначити, що лізинг в Україні має досить гарні перспективи, оскільки дозволить вирішити проблему нестачі у підприємств оборотних коштів. Проте прискорення розвитку лізингу в Україні повинно здійснюватися передусім шляхом державного регулювання і підтримки. Тому повноцінний розвиток лізингу як ефективного інструменту прискорення науково-технічного прогресу можливий лише на фоні загального оздоровлення всього господарського організму. А відповідні державні органи повинні приділити цьому інструменту більше уваги.

Так, збільшити податкові пільги можна через прискорену амортизацію лізингових поставок обладнання. Держава повинна сприяти створенню великих лізингових компаній, особливо для поставок обладнання малому і середньому бізнесу, які б виступили як генеральні орендарі і вели розрахунки як з вітчизняними, так і зарубіжними постачальниками, і на основі суборенди здавали б обладнання в користування малим і середнім підприємствам.

Особливо важливий розвиток ринку лізингових послуг для держави, яка при цьому отримує такі переваги: пожвавлення інвестиційної активності, мобілізація фінансових коштів саме під інвестиційні проекти, гарантоване їх використання для переоснащення виробництва. Держава через використання механізмів стимулювання лізингової діяльності може значно зменшити бюджетні витрати на фінансові інвестиції, сприяти збільшенню виробничого й експортного потенціалу країни.

Якщо оцінювати перспективи розвитку лізингу в Україні, то необхідно зазначити, що комерційні банки неспроможні надати весь комплекс послуг із лізингу. Тому постає питання про необхідність створення спеціальних лізингових фірм за аналогією у розвинутими країнами.

Лізингові послуги насамперед є найефективнішими у галузях, продукція яких перебуває на високому технологічному та якісному рівні, вирізняється високою конкурентоспроможністю. Україна за допомогою лізингу могла б відродити свою авіабудівельну промисловість, виходячи з того, що повітряні вантажі — найбільш прибуткові, а Україна володіє найкращим у світі вантажним літаком АН-225 «Мрія» і має найзручніше геополітичне розташування.

Багато підприємств готові реалізувати устаткування, транспортні засоби, техніку, але не можуть цього зробити через відсутність споживачів. При кредитуванні чи гарантуванні лізингових угод банками перевага надається високорентабельному обладнанню чи продукції, яка приносить швидкий прибуток. Варто створити таку систему управління, яка здатна забезпечити ефективність, динамічність виробництва й адаптивність до різноманітних потреб споживачів і постачальників. Менеджмент лізингу є найефективнішим засобом управління вільними засобами на підприємствах.

Сучасна теорія і практика менеджменту набуває для України особливого значення. Практичне використання досвіду зарубіжних країн на вітчизняних підприємствах — одна з першочергових задач, яку необхідно вирішити. Розвиток менеджменту лізингу безумовно сприятиме успішному розвитку країни. Отже, вихід на світові ринки обумовлює необхідність глибокого вивчення і знання міжнародної практики менеджменту.

Досвід передових країн показує, що ефективне проведення лізингової діяльності повинно бути обов'язковим елементом державної програми розвитку лізингу. Необхідно також зазначити, що з метою ефективного функціонування лізингової діяльності доцільно створити механізм часткового або повного державного гарантування повернення лізингових платежів. Фонд ефективно функціонує в багатьох країнах світу. Він дає можливість підвищити кредитоспроможність підприємств, стимулювати надання лізингових послуг банківським сектором, забезпечити раціональне використання бюджетних коштів, перерозподілити кредитні ризики.

Існуюча на державному рівні проблема виділення грошових коштів на відновлення виробництва залишається невирішеною, тому необхідним джерелом фінансування є інвестиції (у вигляді лізингу) з інших країн. Через відсутність цілеспрямованої державної політики з розвитку лізингу темпи оновлення основних засобів і нематеріальних активів в Україні є надто низькими. Для активізації лізингу потрібно створити сприятливі умови у банківській сфері. На сьогодні банки віддають перевагу опосередкованій участі у лізинговому бізнесі — створюють лізингові компанії.

Нині в Україні відсутня необхідна достовірна інформаційна база не лише по кількісних, але й по якісних показниках, які характеризують вітчизняну лізингову діяльність. Державні статистичні органи не мають даних щодо виконаних і невиконаних договорів, вартості техніки і обладнання, переданого в лізинг у розрізі видів економічної діяльності, суб'єктів господарювання та економіки в цілому. Це пояснюється недосконалістю та інформаційною обмеженістю звітності господарських структур і потребує вирішення на державному рівні.

Варто зазначити, що іноземні лізингові компанії проявляють інтерес до вступу на український ринок лізингових послуг. В

Україні низькі похідні витрати, тому Україна вважається привабливою для іноземних лізингодавців. Доходи іноземної лізингової компанії в Україні є високими щодо результатів лізингу у власній країні. «Маржа» іноземної лізингової компанії в Україні досягає 8 % на лізингу автомобілів і може досягати до 30 % з деяких інших договорів. Для українських компаній такі показники є низькими тому, що вони не перевищують навіть інфляцію, або є нижчими за депозитні ставки. Україна також приваблює іноземних лізингодавців більш дешевою робочою силою і близькістю до Європейського Союзу.

Ряд іноземних банків, а також ряд лізингодавців, що надають у лізинг комерційні транспортні засоби, розглядають можливості виходу на український ринок. Це підтвердження прогнозів, що на ринку лізингових послуг знову почнеться зростання участі іноземних фірм в Україні, при чому на тому самому рівні, що і в докризові роки.

Можливість застосування операцій лізингу іноземними компаніями в Україні полягає у створенні сприятливого податкового режиму, встановленого безпосередньо в країнах-учасниках лізингових операцій. Наприклад, таким стимулом може бути експорт податкових пільг з країни-лізингодавця до країни-лізингоодержувача. Такий підхід стає актуальним для іноземних держав ще й тому, що в Україні на сьогодні практично відсутні будь-які податкові пільги, які б стимулювали розвиток міжнародного лізингу, а чинна система оподаткування унеможливлює введення таких пільг за кордоном.

Зокрема, в Україні існує проблема потрійного податкового навантаження ПДВ операцій імпорту іноземних товарів на умовах лізингу: перший ПДВ закладено у ціну товару, другий ПДВ сплачується лізингоотримувачем при перетині лізинговим об'єктом митного кордону України, третій ПДВ лізингоотримувач повинен сплатити під час викупу об'єкта. Законодавчо обумовлюється, що ПДВ на залишкову вартість не сплачується лише у разі наявності угоди про уникнення подвійного оподаткування між країнами лізингодавця і лізингоотримувача.

Зважаючи на це, заслуговує на увагу пропозиція, яка передбачає можливість звільнення лізингоодержувачів від сплати ПДВ під час оформлення митної декларації, оскільки лізингоодержувач ввозить не свою власність. Предмет міжнародного лізингу може стати власністю лізингоодержувача-резидента лише за умов виконання договору лізингу. У разі, якщо договір лізингу розривається, предмет лізингу повинен бути повернений лізингодавцю. Так, даний ПДВ доцільніше сплачувати в момент переходу права власності на майно лізингоодержувачу і з урахуванням залишкової його вартості на момент переходу [3].

Також існує проблема подвійного податкового навантаження податком на прибуток підприємств іноземного лізингодавця, оскільки, крім сплати податків на прибуток у своїй країні, з нього, згідно з українським законодавством, утримують ще й податок на прибуток нерезидентів, ставка якого згідно з чинним законодавством становить 15 %. Проблема подвійного оподаткування податком на прибуток стосується і вітчизняних компаній-лізингодавців, які надають послуги міжнародного лізингу, адже, крім сплати податку на прибуток підприємств в Україні, вони мають ще й сплатити податок на репатріацію в іноземній країні, який є досить поширеним у сучасних податкових системах різних країн.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Україні необхідні інвестиції, але не спекулятивного, а довгострокового характеру, які формують стабільну економіку. А лізингові операції — це інвестування, це довгострокове інвестування. Лізинг — це шлях до оновлення матеріально-технічної бази виробництва, також і шлях модернізації діючих основних фондів. Найпривабливішими галузями для українського лізингового бізнесу можуть стати будівництво, авіа- та судноперевезення, сільське господарство, мале підприємництво, а також й інші сфери бізнесу.

Бібліографічний список

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15

2. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 року № 723/97- ВР [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр

3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15 [In Ukrainian]

2. Pro finansovyi lizyng: Zakon Ukrainy 16.12.1997 N 723/97- BP [Elektronnyj resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723/97-вр [In Ukrainian]

3. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Elektronnyj resurs]. // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 24 березня 2014 р.

УДК 336.781

Смирнова Ольга Олеговна,
канд. экон. наук, доцент,
доцент кафедры банковских инвестиций,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, просп. Победы 54/1)
E-mail: o.smirnova@ukr.net

РАЗВИТИЕ ЛИЗИНГОВОГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ОПЫТА

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается современное состояние лизингового бизнеса в Украине, основные позитивные стороны такого бизнеса и препятствия для его активного развития. Автор детально анализирует законодательную и нормативную базу лизингового бизнеса и сравнивает ее с законодательными и нормативными актами в ведущих европейских странах. Статья содержит сравнительный анализ использования лизинговых операций в разных отраслях экономики и оценку их эффективности. Отдельное внимание уделено анализу современного иностранного опыта лизингового бизнеса на основе сравнения эффективности внедрения лизингового бизнеса ведущими европейскими компаниями и возможностям его использования в отечественной практике.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: лизинг, лизингодатель, лизингополучатель, финансовый лизинг.

UDC 336.781

Smirnova Olga Olegivna,
Candidate of Sciences (Economics),
Associate Professor, Department of Insurance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: o.smirnova@ukr.net

LEASING BUSINESS IN UKRAINE: CURRENT STATE AND POSSIBILITIES OF FOREIGN EXPERIENCE APPLICATION

ABSTRACT. The current state of leasing business in Ukraine, main advantages of such business and obstacles for its active growth are examined in the article. The author analyses legislative and normative base of leasing business in details and compares it with legislative and normative leasing acts in leading European countries. The article contains comparative analysis of conducting leasing operations in various branches of economy and estimation of their efficiency. Special attention is paid to analysis of current foreign leasing business experience on the basis of comparing the efficiency of running leasing business by leading European companies and possibilities for its introduction in domestic practice.

KEY WORDS: leasing, lessor, lessee, financial leasing.

УДК 368.029

Третяк Катерина Володимирівна,
аспірантка кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1),
E-mail: Angelochek_shine@i.ua

ПОНЯТТЯ РИНКУ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглядається сутність і значення ринку перестрахування. Сформульовано авторське визначення поняття «ринок перестрахування» як специфічної системи інститутів та механізмів їх взаємодії шляхом перерозподілу страхової відповідальності між учасниками перестрахових відносин. Запропоновано поділ ринків перестрахування за класифікаційними ознаками: напрямок спрямування захисту, тип покриття ризиків, територіальне розміщення ризиків, галузева ознака, метод і форма передачі ризиків. Виокремлено функції ринку перестрахування, загальні принципи, які є дієвими у взаємовідносинах суб'єктів на ринку перестрахування. Обґрунтовано специфічні принципи організації та функціонування ринку перестрахування, а саме: принцип перерозподілу відповідальності між страховиками за застрахований ризик, принцип договірних взаємовідносин сторін перестрахування, принцип законодавчого регулювання взаємовідносин сторін при перестрахуванні, принцип комісійної винагороди.

Визначено важливість вивчення організаційних засад ринку перестрахування для його подальшого розвитку і ефективного функціонування.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: перестрахування, ринок перестрахування, функції ринку перестрахування, принципи організації та функціонування ринку перестрахування, класифікація ринків перестрахування.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В сучасних реаліях страховий ринок є важливою складовою фінансового ринку кожної країни та відіграє значну роль в її економічному розвитку. В структурі страхового ринку значне місце належить перестрахуванню, котре виступає гарантією стабільного функціонування страхового ринку, водночас виявляючи значний вплив на інші взаємопов'язані між собою сегменти ринку фінансових послуг. Також перестрахування є важелем підвищення надійності кожної страхової компанії на ринку та зміцнення довіри страхувальників. Використання перестрахування, з одного боку, є інструментом залучення нових клієнтів, а отже сприяє зростанню фінансових можливостей страховика та збільшенню його місткості, а, з іншого боку, надає можливість розділити відповідальність за покриття збитків з іншою страховою компанією (або компаніями), тим самим зменшуючи рівень збитковості [1, с. 274]. Перестрахування в Україні — це достатньо нова сфера страхового бізнесу. Ринкові відносини в сфері перестрахування тільки починають формуватися та розвиватися у вигляді особливого механізму захисту страхового ринку — ринку перестрахування. І якщо сутність та організаційні засади страхового ринку вже давно визначені науковцями, то питання визначення сутності «ринку перестрахування», його функцій і принципів організації досі залишаються недослідженими.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Окремим теоретико-методологічним аспектам формування ринку перестрахування присвячені праці видатних учених: Базилевича В.Д., Внукової Н.М.,Гаманкової О.О., Горбач Л.М., Залєтова О.М., Кнейслер О.В., Козьменко О.В., Мних В.М., Осадця С.С., Татаріної Т.В., Ткаченко Н.В., Турбіної К.Є., Юрченко Л.А. тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У наукових працях досліджуються теоретичні аспекти розвитку ринку перестрахування, але науковці не мають єдиного підходу щодо визначення його сутності. Разом з тим залишаються недослідженими організаційні засади ринку перестрахування, його класифікація та роль у системі страхового ринку.

Формування мети і завдання дослідження. Метою даного дослідження є вивчення і визначення поняття «ринку перестрахування», його організаційних основ.

Відповідно до поставленої мети окреслено коло завдань для її реалізації, а саме:

— дослідити і визначити поняття «ринок перестрахування»;

— обґрунтувати загальні та специфічні принципи організації і функціонування ринку перестрахування;

— виокремити функції перестрахового ринку;

— уточнити поняття «класифікація ринку перестрахування» та здійснити поділ перестрахових ринків за класифікаційними ознаками.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У науковій літературі досі відсутній єдиний підхід щодо визначення сутності ринку перестрахування.

А.Н. Базанов, Л.В. Белінська та П.А. Власов визначають ринок перестрахування як особливу систему інститутів і взаємовідносин між ними [2, с. 159].

Н.І. Машина вважає, що перестрахування — це ринок. На ньому діють страхові компанії, професійні перестраховики і торговці перестрахування [3, с. 157].

О.В. Кнейслер вважає, що ринок перестрахування представляє собою ринкову структуру олігополістичного типу, де незначна кількість учасників займає вагому нішу ринку, вартість перестрахувальних послуг контролює ціновий лідер [4, с. 163].

На нашу думку, ринок перестрахування являє собою специфічну систему інститутів і механізмів їх взаємодії шляхом перерозподілу страхової відповідальності між учасниками перестрахових відносин.

Не розуміючи специфіки функціонування ринку перестрахування неможливо визначити особливості функціонування його окремих суб'єктів.

Відомо, що перестрахові відносини виникають як наслідок укладеного договору страхування. Страхувальники, передаючи власні ризики на утримання прямим страховикам, є непрямими учасниками також і ринку перестрахування.

Основними учасниками на ринку перестрахування є покупці та продавці перестрахувального захисту — страхові компанії.

У світовій практиці виокремлюють таких страховиків, що приймають участь у перестрахуванні:

— професійні перестраховики;

— страховики, які поряд із страхуванням займаються перестрахуванням.

Страховик (цедент, перестрахувальник), який уклав з перестраховиком договір про перестрахування, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі згідно з договором страхування [5].

При настанні страхового випадку перестраховик несе відповідальність згідно з узятими на себе зобов'язаннями з перестрахування. Відносини страховиків із перестрахування регулюються договорами, що укладаються між ними [6, с. 429].

Професійні перестраховики — це страхові компанії, які займаються виключно перестрахуванням. У сферу їх діяльності не входить пряме страхування і, відповідно, прямі контакти із страхувальниками. Професійний перестраховик може пропонувати перестрахування для усіх видів страхування: страхування майна, відповідальності, нещасних випадків, транспортних засобів, життя, кредитів тощо.

Переданий у перестрахування ризик, може повторно розміщуватись у страховиків. Повторну передачу ризику у перестрахування називають ретроцесією. Сторону, що передає непрямий ризик, називають ретроцедентом, а сторону, що приймає на себе такий ризик, — ретроцесіонарієм.

Продаж перестрахових послуг може проводитись на ринку як безпосередньо між страховими компаніями, та і за залученням посередників: перестрахових брокерів, брокерів Ллойду, перестрахових агентств.

Робота брокерів Ллойду відрізняється наявністю маркетингових досліджень, розробкою нових страхових продуктів і визначенням стратегічних планів перестрахової діяльності.

Перестрахові агентства залежно від виконуваних функцій, поділяються на:

— агентства по призначенню — для них вже визначена ціль діяльності (представлення інтересів перестраховика);

— агентства по позбавленню прав — працюють на ринку з метою позбавлення прав представлятись від імені конкретного перестраховика будь-якої особи на ринку перестрахування від імені перестраховика;

— агентства по ратифікації — виконують функції ратифікації договорів про співпрацю з будь-якою організацією від імені перестраховика [2, с. 137].

Відповідно українського законодавства посередниками на ринку перестрахування можуть виступати лише перестрахові брокери.

Окрім інститутів, що безпосередньо приймають участь у перестрахуванні, тобто основних його учасників, варто виділити і інших суб’єктів, які впливають на процес перестрахування.

Перш за все, до таких інститутів відноситься Державний регулятор, який забезпечує правове регулювання ринку перестрахування та здійснює нагляд і контроль за дотриманням норм законодавства усіма учасниками ринку.

Не менш важливу роль відіграють і інституції, що забезпечують освітні послуги та наукові дослідження та розробки в сфері перестрахування.

Що ж стосується засобів масової інформації, то вони визначають інформаційне забезпечення перестрахування, є інструментом комунікацій між суб’єктами ринку перестрахування.

Значне місце у перестрахуванні посідають перестрахувальні пули. Розрізняють два типи пулів: пул страхування і пул перестрахування. Пул страхування проводить продаж полісів, за якими всі його учасники беруть на себе раніше узгоджену частку відповідальності. Пул перестрахування передбачає, що страховики випускають поліси самостійно, утримують узгоджену частку, а решту передають у пул на основі квоти або ексцеденту. Перестрахувальний пул діє як посередник, розподіляючи передані в перестрахування ризики між своїми членами. З огляду на світовий досвід доцільним вважається створювати пули у страхуванні ризиків з можливою катастрофічною відповідальністю (ядерні ризики, авіаційні, каско морських суден) [6, с. 431].

Всі зазначені суб'єкти ринку перестрахування сприяють реалізації перестрахового захисту як основного інструменту забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності страховиків. Наявність відповідної кількості суб'єктів ринку дає можливість побудувати оптимальну інфраструктуру, а також забезпечує отримання максимального позитивного результату для кожної із сторін за рахунок налагодження взаємозв'язків між учасниками ринку.

Якщо розглядати сутність ринку перестрахування з позиції спорідненого ринку страхування, можна виділити загальні принципи, які є дієвими й у взаємовідносинах суб'єктів на ринку перестрахування. До них відносяться:

— принцип перестрахового інтересу;
— принцип довіри сторін перестрахування;
— принцип регресу;
— принцип відшкодування збитків у межах завданих втрат.

Але, крім загальноприйнятих, можна виділити і специфічні принципи при організації та здійсненні перестрахових операцій на ринку (рис. 1).

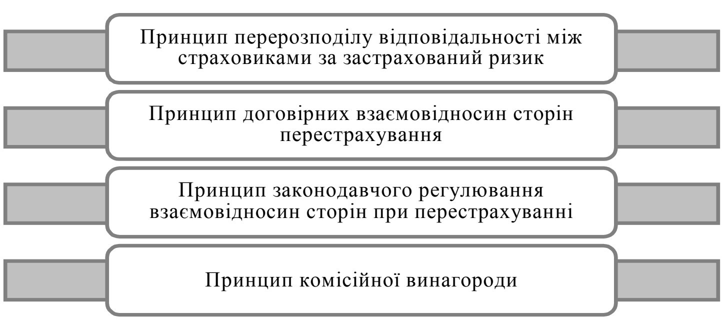

Рис. 1. Специфічні принципи організації
та функціонування ринку перестрахування (розробка автора)

Принцип перерозподілу відповідальності передбачає відповідальність суб'єктів перестрахування за ризик згідно з участю кожної сторони.

Принцип договірних взаємовідносин передбачає, що всі відносини між продавцями та покупцями перестрахового захисту оформлюються відповідно цивільно-правового забезпечення — оформленням договору.

Принцип законодавчого регулювання включає наявність нормативно-правового забезпечення процесів на ринку перестрахування та державного нагляду і контролю на ринку.

Принцип комісійної винагороди передбачає фінансове супроводження взаємовідносин учасників ринку перестрахування.

Комісія в перестрахуванні — це частина страхової премії, закладена в тарифну ставку в розмірі витрат на ведення справи, яка залишається в цедента, оскільки останній відповідає перед страхувальником за всю страхову суму та обслуговує весь договір страхування. Передаючи надалі частину ризику іншому страховику — цесіонеру, цедент передає йому й відповідну частину премії та виступає перед цесіонером немовби посередником, який дає цесіонерові і клієнта, і частину страхової премії, за що залишає собі певну винагороду у вигляді комісії [7, с. 280].

Є такі види комісій:

- оригінальна комісія — відрахування з премії на користь цедента, що виплачується у перестрахувальній цесії;
- перестрахувальна комісія — відрахування з премії на користь ретроцедента, що використовується за ретроцесії;
- брокерська комісія — відрахування з премії на користь брокера, яка покриває витрати, пов'язані з розміщенням перестрахувального договору, і враховує прибуток із цього розміщення.

Страховик (цедент) має також право на тантьєму.

Тантьєма — відрахування з прибутку перестраховика, який може отримати страховик (цедент) за результатами проходження договору перестрахування.

Тантьєма виплачується щороку із суми чистого прибутку, який отримує перестрахувальна компанія. Вона є формою заохочення перестраховиком перестрахувальника щодо наданої участі у договорі перестрахування, сумлінності та обачного ведення справи [8, с. 196].

Ринок перестрахування працюватиме ефективно, якщо він виконує певну кількість притаманних йому функцій, серед яких:

1) забезпечення взаємодії покупців і продавців перестрахування та встановлення конкурентної ціни попиту та пропозиції;

2) перерозподіл на взаємовигідних умовах фінансових ресурсів із метою їх ефективного використання;

3) створення механізму виявлення обсягу та структури попиту на перестрахувальний захист і своєчасне його задоволення в межах усіх категорій споживачів;

4) забезпечення виконання інтересів основних інституційних учасників ринку перестрахування.

Різноманітність об’єктів і ризиків перестрахування, категорій страховиків, що приймають участь у перестрахуванні, а також широкий спектр використання перестрахових операцій передбачають необхідність класифікації ринків перестрахування. Проте, ми зупинимось на визначенні сутності класифікації ринків перестрахування.

Визначимо, що *класифікація ринку перестрахування — це система поділу його за певними ознаками залежно від цілей очікування результатів класифікації*.

Ознаки, за якими існують класифікації, такі:

• за напрямком спрямування захисту:

— ринок активного перестрахування — передбачає можливість прийняття іноземних ризиків для покриття або продажу страхових гарантій;

— ринок пасивного перестрахування — включає передачу ризиків іноземним страховикам (купівля страхових гарантій). Головна його мета — передача відносно дрібних ризиків великій кількості перестраховиків у різних країнах. Завдяки цьому досягається стабільність страхового портфеля та встановлюються широкі контакти на ринку перестрахування;

• за типом покриття ризиків:

— традиційний ринок перестрахування, за яким здійснюється класичний перестрахувальний захист у відношенні окремого або групи однорідних ризиків, основане на річному терміні дії договору і фіксованій платі за перестрахування;

— альтернативний ринок перестрахування, що включає фінансове перестрахування, тобто відносини між страховиком і перестраховиком, пов’язані з перерозподілом страхових і фінансових ризиків, притаманних страховій діяльності, на довгостроковій основі (більше одного року). Основними формами альтернативного (фінансового) перестрахування є перестрахування на основі керованого фонду, перестрахування портфеля збитків попередніх років і змішане перестрахування;

• за територіальним розміщенням ризиків:

— внутрішній ринок перестрахування (вітчизняний);

— зовнішній ринок перестрахування (зарубіжний);

— регіональний ринок перестрахування (виокремлення ринків кількох країн на певній території);

• за галузевою ознакою:

— ринок майнового перестрахування;

— ринок особистого перестрахування;

— ринок перестрахування відповідальності.

Кожен з цих ринків має свою сегментацію. Так, наприклад, ринок особистого перестрахування поділяється на ринок перестрахування життя, ринок перестрахування від нещасних випадків;

• за методом і формою передачі ризиків:

— ринок облігаторного перестрахування, за яким виникає зобов'язання сторін: цеденту — передавати раніше узгоджені частини ризиків, а перестраховику — їх приймати;

— ринок факультативного перестрахування, на якому добровільно укладаються індивідуальні угоди, що стосуються найчастіше одного ризику. Факультативне перестрахування використовується при морському і повітряному страхуванні, виставках, перевезенні цінних паперів, а також при страхуванні надзвичайних ризиків — землетруси, затоплення, повені, заворушення, війни;

— ринок пропорційного перестрахування, на якому укладаються квотні договори, договори ексцедента суми і квотно-ексцедентні договори;

— ринок непропорційного перестрахування, на якому укладаються договори ексцеденту збитку і ексцеденту збитковості.

Більшість дослідників розглядали саме класифікацію перестрахування і практично не приділяли уваги класифікації ринку перестрахування. Саме тому, дослідження результатів попередніх наукових праць і виявлення особливостей в організації і функціонуванні ринку перестрахування, зумовило необхідність розробки класифікації ринків перестрахування із застосуванням класифікаційних ознак, представлених на рис. 2.

Рис. 2. Класифікація ринків перестрахування (розробка автора)

Дослідження поняття ринку перестрахування, його організаційних засад, класифікації сприяє:

— підвищенню ефективності функціонування ринку;

— удосконаленню державного регулювання взаємовідносин учасників ринку;

— полегшенню співпраці всіх інституційних учасників ринку;

— покращенню ефективності взаємодії страхових компаній на ринку перестрахування.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції:

1. Ринок перестрахування є невід'ємною складовою страхового ринку. Але вітчизняний ринок за певних причин сьогодні малорозвинений, тому поглиблене дослідження його сутності, функцій, специфіки його функціонування сприятиме удосконаленню взаємовідносин сторін перестрахової угоди.

2. Обґрунтування специфічних принципів організації і функціонування ринку перестрахування дає змогу краще розуміти природу перестрахових відносин, особливості механізму взаємодії учасників перестрахування.

3. Необхідність класифікації ринків перестрахування зумовлена наявністю значного кола відмінностей щодо напрямків спрямування перестрахового захисту, територіальним розміщенням, особливостями покриття ризиків, різноманітністю цілей та суб'єктів. Поділ ринків перестрахування за класифікаційними ознаками слугує покращенню розуміння процесів сьогодення, виробленню методичних підходів до оцінки перспектив подальшого розвитку перестрахового ринку.

Обґрунтування теоретичних засад функціонування ринку перестрахування дозволяє створити певне підґрунтя для подальших досліджень у даному напрямі: визначення особливостей формування попиту і пропозиції на перестрахову послугу, оцінки сучасного стану вітчизняного ринку перестрахування і тенденцій його розвитку.

Бібліографічний список

1. *Третяк К.В*. Передумови покращення реалізації послуг на ринку перестрахування України / К.В. Третяк // Фінансова інфраструктура України: проблеми та напрямки розвитку: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. — К.: Криниця, 2013. — С. 274–276.
2. *Базанов А.Н., Белинская Л.В., Власов П.А*. Страхование: учебник / А.Н. Базанов, Л.В. Белинская, П.А. Власов, под. ред. Черновой Г.В. — М.: ТК Велби, Из-во Проспект, 2007. — 432 с.
3. *Машина Н.І.* Міжнародне страхування: Навчальний посібник / Н.І. Машина. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 504 с.

4. *Кнейслер О.В*. Ідентифікація та графічна інтерпретація структури перестраховувального ринку // Світ фінансів 2013. — №1. — С. 162–169.
5. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 р. №85/96-ВР [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/conv.
6. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
7. *Вовчак О.Д*. Страхування: Навчальний посібник. — Львів: Новий Світ-2000, 2004. — 480 с.
8. Страхування: практикум: навч. посіб. / за ред. В.Д. Базилевича. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Знання, 2011. — 607 с. — (Київському національному університету імені Тараса Шевченка 175 років).

References

1. *Tretiak K.V.* «Peredumovy pokrashchennia realizatsii poslug na rynku perestrahuvannia Ukrainy» [Improve of implementation services in the reinsurance market of Ukraine] // Finansova infrastruktura Ukrainy: problemy ta napriamky rozvytku: sbirnyk tez VNPK. — Kyiv: Krynytsia (2013). — P. 274–276 [In Ukrainian].
2. *Bazanov A.N., Belinskaia L.V., Vlasov P.A*. «Strahovaniie»: uchebnik [Insurance]. — Moskva: TK Velbi, Prospekt (2007). — 432 p. [In Russian].
3. *Mashina N.I.* Mizhnarodne «Strahuvannia»: navchalnyi posibnyk [International insurance]. — Kyiv: TNL (2006). — 504 p. [In Ukrainian].
4. *Kneisler O.V.* Identyfikatsiia ta grafichna interpretatsiia struktury perestrahovuvalnogo rynku [Identification and graphical interpretation of reinsurance market's structure] // Svit finansiv (2013), no. 1. — P. 162–169 [In Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro strahuvannia» vid 07.03.1996 [Law of Ukraine «On insurance»] no. 85/96-VR [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/conv [In Ukrainian].
6. *Osadets S.S.* «Strahuvannia»: pidruchnyk [Insurance]. — Vyd. 2. — Kyiv: KNEU (2002). — 599 p. [In Ukrainian].
7. *Vovchak O.D*. «Strahuvannia»: navchalnyi posibnyk [Insurance]. — Lviv: Novyi Svit-2000 (2004). — 480 p. [In Ukrainian].
8. *Bazilevych V.D*. «Strahuvannia»: praktykum [Insurance]. — Vyd. 2. — Kyiv: Znannia (2011). — 607 p. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10 березня 2014 р.

УДК 368.029

Третяк Екатерина Владимировна
аспирантка кафедры страхования,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: Angelochek_shine@i.ua

ПОНЯТИЕ РЫНКА ПЕРЕСТРАХОВАНИЯ И ЕГО ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ

АННОТАЦИЯ. В статье рассматривается сущность и значение рынка перестрахования. Сформулировано авторское определение понятия «рынок перестрахования» как специфической системы институтов и механизмов их взаимодействия путем перераспределения страховой ответственности между участниками перестраховочных отношений. Предложено разделение рынков перестрахования по классификационным признакам: направление движения защиты, тип покрытия рисков, территориальное размещение рисков, отраслевой признак, метод и форма передачи рисков. Выделены функции рынка перестрахования, общие принципы, которые являются действенными во взаимоотношениях субъектов на рынке перестрахования. Обоснованы специфические принципы организации и функционирования рынка перестрахования, а именно: принцип перераспределения ответственности между страховщиками за застрахованный риск, принцип договорных взаимоотношений сторон перестрахования, принцип законодательного регулирования взаимоотношений сторон при перестраховании, принцип комиссионного вознаграждения.
Определена важность изучения организационных основ рынка перестрахования для его дальнейшего развития и эффективного функционирования.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: перестрахование, рынок перестрахования, функции рынка перестрахования, принципы организации и функционирования рынка перестрахования, классификация рынков перестрахования.

UDC 368.029

Tretiak Kateryna Volodymyrivna,
Postgraduate Student, Department of Insurance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: Angelochek_shine@i.ua

THE CONCEPT OF REINSURANCE MARKET AND ITS ORGANIZATIONAL PRINCIPLES

ABSTRACT. The essence and significance of reinsurance market are reviewed in the article. The author’s definition of “reinsurance market” is formulated as a

specific system of institutes and their interaction mechanisms of insurance liability redistribution among the members of reinsurance intercourse. It is suggested to divide reinsurance markets by classification features: protection scope, risk coverage type, territorial allocation of risks, branch, risk transmission method and form. The functions of reinsurance market, general principles of reinsurance market members' intercourse are outlined. Specific principles of reinsurance market organization and functioning are justified: principle of redistribution liability for the insured risk among insurers, principle of contractual intercourse between reinsurance parties, principle of legislative regulation of reinsurance parties' intercourse, principle of commission reward.
The importance of studying of organizational principles of reinsurance market for its further growth and effective functioning is defined.

KEY WORDS: reinsurance, reinsurance market, reinsurance market functions, reinsurance market organization and classification principles, reinsurance markets classification.

УДК 336.764.25

Усатий Дмитро Геннадійович,
аспірант кафедри фінансових ринків
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, пр. Перемоги, 54/1)
E-mail: usatyy2006@ukr.net

РОЛЬ ХЕДЖУВАННЯ В СТРУКТУРІ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У даній статті наведено теоретичні підходи до визначення поняття «ризик», представлені трактування різних авторів, проведено їх узагальнення та запропоновано авторську дефініцію економічного ризику, за якою економічні ризики — це імовірні якісні та кількісні деформації моделей розвитку економічних відносин, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки і які є основою для прийняття управлінських рішень. Також у статті обґрунтовано поняття хеджування та проведено дослідження впливу специфічних рис корпоративної форми господарювання на процес управління економічними ризиками. Автор виділяє та досліджує підходи до управління економічними ризиками в аграрному бізнесі. У дослідженні наголошується, що підвищення результативності управління ризиками на функціональному рівні досягатиметься за рахунок ефекту від побудови відповідної системи ризик-менеджменту, впровадження інструментарію ризик-менеджменту, створення групи ризик-менеджменту та розподілу відповідальності органів правління корпорації за прийняття рішень стосовно економічних ризиків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ризик, невизначеність, хеджування, управління, агробізнес.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах поступового переходу аграрного сектору України до ринкових стандартів функціонування все більшу зацікавленість викликає імплементація зарубіжного досвіду та пошук максимально адаптованих до вітчизняних умов методів мінімізації ризиків аграрного виробництва. Під впливом даних рушійних факторів провідними науковцями в галузі ризик-менеджменту та фінансів розглядаються проблеми хеджування ризиків сільськогосподарських підприємств за допомогою похідних фінансових інструментів. З огляду на різноманітність прояву економічних ризиків в аграрній сфері гострою є необхідність ідентифікації, оцінки і створення ефективної концепції управління економічними ризиками суб'єктів аграрного бізнесу, серед яких особливу увагу привертають підприємства корпоративного типу. Актуальність даної теми також зумовлена тим, що не зважаючи на певні позитивні зрушення в законодавчому аспекті розвитку хеджування в Україні, існує нагальна потреба практичного впровадження цих концепцій задля прискорення розвитку вітчизняної агропромислової галузі та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників-теоретиків ризику слід виділити таких учених, як: В. В. Вітлінський, О. В. Лактіонова, І. Л. Литвинчук, Т. О. Обревко, К. А. Перебийносюк, Д. В. Резніченко, Л. І. Чернобай та ін. У розвиток прикладних концепцій ризику зробили значний внесок Дж. Бароне-Адезі, Т. Боллерслев, К. Гіаннопоулос, М. В. Грачова, Г. Гуптон, Р. Енгль, П. Зангарі, В. Е. Кузнєцов, М. А. Рогов. Проте, незважаючи на важливість наукових результатів проведених досліджень, питання управління економічними процесами в корпоративному секторі, зокрема проблеми управління економічними ризиками корпоративних підприємств аграрної сфери, до цього часу залишаються недостатньо вивченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Завдяки тому, що український аграрний бізнес усе тісніше співпрацює з іноземними партнерами та переймає закордонний досвід в управлінні ризиками сільськогосподарського виробництва, перед науковцями виникає ряд проблем, що раніше не були розглянуті, а саме: проблема ідентифікації, оцінювання і управління ризиками АПК, проблема побудови системи ризик-менеджменту на інституційному рівні за рахунок законодавчих та економічних реформ, проблема розширеного використання механізмів хеджування, як одного з базових елементів ризик-менеджменту в аграрній сфері.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою являється дослідження процесу хеджування в структурі ризик-менеджменту аграрної галузі України. Об'єктом дослідження у межах даної статті виступають процеси управління ризиками підприємств в умовах невизначеності агробізнесу. Предметом дослідження є основні тенденції і фактори, що впливають на процес хеджування в структурі ризик-менеджменту аграрної галузі України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Протягом останніх років в українському аграрному бізнесі спостерігається об'єднання підприємств з різними формами корпоративних відносин, які відрізняються метою утворення та складом учасників. До переваг корпоративної форми господарювання слід віднести широкі можливості розширення та переливання капіталу, необмежений потенціал внутрішнього контролю, посилення мотиваційних процесів, обмеження ризиків втрат у межах вкладів. Аграрний і корпоративний сектор України знаходяться під впливом численних ризиків, оскільки бізнесу країни властива орієнтація на застарілу парадигму ризик-менеджменту — реагуючий підхід (робота із ризиками, які вже стали проблемами), тоді як провідні європейські і американські компанії давно перейшли на новий рівень розуміння логіки управління ризиком — профілактичний підхід до задач ризик-менеджменту (робота з ризиками, які ще не перетворилися у проблеми).

Різноманітність напрямів дослідження ризику пояснюється багатоаспектністю цього явища. Максимально розкриває зміст ризику інтегральний підхід, який трактує даний феномен як можливі деформації суспільної системи (функціональні, структурно-компонентні, структурно-територіальні, інституційні, соціальні, економічні, фінансові, управлінські тощо) порівняно з очікуваними (згідно з програмою, нормативним еталоном, бажаною моделлю чи стратегією соціально-економічного розвитку).

У рамках наведеного концептуального підходу запропоновано авторську дефініцію економічного ризику, за якою економічні ризики — це імовірні якісні та кількісні деформації моделей розвитку економічних відносин, які можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки і які є основою для прийняття управлінських рішень.

Досліджуючи різні точки зору науковців щодо трактування поняття «ризик» (табл. 1), можемо виділити кілька основних аспектів трактування сутності цього поняття: можливість відхилення відпередбачуваної мети; ймовірність (загроза) втрати ресурсів, недоотримання прибутків (доходів) або появи додаткових витрат; діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності; стимул для отримання додаткового прибутку, специфічного підприємницького доходу.

Таблиця 1

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «РИЗИК» [1]

Аспект трактування	Зміст поняття	Автор (джерело)
Можливість відхилення від передбачуваної мети	Ризик у загальному випадку слід розглядати як можливість або загрозу відхилення результатів конкретних рішень або дій від очікуваних	С. М. Ілляшенко
	Під ризиком треба розуміти можливість настання певної ситуації, яка може виникнути у будь-якій діяльності і може відхилитись від поставленої мета (призвести до виникнення втрат або недоотримання прибутку) або залишитись незмінною	Ю. В. Сенейко
	Ризик — це економічне явище, що характеризує ступінь відхилення планових та фактичних показників діяльності підприємства, які могли бути спрогнозованими під час планування з певним рівнем ймовірності. Відхилення можуть бути як позитивними, так і негативними для виробничо-господарської діяльності машинобудівних підприємств	О. Р. Беднарська
Ймовірність (загроза) втрати ресурсів, недоотримання прибутків (доходів) або появи додаткових вшрат	Категорію «ризик — можна визначити як небезпеку втрати ресурсів чи недоодержання доходів порівняно 3 варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів	Л.І. Донець
	Ризик — ймовірність (загроза) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або появи додаткових витрат внаслідок певної виробничої та фінансової діяльності	П. Г. Грабовый
	Під ризиком розуміють прогнозовану векторну величину збитку, що може виникати внаслідок ухвалення рішень в умовах невизначеності та реалізації загрози	А.О. Кошель

Закінчення табл. 1

Аспект трактування	Зміст поняття	Автор (джерело)
Діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності	Ризик — об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням невизначеності, випадковості, конфліктності в ситуації неминучого вибору, що відображає ступінь досягнення суб'єктом очікуваного результату	В. В. Лук'янова
	Ризик — це невизначеність в отриманні доходу, який залежить від загального стану економіки, це спосіб дії у ситуації невизначеності	В. В. Християновський
	Ризик — це насамперед дія в сподіванні на щасливий кінець за принципом «пощастить — не пощастить», яка передбачає розрахунок (точний або не точний) та залежить від умов прийняття рішення	І. В. Багрова, Т. С. Яровенко

На думку багатьох науковців, найповнішим і найпоширенішим є визначення поняття «ризик» В. В. Вітлінським: «Ризик — це економічна категорія, що відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин, об'єктивно наявних невизначеності і конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обмежені можливими загрозами і невикористаними можливостями» [2, с. 123].

Слід відзначити, що останнім часом цінові ризики українських підприємств АПК значно виросли і стає надзвичайно актуальним питання про ефективне управління ними. У реформуванні аграрного сектора економіки України важливе значення має розвиток страхування сільськогосподарських ризиків. В умовах стрімкого зростання економічної ролі ринкових відносин, питання забезпечення фінансової стабільності суб'єкта господарської діяльності є дуже важливими. Інтерес до страхування викликаний перш за все тим, що в умовах обмеженості оборотних коштів у підприємств і підприємців ведеться пошук шляхів розширення можливостей для вирішення фінансових проблем.

Головною метою страхування в аграрному секторі економіки є стабілізація виробництва шляхом відшкодування втрат унаслідок несприятливих подій, настання яких не можна передбачити у часі та просторі. Страхування є оптимальним способом подолання сільськогосподарських ризиків від несприятливих природнокліматичних умов, яке забезпечує безперервність, збалансованість і стабільність розвитку аграрного ринку та одним із ефективних методів повернення збитків в аграрному секторі, оскільки страхові компанії заздалегідь формують необхідні резерви для майбутніх виплат, не вдаючись до зовнішніх і внутрішніх позик [3, с. 9]. Об'єктивна економічна необхідність використання страхування в сільському господарстві пояснюється недостатніми можливостями держави і ринку забезпечити широку маневреність фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів. Тому, варто відзначити, що хеджування — за своїм змістом дуже багатопланове поняття. Під хеджуванням розуміють діяльність, спрямовану на створення захисту від фінансових витрат у майбутньому.

У спеціальній літературі немає єдиної думки відносно суті хеджування, але можна виділити дві найвідоміших:

- хеджування — будь-які дії, спрямовані на обмеження ризиків;
- хеджуванням вважають проведення операцій з похідними фінансовими інструментами (контрактами, які укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків). Хеджування є найефективнішим методом мінімізації ризиків [4, с. 24].

У узагальненому виді його можна також визначити як сукупність дій і засобів, спрямованих на усунення ризиків або їх утримання на прийнятному рівні та отримання прибутку. Хеджування являє собою систему економічних відносин учасників фінансового ринку, які пов'язані зі зниженням кредитних та цінових ризиків і досягаються за рахунок одночасності та протилежного спрямування торгових догод на строковому ринку і ринку реального товару. Згідно нормативної бази можна виділити наступні характерні особливості хеджування: здійснення розрахунків відбувається в майбутньому періоді; вартість такого похідного фінансового інструменту трансформується внаслідок змін процентної ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу або інших змінних, що є базисними; вказаний інструмент не вимагає початкових інвестицій [5, с. 18].

Інструментом хеджування є інструменти строкового ринку (деривативи) — форвардні контракти, опціони та ф'ючерсні контракти.

Деривативи — це стандартний документ, що засвідчує право придбати або продати базовий актив на визначених ним умовах у майбутньому. У міжнародній практиці строкового ринку деривативами є форвардні контракти, ф'ючерсні контракти та опціони, що і покладено в основу законодавчого регулювання випуску та обігу деривативів у нашій країні [6].

Особливу увагу необхідно приділити способам хеджування. Спосіб хеджування встановлює певні бухгалтерські процедури, що у свою чергу, має принципово важливе значення в бухгалтерському обліку [7]. Стосунки хеджування діляться на три види: хеджування справедливої вартості; хеджування грошових потоків; хеджування чистих інвестицій в зарубіжну компанію [3, с. 10]. Такий розподіл використовується в бухгалтерському обліку в процедурах визнання. У разі хеджування справедливої вартості хеджується ризик визнаного активу або визнаного зобов'язання (зміни в справедливій вартості цінних паперів в іноземній валюті з фіксованими ставками в результаті змін ринкових процентних ставок).

Так, для сучасного вітчизняного аграрного бізнесу є актуальним питання про створення власних, адекватних до сучасних українських умов систем управління економічними ризиками (з урахуванням специфіки діяльності підприємств), оскільки розроблені в інших країнах інструменти ризик-менеджменту розраховані на іншу корпоративну культуру, кон'юнктуру ринку, особливості законодавства (рис. 1).

На основі аналізу існуючих стратегій, методів і прийомів, з метою досягнення оптимального співвідношення прибутку і ризику суб'єктів господарювання, а також для зменшення можливих негативних наслідків щодо результатів діяльності підприємств при ухваленні помилкових з різних причин рішень у дослідженні обґрунтовано особливості здійснення ризик-менеджменту в корпоративному підприємстві аграрної сфери, що схематично представлено на рис. 2.

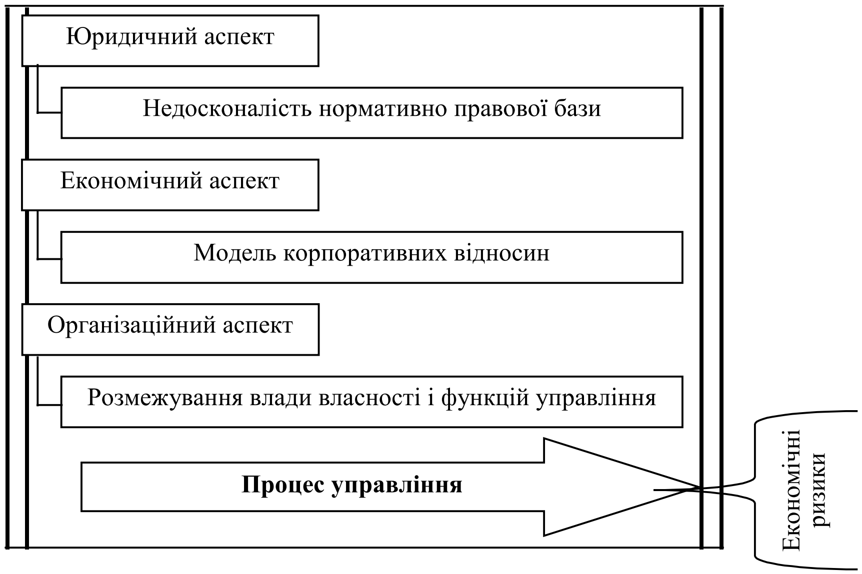

Рис. 1. Вплив специфічних рис корпоративної форми господарювання на процес управління економічними ризиками [5, с. 8]

Так, керування ризиком повинне відбутися до того, як відбудеться подія ризику. Керівники повинні реагувати на ризики, які мають наслідки (ймовірність і вплив), що є неприйнятними. Таке реагування вимагає плану дій для забезпечення мінімалізації впливу даного ризику.

Слід відзначити, що можливе реагування на події ризику, які мають потенційно негативний вплив на господарство є такими:

• Уникнення ризику: при неприйнятному ризику є можливість вживати заходів для уникнення ризику. Наприклад, керівник господарства може не орендувати більше землі, якщо здатність обслуговувати додаткові витрати є слабкою і купівля може загрожувати фінансовій діяльності чи економічному існуванню господарства.

• Передача ризику: деякі неприйнятні ризики можна перенести цілком чи частково на інших. Наприклад, ферма може застрахувати зернові для захисту від можливих низьких врожаїв.

Рис. 2. Підходи до управління економічними ризиками в аграрному бізнесі [5, с. 9]

• Зменшення ризику: в ситуаціях, коли неможливо уникнути чи запобігти ризикові, є можливість спробувати зменшити його вплив. Наприклад, господарство може урізноманітнити кількість зернових для посіву, так щоб наслідки низьких цін на один вид зернових зменшилися.. Прийняття ризику: певні ризики можна прийняти за рахунок бізнесу. Наприклад, можна прийняти ризик, що оплата не буде проведена швидко, коли продаватиметься продукція.

• Використання: ризики можна реалізовувати шляхом прийняття відповідних заходів для використання ризику з користю для господарства.

• Поділ: ризики–можливостей можна реалізувати шляхом пошуку партнера для допомоги в управлінні і таким чином збільшення потенціалу використання позитивних переваг.

• Ігнорування: керівник не готовий діяти з метою реалізації можливості використання ризику і не приймає ніяких дій [7, с. 214].

Первинною перевагою керування ризиком для керівника буде знання того, наскільки піддається ризику їхнє виробництво. Шляхом розвитку і введення низки стратегій для керування ризиком, з яким вони стикаються, керівники зможуть досягнути своїх цілей і уникнути пасток і несподіванок на цьому шляху. Управління ризиком дозволяє бізнесу досягати цілей і прибутковості, а також перешкоджає втраті ресурсів [8].

Отже, процес керування ризиком дозволяє керівникам господарств ефективніше здійснювати управління в бізнес-середовищах, які наповнені ризиками і забезпечує більші можливості для: ідентифікації і оцінки ризиків і встановити прийнятні рівні ризику відповідно до поставлених цілей; ідентифікувати і обрати найбільш прийнятний для господарства метод реагування на ризик; визначити потенційні події ризику, оцінити ризики і встановити реагування на ризики, тим самим зменшити присутність непередбачуваних обставин, які можуть призвести до втрати коштів; розуміння того, що певні події ризику пов’язані не тільки з негативним впливом на діяльність господарства, але їх можна використати як додаткові можливості.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, у статті доведено наявність проблем в ідентифікації, оцінюванні та управлінні економічними ризиками підприємств аграрної сфери, серед яких безсистемний характер управління на рівні держави (спрямованість урядових програм переважно на подолання негативного впливу адміністративних і виробничих ризиків та ігнорування заходів щодо нейтралізації інших видів економічних ризиків), а також відсутність свідомого сприйняття проблем ризику і стратегії ризик-менеджменту на рівні суб’єктів господарювання (неузгодженість дій органів правління та використання стандартного набору інструментів управління ризиками). Також у проведеному дослідженні обґрунтовано, що вирішення наукової проблеми управління економічними ризиками підприємств аграрної сфери в ситуації невизначеності досягається шляхом визначення інституційних умов здійснення ризик-менеджменту поряд з розробкою алгоритму прямого впливу підприємства на ризики. Удосконалення ризик-менеджменту на інституційному рівні відбуватиметься за рахунок законодавчих змін і комплексу реформ в аграрній сфері та корпоративному середовищі. Саме хеджування — це метод пом'якшення ризику, який полягає у визначенні об'єкта хеджування та підборі до нього адекватного інструменту хеджування. Хеджування полягає в компенсації збитків від об'єкта хеджування за рахунок прибутку від інструменту хеджування, які виникають за одних і тих самих умов чи подій. Підвищення результативності управління ризиками на функціональному рівні досягатиметься за рахунок ефекту від побудови відповідної системи ризик-менеджменту, впровадження інструментарію ризик-менеджменту, створення групи ризик-менеджменту та розподілу відповідальності органів правління корпорації за прийняття рішень стосовно економічних ризиків.

Подальші дослідження необхідно спрямувати в напрямку розробки методики оцінки ризику в аграрній сфері та планування процесу його хеджування.

Бібліографічний список

1. *Чернобай Л. І., Кулиняк І. Я.* Ризики лізингової діяльності : сутність та класифікація [Електронний ресурс] / Л. І. Чернобай, І. Я. Кулиняк. — Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11092/1/47.pdf

2. *Вітлінський В. В.* Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посібник для самост. вивч.дисц. / В. В. Вітлінський, П.І. Верченко. — К. : КНЕУ, 2000. — 292 с.

3. *Лактіонова О. В.* Економічний механізм біржової торгівлі в управлінні ціновим ризиком: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.07.05 / О. В. Лактіонова; Харк. держ. акад. технології та організації харчування. — Х., 2001. — 17 с.

4. Методи мінімізації аграрних ризиків та підвищення ефективності зерновиробництва/ [А. Галяс, В. Гаврилюк, Д. Дей, Т. Сербіна та ін.]. — К.: Канадсько-український зерновий проект, 2008. — 81 с.

5. *Литвинчук І. Л.* Управління економічними ризиками корпоративних підприємств аграрної сфери: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / І. Л. Литвинчук ; Житомир. нац. агроекол. ун-т. — Житомир, 2010. — 20 с.

6. *Резніченко Д. В., Безп'ята І. В.* Ризики у сільськогосподарському виробництві та методи управління ними [Електронний ресурс] / Д. В. Резніченко, І. В. Безп'ята. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70419.doc.htm

7. Управление рисками организаций. Интегрированая модель. Концептуальные основы / [М. Ричард, Д. Стейнберг, И. Майлс, А.Эверсон]. — М.: Департамент переводов. — 2004. — 318 с.
8. *Литвинчук І. Л.* Ризик-менеджмент в корпоративних підприємствах агробізнесу [Електронний ресурс] / І. Л. Литвинчук. — Режим доступу: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_1_2/186.pdf

References

1. *Chernobaj L. I., Kulinjak I. Ja*. Ryzyky lizyngovoi dijalnosti : sutnist ta klasyfikatsija [Elektronnyj resurs] / L. I. Chernobaj, I. Ja. Kulinjak. — Rezhym dostupu do materialiv: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11092/1/47.pdf [In Ukrainian]
2. *Vitlinskyj V. V*. Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom : navch.-metod. posibnik dlia samost. vyvch.disc. / V. V. Vitlinskyj, P. I. Verchenko. — K.: KNEU, 2000. — 292 p. [In Ukrainian]
3. *Laktionova O. V*. Ekonomichnyj mekhanizm birzhovoi torgivli v upravlinni tsinovym ryzykom: Avtoref. dis. kand. ekon. nauk: 08.07.05 / O. V. Laktionova; Khark. derzh. akad. tehnologii ta organizatsii kharchuvannia. — Kh., 2001. — 17 p. [In Ukrainian]
4. Metody minimizatsii agrarnykh ryzykyv ta pidvyshchennia efektyvnosti zernovyrobnytstva/ [A. Galjas, V. Gavriljuk, D. Dej, T. Serbina ta in.]. — K.: Kanadsko-ukrainskyj zernovyj proekt, 2008. — 81 p. [In Ukrainian]
5. *Litvinchuk I. L*. Upravlinnia ekonomichnymy ryzykamy korporatyvnykh pidpryemstv agrarnoi sfery: avtoref. dis. kand. ekon. nauk.: 08.00.04 / I. L. Litvinchuk ; Zhytomir. nats. agroekol. un-t. — Zhytomyr, 2010. — 20 p. [In Ukrainian]
6. *Reznichenko D. V., Bezpjata I. V*. Ryzyky u silskogospodarskomu vyrobnytstvi ta metody upravlinnia nymy [Elektronnyj resurs] / D. V. Reznichenko, I. V. Bezpjata. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70419.doc.htm [In Ukrainian]
7. Upravlenie riskami organizatsij. Integrirovannaia model. Kontseptualnye osnovy / [M. Richard, D. Stejnberg, I. Majls, A.Jeverson]. — M.: Departament perevodov. — 2004. — 318 p. [In Russian]
8. *Litvinchuk I. L*. Ryzyk-menedzhment v korporatyvnykh pidpriemstvah agrobiznesu [Elektronnyj resurs] / I. L. Litvinchuk. — Rezhym dostupu do materialiv: http://www.znau.edu.ua/visnik/2011_1_2/186.pdf [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 336.764.25

Усатый Дмитрий Геннадьевич,
аспирант кафедры финансовых рынков
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, пр. Победы, 54/1)
E-mail: usatyy2006@ukr.net

РОЛЬ ХЕДЖИРОВАНИЯ В СТРУКТУРЕ РИСК-МЕНЕДЖМЕНТА АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

АННОТАЦИЯ. В данной статье приведены теоретические подходы к определению понятия «риск», представлены мнения разных авторов, произведено их обобщение и предложено альтернативную дефиницию экономического риска, согласно которой экономические риски — это качественные и количественные деформации моделей развития экономических отношений, которые могут иметь как позитивные, так и негативные последствия, а также могут являться основой для принятия управленческих решений. Также в статье раскрывается понятие хеджирования и проведено исследование влияния специфических особенностей корпоративной формы управления на процесс управления экономическими рисками. Автор выделяет и исследует подходы к управлению экономическими рисками в аграрном бизнесе. В исследовании отмечается, что повышение результативности управления рисками на функциональном уровне достигается за счет эффекта от построения соответствующей системы риск — менеджмента, внедрения инструментария риск — менеджмента, создания определенных группы и разделения ответственности органов управления корпорации за принятие решений относительно экономических рисков.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: риск, неопределенность, хеджирования, управления, агробизнес.

UDC 336.764.25

Usatyi Dmytro Gennadiyovyich,
Postgraduate Student, Department of Financial Markets
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: usatyy2006@ukr.net

THE ROLE OF HEDGING IN THE RISK-MANAGEMENT STRUCTURE OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE

ABSTRACT. The theoretical approaches to defining the concept of “risk” are given in the article, treatment of different authors are presented and their generalization is carried out, the author’s definition of economic risk is *suggested according to which economic risks are possible qualitative and quantitative deformations of economic intercourse development models that can have both positive and negative consequences and are the basis for making management decisions. Also the concept of hedging is justified in the article and the investigation of impact of specific features of menage corporate form on the process of managing economic risks is conducted. The author excretes and investigates the approaches to managing economic risks in agribusiness. It is emphasized in the research that the increase of a risk management effectiveness on a functional level will be achieved by the effect of creating the appropriate system of risk management, introducting risk management tools, establishing a risk management group and distributing the responsibility of corporation authority board for making decisions on economic risks.*

KEY WORDS: risk, uncertainty, hedging, management, agribusiness.

УДК 657

Безверхий Костянтин Вікторович,
канд. екон. наук, головний бухгалтер ТОВ «Нью-Паріс»
(03055, Україна, Київ, Проспект Перемоги, 30, оф. 72)
E-mail: kosticbv@mail.ru

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто питання розробки класифікації облікових систем в інституціональному середовищі. Провідною економічною думкою сьогодення є інституціональна економічна теорія. Виділено інституціональний вплив на побудову класифікації облікових систем. Дослідження класифікації облікових систем здійснюється в нерозривному зв'язку з виробничими та інтеграційними процесами, що властиві даному періоду історичного розвитку суспільства. Доповненням до роботи виступає ґрунтовний аналіз питання, що дозволило визначити проблему класифікації облікових систем, оскільки дане питання є не повністю врегульованим. При побудові класифікації облікових систем визначено основні ієрархічні одиниці (рівні систематизації), а саме: тип, клас, сімейство, вид. Проведене дослідження обґрунтовує необхідність побудови класифікації облікових систем для подальшого теоретичного розвитку бухгалтерського обліку в інституціональному середовищі.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: класифікація, облікові системи, ознаки, рівні, ієрархічні одиниці, інституціональне середовище.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Формування національних облікових систем здійснювалося під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, таких як традиційні концепції обліку, економічні напрями розвитку, організаційно-правові форми підприємництва, системи регулювання обліку, інтереси різних груп користувачів, культурне надбання та політична ситуація в країні, міжнародна економічна ситуація, розвиток організації бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів обліку.

Національні облікові системи можуть бути орієнтовані на певну діяльність: виробничу, фінансову, дохідну, витратну, податкову, професійну, національну економіку, кожна з яких спрямована на досягнення певної мети. Входячи в нову еру розвитку економічних відносин, перш за все необхідно спиратися на прогресивні економічні теорії. Такою теорією, на наш погляд, є інституціональна (макрорівень) та неоінституціональна (мікрорівень) економічні теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, що пов'язане з класифікацією облікових систем, у різні часи займалися вітчизняні вчені-економісти, зокрема Ф. Бутинець, М. Вороб'йова, С. Голов, В. Жук, Л. Зімакова, М. Козлова, Н. Малюга, В. Палій, О. Петрук, Я. Соколов, А. Солоненко, Л. Чайковська, М. Шигун та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проте, на сьогодні, в науково-практичній літературі питання класифікації облікових систем в інституціональному середовищі залишається недостатньо дослідженим. Отже, це питання є актуальним для подальшого дослідження та проведення науково-практичних дискусій.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка класифікації облікових систем в інституціональному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Класифікацію відкривають філософські науки. Це вони дають єдиний метод наукової творчості, що забезпечує справді науковий світогляд для пізнання — діалектику, теорію і метод пізнання світу.

В економічній енциклопедії класифікація — це розподіл об'єктів, понять, назв на класи, групи, розряди за спільною ознакою [1, с. 764].

М. Пушкар зазначає, що класифікація систем свідчить про їх різноманітність за структурою, походженням, призначенням і функціонуванням [2, с. 17].

В процесі економічного розвитку суспільства, як зазначає російський вчений М. Сидорова, почали виділятися різноманітні ознаки класифікації облікових систем [3, с. 21].

Російський учений-економіст Л. Чайковська наголошує про важливість розгляду питання класифікації облікових систем. Учений зазначає, що облікова система постійно піддається змінам, так само як і всі основні інститути в різних країнах, тому необхідно розглянути питання класифікації облікових систем, безсумнівно, враховуючи і той факт, що при специфічності історичного шляху розвитку бухгалтерського обліку, його розвиток підкоряється ряду загальних закономірностей. Згідно з цим поданням, що становить суть інституційного підходу як нової наукової методології, можливо розуміння облікової теорії і практики на сучасному, більш глибокому і змістовному рівні [4, с. 379].

Як зазначає М. Козлова, класифікація дозволяє ефективно описувати й порівнювати системи бухгалтерського обліку різних країн; сприяє розвитку бухгалтерського обліку як теорії і практичної діяльності; є невід'ємною складовою якісної професійної підготовки висококваліфікованих бухгалтерів і аудиторів, що діють на міжнародному рівні; дозволяє розв'язати проблеми, прогнозувати й попереджати їх виникнення, спираючись на досвід інших країн, що використовують аналогічну модель бухгалтерського обліку [5, с. 116].

Провідний вітчизняний учений М. Чумаченко виділяв загальні ознаки для побудови класифікації систем. Наприклад, за наявності зворотних зв'язків автор виділяв:

— відкриті, в яких елементи мають спрямовану дію та утворюють ланцюгову послідовність;

— закриті, в яких послідовність елементів замикається зворотним зв'язком;

— комбіновані, що включають у себе відкриті та закриті підсистеми [6, с. 105].

Запропоновані М. Чумаченком класифікаційні ознаки, на нашу думку, можна застосувати також для побудови класифікації облікових систем.

М. Шигун виділяє такі найпроблемніші питання при побудові класифікацій систем бухгалтерського обліку:

— яку ознаку покладати в основу класифікації (тип регулювання, вплив національних особливостей, підходи до оцінки);

— як врахувати офіційні принципи регулювання системи бухгалтерського обліку і звітності або реальну практику, що склалась у країні;

— як зважати на економічну ситуацію, тип економіки, особливості політичної системи;

— як враховувати нестабільність існуючої системи бухгалтерського обліку, що видозмінюється під впливом правових, політичних, економічних чинників, впливів релігії і культури всередині країни та під дією світових процесів;

— як узгоджувати конфлікт між національними та міжнародними бізнес-інтересами, які визначають інформаційну спрямованість бухгалтерського обліку [7, с. 296].

Видозміни в обліковій системі відбувається під дією світових глобалізаційних процесів, міждержавних економічних, політичних, торговельних відносин. Це викликає нестабільність існуючих систем бухгалтерського обліку [7, с. 295].

Облікова система як різновид інформаційної системи відноситься до багатовимірних складно-організованих систем [8, с. 108].

Л. Нікандрова зазначає, що облікова система — це комплекс взаємопов'язаних елементів, до яких відносяться види господарського обліку, що отримали розвиток у тій чи тій країні світу в силу національних, соціально-політичних, історичних, географічних та інших особливостей її розвитку. Формування облікової системи на рівні господарюючого суб'єкта здійснюється з урахуванням цілей і завдань його бізнесу, передбаченого статутом [9, с. 13].

Облікову систему слід розглядати як відокремлену сукупність взаємодіючих між собою елементів, яка утворює визначену цілісність, володіє певними інтегральними властивостями, що дає змогу їй виконувати в середовищі визначені функції [8, с. 115]. Властивості, що мають бути притаманні обліковій системі, необхідно розглядати через призму властивостей системи як категорії взагалі [8, с. 115].

Для побудови класифікації облікових систем нами пропонується застосовувати системний підхід. Як зазначає провідний вітчизняний учений-економіст Н. Малюга, системний підхід до дослідження складних систем дозволяє виявити внутрішній механізм не лише дії окремих їх компонентів, але й їх взаємодії на різних рівнях. Застосування категорії системи, системний підхід до пізнання, зокрема, облікових явищ мають виключно важливе теоретичне значення, оскільки дозволяють дослідити внутрішню єдність обліку, органічний взаємозв'язок і гармонічну взаємодію його складових частин [10, с. 265].

З позиції еволюційного підходу до розвитку облікових систем нами виділено чотири основні ієрархічні одиниці (тип-класс-сімейство-вид) у систематизації облікового забезпечення (табл. 1). Пропонується спочатку визначити сутність таких ієрархічних одиниць. Відповідно до визначень, що наведені у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (за редакцією В. Бусел):

1) тип — зразок, форма, модель, властивість, яким відповідає певна група предметів, понять, явищ [11, с. 1450];

2) клас — сукупність предметів, явищ, що мають спільні ознаки, однакові якості: розряд, підрозділ [11, с. 544];

3) сімейство — сукупність однорідних, подібних між собою предметів, явищ [11, с. 1324];

4) вид — це підрозділ, що об'єднує ряд предметів за різними ознаками і входить до складу загального вищого розділу роду [11, с. 132].

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ ОБЛІКОВИХ СИСТЕМ (РОЗРОБЛЕНО НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕНЬ А. СОЛОНЕНКО [12, с. 17])

№ з/п	Рівні систематизації	Ознаки систематизації	Характеристика ознаки систематизації	Субординація облікових систем та їх структурних елементів
1	Тип	Методологічні парадигми: спосіб реєстрації фактів господарського життя	Уніграфічна (проста)	Проста інвентарна система
			Діаграфічна (подвійна)	Облікова інформаційна система
			Поліграфічна	Інтегрована облікова система
2	Клас	Рівні побудови глобальної економіки	Макрорівень	Національна система бухгалтерського обліку
			Мезорівень	Єдина облікова система групи
			Мікрорівень	Облікова система організації та її структурних підрозділів
3	Сімейство	Специфіка суб'єктів обліку та методології галузевих стандартів обліку	Сектор економіки	Облік у комерційних організаціях
				Бюджетний облік
			Види економічної діяльності	Облік у промисловості, сільському господарстві, торгівлі, страхових організаціях, банках і т. д.

Закнчення табл. 1

№ з/п	Рівні систематизації	Ознаки систематизації	Характеристика ознаки систематизації	Субординація облікових систем та їх структурних елементів
4	Вид	Визначення цілей користувачів і генераторів обліково-звітної інформації	Інвестори, контрагенти	Бухгалтерський (фінансовий) облік
			Міністерство доходів і зборів України	Податкові розрахунки
			Державна служба статистики	Статистичний облік
			Менеджери, власники	Внутрішньогосподарський (управлінський) облік
			Соціально-відповідальний бізнес і суспільство в цілому	Соціальний облік
			Природоохоронні інституції та суспільство	Екологічний облік
			Суспільно значимі підприємства	Консолідований облік

Для визначення історичних типів облікових систем як найважливішої ознаки їх структурного різноманіття виділений спосіб облікової реєстрації.

Типи облікових систем розрізняються за способом реєстрації фактів господарського життя. Відповідно до обраних ознак (уніграфічна, діаграфічна та поліграфічна парадигма) виділено такі історичні типи облікових систем: проста інвентарна система, облікова інформаційна система і інтегрована облікова система.

Клас облікової системи характеризується ознаками, обумовленими рівнями побудови глобальної економіки. З цієї позиції виділено мікрорівень (облікова система підприємства), мезорівень (єдина облікова система групи) і макрорівень (національна система бухгалтерського обліку) архітектури побудови облікових систем. Як слушно зауважує О. Петрук, у цілому облікова система на національному рівні характеризується визначеним комплексом показників, але всі вони підпорядковані організації або регулюванню бухгалтерського обліку на національному рівні та представляють собою методи та форми такого регулювання [13, с. 36]. У наших попередніх дослідженнях ґрунтовно висвітлено питання мікро-, мезо- та макрорівня обліку як генератора обліково-звітної інформації для потреб управління [14].

Сімейство облікових множин задані специфікою секторів економіки та видів економічної діяльності, що визначають галузеві стандарти обліку. Це облік у державних (муніципальних) установах та облік у комерційних організаціях, а також за видами економічної діяльності: облік у промисловості, сільському господарстві, торгівлі, банках, страхових організаціях і т.д.

Основними структурними підсистемами облікової системи суб'єкта економіки є види обліку. Вид обліку володіє специфічною метою і методологією, виконує функції, які визначаються цілями користувачів і генераторів обліково-звітної інформації, зберігає свою автономію в обліковій системі і має власну еволюційну траєкторію. Кожен вид обліку регулюється особливими правилами і вимагає спеціальних знань.

Будь-яка класифікація за видами обліку залишається суб'єктивної, викликає суперечливі судження і залежить від цілей дослідника. Однак закономірний процес еволюційного розвитку бухгалтерського обліку характеризується обміном обліково-звітної інформації між видами обліку і встановленням нових взаємозв'язків між ними.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, для облікових систем характерна множинність станів, динамізм, альтернативність еволюції. Вказані ознаки залишаються відкритими для уточнення і доповнення. Зокрема, в кожному досліджуваному історичному періоді може існувати облік різної ступеня зрілості. Так, до цих пір зберігається тип простого обліку в домашніх господарствах, окремих малих підприємствах, а також у індивідуальних підприємців, тоді як середовище середнього і великого бізнесу породжує все нові, що зароджуються, розвиваються і розвинені види обліку (бухгалтерський (фінансовий) облік, внутрішньогосподарський (управлінський) облік, податкові розрахунки, консолідований облік, облік за міжнародними стандартам, соціальний, екологічний і т.д.).

Бібліографічний список

1. Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 1 / [Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 864 с.

2. *Пушкар М. С.* Розробка систем обліку: [Навч. посіб.] / М. С. Пушкар. — Тернопіль: Карт-бланш, 2003. — 198 с.

3. *Сидорова М. И.* Развитие моделей бухгалтерского учета в условиях современных информационных технологий: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / М. И. Сидорова. — М., 2013. — 44 с.

4. *Чайковская Л. А.* Влияние институциональных факторов на состояние и развитие учетных систем / Л. А. Чайковская // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. — 2011. — Випуск 3 (21). — Ч. 2. — С. 379–384.

5. *Козлова М. О.* Класифікація національних систем бухгалтерського обліку: аналіз наукових підходів та спроба переосмислення / М. О. Козлова // Вісник ЖДТУ / Серія: Економічні науки. — 2010. — Випуск 2 (52). — С.116–122.

6. *Чумаченко Н. Г.* Принятие решений в управлении производством / Н. Г. Чумаченко, А. П. Савченко, В. Г. Корнеев. — К.: Техніка, 1978. — 192 с.

7. *Шигун М. М.* Розвиток моделювання системи бухгалтерського обліку: теорія і методологія: [моногр.] / М. М. Шигун. — Житомир: ЖДТУ, 2009. — 632 с.

8. *Євдокимов В. В.* Адаптивна модель інтегрованої системи бухгалтерського обліку: [моногр.] / В. В. Євдокимов. — Житомир: ЖДТУ, 2010. — 516 с.

9. *Никандрова Л. К.* Формирование учетной системы хозяйствующих субъектов: теория, методология и практика: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Л. К. Никандрова. — М., 2011. — 45 с.

10. *Малюга Н. М.* Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: [Моногр.] / Н. М. Малюга. — Житомир: ЖДТУ, 2005. — 548 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ „Перун", 2005. — 1728 с.

12. *Солоненко А. А.* Единая учетная система группы связанных организаций: автореф. дис. на соискание ученой степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / А. А. Солоненко. — Нижний Новгород, 2013. — 44 с.

13. *Петрук О. М.* Регулювання бухгалтерського обліку в Україні: теорія, методологія, практика: [Моногр.] / О. М. Петрук. — Житомир: ЖДТУ, 2006. — 152 с.

14. *Безверхий К.В.* Вітчизняний облік як генератор обліково-звітної інформації для потреб управління діяльністю підприємств на мікро- ,мезо- і макрорівнях // Бухгалтерський облік, контроль і аналіз: проблеми теорії та методології: [Моногр.] / К. В. Безверхий; під заг. ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — К., 2013. — С. 40–58.

References

1. Ekonomichna entsyklopediya: U trioh tomah. T. 1 / [Redkol.: … S. V. Mochernyi (vidp. red.) ta in.]. — K.: Vidavnychyi tsentr “Akademiya”, 2000. — 864 p. [In Ukrainian].

2. *Pushkar, M. S.* Rozrobka system obliku: [Navch. posib.] / M. S. Pushkar. — Ternopil: Kart-blansh, 2003. — 198 p. [In Ukrainian].

3. *Sidorova, M. I.* Razvitie modelei buhgalterskogo ucheta v usloviyah sovremennyh informatsyonnyh tehnologiy: avtoref. dis. na soiskanie uchenoi stepeni dokt. ekon. nauk: spets. 08.00.12 «Buhgalterskiy uchet, statistika» / M. I. Sidorova. — Moskva, 2013. — 44 p. [In Russian].

4. *Chaikovskaia, L. A.* Vliyanie institutsyonalnyh faktorov na sostoianie i razvitie uchetnyh sistem / L. A. Chaikovskaia // Problemy teorii ta metodologii buhgalterskogo obliku, kontroliu i analizu. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovyh prats. Seriya: Buhgalterskyi oblik, kontrol i analiz, Vypusk 3 (21), Ch. 2. — 2011. — P. 379–384 [In Russian].

5. *Kozlova, M. O.* Klasyfikatsiya natsionalnyh system buhgalterskogo obliku: analiz naukovyh pidhodiv ta sproba pereosmyslennia / M. O. Kozlova // Visnyk ZhDTU / Seriya: Ekonomichni nauky, Vypusk 2 (52). — 2010. — P. 116–122 [In Ukrainian].

6. *Chumachenko, N. G.* Priniatie resheniy v upravlenii proizvodstvom / N. G. Chumachenko, A. P. Savchenko, V. G. Korneev. — K.: Tehnika, 1978. — 192 p. [In Russian].

7. *Shygun, M. M.* Rozvytok modeliuvannia systemy buhgalterskogo obliku: teoriya i metodologiya: [monogr.] / M. M. Shygun. — Zhytomyr: ZhDTU, 2009. — 632 p. [In Ukrainian].

8. *Ievdokimov, V. V.* Adaptyvna model integrovanoi systemy buhgalterskogo obliku: [monogr.] / V. V. Evdokimov. — Zhytomyr: ZhDTU, 2010. — 516 p. [In Ukrainian].

9. *Nikandrova, L. K.* Formirovanie uchetnoy sistemy hoziaystvuyushchih sub’ektov: teoriya, metodologiya i praktika: avtoref. dis. na soiskanie uchenoy stepeni dokt. ekon. nauk: spets. 08.00.12 «Buhgalterskiy uchet, statistika» / L. K. Nikandrova. — Moskva, 2011. — 45 p. [In Russian].

10. *Maliuga, N. M.* Buhgalterskyi oblik v Ukraini: teoriya i metodologiya, perspektyvy rozvytku: [Monogr.] / N. M. Maliuga. — Zhytomyr: ZhDTU, 2005. — 548 p. [In Ukrainian].

11. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoyi movy (z dod. i dop.) / Uklad. i golov. red. V. T. Busel. — K.; Irpin: VTF „Perun", 2005. — 1728 p. [In Ukrainian].

12. *Solonenko, A. A.* Edinaia uchetnaia sistema gruppy sviazannyh organizatsyi: avtoref. dis. na soiskanie uchenoy stepeni dokt. ekon. nauk: spets. 08.00.12 «Buhgalterskiy uchet, statistika» / A. A. Solonenko. — Nizhniy Novgorod, 2013. — 44 p. [In Russian].

13. *Petruk, O. M.* Reguliuvannia buhgalterskogo obliku v Ukraini: teoriya, metodologiya, praktyka: [Monogr.] / O. M. Petruk. — Zhytomyr: ZhDTU, 2006. — 152 p. [In Ukrainian].

14. *Bezverhyi, K. V.* Vitchyznianyi oblik iak henerator oblikovo-zvitnoi informatsii dlia potreb upravlinnia diyalnistiu pidpryemstv na mikro-, mezo- i makrorivniah // Buhgalterskyi oblik, kontrol i analiz: problemy teorii ta metodologii: [Monogr.] / K. V. Bezverhyi; pid zag. red. prof. F. F. Butintsia. — K., 2013. — P. 40–58. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 657

Безверхий Константин Викторович,
канд. экон. наук, главный бухгалтер ООО «Нью-Парис»
(03055, Украина, Киев, Проспект Победы, 30, оф. 72)
E-mail: kosticbv@mail.ru

КЛАССИФИКАЦИЯ УЧЕТНЫХ СИСТЕМ В ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЙ СРЕДЕ

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены вопросы разработки классификации учетных систем в институциональной среде. Ведущей экономической мыслью современности является институциональная экономическая теория. Выделено институциональное влияние на построение классификации учетных систем. Исследование классификации учетных систем осуществляется в неразрывной связи с производственными и интеграционными процессами, присущими данному периоду исторического развития общества. Дополнением к работе выступает основательный анализ вопроса, что позволило определить проблему классификации учетных систем, поскольку данный вопрос является не полностью урегулированным. При построении классификации учетных систем определены основные иерархические единицы (уровни систематизации), а именно: тип, класс, семейство, вид. Проведенное исследование обосновывает необходимость построения классификации учет-

ных систем для дальнейшего теоретического развития бухгалтерского учета в институциональной среде.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: классификация, учетные системы, признаки, уровни, иерархические единицы, институциональная среда.

UDC 657

Bezverkhyi Kostiantyn Viktorovitch
Candidate of Sciences (Economics),
Chief Accountant LTD «New-Paris»
(apt. 72, 30, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03055)
E-mail: kosticbv@mail.ru

CLASSIFICATION OF ACCOUNTING SYSTEMS IN THE INSTITUTIONAL ENVIRONMENT

ABSTRACT. The question of working out classification of accounting systems in the institutional environment is considered in the article. Institutional economic theory is the leading economic thinking nowadays. Institutional influence on building up of classification of accounting systems is pointed out. The research on classification of accounting systems is conducted in indissoluble connection with manufacturing and integration processes that are typical for the present period in historical development of society. The research is complemented by profound analysis of the matter which enabled to define the problem of classification of accounting systems, as this question has not been completely regulated yet. The main hierarchical units (the levels of systematization) in building up of classification of accounting systems are determined in the article, these are: type, class, family, kind. The research conducted justifies the necessity of creating of classification of accounting systems for further theoretical development of accounting in the institutional environment.

KEY WORDS: classification, accounting systems, characteristics, levels, hierarchical units, institutional environment.

УДК 657.1.014.134:004

Бочуля Тетяна Володимирівна,
канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту,
Харківський державний університет харчування та торгівлі
(61051, Україна, Харків, вул. Клочківська, 333)
E-mail: bochulya@i.ua
Савицька Наталія Леонідівна,
д-р екон. наук, доц.,
професор кафедри економічної теорії та права,
Харківський державний університет харчування та торгівлі
(61051, Україна, Харків, вул. Клочківська, 333)
E-mail: nls2010@rambler.ru

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ: ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ІНТЕЛЕКТУ

АНОТАЦІЯ. Зважаючи на актуальність питання щодо розвитку системи бухгалтерського обліку, визначено потребу дослідити й викласти власну позицію стосовно організації, обслуговування та оптимізації облікового процесу. Це відповідальна частина загальної облікової системи й потребує нового нестандартного погляду, адже саме через обліковий процес здійснюються всі інформаційно-аналітичні операції та забезпечення організації бухгалтерського обліку і облікової політики. За результатами дослідження було ідентифіковано рівень сукупного впливу технологій та інтелекту, які внесли суттєві корективи в «природу» облікового процесу. Очікується, що інтерпретація суті облікового процесу як системної сукупності методичних прийомів і способів обробки первинної облікової інформації та складання звітності з новим інтелектуально-технологічним базисом дозволить модифікувати обліково-звітне забезпечення всіх груп користувачів та узгодить їх інформаційні інтереси. Точка зору щодо організаційної структури облікового процесу викладена виходячи з логіки сучасного стану суспільно-економічних.відносин на всіх рівнях інформаційної свідомості. Показано механізм формування бази даних релевантної інформації в якості цінного ресурсу для бізнес-процесів внутрішнього та зовнішнього характерів. Це питання є найактуальнішим, оскільки від якості інформаційних ресурсів бази даних залежить якість усього облікового процесу. Питання актуалізації розглянуто ширше, ніж просто технічний аспект обслуговування інформації. Актуалізація здійснюється не тільки завдяки технічним засобам, а й інтелектуалізації, які в мережній економіці справляють більший сумарний ефект. Результати дослідження адаптовані не тільки для бізнесу, а мають також соціальне спрямування, оскільки узгодити у сучасних умовах інтереси різних груп користувачів можливо через забезпечення адаптації та інтеграції інформаційної системи до інституційного середовища. У загальному підсумку результат дослідження полягає у викладенні нового погляду на обліковий процес із закладанням майбутньої перспективи розвитку цього питання в усіх аспектах динаміки бізнесу. Передбачається поглибити дослідження в частині налаштування потужної системи обліково-інформаційного обслуговування біз-

несу, що відповідає новій концептуальній основі бухгалтерського обліку, запропонованій провідними вченими-економістами для актуалізації багатоцільового інформаційного забезпечення .

КЛЮЧОВІ СЛОВА: обліковий процес, інформація, актуалізація, інноваційні технології, інтелект.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Мінливість сучасного суспільно-економічного буття своїм наслідком має трансформацію всіх процесів, притаманних Всесвіту. Певні процеси проходять організовано і їх розвиток є неминучим, зважаючи на вимоги сьогодення. Для інших характерні латентні зміни, що викликано залежністю від перших. Зокрема, зміна інформаційних відносин є наслідком автоматизації. Наочною є вторинність явища, що спричинено зміною першого.

Особливо активним останнім часом було перетворення системи бухгалтерського обліку, викликане, передусім, аргументованими пропозиціями вітчизняних і зарубіжних учених. Наукова спільнота завжди активніше реагувала на новації, що покладає особливу відповідальність і зобов'язання першими видавати ідеї, пропозиції, міркування. В останній час багато робіт присвячено питанню розвитку бухгалтерського обліку в інституціональному середовищі, ролі обліково-аналітичного забезпечення в інформаційних та управлінських процесах, організації системного облікового процесу, еволюції наукових підходів до формування облікової політики підприємства, поняттю інтеграції стосовно обліково-аналітичної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців ці питання всесторонньо розглянули та опрацювали Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Голуб, З.В. Гуцайлюк, С.М. Деньга, Т.В. Журавльова, А.О. Касич, Н.О. Лоханова, О.В. Онищенко, А.А. Пилипенко, Т.М. Сльозко, В.А. Шпак та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проте, не втрачає, а тільки набуває все більше актуальності питання стосовно облікового процесу, який є невід'ємною частиною організації бухгалтерського обліку в усіх аспектах і на всіх рівнях. Це потужний інструмент, використання якого гарантує належне оформлення всіх обліково-інформаційних операцій з підтримкою складання та подання обліково-звітної інформації. Нові чинники (знання, технології, інтелект), які стали основою всіх інформаційних процесів, визначили об'єктивну потребу в налаштуванні комплексної організаційно-технічної діяльності, спрямованої на підвищення ефективності інформаційного забезпечення різних груп користувачів.

Формулювання мети і завдання дослідження. Розуміючи важливість розвинення питання щодо організації бухгалтерського обліку, метою дослідження є обґрунтування позиції стосовно облікового процесу, на який визначальний вплив справили інформаційно-комунікаційні технології та інтелектуалізація інформаційної діяльності, що вимагає іншого його розуміння, яке підпорядковане різновекторним інтересам користувачів обліково-звітної інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Сьогодні користувачі інформації постають перед основною проблемою — надмірна пропозиція інформаційних ресурсів різної кількості та якості. Масовість даних зворотним боком має неконтрольованість їхньої надійності. Єдиним переконливим джерелом, що задовольняє користувача з точки зору надійності показників, є обліково-звітна інформація.

Важливим є аспект забезпечення балансу між розкриттям потрібної, але не надмірної інформації, що може становити загрозу економічно стійкому розвитку підприємства [1, с. 54]. З цієї точки зору фінансова звітність повністю відповідає вимогам стосовно неперевантаження даними. Свого роду це та основна думка про фінансово-господарський стан підприємства, що висловлена мовою цифр з уникненням суб'єктивізму. Однак, за сучасних умов користувач не може бути повністю задоволений тими відомостями, які містяться у фінансовій звітності, оскільки вона є дещо обмеженою з точки зору управлінської діяльності та розробки планів на майбутнє. Зміни є змінами і відповіддю на нові вимоги користувачів стали трансформації у самому бухгалтерському обліку, що виражені в розширенні його функціоналу через надання тих властивостей, які раніше визначались для інформаційних систем управління.

Задовольняючи потребу економіки в інформації, облік підлягає впливу процесів, які в ній відбуваються [2, с. 85]. Основним процесом, що супроводжує розвиток економіки, є динаміка інформаційних технологій, початок якої датується серединою минулого століття й бурхливо продовжується донині, набираючи обертів. Економіка стала інформаційною, рівно як і суспільство, що реагує на зміни так само чуттєво, як і бізнес з тією різницею, що для бізнесу встановлені межі, а для суспільства ні.

Суспільство завжди було інформаційним і комунікаційним: спочатку на рівні інстинктів, потім на рівні іншої сигнальної системи — мови і свідомості. Історично змінювалися техніко-технологічні засоби інформації та комунікації: усна, писемна, друкована, телеграф, телефон, радіо, кіно, телебачення, а тепер комп'ютерні технології [3, с. 47]. Так само завжди вагомою була роль інформації. Проте, ця думка отримала визнання тільки після структурної перебудови всіх суспільно-економічних, культурних, етичних процесів, внаслідок чого виникли відносини нової генерації, що визначило нове буття, а, отже, й свідомість.

Інформація проявляє свою цінність для суспільства, якщо є істинною, тобто такою, що реально та в повному обсязі класифікує будь-які події. В іншому випадку йдеться про певні відомості, які не можуть бути задіяні в бізнесі і які мають високий ступінь ризикованості, тобто нерелевантна інформація. Згідно дослідження А. О. Маслова, нерелевантна інформація — це помилкова або неправдива інформація, або істинна, але несуттєва для конкретного випадку. Якщо неправдива інформація поширюється спеціально, то така інформація називається дезінформацією [4, с. 19].

Знову саме облікова інформація отримала переконливу першість у визнанні єдиним, беззаперечно достовірним і правдивим джерелом відомостей про бізнес і для бізнесу. Вся фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання через узгоджену сукупність способів і методичних прийомів обробки всієї сукупності інформації вміщується у фінансовій звітності, що трактується у вузькому змісті як обліковий процес.

Обліковий процес, як сукупність робіт технологічного, методичного та організаційного характерів, є основою інформаційної діяльності з підтримки управлінських рішень на всіх рівнях усіма користувачами облікових даних.

Обліковий процес лежить в основі організації обліку, яка, в свою чергу, є «системою умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства» [5, с. 40]. Організація бухгалтерського обліку має бути покладена в основу формування інформаційного забезпечення управлінської ланки суб'єкта господарювання [6, с. 316]. Затребуване обліково-аналітичне забезпечення, що вміщує в себе результат багатоступеневої обробки документально підтверджених фактів господарської діяльності підприємства. Схема процесу підготовки обліково-аналітичної інформації передбачає поступовий перехід первинних даних в аналітичні з різним рівнем узагальнення та деталізації (рис. 1).

Рис. 1. Схема формування обліково-аналітичної інформації

Схема формування обліково-аналітичної інформації відповідає традиційним етапам облікового процесу, серед яких виділяють «первинний облік, поточний облік і підсумковий облік, які відрізняються один від одного не тільки послідовністю виконання облікових робіт (первинний облік передує поточному, поточний — підсумковому), а й різним рівнем оброблення облікової інформації» [7, с. 322].

Обліковий процес є «процесом у процесі», оскільки, з одного боку, є завершеним незалежним циклом, а з іншого — повністю підпорядкований безперервному процесу організації бухгалтерського обліку, вимога розвитку якої походить з принципів обліку та логіки економічного простору.

На підставі попередніх досліджень вітчизняних науковців [7; 8] наведено авторське бачення облікового процесу, результат якого є багатогранним — від отримання обліково-звітної інформації до налагодження інформаційно-облікової інфраструктури з досягненням погодженості інтересів диференційованих груп користувачів (рис. 2).

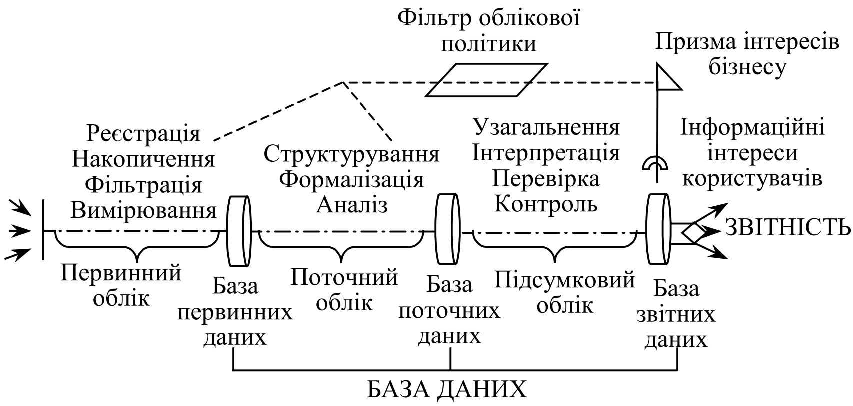

Рис. 2. Обліковий процес

Кожен з «фільтрів» облікового процесу сприяє належній організації обліково-інформаційного обслуговування системи управління. Зокрема, облікова політика стосується не тільки фінансової звітності, а й, перш за все, усього процесу ведення та організації бухгалтерського обліку, кінцевим продуктом якого є звітність [9, с. 177]. Облікова політика покликана врегулювати не тільки порядок організації та ведення бухгалтерського обліку, оскільки її повноваження розповсюджуються до меж функціонування та обслуговування інформаційної системи підприємства.

У всіх інформаційних процесах головний інтерес становить база даних, яка є «серцем» інформаційної інфраструктури, що вміщує в себе дані для експорту та імпорту, які підтримують бізнес-процеси на мікро- та макрорівнях.

Формування загальної бази даних може здійснюватися різними шляхами, перевагу в яких віддають автоматизованим, що є найнадійнішими та найпоміркованішими з точки зору витрати коштів. На теперішній час достатньо скористатися функціоналом системи, який налагоджений для експорту електронної інформації з бази даних або підготовки електронних копій з паперових носіїв. Після обробки та перевірки на достовірність (ця частина виконується так би мовити «вручну») інформація з максимальною достовірністю оригіналу потрапляє в облікову обробку, після чого шляхом типових проведень формуються дані синтетичного обліку, що складаються в підсумкову звітну інформацію, яка під дією інструментів аналізу набуває відповідної аналітичності та переноситься до загальної інформаційної бази (рис. 3).

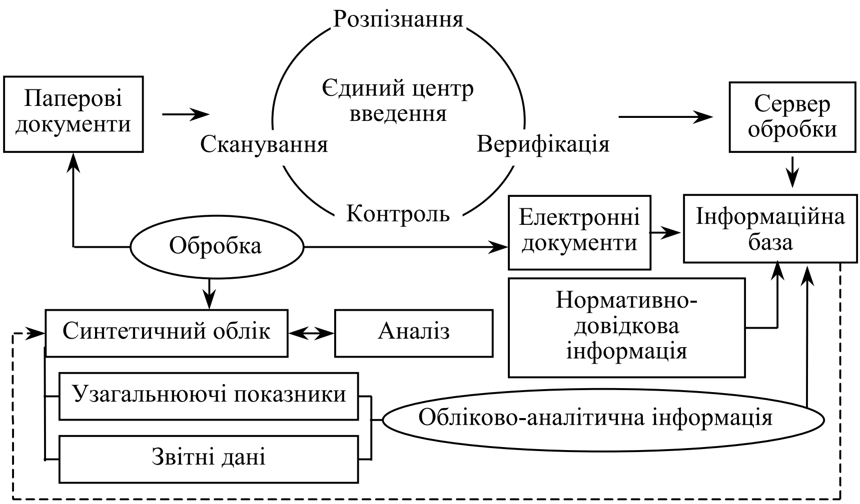

Рис. 3. Формування бази даних

Залежно від потреб користувачів вся система обліку постійно перебуває в стадії вдосконалення, уточнення і подальшого розвитку [10, с. 190–191]. Нераціонально «ламати» стару систему, яка ефективно працює, а слід пристосувати та відрегулювати її під нові умови, які є поміркованішими у порівнянні з минулим. Мається на увазі, що не слід змінювати обліковий процес, оскільки його етапи чіткі, відповідають загальній ідеї бухгалтерського обліку та не йдуть урозріз із потребами управління. Проте, необхідно звернути увагу на можливість підвищення його результативності шляхом актуалізації та пристосування до технологічно-інтелектуальних умов інформаційної діяльності.

У базі даних ключовою стадією обслуговування є актуалізація даних, що затребуване з точки зору якості. Якщо інформація вчасно не буде актуалізована, існує ймовірність ризику порушення роботи усієї системи, оскільки робота програми побудована таким чином, що відповідає попередньо закладеному алгоритму, яким не передбачається перевірка на достовірність даних, а експортуються ті, на які надані посилання і які містяться в системі.

Актуалізація інформації є складним процесом, оскільки не обмежується тільки оновленням даних, а є їх покращенням під впливом коригувальних дій, що стосуються адекватного співвідношення «кількість/якість». Поняття актуалізації вміщує в себе такі параметри, як обсяг, швидкість, наочність, відповідність.

Стосовно обсягу актуалізованої інформації, її має бути достатньо, виходячи з потреб перебігу бізнес-процесів і в прив’язці до їх сутності. Достатність передбачає, з одного боку, необхідну кількість для підтримки бізнесу, а з іншого — неперевантаженість ними інформаційної системи. У цьому сенсі інформацію можна порівняти з ресурсами для виробництва.

Свого часу революційним стало запровадження у виробництво інформаційних систем класу MRP, завдяки яким стало можливим ефективне обслуговування виробничих потужностей. Були узгоджені можливості виробництва з реальними потребами в ресурсах, що сприяло оптимізації витрат і співвідношенню «кількість/необхідність». У випадку з інформацією подібної, повністю автоматизованої, системи на сьогодні не існує. Такі системи є напівавтоматизованими через складність заміни інтелекту алгоритмом.

Швидкість актуалізації стосується інтервалу обслуговування інформаційних ресурсів щодо їх відповідності предметній області фінансово-економічної системи підприємства. Раніше це вимагало значних витрат часу та ресурсів, оскільки необхідно було «вручну» моніторити інформаційні ресурси та здійснювати необхідні дії щодо їх обслуговування. Сучасні технології орієнтовані на автоматичне оновлення через відповідні алгоритми роботи з інформаційними системами. Зокрема, системи інформаційної підтримки різних розробників пропонують рішення, які в автоматичному режимі у заданий час виконують роботу з оновлення інформації, після чого користувач отримує повідомлення про закінчення актуалізації. Єдиною вимогою до цього процесу є доступ до мережі Інтернет, що необхідно для з'єднання з сервером розробника, через який відбувається автоматичне обслуговування інформаційної системи.

В аспекті наочності передбачено поєднання традиційних технічних процесів з мисленням. Перш ніж здійснювати роботу з інформацією, слід встановити її відповідність вимогам щодо даних, які можуть бути імпортовані в базу даних. Необхідно інтерпретувати інформацію таким чином, щоб показники минулих подій стали передумовою для розпізнання інформації, що надходить до системи у даний момент часу.

Сприйняття інформації користувачем, який вводить її в систему, є гарантом того, що інформація є цінною для бізнесу без додаткових умов і може бути експортована для складання звітності. Наочність нерозривна з відповідністю, тому важливо заздалегідь визначитися з параметрами і критеріями інформації для її подальшого переміщення в систему.

Актуалізація облікового процесу пов'язана з автоматизацією облікових робіт, які здійснюються на його етапах. На первинній стадії забезпечується оптимізація вимірювання, реєстрації облікової інформації, що формує первісну базу даних. Вона використовується для систематизації показників, їх обробки, оцінки щодо достовірності, точності, повноти, об'єктивності інформації з формуванням поточної бази даних, що вміщує інформаційні ресурси для кінцевої облікової обробки даних. Заключна стадія облікового процесу є відповідальним етапом оформлення всієї обліково-інформаційної роботи з відображення фінансового стану та результатів господарської діяльності підприємства. Автоматично складається фінансова звітність згідно заданого алгоритму на основі даних, експортованих з поточної бази даних. Звідси робимо висновок, що найвідповідальнішою є стадія первинного обліку, оскільки саме на ній закладається основа інформаційного забезпечення підготовки обліково-звітної інформації.

Результат актуалізації облікового процесу через його повну автоматизацію полягає в суттєвому зменшенні часу на обробку та рух інформації і значне підвищення її якості, порівняно з ручним режимом обслуговування. Проте, повністю виключити ручну роботу не тільки помилково, а й шкідливо, оскільки мова йде не про технічну роботу, а про інтелектуальну. Говорячи «вручну» насправді вбачається «розумово». Інтелектуальна інтерпретація даних є необхідною для того, щоб запустити всю інформаційну систему, яка сьогодні більшою часткою має техніко-технологічну платформу.

Поряд із сутнісним результатом інформатизації — інтеграційним ефектом для управління, технічні засоби інформатизації, сучасні інформаційні та комп’ютерні технології у сфері менеджменту дозволяють отримати зворотний ефект — інтелектуалізацію і розподіл управління [11, с. 267].

Інтелектуалізація інформації здійснюється паралельно та у взаємному впливі з інтелектуалізацією інформаційних технологій. Важливим напрямом інтелектуалізації інформаційних технологій є використання методів, засобів і систем, що знижують інтелектуальне навантаження на користувача у порівнянні з аналогічними системами відповідного функціонального призначення [12, с. 63].

Під інтелектуалізацією розуміється наділення облікової системи здатністю до виявлення «прихованих» знань й маніпулювання не тільки даними, але й знаннями (моделями) [13, с.77]. Питання інтелектуалізації набуло поширення в роботах багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, З.В. Гуцайлюк, здійснивши ґрунтовне дослідження сучасного стану системи бухгалтерського обліку, виходячи з аналізу думок учених-економістів, зауважив, що «…слова «інтелект» «інтелектуальний» логічно вживати лише по відношенню до окремих людських індивідуумів, а не для характеристики абстрактних категорій» [14, с. 8].

У період становлення інформатизації увага приділялась оснащенням технікою та засобами комунікацій. На певний час техніка зайняла пануюче місце, витіснивши не тільки фізичну працю, а й інтелектуальну. З часом утопічність цієї думки виявилась аксіоматичною і головним важелем стала людина як носій знань у їх фактичному та потенційному характері. Етика нового часу націлена на панування індивіда в економіці та суспільстві. Головне не володіти знаннями, а вміти скористатися ними.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, обліковий процес знаходиться під впливом новітніх технологій і широкого поширення ідеї інтелектуалізації інформаційної діяльності. Сьогодні розвиток технологій дійшов до стадії часткової інтелектуалізації інформаційних систем. Система, так би мовити, здатна «думати», проте дуже обмежено, передусім, стосовно простих операцій з даними. Повністю автоматизувати інтелект неможливо, оскільки робота індивіда вміщує в себе елемент новаторства й творчості. Обліковий процес складно уявити творчим, проте певна його частка виявляється на етапі моделювання згідно з потребою в розробці облікової політики. Є певні рамки, але в їх межах фахівець необмежений у своїй розумовій роботі. Організація обліку та облікова політика є результатом власного погляду облікової служби (обліковця) на налаштування обліково-інформаційної діяльності виходячи з визначальних рис бізнесу. Не існує шаблону для облікового процесу, оскільки немає стандарту облікової політики та системи організації обліку. Доречно застосувати словосполучення «необмежена обмеженість», що найповніше характеризує сьогоднішній стан облікового процесу. Необмеженість полягає в можливості залучення технологій, налаштуванні інформаційної інфраструктури відповідно до особливостей діяльності та об’єктивних потреб. Необмежена й розумова діяльність в підготовці інформаційного результату за наслідками діяльності суб’єкта господарювання. Обмеження виражені через чітке нормативно-правове регулювання способів, методів, процедур, прийомів складання та подання фінансової звітності. Можна обирати, але тільки з того, що запропоноване в законах, стандартах, рекомендаціях, інструкціях. Якщо змінюються їх вимоги, дещо іншим буде й організація обліку, а, отже, і його процес.

Бібліографічний список

1. *Лоханова Н. О.* Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н. О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2012. — Вип. 4 (47). — С. 50–56.

2. *Сьозко Т.* Розвиток бухгалтерського обліку в інституційному середовищі / Т. Сьозко // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 3. — С. 84–93.

3. *Ковальчук Г.* Розвиток теорії книгознавства на сучасному етапі / Г. Ковальчук // Бібліотечний вісник. — 2009. — № 5. — С. 44–53.

4. *Маслов А. О.* Ґенеза теорії інформаційної економіки та її місце в сучасній економічній думці / А. О. Маслов // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 3 (117). — С. 13–23.

5. Організація бухгалтерського обліку: підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — 3-є вид., доп. і перероб. — Житомир: ПП «Рута», 2002. — 592 с.

6. *Голуб Н. М.* Посилення ролі обліково-аналітичної інформації в умовах економічної кризи [Електронний ресурс] / Н. М. Голуб. — Режим доступу: http://goo.gl/aclfY6.

7. *Шпак В. А*. Організація системного облікового процесу / В. А. Шпак // Экономика Крыма. — 2011. — № 1 (34). — С. 322–325.

8. *Деньга С. М*. Розвиток бухгалтерського обліку у сучасному світі [Електронний ресурс] / С. М. Деньга. — Режим доступу: http://goo.gl/KRxloH.

9. *Касич А. О*. Еволюція наукових підходів до формування облікової політики підприємства / А. О. Касич, О. В. Онищенко // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. — 2013. — Вип. 1. (78). — С. 172–180.

10. *Журавльова Т. В*. Сутність інтегрованої системи обліково-інформаційного забезпечення управління аграрними підприємствами [Електронний ресурс] / Т. В. Журавльова. — Режим доступу: http://goo.gl/6BLq8Q.

11. *Ситник Й. С*. Формування інтегрованої інформаційної системи для потреб інтелектуалізації систем менеджменту промислових підприємств / Й. С. Ситник // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 10 (136). — С. 266–274.

12. *Білецький Б. О*. Інтелектуалізація взаємодії користувача з системою на основі геоінформаційних технологій / Б. О. Білецький, О. В. Гамбаль, Г. Є. Кузьменко // Математичні машини і системи. — 2008 — № 2. — С. 63–69.

13. *Пилипенко А. А*. Організація обліково-аналітичного забезпечення системи конкурентної розвідки промислового підприємства / А. А. Пилипенко // Проблеми економіки. — 2010. — № 1. — С. 72–79.

14. *Гуцайлюк З*. Системи бухгалтерського обліку: критичний аналіз думок економістів / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит. — 2012. — № 4. — С. 3–11.

References

1. *Lohanova, N. O.* «Integrovana zvitnist yak produkt tsilisnoi oblikovo-analitychnoi systemy» [Integrated reporting as a product of complex accounting and analytical system]. // Visnyk sotsialno-ekonomichnyh doslidzhen, vol. 4 (47). — Odessa (2012). — P. 50–56 [In Ukrainian]

2. *Sliozko, T.* «Rozvytok buhgalterskogo obliku v instytutsiinomu seredovyshchi» [Development of accounting in institutional environment]. // Visnyk KNTEU, no. 3. — Kyiv (2012). — P. 84–93 [In Ukrainian]

3. *Kovalchuk, G.* «Rozvytok teorii knygoznavstva na suchasnomu etapi» [Development of the book science theory at the present stage]. // Bibliotechnyj visnyk, no. 5. — Kyiv (2009). — P. 44-53 [In Ukrainian]

4. *Maslov, A. O.* «Geneza teorii informatsijnoi ekonomiky ta ii mistse v suchasnij ekonomichnij dumtsi» [Genesis of the information economics theory and its part in the modern economic thought]. // Aktualni problemy ekonomiky, no. 3 (117). — Kyiv (2011). — P. 13–23 [In Ukrainian]

5. «Organizatsiia buhgalterskogo obliku», pidruchnyk dlia studentiv spetsialnosti «Oblik i audit» vyshchyh navchalnyh zakladiv, 3-ie vydannia, dopovnene i pereroblene [Organization of accounting, textbook for students of speciality «Accounting and Auditing» in higher educational institutions, 3rd edition, revised and enlarged] / edited by prof. Butynets, F. F. — Zhytomyr: PE «Ruta» (2002). — 592 p. [In Ukrainian]

6. *Golub, N. M.* «Posylennia roli oblikovo-analitychnoi informatsii v umovah ekonomichnoi kryzy» [Strengthening the role of accounting and analytical information in conditions of the economic crisis] // Elektronnyi resurs. — Rezhym dostupu: http://goo.gl/aclfY6 [In Ukrainian]

7. *Shpak, V. A.* «Organizatsiia systemnogo oblikovogo protsesu» [Organization of the system accounting process] // Ekonomika Kryma, no. 1 (34). — Simferopol (2011). — P. 322–325 [In Ukrainian]

8. Denga, S. M. «Rozvytok buhgalterskogo obliku u suchasnomu sviti» [Development of accounting in the modern world] // Elektronnyi resurs. — Rezhym dostupu : http://goo.gl/KRxloH [In Ukrainian]

9. *Kasych, A. O., Onyshchenko, O. V.* «Evoliutsiya naukovyh pidhodiv do formuvannia oblikovoi polityky pidpryiemstva" [Evolution of scientific approaches to the formation of enterprise accounting policies] // Visnyk KrNU im. Myhaila Ostrogradskogo, vol. 1. (78). — Kremenchuh: KrNU im. Myhaila Ostrogradskogo (2013). — P. 172–180 [In Ukrainian]

10. *Zhuravlova, T. V.* «Sutnist integrovanoi systemy oblikovo-informatsiynogo zabezpechennia upravlinnia agrarnymy pidpryiemstvamy» [The essence of integrated system of accounting and informational support of agricultural enterprises management] // Elektronnyi resurs. — Rezhym dostupu: http://goo.gl/6BLq8Q [In Ukrainian]

11. *Sytnyk, J. S.* «Formuvannia integrovanoi informatsiynoi systemy dlia potreb intelektualizatsii system menedzhmentu promyslovyh pidpryiemstv» [Formation of an integrated informational system for the purposes of intellectualization of management on industrial enterprises] // Aktualni problemy ekonomiky, no. 10 (136). — Kyiv (2012). — P. 266–274 [In Ukrainian]

12. *Biletskyi, B. O., Gambal, O. V., Kuzmenko, G. E.* «Intelektualizatsiia vzaiemodii korystuvacha z systemoiu na osnovi geoinformatsiinyh tehnologiy» [Intellectualization of interaction between a user and the system based on geographic information technologies] // Matematychni mashyny i systemy, no. 2. — Kyiv (2008). — P. 63–69 [In Ukrainian]

13. *Pylypenko, A. A.* «Organizatsiia oblikovo-analitychnogo zabezpechennia systemy konkurentnoi rozvidky promyslovogo pidpryiemstva» [Organization of

accounting and analytical provision of the competitive intelligence system of industrial enterprise] // Problemy ekonomiky, no. 1. — Kharkiv (2010). — P. 72–79 [In Ukrainian]

14. *Gutsaliuk, Z.* «Systemy buhgalterskogo obliku: krytychnyi analiz dumok ekonomistiv» [Accounting systems: critical analysis of economists' opinions] // Buhgalterskyi oblik i audyt, no. 4. — Kyiv (2012). — P. 3–11 [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 11 березня 2014 р.

УДК 657.1.014.134:004

Бочуля Татьяна Владимировна,
канд. экон. наук, доц.,
доцент кафедры бухгалтерского учета и аудита,
Харьковский государственный университет
питания и торговли
(61051, Украина, Харьков, ул. Клочковская, 333)
E-mail: bochulya@i.ua
Савицкая Наталья Леонидовна,
д-р экон. наук,
доц. профессор кафедры экономической теории и права,
Харьковский государственный университет
питания и торговли
(61051, Украина, Харьков, ул. Клочковская, 333)
E-mail: nls2010@rambler.ru

АКТУАЛИЗАЦИЯ УЧЕТНОГО ПРОЦЕССА: ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ И ИНТЕЛЛЕКТА

АННОТАЦИЯ. Принимая во внимание актуальность вопроса развития системы бухгалтерского учета, определена потребность исследовать и изложить собственную позицию относительно организации, обслуживания и оптимизации учетного процесса. Это ответственная часть общей учетной системы и требует нового нестандартного взгляда, так как именно через учетный процесс осуществляются все информационно-аналитические операции и обеспечиваются организация бухгалтерского учета и учетная политика. По результатам исследования был идентифицирован уровень совокупного влияния технологий и интеллекта, которые внесли существенные коррективы в «природу» учетного процесса. Ожидается, что интерпретация сути учетного процесса как системной совокупности методических приемов и способов обработки первичной учетной информации и составления отчетности с новым интеллектуально-технологическим базисом позволит модифицировать учетно-отчетное обеспечение всех групп пользователей и согласует их информационные интересы. Точка зрения относительно организационной структуры учетного процесса изложена исходя из логики современного состояния общественно-экономических *отношений на всех уровнях информационного сознания. Показан механизм формирования базы данных релевантной информации в качестве ценного ресурса для бизнес-процессов внутреннего и внешнего характеров. Этот вопрос является наиболее актуальным, поскольку от качества информационных ресурсов базы данных зависит качество всего учетного процесса. Вопрос актуализации рассмотрен более широко, чем просто технический аспект обслуживания информации. Актуализация осуществляется не только благодаря техническим средствам, но и интеллектуализации, которые в сетевой экономике производят больший суммарный эффект. Результаты исследования адаптированы не только для бизнеса, а имеют также социальную направленность, поскольку согласовать в современных условиях интересы различных институтов возможно через обеспечение адаптации и интеграции информационной системы в институциональную среду. В общем итоге результат исследования заключается в изложении нового взгляда на учетный процесс с акцентированием будущей перспективы развития этого вопроса во всех аспектах динамики бизнеса. Предполагается углубить исследование в части настройки мощной системы учетно-информационного обслуживания бизнеса, которая соответствует новой концептуальной основе бухгалтерского учета, предложенной ведущими учеными-экономистами для актуализации многоцелевого информационного обеспечения.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: учетный процесс, информация, актуализация, инновационные технологии, интеллект

UDC 657.1.014.134:004

Bochulia Tetiana Volodymyrivna
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of Accounting and Auditing
Kharkiv state university of food technology and trade
(333, Klochkivska st., Kharkiv, Ukraine, 61051)
E-mail: bochulya@i.ua
Savitska Nataliia Leonydivna,
Doctor of Science (Economics), Associate Professor,
Professor, Department of Economic Theory and Law
Kharkiv state university of food technology and trade
(333, Klochkivska st., Kharkiv, Ukraine, 61051)
E-mail: nls2010@rambler.ru

ACTUALIZATION OF ACCOUNTING PROCESS: IMPACT OF TECHNOLOGIES AND INTELLIGENCE

ABSTRACT. The need to examine and outline its own position on organization, support and optimization of the accounting process is defined due to the topicality of the accounting process development issue. It is a responsible part of common accounting system and requires a new nonstandard approach, since all the informational and analytical operations are performed through the accounting process as well as provision of accounting and accounting policy *organization. The level of cumulative influence of technologies and intelligence that made significant adjustments to the core of the accounting process was identified basing on the results of the research. It is supposed that interpretation of the accounting process gist as a system complex of methods and ways of procession the original accounting information and reports preparation with a new intellectual and technical basis will allow to modify accounting and registration provision of all the customer groups and conform their informational interests. The opinion on the organizational structure of the accounting process is outlined according to the current state of social and economic intercourse on all the levels of informational consciousness. The mechanism of forming the database of relevant information as a valuable resource for internal and external business processes is described. This question is the most actual since the quality of the whole accounting process depends on the quality of the database informational resources. The actualization issue is examined in more detail than just a technical aspect of information maintenance. Actualization is performed not only with technical means, but also with intellectualization which gives a greater total effect in network economics. The results of the research are not only adapted for business, they also have a social orientation, since harmonization of the interests of different customer groups in modern conditions can be achieved through adaptation and integration of informational system with the institutional environment. In total the research is resulted in outlining a new notion on the accounting process and depicting the future perspective of development of the issue in question in all the business dynamics aspects. It is expected to conduct the research further in the part of setting up a powerful system of accounting and informational business service which corresponds with a new conceptual basis of accounting, suggested by leading economists for actualization of multipurpose informational provision.*

KEY WORDS*:* accounting process, information, actualization, innovative technologies, intelligence.

УДК 657.1

Єгорова Анастасія Геннадіївна,
аспірант кафедри обліку підприємницької діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: nastya91@bigmir.net

ШЛЯХИ ГАРМОНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ПОДАТКОВИХ РІЗНИЦЬ

АНОТАЦІЯ. У статті визначено сутність податкових різниць та їхня роль у визначенні фінансових результатів на підприємстві. Автором розглянуто нормативно-правові документи, що регламентують порядок обліку податкових різниць в Україні та наведено основні види податкових різниць. Головною проблемою є визначення фінансових результатів підприємства за умов наявних відхилень у бухгалтерському та податковому обліку. Так як ведення податкового та бухгалтерського обліку за однією схемою є неможливим, важливим є пошук шляхів відображення в обліку податкових різниць. Це дає змогу визначити можливості подальшого покращення обліку податкових різниць на підприємстві. У статті розкрито основні правила відображення податкових різниць у фінансовій звітності згідно чинного законодавства України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: тимчасові податкові різниці, постійні податкові різниці, податковий облік, бухгалтерський облік, податок на прибуток.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з головних проблем у теорії та практиці бухгалтерського обліку господарської діяльності є методичні засади визначення фінансових результатів та їх оподаткування.

Наявність у вітчизняному обліку самостійних підсистем формування фінансової та податкової звітності обумовлює наявність відмінностей при визначенні фінансових результатів у кожній з цих підсистем. Вказані процеси призводять до виникнення податкових різниць, порядок визначення яких становить важливу науково-практичну проблему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання наближення бухгалтерського та податкового обліку привертали увагу вітчизняних науковців і практиків, серед яких Л.Г. Ловінська [6], Т.О. Королецька [5], В.О. Озеран [9], О.І. Малишкін [8], О.Р. Кіляр [4], Н.О. Лоханова [7], О. Смирнова [10] та ін. Авторами досліджувалися спільні та відмінні риси бухгалтерського та податкового обліку, проблеми відображення податкових різниць згідно чинного законодавства, вносилися пропозиції щодо зміни окремих норм податкового законодавства з метою наближення податкового обліку до бухгалтерського.

Разом з тим, ведення податкового та бухгалтерського обліку за однією схемою є неможливим, що вимагає пошуку шляхів відображення в обліку таких відмінностей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Зміни у Податковому кодексі України (далі ПКУ) не вирішують питання узгодження показників податкової та фінансової звітності. Натомість з'являється поняття «податкові різниці», яке потребує ретельного вивчення та аналізу. Виходячи з цього, з'являється необхідність створення нової методики визначення податкових різниць при розрахунку оподаткованого фінансового результату.

Формування мети і завдання дослідження. Метою статті є дослідження проблеми взаємозв'язку систем бухгалтерського та податкового обліку при визначенні податкових різниць у нормативно-правових документах, їх впливу на підвищення достовірності даних фінансової та податкової звітності та розробка пропозиції щодо удосконалення обліку податкових різниць.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Одним з важливих напрямів розвитку вітчизняної системи бухгалтерського обліку є інтеграція бухгалтерського і податкового обліку та створення єдиного облікового середовища, яке здатне задовольнити потреби та інтереси користувачів різних типів звітності.

З прийняттям 01.01.2012 р. Податкового кодексу України (далі ПКУ) було здійснено спробу об'єднати бухгалтерський і податковий облік через введення нової моделі визначення податкової бази податку на прибуток. Протягом останніх двох років Міністерством фінансів України проводиться робота з науково-методичного забезпечення механізму оподаткування господарської діяльності.

Враховуючи інтереси бізнес-середовища держава намагається оптимізувати базу оподаткування. Але так як на даний час застосовуються різні підходи до визнання доходів і витрат, існують певні відмінності відображення економічних операцій у бухгалтерському та податковому обліку. Основними причинами цих відмінностей є:

— визнання доходів або витрат лише одним із обліку: бухгалтерським або податковим;

— відмінності у визнанні доходів і витрат у звітному періоді, які виникають через розбіжність у часі при відображення у бухгалтерському або податковому обліку.

Зважаючи на можливі розбіжності між критеріями визнання доходів і витрат у бухгалтерському обліку та податковому законодавстві, виникають податкові різниці.

Поняття «податкової різниці» визначається ПКУ як різниця, яка виникає між оцінкою і критеріями визнання доходів, витрат, активів, зобов'язань за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (далі П(С)БО) або міжнародними стандартами фінансової звітності (далі МСФЗ), та доходами і витратами, визначеними згідно з розділом III цього Кодексу [1, пп. 14.1.188].

Ухвалення ПКУ стало передумовою розрахунку оподатковуваного прибутку з урахуванням податкових різниць, так як це є основою обліку багатьох країн світу. Нині в Україні вже здійснюється процес реформування системи бухгалтерського обліку, зокрема наближення національної системи до міжнародних стандартів. Його основна мета — створити умови для безпосереднього застосування МСФЗ для ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності українськими підприємствами.

Важливим кроком було введення Положення бухгалтерського обліку «Податкові різниці» (далі ПБО «Податкові різниці»), яке визначає засади формування в бухгалтерському обліку інформації про податкові різниці та її розкриття у фінансовій звітності [2, Р.1 п. 1].

ПБО «Податкові різниці» не суперечить і не змінює П(С)БО 17 «Податок на прибуток», яке залишається чинним, а тільки доповнює його. Так, П(С)БО 17 спрямоване на формування методологічних засад розкриття в балансі інформації про податкові різниці. Натомість ПБО «Податкові різниці» визначає методологію формування інформації про анулювання податкових різниць упродовж звітного періоду, їхній вплив на формування податкового прибутку та розкриває зв'язок між податковим та обліковим прибутками.

Згідно ПБО «Податкові різниці» та П(С)БО 17 «Податок на прибуток» податкові різниці поділяються на тимчасові та постійні [2, 7 Р.I п. 3, Р.II п. 8; 3, п. 7] (рис. 1).

Постійна податкова різниця — податкова різниця, яка виникає у звітному періоді та не анулюється в наступних звітних податкових періодах. Виникнення постійних різниць пояснюється тим, що окремі доходи і витрати визнаються лише при розрахунку бухгалтерського або податкового прибутку.

Тимчасова податкова різниця — податкова різниця, яка виникає у звітному періоді та анулюється в наступних звітних податкових періодах.

Дані про тимчасові та постійні податкові різниці, які мають враховуватися при визначенні податкового прибутку (збитку) звітного періоду, узагальнюються у зведеному регістрі за відповідними класифікаційними групами. Разом з тим підприємствам надано самостійність у виборі способу відображення податкових різниць в облікових регістрах.

Рис. 1 Види податкових різниць

Згідно ПКУ, з 01.01.2014 р. платник податку на прибуток зазначає тимчасові та постійні податкові різниці за формою, установленою центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну фінансову політику [1, п. 46.2].

Також, відповідно до пп. 17.1.12 цього кодексу платник податку на прибуток повинен за методикою, затвердженою Міністерством фінансів України, вести облік тимчасових і постійних податкових різниць і використовувати дані такого обліку для складання декларації з податку на прибуток [1]. Дана методика затверджена у вигляді ПБО «Податкові різниці» та набула чинності з 01 січня 2013 року.

Інформація про тимчасові та постійні податкові різниці, які мають враховуватися при визначенні податкового прибутку (збитку) звітного періоду, узагальнюються у зведеному регістрі за відповідними класифікаційними групами. Разом з тим підприємствам надано самостійність у виборі способу відображення податкових різниць в облікових регістрах.

З метою визначення суми тимчасових податкових різниць, що мають бути оподатковані у звітному періоді, наведемо приклад тимчасових податкових різниць, що підлягають оподаткуванню у звітному періоді та тих, що підлягають вирахуванню (рис. 2).

ТИМЧАСОВІ ПОДАТКОВІ РІЗНИЦІ

Тимчасова різниця, що підлягає оподаткуванню

? Амортизація основних виробничих фондів
? Дебіторська заборгованість по сплачених авансах постачальникам
? Витрати майбутніх періодів
? Відстрочені податкові зобов’язання
? Витрати на поліпшення (модернізація, модифікація, дообладнання тощо) основних виробничих засобів в сумі що не **???**

Тимчасова різниця, що підлягає вирахуванню

? Сплачені аванси постачальникам
? Отримані аванси від замовників робіт та послуг
? Доходи майбутніх періодів
? Відстрочені податкові активи
? Витрати, пов’язані з резервом сумнівних боргів

Рис. 2. Види тимчасових податкових різниць

Доходи та витрати за даними бухгалтерського обліку коригуються на суму постійних податкових різниць і частину суми тимчасових податкових різниць, що відноситься до звітного періоду. При цьому коригування відбувається як у бік збільшення, так і в бік зменшення. Виходячи з того, що постійні податкові різниці виникають за господарськими операціями звітного періоду і мають бути анульовані до звітної дати, вони у повному обсязі включаються до суми податкових різниць звітного періоду. Якщо цього анулювання не сталося, вони мають бути перекваліфіковані у тимчасові податкові різниці.

У свою чергу, тимчасові податкові різниці, що виникають за господарськими операціями звітного періоду, підлягають анулюванню в майбутніх періодах, тому вони не включаються до суми податкових різниць звітного періоду. Водночас, до суми податкових різниць звітного періоду включаються анульовані впродовж цього періоду, повністю або частково, тимчасові податкові різниці, які виникли за господарськими операціями минулих звітних періодів.

Отже, доходи та витрати за даними бухгалтерського обліку коригуються на постійні та тимчасові податкові різниці для визначення прибутку до оподаткування. У зв'язку з цим підприємство повинно вести бухгалтерський облік постійних і тимчасових податкових різниць, визначених відповідно до ПКУ, і забезпечувати накопичення інформації про них у регістрах бухгалтерського обліку.

Підприємства змушені вести облік податкових різниць як для цілей достовірного відображення результатів діяльності у фінансової звітності, так і для правильного її оподаткування. Водночас реформування бухгалтерського обліку в частині податкових різниць супроводжується рядом суперечливих положень, серед яких:

1. Головний мотивуючий чинник запровадження обліку податкових різниць і відображення відповідної інформації у звітності полягає лише в тому, щоб змусити підприємства максимально розкрити контролюючим органам інформацію стосовно того, які конкретні чинники враховані або не враховані в розрахунку бухгалтерського і оподаткованого прибутку. Таким чином, звітування з податкових різниць додатково ускладнює звітність для підприємства, а її розкриття збільшує рівень небезпеки за рахунок можливості застосування відповідної відкритої інформації проти його інтересів.

2. Доповнення Звіту про сукупний дохід (Звіту про фінансові результати) окремим розділом «Податкові різниці» перенавантажує фінансову звітність, забезпечує інтереси лише однієї групи користувачів — податкових органів і збільшує трудомісткість ведення обліку і складання звітності.

3. Процес документування податкових різниць повинен враховувати специфіку їх розрахунків. Суми різниць можна виявити переважно на етапі порівняння зведених аналітичних і навіть синтетичних даних, а не збору первинних даних. Наприклад, певна

частина матеріальних витрат може не потрапити до податкових витрат у зв'язку із неналежністю їх до господарської діяльності платника податку.

З іншого боку, облік податкових різниць дозволяє посилити його фіскальну функцію через зміцнення механізму контролю з боку Міністерства доходів і зборів України господарської діяльності за показниками декларації з податку на прибуток. При цьому з'являються додаткові джерела інформації для цілей контролю — реєстри податкових різниць і форми фінансової звітності платника податку на прибуток.

Вивчення світової практики дало змогу створити методику розрахунку оподатковуваного прибутку в Україні та відображення в бухгалтерському обліку податкових різниць. Застосування податкових різниць надає можливість показати взаємозв'язок між доходами та витратами для визначення фінансового та податкового прибутків, що, у свою чергу, допоможе платникам податків посилити правову позицію при захисті своїх порушених прав у судах, а контролюючим органам — дозволить об'єктивніше здійснювати процес перевірок.

Перед сучасними вченими стоїть важливе завдання розробки та відпрацювання методики визначення податкових різниць відповідно до умов ПКУ при розрахунку оподаткованого фінансового результату. Така методика необхідна для забезпечення практичних потреб бухгалтерів у контексті відображення податкових різниць у звітності.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Взаємоузгодження показників фінансової та податкової звітності є одним із важливих аспектів удосконалення системи бухгалтерського обліку. На даний час, через розбіжності визнання доходів і витрат у бухгалтерському обліку виникають податкові різниці. Вони поділяються на тимчасові та постійні. Перелік тимчасових і постійних податкових різниць не є вичерпним і може змінюватися підприємством відповідно до його особливостей з метою дотримання вимог бухгалтерського обліку та податкового законодавства і забезпечення достовірних облікових даних. Підсумкову інформацію про податкові різниці необхідно відображати у зведеному регістрі бухгалтерського обліку, який одночасно буде розрахунком об'єкта оподаткування податком на прибуток і надаватиме користувачам повну, правдиву та неупереджену інформацію про формування прибутку до оподаткування за даними бухгалтерського обліку, відповідно до вимог ПКУ.

Основними проблемами відображення в обліку податкових різниць на підприємстві є:

— визнання тимчасових і постійних податкових різниць на підприємстві;

— ускладнення форми звітності для заповнення платниками податків.

З метою гармонізації бухгалтерського та податкового обліку податкових різниць ми вважаємо необхідним:

— розробити підприємствами перелік тимчасових і постійних податкових різниць і внести їх до Наказу про облікову політику підприємства;

— розробити документ, де відображатимуться податкові різниці для управлінського обліку на підприємстві, що допоможе при складанні обов'язкової фінансової звітності підприємства;

— внести зміни у порядок складання декларації з податку на прибуток, враховуючи постійні та тимчасові податкові різниці, на які коригуватиметься обліковий прибуток.

Перспективами подальших досліджень є розробка методичних рекомендації до ПБО «Податкові різниці» та спрощення ведення бухгалтерського обліку податкових різниць.

Бібліографічний список

1. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (із змінами і доповненнями) / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/laws/main.cgi?nreg=2755-17.

2. Положення бухгалтерського обліку «Податкові різниці» затверджено Міністерством фінансів України від 25.01.2011 р. № 27 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://prou4ot.info/index.php? section =browse&CatID=92

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток», затверджено Міністерством фінансів України від 28 грудня 2000 р. № 353 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://pro-u4ot.info/ index.php?section=browse&CatID=92

4. *Кіляр О. Р.* Нормативно-правове регулювання обліку податкових різниць / О.Р. Кіляр // Інноваційна економіка. — 2012. — Вип. 37. — С. 230–235.

5. *Королецька Т. О*. Види податкових різниць та нове законодавство / Т.О. Королецька, І. І. Мельничук // Сталий розвиток економіки. — 2012. — С. 270–272.

6. *Ловінська Л. Г*. Розрахунок податкових різниць за даними бухгалтерського обліку / Л. Г. Ловінська // Вісник податкової служби. — 2007. — №11 (438). — С. 32.

7. *Лоханова Н. О*. Проблеми відображення податкових різниць в обліку і звітності вітчизняних підприємств / Н. О. Лоханова // Одеський національний економічний університет. — 2012.

8. *Малишкін О. І.* Аналіз методичних підходів щодо визначення податкових різниць з податку на прибуток / О. І. Малишкін // Міжгалузева академія управління. — 2012. — С. 487–489.

9. *Озеран В. О*. Відображення інформації про податкові різниці у звітності підприємства: світовий та вітчизняний досвід / В.О. Озеран, А. В. Озеран // Національний університет. — Львівська політехніка, 2011. — С. 480–481.

10. *Смирнова О*. Податкові різниці: перезавантаження / О. Смирнова // Податкова правда. — 2013. — Вип. 5. — С. 38–41.

References

1. Podatkovyi Kodeks Ukraini No 2755-VI Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon.rada. gov.ua/cgibin/ laws/main.cgi?nreg=2755-17.

2. Polozhennia buhgalterskogo obliku «Podatkovi riznytsi» zatverdzheno MFU 25.01.2011 r. № 27 Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://prou4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92.

3. Polozhennia (standart) buhgalterskogo obliku 17 «Podatok na prybutok», zatverdzheno MFU 28.12.2000 r. № 353. Sait v merezhi Internet. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://pro-u4ot.info/ index.php?section=browse&CatID=92.

4. *Kilyar, O. R.* Normatyvno-pravove reguliuvannia obliku podatkovyh riznyts/ O. R. Kilyar // Innovatsiyna ekonomika, Vypusk 37. — 2012. — P. 230–235. [In Ukrainian]

5. *Koroletska, T. O.* Vydy podatkovyh riznyts ta nove zakonodavstvo / T. O. Koroletska, I. I. Melnychuk // Stalyi rozvytok ekonomiky. — 2012. — P. 270–272. [In Ukrainian]

6. *Lovinska, L. G.* Rozrahunok podatkovyh riznyts za danymy buhgalterskogo obliku / L. G. Lovinska // Visnyk podatkovoi sluzhby, №11 (438). — 2007. — P. 32. [In Ukrainian]

7. *Lohanova, N. O.* Problemy vidobrazhennia podatkovyh riznyts v obliku i zvitnosti vitchyznianyh pidpryemstv/ N. O. Lohanova // Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. — 2012. [In Ukrainian]

8. *Malyshkin, O. I.* Analiz metodychnyh pidhodiv shchodo vyznachennia podatkovyh riznyts z podatku na prybutok/ O. I. Malyshkin // Mizhgaluzeva akademiya upravlinnia. — 2012. — P. 487–489. [In Ukrainian]

9. *Ozeran, V. O.* Vidobrazhennia informatsii pro podatkovi riznytsi u zvitnosti pidpryemstva: svitovyi ta vitchyznianyi dosvid / V. O. Ozeran, A. V. Ozeran // Natsionalnyi universitet. — Lvivska politehnika (2011). — P. 480–481. [In Ukrainian]

10. *Smirnova, O.* Podatkovi riznytsi: perezavantazhennia / O. Smirnova // Podatkova pravda, vyp. 5. — 2013. — P. 38–41. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15 лютого 2014 р.

УДК 657.1

Егорова Анастасия Геннадиевна,
аспирант кафедры учета
предпринимательской деятельности
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, пр-т Победы, 54/1)
E-mail: nastya91@bigmir.net

ПУТИ ГАРМОНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО И НАЛОГОВОГО УЧЕТА НАЛОГОВЫХ РАЗНИЦ

АННОТАЦИЯ. В статье дается определение налоговых разниц и рассматривается их роль в определении финансовых результатов на предприятии. Автором рассмотрены нормативно-правовые документы, которые регламентируют порядок учета налоговых разниц в Украине и приведены основные виды налоговых разниц. Главной проблемой является определение финансовых результатов предприятия при наличии расхождений в бухгалтерском и налоговом учете. Так как ведение налогового и бухгалтерского учета по одной схеме невозможно, важным является поиск путей отражения в учете налоговых разниц. Это позволяет определить возможности дальнейшего улучшения учета налоговых разниц на предприятии. В статье раскрываются основные правила отражения налоговых разниц в финансовой отчетности согласно действующего законодательства Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: временные налоговые разницы, постоянные налоговые разницы, налоговый учет, бухгалтерський учет, налог на прибыль.

UDC 657.1

Iegorova Anastasiia Gennadiivna,
Postgraduate, Department of entrepreneurship accounting
Kyiv National Economic University named after Vadim Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, Ukraine, 03680)
E-mail: nastya91@bigmir.net

THE WAYS OF HARMONIZATION OF ACCOUNTING AND TAX ACCOUNTING OF TAX DIFFERENCES

ABSTRACT. The essence of tax differences and their role in determining financial results on an enterprise is defined in the article. The author examined the principal legal documents that regulate the process of tax differences accounting in Ukraine and presented the main types of tax differences. Determining financial outcome of an enterprise in the terms of existant deviations in accounting and tax accounting is a major problem. It is important to look for the ways of reflecting tax differences in the accounting, as conducting accounting and tax accounting under the same scheme is impossible. This enables to define the possibilities for further improvement of tax differences accounting on an enterprise. The main rules of reflecting tax differences in financial statements according to the existing legislation of Ukraine are disclosed in the article.

KEY WORDS: temporary tax differences, constant tax differences, tax accounting, accounting, income tax.

ISSN: 2310-9734 Finance, accounting and audit. 2014. Issue 1 (23)

УДК 657:.22

Кириленко В'ячеслав Борисович,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку
в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: kirilenkob@mail.ru

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ І ОЦІНКИ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто питання, присвячені сучасним напрямкам формування й оцінки ресурсної бази банку. Досліджено сучасний стан ресурсів банку, а саме особливості їх формування і оцінки. Визначено складові банківських ресурсів та сучасні підходи до їх оцінки. Проаналізовано останні зміни в облікових методиках формування та оцінки.. Виявлено негативні тенденції у формуванні ресурсної бази банку, які пов'язані зі станом економіки України. Автором досліджено пропозиції авторів і зроблено критичний аналіз публікацій. Визначено, що проблема ресурсного забезпечення банківської діяльності не нова. Проте найчастіше у своїх працях українські вчені-економісти здебільшого розглядають лише окремі аспекти формування складових банківських ресурсів, відсутній комплексний підход до проблеми. Надано пропозиції по удосконаленню процесів формування та оцінки ресурсів банку, а саме: посилення контролю за допуском іноземного капіталу у банківський сектор України; надання гарантій комерційним банкам; підвищення ефективності державного нагляду; розширення можливостей випуску для комерційних банків середньострокових цінних паперів і т.д.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: капітал, зобов'язання, ресурсна база, оцінка, інвестиції.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Функціонування та подальший розвиток банківської системи України перебувають у тісному взаємозв'язку із нарощуванням обсягів банківських ресурсів. Від того, наскільки банки приділятимуть увагу формуванню фінансових ресурсів, залежить їх спроможність здійснювати активні банківські операції, у тому числі й інвестиційні. Саме тому однією з необхідних передумов для ефективного функціонування банків та їх фінансової стійкості є стабільність і достатність ресурсної бази банків

Реалізація банківськими установами кредитної та інвестиційної діяльності має бути пов'язана з прийняттям конкретних рішень у сфері визначення можливих джерел фінансування, способів їх формування та підвищення ефективності їх використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема ресурсного забезпечення банківської діяльності не нова. Проте найчастіше у своїх працях українські вчені-економісти У.Р. Гуліев [14], А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф, Пуховкина [3], А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко [1], О.В. Васюренко , К.О. Волохата [7], О. А. Кириченко [4], А.П. Вожжов[13], І.М. Лозепко[5], Ж.М. Довгань [15], І.М. Федосік [16] здебільшого розглядають лише окремі аспекти формування складових банківських ресурсів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. На даний час практично відсутні роботи, у яких би містилося комплексне дослідження питань формування і оцінки структури банківських ресурсів. В країні відбу-лися значні зміни як в політичних, так і в економічних питаннях. Тому ці питання актуальні сьогодня — в умовах фінансової кризи.

Поряд з цим, постійні зміни умов функціонування банківського капіталу обумовлюють необхідність постійних досліджень у цій галузі, зокрема це стосується проблеми оцінки та структури банківських ресурсів. За таких обставин дослідження цих питань в Україні є особливо актуальним і своєчасним. Останні роботи Ю. Галіцейської [8], А.Л. Лобанової [10], Н.Г. Волик [7], Е. Ф. Арсланова [2], О.М. Музичка [11], М.П. Могільницької[9], О.Б. Шулевської [17], В. Піддубного [13], Д. Олійник [12] лише частково дають відповідь на ці питання.

Формулювання мети і завдання дослідження. Дослідити сучасний стан ресурсів банку, а саме особливості їх формування і оцінки. Визначити складові банківських ресурсів та сучасні підходи до оцінки банківських ресурсів. Проаналізувати останні зміни в облікових методиках формування та оцінки. Надати пропозиції по удосконаленню процесів формування та оцінки ресурсів банку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Слід зауважити, що відповідно до сучасних принципів бухгалтерського обліку усі банківські ресурси поділяються на зобов’язання і капітал. За цим критерієм публікуються дані про діяльність банківської системи України. Джерелами надходження ресурсів для банку в вигляді зобов’язань, можуть бути: депозити, які включають кошти інших банків, кошти суб’єктів господарювання, кошти бюджетів різних рівнів, кошти фізичних осіб; позикові кошти (не депозитні залучення), які банк одержав від інших банків у вигляді кредитів і розміщенням власних боргових цінних паперів (депозитних сертифікатів, облігацій), кредити міжнародних фінансових установ, субординовані кредити.

Сучасна структура ресурсної бази комерційного банку характеризується незначною часткою власних коштів. У країнах з розвинутими ринковими відносинами частка власних коштів у складі ресурсів визначається на рівні 15-20 %, що дозволяє забезпечити достатню стабільність банків і їх стійкість. Власний капітал у складі ресурсів українських банків коливається на рівні 10 — 15 %. Зростання величини власного капіталу є основним завданням комерційних банків [1].

Як вважає Ю. Галіцейська [8, с.12] проблеми у діяльності банків виникають під впливом багатьох факторів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Зовнішніми чинниками впливу можуть бути незадовільний стан економіки країни, недосконалість грошово-кредитної політики НБУ стосовно банків, недосконалість законодавчої бази, її невідповідність сучасним умовам і потребам банків, недосконала діяльність судової системи. В особливо негативному становищі опиняються банки, які здійснюють довгострокове кредитування. Адже за час дії таких угод змінюється законодавство, економічний стан. Не сприяє розвитку економіки й відсутність у необхідному обсязі державної підтримки у сфері довгострокового кредитування, надання гарантій, недостатня участь держави в інвестиційному процесі. Досі більшість банків відчувають нестачу фінансових ресурсів унаслідок нерозвиненості грошового обігу за участю банківської системи, а зараз внаслідок фінансової кризи і політичної ситуації.

Вагомими чинниками, які уповільнюють розвиток банківської системи України, є нерозвиненість ринку страхування та фондового ринку, їх невідповідність сучасним умовам та світовим стандартам [10, с.89].

На діяльність банківської системи впливають також чинники внутрішнього характеру. Зокрема — це недостатній рівень капіталізації банків, а внаслідок цього ненадійність, нестабільність та неспроможність банків пристосуватися до несприятливих змін кон’юнктури ринку.

Важливим завданням банку щодо формування стабільної ресурсної бази залишається залучення нових клієнтів. Основним результатом, такого залучення має бути забезпечення стабільного поступлення в банк вільних грошових коштів. Однак залучення більшої кількості клієнтів та постійне поступлення депозитів не сприяє стабільності ресурсної бази.

Розглядаючи маркетинговий аспект залучення ресурсів, доцільно розглядати питання ціноутворення, оскільки саме ціна є важливим фактором взаємовигідних відносин клієнтів з банками.

Окремі автори Н.Г. Волик [7, с.270-274]зазначають, що розбіжності строків активних і пасивних операцій впливає на ліквідність банку. Стійкість ресурсної бази комерційних банків залежить від строковості залучених коштів.

Значна частка депозитів до запитання суб'єктів господарювання, перевага короткострокових вкладів над довгостроковими негативно впливають на стійкість ресурсної бази. Перевагу короткострокових вкладів у загальній сукупності депозитних вкладень можна охарактеризувати як негативний факт, оскільки перевага короткострокових ресурсів не дозволяє банку сповна використовувати залучені кошти, не дозволяє робити довгострокові вкладення, що, в свою чергу, негативно позначається як на ефективності діяльності комерційного банку, так і на економіці країни в цілому. З іншого боку, короткострокові ресурси значно дешевші, що позитивно відображається на процентній маржі банку.

Потрібно підкреслити, що в своїй діяльності банки повинні забезпечувати узгодження пасивів та активів, що приводить до зміни якісних характеристик акумульованих коштів, у процесі чого і виявляється трансформаційна функція банків. Банки акумулюють кошти з різних джерел із досить відмінними параметрами. У результаті формується сукупність стабільних і нестабільних ресурсів, які необхідне розмістити в конкретні активи, що відрізняються від акумульованих коштів як за строками так і за обсягами, тому одним з основних завдань банку є трансформація якісних характеристик цих коштів таким чином, щоб вони відповідали вимогам активів

На підстави проведеного дослідження, Д.Олійник[12, с.43] робить висновок про те. що впродовж останніх років стає характерною тенденція, яка спостерігається в усіх країнах з розвиненою ринковою економікою, а саме основним джерелом формування банківських ресурсів стають кошти фізичних осіб. Крім того, слід відзначити поступове зниження ролі власних коштів у формуванні ресурсної бази банків.

Д. Олійник [12,с.45] зазначає, що цікавим, з погляду дослідження особливостей ресурсної бази українських комерційних банків, є той факт, що серед строкових депозитів, які розміщені в проаналізованих банках, питома вага коштів юридичних осіб досить незначна. Причини цього явища, скоріш за все, започатковані поточною економічною ситуацією, яскравими ознаками якої є платіжна криза та низький рівень монетизації економіки. При цьому в більшості українських підприємств немає джерел для накопичення грошових коштів, більше того, спостерігається гострий дефіцит обігових коштів. Причина диспропорції — низький рівень доходів населення, висока тінізація економіки та слабкий рівень довіри населення до комерційних банків.

Слід зазначити, що кошти юридичних і фізичних осіб становлять основний обсяг ресурсної бази наших банків. Із зовнішніх джерел поповнення ресурсної бази українських банків відзначимо внутрішні запозичення (облігації, векселі, міжбанківський ринок), зовнішні запозичення (єврооблігації, синдиковані кредити) і депозити (часток осіб і корпоративних клієнтів).

В. Піддубний [13, с.26-32] вважає, що проблема збільшення капіталізації окремих банківських установ може бути вирішена шляхом здійснення консолідації комерційних банків у формі злиття та поглинання, створення стратегічних альянсів, спільних товариств і т.д. Одним з магістральних шляхів розвитку банківського ринку України повинно стати проведення НБУ політики консолідації дрібних банків навколо великих фінансових інститутів.

В. Піддубному заперечує М.П. Могільницька [9]. Спираючись на досвід розвинених країн, вона вважає, що треба очікувати, що невеликі місцеві банки мають зберегти свою нішу на ринку фінансових послуг і залишаться конкурентоспроможними порівняно з великими банками, обслуговуючи малий та середній бізнес. Тому, стимулювання процесів фінансової консолідації необхідно проводити таким чином, щоб зберегти невеликі ефективні фінансові установи.

На нинішній день особливо важливого значення набуває подальше нарощення капіталу комерційними банками. Удосконалення управління власним капіталом має виняткове важливе значення для забезпечення стійкості активів і зобов’язань комерційного банку, підвищення прибутковості банківської діяльності та фінансової стійкості банківської системи в цілому. Частина комерційних банків України збанкрутувала внаслідок неповернення наданих кредитів. Уникнути цього можна було б за наявності достатнього розміру власного сапіталу, здатного покрити значні втрати ресурсів, та зваженої кредитної політики. Звакіючн на гостру потребу підвищення рівня капіталізації — основи надійності конкурентоспроможності банків на внутрішньому і міжнародних ринках, їм необхідно вживати заходів щодо збільшення обсягів капіталу.

Серед таких заходів значна увага повинна приділятися реінвестуванию прибутку ак найприпнятнішому та порівняно дешевому джерелу фінансування банку, який прагне розширити свою діяльність, що дає змогу не розширюючи коло власників зберегти існуючу систему контролю за діяльністю банку і уникнути зниження цох дчості акцій унаслідок збільшення їх кількості в обігу. Оскільки чистий прибуток банків, що залишився в розпорядженні може бути спрямований на забезпечення аевного рівня дивідендних виплат акціонерам та фінансування діяльності банків.

Уданому аспекті основне завдання менеджменту полягас у визначенні оптимального :піввідпоіпення між величиною прибутку, що спрямовується на поповняння капіталу, та розміром дивідендних виплат акціонерам банку. Саме тому одним із важливих факторів впливу на можливості банку залучати капітал у майбутньому стабільність дивідендної політики. Однак для такого методу фінансування існує ряд недоліків: повне оподаткування, оскільки па поповнення капіталу спрямовується чистий прибуток після виплати всіх податків; виникнення проблеми зменьшення дивідендів; повільне нарощування капіталу.

Комерційні банки вдаються також до зовнішніх джерел поповнення капітальної бази, у випадках, коли потрібно забезпечити швидке отримання значних обсягів коштів, а також поліпшити позиції банку щодо залучення коштів у майбутньому. Найпопулярпішим зовнішнім джерелом є емісія звичайних і привілейованих акцій. Але й цей підхід має ряд істотних недоліків, таких як висока вартість; труднощі пов’язані з розміщенням акцій на ринку; значне підвищення ризику зниження доходів на одну акцію; послаблення контролю за банком з боку акціонерів, якщо вони не зможуть самі викупити всі акції нової емісії. Згідно поведеного дослідження, для банків привабливим варіантом реалізації такого способу збільшення власного капіталу могло б стати, розповсюдження привілейованих акцій серед міноритарних акціонерів, Для поповнення капіталу й отримання значних грошових коштів банки вдаються й до проведення таких фінансових операцій, як продаж активів, зокрема, будівель, споруд та приміщень з одночасною довгостроковою їх орендою у нових власників. Такі операції стають успішними за умов, коли у зв'язку з інфляцією зростає ринкова вартість майна, а також здійснюється його прискорена амортизація. Найбільш часто у банках створюються резерви переоцінки основних засобів для покриття різниці між їх балансовою та ринковою вартістю, а на суму умов появи на цьому ринку нових гравців.

Актуальними в період глибокої фінансової кризи є проблеми оптимізації функціонування банківської системи з погляду формування ресурсної бази й її перспектив, виходячи з негативних економічних умов, що складаються.

Загалом, невизначеність у політичній сфері лише посилює ризики відпливу короткострокового капіталу. Має місце явище, коли значні припливи капіталу супроводжуються істотним відпливом капіталу, оскільки недосконала система хеджування ризиків викликає потребу диверсифікації портфелів. Також за цим явищем можуть стояти тіньові операції втечі капіталу, зокрема, коли надходження від експорту вкладаються в активи, які не репатріюються.

Одним з негативних наслідків зростання обсягів залучення іноземного капіталу є своєрідний «ефект витіснення» дешевими іноземними ресурсами коштів вітчизняного постачальника фінансових ресурсів. З одного боку, це дешевші ресурси, що значно знижує витрати банку й тому є для нього привабливим, а з іншого внутрішні інвестори витісняються з ринку капіталів (особливо це стосується фізичних осіб), оскільки вартість їх ресурсів вища, що набагато збільшує витратну частину банку. Тут видно суперечність між економічним інтересом банку та інтересами держави, оскільки будь-яке зниження процентної ставки за депозитами фізичних осіб до рівня інфляції або нижче створить умови для осідання грошей на руках у населення, що може позначитися на стані грошового обігу в країні.

Нарощування ресурсної бази — не самоціль для комерційних банків. Головна їхня задача — це трансформація ресурсів в інвестиції, у тому числі середі та довгострокові.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. На підставі вищевикладеного, можливо зробити наступні висновки і пропозиції:

— у зв'язку із світовою фінансовою кризою потрібно розробити нормативні документи щодо посилення контролю за допуском іноземного капіталу в банківський сектор України, за його відтоком за кордон та за діяльністю банків з іноземним капіталом в Україні;

— підвищити ефективність державного нагляду за діяльністю банківської системи та окремих банків;

— розширити для комерційних банків, можливості випуску середньострокових цінних паперів і їхнє розміщення як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;

— розробити системи надання державою гарантій комерційним банкам при інвестуванні в реальний сектор економіки, впровадження нових організаційних форм банківської участі в цьому з метою підвищення надійності банків;

— порушувати питання про надання банкам права включати в договір пункт про особливі умови дострокового вилучення внеску.

— важливим джерелом зміцнення і розширення ресурсної бази є залучення кощтів і одержання технічної допомоги від міжнародних фінансових організацій;

— немаловажним елементом ресурсної бази можуть бути залишки коштів на рахунках регіональних бюджетів, одержання додаткових доходів у процесі виконання бюджету за рахунок розміщення бюджетних засобів на банківських депозитах.

В період фінансової кризи, для банків, проблема формування банківських ресурсів є особливо актуальною і потребує окремого дослідження.

Бібліографічний список

1. Аналіз банківської діяльності [Текст]: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.

2. *Арсланов, Э. Ф.* Ресурсная база российских банков [Текст] / Э.Ф. Арсланов // ЭКО. — 2007. — № 2. — С. 154-163.

3. Банківські операції [Текст]: підручник — 2-е вид. / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф, Пуховкина. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.

4. Банківський менеджмент [Текст]: навч. посіб. [для студ. екон. спец. / О. А. Кириченко, І. В. Гіленко, С. Л. Роголь та ін.]; за ред. : О. А. Кириченко. — 3-тє вид., переробл. і допов. — К.: Знання-Прес, 2002. — 438 с.

5. Банківські операції [Текст]: навч. посібник для дистанційного навчання / І. М. Лазепко; наук. ред. А. М. Мороз. — К.: Ун-т «Україна», 2007. — 327 с.

6. *Васюренко О. В., Волохата К. О.* Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навчальний посібник. — К.: Знання, 2006. — 463с.

7. *Волик Н. Г.* Ресурсна база комерційних банків України : сучасний стан і перспективи розвитку [Текст] / Н. Г. Волик, К. Г. Яценко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2010. — № 6. — С. 270-274.

8. *Галіцейська Ю.* Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрями оптимізації / Ю. Галіцейська // Вісник Тернопільського державного економічного університету [Текст]: наук. журнал / [голов. ред. А. Ф. Мельник]. —Тернопіль: Економічна думка, 1996. — Вип. 3, липень–вересень. — 2006. — 188 с.

9. Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності [Текст]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11 жовтня 2007 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [відп. за вип. М. І. Диба ; уклад. О. В. Кот]. — К.: КНЕУ, 2007. — 320 с.

10. *Лобанова А. Л.* Ресурсна політика комерційних банків України [Текст] / А.Л.Лобанова // Фінанси України. — 2005. — № 1. — С. 88.

11. *Музичка, О. М.* Критерії оптимізації ресурсної бази банку [Текст] / О.М. Музичка // Вісник Тернопільського державного економічного університету [Текст]: наук. журнал / [голов. ред. А. Ф. Мельник]. — Тернопіль: Економічна думка, 1996 — Вип. 3, липень–вересень. — 2006. — 188 с.

12. *Олійник Д.* Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності [Текст] / Д. Олійник // Банківська справа. — 2004. — С.43-45

13. *Піддубний В.* Світова торгівля та українські банківські ресурси [Текст] / В. Піддубний // Фондовый рынок. — 2008. — № 23. — С. 26-32.

14. Природа і механізм трансформації банківських ресурсів: Автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.00.08 [Текст] / А.П. Вожжов; Укр. акад. банк. справи Нац. банку України. — Суми, 2007. — 37 с.

15. Ресурси комерційних банків і вдосконалення напрямків їх формування: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 [Текст] / У. Р. Гулієв; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 1999. — 20 с.

16. Ресурси комерційного банку: формування та управління: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 [Текст] / Ж.М. Довгань; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2000. — 19 с.

17. Управління ресурсним потенціалом банку: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 [Текст] / І. М. Федосік; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. — Х., 2003. — 20 с.

References

1. Analiz bankivskoi diyalnosti [Tekst]: pidruchnyk / A. M. Gerasimovych, M. D. Alekseenko, I. M. Parasij-Vergunenko. — K.: KNEU, 2004. — 599 p. [In Ukrainian]

2. *Arslanov, E. F.* Resursnaia baza rossijskih bankov [Tekst] / E. F. Arslanov // EKO, № 2. — 2007. — P. 154-163. [In Russian]

3. Bankivski operatsii [Tekst]: pidruchnyk — 2-e vyd. / A. M. Moroz, M. I. Savluk, M. F. Puhovkina. — K.: KNEU, 2002. — 476 p. [In Ukrainian]

4. Bankivskyi menedzhment [Tekst] : navch. posib. [dlia stud. ekon. spets. / O. A. Kyrychenko, I. V. Gilenko, S. L. Rogol ta in.]; za red.: O. A. Kyrychenko. — 3-te vyd., pererobl. i dopov. — K.: Znannia-Pres, 2002. — 438 p. [In Ukrainian]

5. Bankivski operatsii [Tekst]: navch. posibnyk dlia dystantsijnogo navchannia / I. M. Lazepko; nauk. red. A. M. Moroz. — K.: Un-t «Ukraina», 2007. — 327 p. [In Ukrainian]

6. *Vasiurenko, O. V., Volohata K. O.* Ekonomichnyi analiz diyalnosti komertsiynyh bankiv: navchalnyi posibnyk. — K.: Znannia, 2006. — 463 p. [In Ukrainian]

7. *Volyk, N. G.* Resursna baza komertsiynyh bankiv Ukrainy: suchasnyi stan i perspektyvy rozvytku [Tekst] / N. G. Volyk, K. G. Yatsenko // Derzhava ta regiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryemnytstvo, № 6. — 2010. — P. 270-274. [In Ukrainian]

8. *Galitseiska, Yu.* Resursna baza komertsiynyh bankiv: suchasnyi stan ta mozhlyvi napriamy optymizatsii / Yu. Galitseiska // Visnyk Ternopilskogo derzhavnogo ekonomichnogo universytetu [Tekst]: nauk. zhurnal / [Golov. red. A. F. Melnyk], vyp.3. — Ternopil: Ekonomichna dumka (2006). — 188 p. [In Ukrainian]

9. Zabezpechennia stalogo rozvytku bankivskoi diyalnosti [Tekst]: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., 11 zhovtnia 2007 r. / M-vo osvity i nauky Ukrainy, DVNZ «Kyivskyi nats. ekon. un-t im. Vadyma Getmana»; [vidp. za vyp. M. I. Dyba; uklad. O. V. Kot]. — K.: KNEU, 2007. — 320 p. [In Ukrainian]

10. *Lobanova, A. L.* Resursna polityka komertsiynyh bankiv Ukrainy [Tekst] / A. L. Lobanova // Finansy Ukrainy, №1. — 2005. — P. 88 [In Ukrainian]

11. *Muzychka, O. M.* Kryterii optymizatsii resursnoi bazy banku [Tekst] / O. M. Muzychka // Visnyk Ternopilskogo derzhavnogo ekonomichnogo universytetu [Tekst]: nauk. zhurnal / [golov. red. A. F. Melnyk], vyp. 3. — Ternopil: Ekonomichna dumka (2006). — 188 p. [In Ukrainian]

12. *Olijnyk, D.* Resursna baza ukrainskyh komertsiynyh bankiv yak dzherelo likvidnosti [Tekst] / D. Olijnyk // Bankivska sprava. — 2004. — P. 43-45. [In Ukrainian]

13. *Piddubnyi, V.* Svitova torgivlia ta ukrainski bankivski resursy [Tekst] / V. Piddubnyi // Fondovyi rynok, №23. — 2008. — P. 26-32. [In Ukrainian]

14. Pryroda i mehanizm transformatsii bankivskyh resursiv: avtoref. dis. d-ra ekon. nauk: 08.00.08 [Tekst] / A.P. Vozhzhov; Ukr. akad. bank. spravy nats. banku Ukrainy. — Sumy, 2007. — 37 p. [In Ukrainian]

15. Resursy komertsiynyh bankiv i vdoskonalennia napriamkiv ih formuvannia: avtoref. dis. d-ra ekon. nauk: 08.04.01 [Tekst] / U. R. Guliev; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. — K., 1999. — 20 p. [In Ukrainian]

16. Resursy komertsijnogo banku: formuvannia ta upravlinnia: avtoref. dis. d-ra ekon. nauk: 08.04.01 [Tekst] / Zh. M. Dovgan; Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. — K., 2000. — 19 p. [In Ukrainian]

17. Upravlinnia resursnym potentsialom banku: avtoref. dis. d-ra ekon. nauk: 08.04.01 [Tekst] / I. M. Fedosik; Khark. nats. un-t im. V. N. Karazina. — Kh., 2003. — 20 p. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 15 лютого 2014 р.

УДК 657:.22

Кириленко Вячеслав Борисович,
канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры учета
в кредитных и бюджетных организациях
и экономического анализа,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: kirilenkob@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ОЦЕНКИ РЕСУРСНОЙ БАЗЫ БАНКА

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются вопросы, посвященные современным направлениям формирования и оценки ресурсной базы банка. Исследовано современное состояние ресурсов банка, а именно особенности их формирования и оценки. Определенны состав банковских ресурсов и современные подходы к их оценке. Проанализированы последние изменения в учетных методиках формирования и оценки. Выявлены отрицательные тенденции в формировании ресурсной базы банка, которые связаны с состоянием экономики Украины. Автором исследованы предложения авторов и сделан критический анализ публикаций. Определено, что проблема ресурсного обеспечения банковской деятельности не новая. Тем не менее чаще всего в своих работах украинские ученые-экономисты большей частью рассматривают лишь отдельные аспекты формирования составляющих банковских ресурсов, отсутствует комплексный подход к проблеме. Изложены предложения по усовершенствованию процессов формирования и оценки ресурсов банка, а именно: усиление контроля за допуском иностранного капитала в банковский сектор Украины; предоставление гарантий коммерческим бан-

кам; повышение эффективности государственного надзора; расширение возможностей выпуска для коммерческих банков среднесрочных ценных бумаг и т.д.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: капитал, обязательства, ресурсная база банка, инвестиции, оценка.

UDC 657:.22

Kyrylenko Vyacheslav Borysovitch,
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of accounting in credit
and budgetary institutions and economic analysis
Kyiv national economic university named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: kirilenkob@mail.ru

MODERN DIRECTIONS OF FORMING AND ESTIMATING OF RESOURCE BASE OF A BANK

ABSTRACT. The issues concerning the modern directions of forming and estimating of resource base of a bank are examined in the article. The current state of bank resources is explored, the peculiarities of their forming and estimating in particular. The components of bank resources and modern approaches to their valuation are determined. The latest changes in accounting methods of forming and estimating are analysed. Negative tendencies in formation bank resource base that are related to the state of Ukrainian economy are revealed. The author investigated the suggestions of writers and conducted a critical analysis of publications. It is concluded that the problem of providing banking activity with resources is not new. However, Ukrainian economists mostly examine just detached aspects of forming the components of banking resources in their publications, the complex approach to the matter is absent. The suggestions on improving the processes of formation and estimation of banking resources are granted, in particular: strengthening the control on admission of foreign capital into Ukrainian banking sector; providing guarantees to commercial banks; increasing efficiency of state supervision; expanding possibilities of issuing medium-term securities for commercial banks and so on.

KEY WORDS: capital, obligations, resource base, estimate, investment.

УДК 657

Ковач Світлана Іванівна,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту в АПК,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: kovach_svetlana@ukr.net

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ І ЗВІТНІСТЬ ЗА ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ З ДОХОДІВ У ВИГЛЯДІ ДОДАТКОВОГО БЛАГА

АНОТАЦІЯ. В статті на основі визначення сутності додаткового блага згідно чинного податкового законодавства було з'ясовано, що базою оподаткування додаткового блага, що нараховується (надається) платнику податку у будь-якій негрошовій формі, є вартість такого доходу, помножена на встановлений законом коефіцієнт. При цьому коефіцієнт, який потрібно застосовувати для розрахунку бази оподаткування, безпосередньо залежить від ставки податку на доходи фізичних осіб, яка буде до неї застосовуватися, а ставка податку, яка буде застосовуватися до бази оподаткування, безпосередньо залежить від величини такої бази оподаткування. Тому було розглянуто різні варіанти обчислення податку. Також було розкрито можливі варіанти обліку розрахунків за податком в системі рахунків бухгалтерського обліку в умовах відсутності єдиного, усталеного підходу до відображення таких операцій в обліку. Насамкінець, було висвітлено документальне оформлення розрахунків за податком та відображення його у податковій звітності, а саме у ф. № 1 ДФ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Додаткове благо, податок на доходи фізичних осіб, об'єкт оподаткування, «натуральний» коефіцієнт, база оподаткування, облік, звітність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Чільне місце серед загальнодержавних податків, що є основним бюджетоутворюючим податком місцевих бюджетів, займає податок на доходи фізичних осіб. Оподаткуванню податком на доходи фізичних осіб (*далі* □ ПДФО) підлягають також доходи у вигляді додаткового блага. Так, відповідно до пп. «е» пп. 164.2.17 п. 164.2 ст. 164 Податкового кодексу України (*далі* □ ПКУ) до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку включається дохід, отриманий платником податку як додаткове благо (крім випадків, передбачених ст. 165 ПКУ). Розмаїття думок та варіантів щодо обліку розрахунків за ПДФО з доходів у вигляді додаткового блага, порядку його оподаткування, документального оформлення та відображення у звітності стало приводом для написання цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Аналіз останніх досліджень, проведених вітчизняними вченими і практиками, Г. Биковою, С. Петровою, О. Пономаренко, І. Петрусенко, Н. Литовченко, О. Марінець та іншими — не дають повного і чіткого розуміння всього спектру питань, пов'язаних з обліком розрахунків за ПДФО з доходів у вигляді додаткового блага.

Формулювання мети і завдання дослідження. Тому мета статті полягає в тому, щоб на основі чинних нормативно-правових документів з'ясувати сутність додаткового блага, розглянути можливі варіанти обліку розрахунків за податком з доходів фізичних осіб у вигляді додаткового блага, порядок його оподаткування, документального оформлення та відображення у звітності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно пп. 14.1.47 п. 14.1 ст.14 ПКУ додаткові блага — це кошти, матеріальні чи нематеріальні цінності, послуги, інші види доходу, що виплачуються (надаються) платнику податку податковим агентом, якщо такий дохід не є заробітною платою та не пов'язаний з виконанням обов'язків трудового найму або не є винагородою за цивільно-правовими договорами (угодами), укладеними з таким платником податку (крім випадків, прямо передбачених нормами розд. IV ПКУ) [1].

Відповідно до пп. «е» пп. 164.2.17 п. 164.2 ст. 164 ПКУ додаткове благо фізична особа — платник податків може отримати у вигляді: а) вартості використання житла, інших об'єктів матеріального або нематеріального майна, що належать роботодавцю, наданих платнику податку в безоплатне користування, або компенсації вартості такого використання, крім випадків, коли таке надання зумовлено виконанням платником податку трудової функції відповідно до трудового договору (контракту) чи передбачено нормами колективного договору або відповідно до закону в установлених ними межах; б) вартості майна та харчування, безоплатно отриманого платником податку, крім випадків, визначених ПКУ для оподаткування прибутку підприємств. в) вартості послуг домашнього обслуговуючого персоналу, безоплатно отриманих платником податку, включаючи працю підпорядкованих осіб, а також осіб, що перебувають на військовій службі чи є заарештованими або ув'язненими; г) суми грошового або майнового відшкодування будь-яких витрат або втрат платника податку, крім тих, що обов'язково відшкодовуються згідно із законом за рахунок бюджету або звільняються від оподаткування згідно з цим розділом; ґ) суми безповоротної фінансової допомоги (крім суми процентів умовно нарахованих на таку допомогу); д) суми боргу платника податку, анульованого (прощеного) кредитором за його самостійним рішенням, не пов'язаним з процедурою банкрутства, до закінчення строку позовної давності; е) вартості безоплатно отриманих товарів (робіт, послуг), визначеної за правилами звичайної ціни, а також суми знижки звичайної ціни (вартості) товарів (робіт, послуг), індивідуально призначеної для такого платника податку [1].

При цьому якщо додаткові блага надаються у негрошовій формі, то згідно останнього абзацу пп. 164.2.17 п. 164.2 ст. 164 ПКУ сума податку об'єкта оподаткування обчислюється за правилами, визначеними п. 164.5 ст. 164 ПКУ, а саме «Під час нарахування (надання) доходів у будь-якій негрошовій формі, базою оподаткування є вартість такого доходу, розрахована за звичайними цінами, правила визначення яких встановлені згідно з ПКУ, помножена на коефіцієнт, який обчислюється за такою формулою: К = 100 : (100 — Сп), де К — коефіцієнт; Сп — ставка податку, встановлена для таких доходів на момент їх нарахування» (далі – »натуральний» коефіцієнт) [1].

Оскільки доходи, до яких застосовується «натуральний» коефіцієнт, можуть оподатковуватись за трьома ставками: 15 %, 17 % та 30 %, то і «натуральних» коефіцієнтів, які будуть застосовуватись до того чи іншого доходу, буде також три:

• *для доходів, що оподатковуються за ставкою 15 %* (доходи у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які виплачуються (надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу у державну та недержавну грошову лотерею, виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри), «натуральний» коефіцієнт складає 1,176471;

• *для доходів, що оподатковуються за ставкою 17 %* (сума перевищення загальною сумою доходів звітного місяця десятикратного розміру мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного податкового року), «натуральний» коефіцієнт складає 1,204819;

• *для доходів, що оподатковуються за ставкою 30 %* (доходи, нараховані як виграш чи приз (крім виграшу у державній та недержавній грошовій лотереї та виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри) на користь резидентів або нерезидентів), «натуральний» коефіцієнт складає 1,428571.

Відповідно до абз. першого п. 167.1 ст. 167 ПКУ ставка податку становить 15 відсотків бази оподаткування щодо доходів, одержаних (крім випадків, визначених у пп. 167.2 — 167.4 цієї статті), у тому числі, але не виключно, у формі заробітної плати, інших заохочувальних і компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які виплачуються (надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами; виграшу у державну та недержавну грошову лотерею, виграшу гравця (учасника), отриманого від організатора азартної гри. У разі якщо загальна сума отриманих платником податку у звітному податковому місяці доходів, зазначених у абз. першому п. 167.1 ст. 167 ПКУ, перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17 відсотків суми перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою, визначеною в абз. першому п. 167.1 ст. 167 ПКУ.

Під час утримання ПДФО із доходів платника слід врахувати те, що:

• відповідно до п. 164.6 ст. 164 ПКУ під час нарахування доходу у формі заробітної плати база оподаткування визначається як нарахована заробітна плата, зменшена на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податкової соціальної пільги (у разі її застосування);

• відповідно до п. 164.5 ст. 164 ПКУ база оподаткування доходу у негрошовій формі визначається як вартість такого доходу, помножена на «натуральний» коефіцієнт [1].

Загальновідомо, що база оподаткування та оподатковуваний дохід — це різні величини. База оподаткування може бути як більшою за оподатковуваний дохід (вартість додаткового блага, збільшена на «натуральний» коефіцієнт), так і меншою (заробітна плата). Разом з тим відповідно до п. 167.1 ст. 167 ПКУ гранична сума для застосування ставок 15 % та 17 % застосовується до бази оподаткування. Якщо база оподаткування в календарному місяці перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, до суми такого перевищення застосовується ставка 17 %.

Таким чином, якщо база оподаткування, складовою якої є негрошовий дохід, в календарному місяці не перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, то «натуральний» коефіцієнт складає 1,176471.

Ситуація ускладнюється у разі, якщо негрошовий дохід підпадає одночасно під оподаткування ПДФО за ставкою 15% і 17%. Складність полягає в тому, як визначити, яку частину вартості такого доходу на який «натуральний» коефіцієнт потрібно помножити для визначення бази оподаткування. Отже, коефіцієнт, який потрібно застосовувати для розрахунку бази оподаткування, безпосередньо залежить від ставки ПДФО, яка буде до неї застосовуватися, а ставка ПДФО, яка буде застосовуватися до бази оподаткування, безпосередньо залежить від величини такої бази оподаткування (див. п. 167.1 ст. 167 ПКУ).

Крім того, варто зазначити, що на законодавчому рівні не встановлено *послідовність врахування доходів* для їх оподаткування за ставками 15 % та 17 %. ДПАУ у своєму листі від 03.02.2011 р. № 2346/6/17-0715; № 2918/7/17-0717 зазначила наступне: «У разі якщо до складу загального місячного оподатковуваного доходу окрім заробітної плати входять інші види доходів, щодо яких встановлено різні правила та/або ставки оподаткування, то з метою дотримання вимог п. 167.1 ст. 167 ПКУ *слід у першу чергу розглядати питання оподаткування доходів, що входять до складу заробітної плати, а далі формувати оподатковуваний дохід по мірі виникнення у платника податку кожного з видів оподатковуваного доходу (на підставі підтвердження факту/дати виникнення доходу первинними документами, зокрема наказами про виплату/надання певних видів доходів)»* [2]. Аналогічний висновок наведено у ЄБПЗ (див. категорію 103 «Податок на доходи фізичних осіб» підкатегорія 103.07 «порядок сплати (перерахування, повернення) податку» Єдиної бази податкових знань (далі ЄБПЗ)) [3].

При нарахуванні фізичній особі негрошового доходу, що перевищує 10 мінімальних заробітних плат, Г. Бикова пропонує використовувати в такому випадку такий порядок обчислення ПДФО [4]. «Згідно п. 164.5 ПКУ, якщо вартість негрошового доходу, визначена за звичайними цінами (або якщо сума загального місячного оподатковуваного доходу, до складу якого входить негрошовий дохід), перевищує 10 мінімальних зарплат, установлених на 1 січня звітного податкового року (назвемо їх 10 МЗП), до такого негрошового доходу з метою визначення бази оподаткування застосовуються два «натуральних» коефіцієнти (К): К1 = = 100 / (100 – С1), де С1 — ставка ПДФО 15 %; К2 = 100 / (100 – – С2), де С2 — ставка ПДФО 17 %. Частин оподатковуваного доходу (позначимо його Д), до яких такі коефіцієнти будуть застосовуватися, теж дві: Д1 — частина доходу, до якої застосовується К1, і Д2 — частина доходу, до якого застосовується К2: Д = Д1 + Д2. Сума ПДФО з такого доходу також буде складатися з двох частин: ПДФО1, розрахованого за ставкою 15 % (С1), і ПДФО2, розрахованого за ставкою 17 % (С2): ПДФО = ПДФО1 + + ПДФО2, де: ПДФО = Д1 × К1 × С1, при цьому Д1 × К1 = = 10МЗП; ПДФО2 = Д2 × К2 × С2, де Д2 = (Д – Д1). Підставивши всі вирази в одну формулу, отримаємо:

$$ПДФО = 10МЗП \times С1 + (Д - 10МЗП : К1) \times К2 \times С2. \qquad (1)$$

Якщо ж оподатковуваний дохід складається із грошового і негрошового доходу, наприклад із заробітної плати і додаткового блага, то порядок обчислення ПДФО буде інший і залежатиме від величини заробітної плати і негрошового доходу у вигляді додаткового блага. Якщо база оподаткування доходів у вигляді заробітної плати не перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати в календарному місяці, то формулу (1) Г. Бикова пропонує «застосовувати інакше, адже К1 і К2 застосовується не до всього оподатковуваного доходу, а тільки до негрошової його частини» [4]. У даному випадку Д1 складається з зарплати (назвемо її ЗП) і негрошового доходу у вигляді додаткового блага (ДодБлаго). Слід також врахувати, що ставка ПДФО 15% (С1) буде застосовуватися не до нарахованої суми зарплати (ЗП), а до суми такої зарплати, зменшеної, відповідно до п. 164.6 ПКУ на суму ЄСВ. Тому:

$$ПДФО = 10МЗП \times С1 + (Д - ЗП - \\ - (10МЗП - (ЗП - ЄСВ)): К1) \times К2 \times С2 \qquad (2)\ [4]$$

Якщо ж база оподаткування доходів у вигляді заробітної плати перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати в календарному місяці, то

$$\text{ПДФО} = 10\text{МЗП} \times \text{С1} + (\text{ЗП} - 10\text{МЗП} - \text{ЄСВ} + \text{ДодБлаго} \times \text{К2}) \times \text{С2} \qquad (3).$$

І в найпоширенішій ситуації, коли оподатковуваний дохід складається із заробітної плати і додаткового блага й база оподаткування такого оподатковуваного доходу не перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати в календарному місяці, порядок обчислення ПДФО буде такий:

$$\text{ПДФО} = (\text{ЗП} - \text{ЄСВ} - \text{ПСП (за наявності)} + \text{ДодБлаго} \times \text{К1}) \times \text{С1} \qquad (4)$$

Відповідно до пп. 14.1.180 п. 14.1 ст. 14 ПКУ підприємство, що нараховує та виплачує заробітну плату працівнику та надає йому додаткові блага, є податковим агентом щодо податку на доходи фізичних осіб [1].

Підпункт 168.1.1 п. 168.1 ст. 168 ПКУ зазначає, що функції податкового агента, який нараховує (виплачує, надає) оподатковуваний дохід на користь платника податку, полягають в утриманні податку із суми такого доходу за його рахунок, використовуючи ставку податку, визначену в ст. 167 ПКУ [1].

Якщо оподатковуваний дохід надається у негрошовій формі чи виплачується готівкою з каси податкового агента, податок сплачується (перераховується) до бюджету протягом банківського дня, що настає за днем такого нарахування (виплати, надання) (пп. 168.1.2 п. 168.1 ст. 168 ПКУ).

Отже, положення ПКУ не надають право вибору, а містять імперативну норму, відповідно до якої підприємство має утримати ПДФО за рахунок відповідного доходу, та сплатити його у встановлені терміни до бюджету.

Якщо доходи надаються у негрошовій формі, то виникає проблема з утриманням податку за рахунок такого доходу. Якщо дохід у негрошовій формі включається до складу місячного оподаткованого доходу працівника підприємства, то у підприємства є можливість утримати податок на доходи працівника. В той же час за умови отримання працівником доходу виключно у натуральній формі підприємству для виконання функцій податкового агента необхідно запропонувати працівнику внести ПДФО, що підлягає утриманню, готівкою у касу чи на поточний рахунок підприємства або утримати ПДФО з доходів майбутніх періодів.

У разі нарахування (надання) доходів у будь-якій формі фізичній особі, яка не є працівником підприємства, підприємство також має утримати податок за рахунок отримувача додаткового блага, тобто запропонувати останньому внести кошти у вигляді утриманого ПДФО до каси чи на поточний рахунок підприємства, що в деяких випадках є проблематичним або й неможливим.

Як варіант, виходом із такої ситуації є нарахування та сплата податку за власний кошт підприємства. До речі, такий підхід є достатньо поширеним в практиці вітчизняних підприємств [5]. Проте сплата підприємством власних (а не утриманих) коштів з наданих доходів фізичним особам містить певні й податкові ризики. Так, відповідно до пп. 164.2.17 п. 164.2 ст. 164 ПКУ не утримана, а перерахована за рахунок власних коштів підприємства сума ПДФО може бути розцінена як додаткове благо, надане такій фізичній особі, з відповідним оподаткуванням. Крім того, одночасно із застосуванням фінансових санкцій, передбачено застосування адміністративної відповідальності. (див. категорію 103 «Податок на доходи фізичних осіб» підкатегорія 103.26 «окремі норми щодо відповідальності податкових агентів» ЄБПЗ) [6]. Відповідно до ст. 163 прим. 4 Кодексу про адміністративні правопорушення, «неутримання або неперерахування до бюджету сум податку на доходи фізичних осіб при виплаті фізичній особі доходів, перерахування податку на доходи фізичних осіб за рахунок коштів підприємств, установ і організацій (крім випадків, коли таке перерахування дозволено законодавством), неповідомлення або несвоєчасне повідомлення державним податковим інспекціям за встановленою формою відомостей про доходи громадян, — тягне за собою попередження або накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ і організацій, а також на громадян — суб'єктів підприємницької діяльності у розмірі від двох до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за те ж порушення, — тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ і організацій, а також на громадян — суб'єктів підприємницької діяльності у розмірі від трьох до п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [7].

Тому, на нашу думку, податковий агент має намагатись діяти в межах чинного законодавства і утримувати ПДФО з доходів у вигляді додаткового блага чи інших доходів, у тому числі заробітної плати, за рахунок фізичної особи — платника податку; у разі неможливості утримання податку за рахунок фізичної особи — платника податку, здійснювати це за власний рахунок, з відповідними податковими ризиками.

Для утримання податку податковий агент має оформити відповідні розпорядчі та первинні документи. В професійній літературі є твердження, що надання додаткового блага є рішенням керівництва підприємства та повинно бути оформлене наказом по підприємству [4; 5]. На думку автора, наказу (розпорядження) може і не бути. Адже утримання та сплата ПДФО з доходів у вигляді додаткового блага є обов’язком, а не правом податкового агента, і він цей обов’язок має виконати незалежно від наявності наказу. Проте такий наказ важливий безпосередньо для бухгалтера, оскільки для останнього важливе рішення керівника про те, як саме і за чий рахунок утримується податок.

Крім того, при оформленні наказу може виникнути питання щодо суми, що має бути вказана у наказі: нарахована без «натурального» коефіцієнта, з коефіцієнтом чи така, яку працівник отримає на руки. На жаль, жоден нормативний документ не містить відповіді на це питання. Будь-яка сума, зазначена у наказі, буде правильною тільки у тому разі, якщо всім зрозуміло (керівнику, бухгалтеру, працівнику, контролюючому органу тощо), що вона собою являє, тобто у наказі має бути правильне коректне формулювання [5].

На підставі наказу бухгалтер складає бухгалтерську довідку, в якій ним має бути відображено не лише зміст і сума господарської операції та кореспонденція рахунків, але й проведений розрахунок податку. У разі відсутності наказу чи іншого розпорядчого документа бухгалтерська довідка, на нашу думку, може містити дозвільний підпис керівника підприємства.

Враховуючи вищевикладене, оподаткування ПДФО доходів у вигляді додаткового блага розглянемо на числовому прикладі. При цьому найцікавішою, на нашу думку, є ситуація, коли оподатковуваний дохід складається із заробітної плати і додаткового блага, й база оподаткування такого оподатковуваного доходу не перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати в календарному місяці (див. формулу (2)).

Працівнику бухгалтерії ТОВ «Чайка» (код ЄДРПОУ 85810107) Колос Г.В. (ідентифікаційний код 1234567891) нараховано доходи у вигляді заробітної плати в сумі 12 550,00 грн. за лютий 2014 р. Крім того, працівником було отримано дохід у вигляді додаткового блага: вартість послуг роумінгу на суму 550,00 грн., збір до ПФУ (7,5%) на суму 41,25 грн. (550,00 × 0,075), податок на додану вартість 110,00 грн. (550,00 × 0,20), всього 701,25 грн. (за працівником закріплено мобільний телефон, організаційно-розпорядчі документи щодо закордонних службових відряджень працівників у лютому 2014 р. на підприємстві відсутні). Підставивши ці вихідні дані у формулу (2), отримаємо:

$$\text{ПДФО} = 12180{,}00 \times 0{,}15 + (13251{,}25 - 12550{,}00 - (12180{,}00 -$$
$$- (12550{,}00 - 451{,}80)) / 1{,}176471) \times 1{,}204819 \times 0{,}17 =$$
$$= 1827{,}00 + 129{,}39 = 1956{,}39.$$

При цьому Д = 13251,25 грн., 10 МЗП = 12180,00 грн., ЄСВ = = 451,80 грн.

Проте наведений порядок обчислення ПДФО із заробітної плати та додаткового блага надає недостатню інформацію для оформлення розпорядчих та первинних документів, відображення на рахунках бухгалтерського обліку та звітності, оскільки необхідно мати відокремлені дані про ПДФО із доходів у вигляді заробітної плати та про ПДФО із доходів у вигляді додаткового блага. Оскільки загальна сума утриманого ПДФО відома, а також відома сума ПДФО із доходів у вигляді заробітної плати 1814,73 грн. ((12550,00 – 12550,00 × 3,6 % / 100 %) × 15 % / 100 %), то ПДФО із доходів у вигляді додаткового блага дорівнює різниці загальної суми утриманого ПДФО та ПДФО із доходів у вигляді заробітної плати і складає 141,66 грн. (1956,39 – 1814,73).

На рис. 1 подано бухгалтерську довідку, що має бути оформлена у разі утримання та сплати ПДФО за рахунок працівника.

ТОВ «Чайка»
Ідентифікаційний код 35810107
м. Київ

БУХГАЛТЕРСЬКА ДОВІДКА №1
«28» лютого 2014 р.

№ з/п	Зміст операції	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1	2	3	4	5
1	Нараховано дохід працівнику Колос Г.В. у вигляді додаткового блага (вартість послуг роумінгу ПрАТ «Київстар») Вартість послуг роумінгу 550,00 грн. Збір до ПФУ (7,5%) 41,25 грн., ПДВ 110,00 грн. Всього 701,25 грн.	949	377	701,25
2	Утримано ПДФО з доходу працівника Колос Г.В. у вигляді додаткового блага	661	6411	141,66

Бухгалтер _________ Іванова С.І. Головний бухгалтер _______Петрова С.І.
(підпис) (підпис)

Рис. 1. Бухгалтерська довідка

Щодо обліку розрахунків за ПДФО в системі рахунків бухгалтерського обліку, то дискусійним є власне питання щодо нарахування доходів у вигляді додаткового блага. В професійних виданнях висловлюються різні точки зору. Так, наприклад, Петрова С. пропонує у разі сплати ПДФО за рахунок працівника не нараховувати дохід, а у разі сплати ПДФО за рахунок підприємства вважає за доцільне нараховувати дохід працівнику за кредитом субрахунка 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» в дебет субрахунка 949 «Інші витрати операційної діяльності» [5]. На нашу думку, нарахування доходу працівнику потрібно відображати в будь-якому випадку, але виникає слушне запитання щодо суми нарахованого працівнику доходу, що відображається в складі витрат іншої операційної діяльності: збільшений на «натуральний» коефіцієнт чи ні. Вважаємо, «штучне» збільшення суми нарахованого доходу працівника, а відтак і витрат підприємства, є безпідставним.

Кореспонденцію рахунків з обліку розрахунків за ПДФО на основі даних запропонованого прикладу подано в табл. 1.

Таблиця 1

КОРЕСПОНДЕНЦІЯ РАХУНКІВ З ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ ЗА ПДФО

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	2	3	4	5
Перша подія — надання послуг				
1	Нараховано заробітну плату працівнику, відомість нарахування заробітної плати	92	661	12 550,00
2	Нараховано витрати на суму вартості послуг роумінгу, акт, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	550,00 550,00
3	Нараховано витрати на суму ПДВ в сумі, що припадає на вартість послуг роумінгу, податкова накладна, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	110,00 110,00
4	Нараховано витрати на суму збору до ПФУ в сумі, що припадає на вартість послуг роумінгу, акт, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	41,25 41,25
5	Утримано ПДФО з доходів у вигляді заробітної плати та додаткового блага за рахунок працівника, бухгалтерська довідка	661	6411	1956,39
6	Видано заробітну плату працівнику з каси підприємства, видатковий касовий ордер	301	661	10141,81
АБО — перша подія — попередня оплата				
7	Переказано з поточного рахунка за послуги стільникового зв'язку, банківська виписка	371	311	1200,00
8	Нараховано податковий кредит з ПДВ, податкова накладна (на дату оплати)	641	644	200,00

Закінчення табл. 1

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	2	3	4	5
9	Нараховано витрати на суму вартості послуг роумінгу, акт, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	550,00 550,00
10	Відсторновано податковий кредит з ПДВ в сумі, що припадає на вартість послуг роумінгу, податкова накладна, бухгалтерська довідка	(641)	(644)	(110,00)
11	Нараховано витрати на суму ПДВ в сумі, що припадає на вартість послуг роумінгу, податкова накладна, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	110,00 110,00
12	Нараховано витрати на суму збору до ПФУ в сумі, що припадає на вартість послуг роумінгу, акт, бухгалтерська довідка	949 377	377 631	41,25 41,25
13	Утримано ПДФО з доходів у вигляді заробітної плати та додаткового блага за рахунок працівника, бухгалтерська довідка	661	6411	1956,39
14	Видано заробітну плату працівнику з каси підприємства, видатковий касовий ордер	301	661	10141,81

Обов'язком податкового агента є не лише утримання ПДФО з доходів у вигляді додаткового блага та його сплата, а й подання звіту контролюючому органу за формою № 1ДФ, що затверджена наказом ДПАУ від 24.12.2010 р. № 1020 (далі — Наказ № 1020). Згідно Наказу № 1020 у формі № 1ДФ податковим агентом відображаються дані щодо всіх фізичних осіб, яким у звітному періоді було нараховано або виплачено (надано) дохід [9]. Вказаним наказом також затверджено Порядок заповнення податкового розрахунку (далі — Порядок).

Питання, яке зазвичай виникає при нарахуванні доходу у негрошовій формі під час заповнення розрахунку за ф. №1 ДФ, стосується заповнення графи 3а «Сума нарахованого доходу», і полягає в тому, яка сума має бути відображена в цій графі: з урахуванням «натурального» коефіцієнта чи без нього.

Відповідно до п. 3.2 Порядку у графі 3а «Сума нарахованого доходу» відображається (за звітний квартал) дохід, який нараховано фізичній особі відповідно до ознаки доходу згідно з довідником ознак доходів, наведеним у додатку до цього Порядку. У разі нарахування доходу його відображення у графі 3а є обов'язковим незалежно від того, виплачені такі доходи чи ні [9]. Для доходів у вигляді додаткового блага ознака доходу встановлена «126».

Таким чином, п. 3.2 Наказу № 1020 вказує на те, що у графі 3а розрахунку за ф. № 1ДФ мають бути відображені суми саме нарахованого доходу, а не база оподаткування. Проте у своїх роз'ясненнях контролюючий орган висловлює протилежну думку (лист ДПАУ від 10.09.2008 р. № 17-0718/2714), зокрема, що дохід у вигляді додаткового блага зазначається у графі 3а розрахунку за ф. № 1ДФ, збільшений на «натуральний» коефіцієнт [10]. Такий же висновок наведений у категорії 103 «Податок на доходи фізичних осіб» підкатегорія 103.25 «порядок подання податковими агентами податкового розрахунку за ф.№ 1ДФ» ЄБПЗ (коротка відповідь): «Коефіцієнт, передбачений п.164.5 ст.164 Податкового кодексу України, застосовується виключно для визначення бази оподаткування, тому у разі надання платнику податку доходів у негрошовій формі, суми нарахованого доходу у графах 3а та 3 податкового розрахунку за ф.№ 1ДФ відображаються з урахуванням цього коефіцієнту» [11].

Тобто позиція контролюючого органу суперечить Порядку, тому бухгалтер має діяти на власний розсуд, дотримуючись роз'яснень, наданих контролюючим органом, чи вимог Порядку № 1020.

Фрагмент податкового розрахунку за формою 1 ДФ за даними наведеного прикладу подано в табл. 2.

Таблиця 2

ФРАГМЕНТ ПОДАТКОВОГО РОЗРАХУНКУ ЗА ФОРМОЮ 1 ДФ

№ з/п	Ідентифіка-ційний номер	Сума нарахованого доходу (грн. коп.)		Сума виплаченого доходу (грн., коп.)		Сума утриманого податку (грн., коп.)				Ознака доходу	Дата		Ознака подат. соц. пільги	Ознака (0, 1)
						нарахо-ваного		перерахо-ваного			прийняття на роботу (дд/мм/рррр)	звільнення з роботи (дд/мм/рррр)		
1	2	3а		3		4а		4		5	6	7	8	9
1	1234567891	12550	00	125500	00	1814	73	1814	73	101				
2	1234567891	701	25	701	25	141	66	141	66	126				
x	x	**13251**	**25**	**13251**	**25**	**1956**	**39**	**1956**	**39**	x	x	x		x

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, додаткове благо є специфічним доходом фізичної особи. Базою оподаткування додаткового блага, що нараховується (надається) платнику податку у будь-якій негрошовій формі, є вартість такого доходу, помножена на встановлений законом коефіцієнт. При цьому коефіцієнт, який потрібно застосовувати для розрахунку бази оподаткування, безпосередньо залежить від ставки податку на доходи фізичних осіб, яка до неї застосовується, а ставка податку, яка застосовується до бази оподаткування, безпосередньо залежить від величини такої бази оподаткування. Це в свою чергу зумовлює варіативність обчислення податку. В умовах відсутності єдиного усталеного підходу до обліку розрахунків за податком з доходів у вигляді додаткового блага в системі рахунків бухгалтерського обліку, вважаємо за доцільне нараховувати дохід працівнику за кредитом субрахунка 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» в дебет субрахунка 949 «Інші витрати операційної діяльності» в сумі нарахованого доходу у вигляді додаткового блага. Документальне оформлення розрахунків за податком реалізується шляхом застосування розпорядчих документів (наказ) та первинного документа — бухгалтерської довідки. В податковій звітності, а саме у ф. № 1ДФ, додаткове благо відображається з ознакою доходу «126».

Бібліографічний список

1. Податковий Кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (зі змінами та доповненнями).
2. Лист ДПА від 03.02.2011 р. № 2346/6/17-0715; № 2918/7/17-0717.
3. Єдина база податкових знань, категорія 103 Податок на доходи фізичних осіб, підкатегорія 103.27 Порядок сплати (перерахування, повернення) податку / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://minrd.gov.ua/ ebpz/№answer-block.
4. *Бикова А.* НДФЛ и неденежные доходы // ТОВ «Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», БУХГАЛТЕР & ЗАКОН. — 04.03.2013. — № 09.
5. *Петрова С.* Подарунки та податки // ТОВ «Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН». — 28.04.2012.
6. Єдина база податкових знань, категорія 103 Податок на доходи фізичних осіб, підкатегорія 103.26 Окремі норми щодо відповідальності податкових агентів / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://minrd.gov.ua/ebpz/№answer-block.

7. Кодекс про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (зі змінами та доповненнями).
8. *Петрусенко И*. Новогодние подарки работникам, их детям и другие новогодние расходы // ТОВ «Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», БУХГАЛТЕР & ЗАКОН. — 19.12.2011 — 25.12.2011. — № 51 (134).
9. Єдина база податкових знань, категорія 103 Податок на доходи фізичних осіб, підкатегорія 103.25 Порядок подання податковими агентами податкового розрахунку за ф. № 1 ДФ / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://minrd.gov.ua/ebpz/№answer-block.
10. Порядок подання податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (виплаченого) на користь платників податків, і сум утриманого з них податку. Затверджено наказом ДПАУ від 24.12.2010 р. № 1020.
11. Лист ДПАУ від 10.09.2008 р. № 17-0718/2714.

References

1. Podatkovyi Kodeks Ukrainy vid 2 hrudnya 2010 roku № 2755-VI (zi zminamy ta dopovnennyamy). [In Ukrainian]
2. Lyst DPAU vid 03.02.2011 r. № 2346/6/17-0715; № 2918/7/17-0717. [In Ukrainian]
3. Yedyna baza podatkovykh znan, katehoriya 103 Podatok na dokhody fizychnykh osib, pidkatehoriya 103.27 poryadok splaty (pererakhuvannya, povernennya) podatku. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://minrd.gov.ua/ebpz/№answer-block. [In Ukrainian]
4. *Bykova, A.* NDFL i nedenezhnye dokhody. // TOV «Informatsiyno-analitychnyi tsentr «LIHA», TOV «LIHA ZAKON», BUKHALTER & ZAKON. — 04.03.2013. — № 09. [In Russian]
5. *Petrova, S.* Podarunky ta podatky. // TOV «Informatsiyno-analitychnyi tsentr «LIHA», TOV «LIHA ZAKON». — 28.04.2012. [In Ukrainian]
6. Yedyna baza podatkovykh znan, katehoriya 103 Podatok na dokhody fizychnykh osib, pidkatehoriya 103.26 okremi normy shchodo vidpovidalnosti podatkovykh ahentiv. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://minrd.gov.ua/ebpz/№answer-block [In Ukrainian]
7. Kodeks pro administratyvni pravoporushennya vid 7 hrudnya 1984 roku № 8073-Kh (zi zminamy ta dopovnennyamy). [In Ukrainian]
8. *Petrusenko, I.* Novohodnie podarky rabotnikam, ikh detyam i druhie novohodnie raskhody. // TOV «Informatsiyno-analitychnyy tsentr «LIHA», TOV «LIHA ZAKON», BUKhHALTER & ZAKON. — 19.12.2011 — 25.12.2011. — № 51 (134). [In Russian]

9. Yedyna baza podatkovykh znan, katehoriya 103 Podatok na dokhody fizychnykh osib, pidkatehoriya 103.25 poryadok podannya podatkovymy ahentamy podatkovoho rozrakhunku za f. № 1DF. / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://minrd.gov.ua/ebpz/№answer-block. [In Ukrainian]

10. Poryadok podannya podatkovoho rozrakhunku sum dokhodu, narakhovanoho (vyplachenoho) na koryst platnykiv podatkiv, i sum utrymanoho z nykh podatku. Zatverdzheno nakazom DPAU vid 24.12.2010 r. № 1020. [In Ukrainian]

11. Lyst DPAU vid 10.09.2008 r. № 17-0718/2714. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 3 березня 2014 р.

УДК 657

Ковач Светлана Ивановна,
канд. экон. наук, доцент, доцент кафедры аудита в АПК
ДВНЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680,Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: kovach_svetlana@ukr.net

УЧЕТ РАСЧЕТОВ И ОТЧЕТНОСТЬ ПО НАЛОГУ НА ДОХОДЫ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ С ДОХОДОВ В ВИДЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО БЛАГА

АННОТАЦИЯ. В статье на основе определения сущности дополнительного блага согласно действующего налогового законодательства было установлено, что базой налогообложения дополнительного блага, которое начисляется (предоставляется) налогоплательщику в любой неденежной форме, является стоимость такого дохода, умноженная на установленный законом коэффициент. При этом коэффициент, который нужно применять для расчета базы налогообложения, напрямую зависит от ставки налога на доходы физических лиц, что будет к ней применяться, а ставка налога, которая будет применяться к базе налогообложения, напрямую зависит от величины такой базы. Поэтому были рассмотрены различные варианты исчисления налога. Также были раскрыты возможные варианты учета расчетов по налогу в системе счетов бухгалтерского учета в условиях отсутствия единого, устоявшегося подхода к отражению таких операций в учете. Наконец, были рассмотрены документальное оформление расчетов по налогу и отражение его в налоговой отчетности, а именно в ф. №1 ДФ.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дополнительное благо, налог на доходы физических лиц, объект налогообложения, «натуральный» коэффициент, база налогообложения, учет, отчетность.

UDC 657

Kovach Svetlana Ivanivna
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of acounting and auditing in AIC
Kyiv national economic university named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: kovach_svetlana@ukr.net

ACCOUNTING OF CALCULATIONS AND STATEMENT ON PERSONAL INCOME TAX WITHDRAWN FROM INCOME IN THE FORM OF ADDITIONAL BENEFIT

ABSTRACT. It is ascertained in the article that the tax base of additional income, which is provided to a taxpayer in any non-cash form, is a value of such an income multiplied on the coefficient defined by law. The conclusion is made from determining the concept of additional benefit accordingly to the tax legislation. The coefficient which has to be applied to calculations of tax base directly depends on the tax rate on personal income, and tax rate that will be applied to the tax base directly depends on the volume of such a tax base. Therefore different variants of tax calculations are examined. Also some possible ways of accounting tax calculations in the system of accounting bills in the terms of sole established approach, to reflection such operations in the accounting are described. Finally the documentary arrangement of tax calculations and it's reflection in tax statement, in the form №1 in particular, is highlighted.

KEY WORDS: additional benefit, personal income tax, object of taxation, natural coefficient, tax base, accounting, statement.

УДК 657.1:336.711

Ларікова Тетяна Віталіївна,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: larikovat@mail.ru

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН У ФОРМУВАННІ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКІВ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сутність і зміст категорії «власний капітал», його основні функції. З урахуванням нормативно-правових актів Національного банку України досліджено зміни в методиці обліку операцій з реєстрації та перереєстрації статутного капіталу банку як основної складової власного капіталу. Власний капітал визначено як власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування усіх його зобов'язань. Виділено основні функції: індикативна; захисна; оперативна; регулююча. Окреслені зміни до нормативно-правових актів з регулювання обліку та механізму формування власного капіталу, що внесені Національним банком України у січні 2013 р., зокрема: облік сум незареєстрованого, але сплаченого засновниками (акціонерами, учасниками) банку статутного капіталу (кошти за акціями або паями) ведеться за рахунком 5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом», а рахунки 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» та 5003 П «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу» вилучено з чинного плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Внесені зміни призвели до покращення діяльності банків, до спрощення облікових дій щодо збільшення власного капіталу та підвищення їх надійності і фінансової стійкості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: власний капітал, зміни, облікові процедури, реєстрація, перереєстрація, банк.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах господарювання основою розширеного відтворення продуктивних сил і поглиблення виробничих відносин є накопичення банківського капіталу. Капітал створює підґрунтя для забезпечення фінансової стабільності та розширення сфери задоволення потреб клієнтів банку у фінансових ресурсах. Загострення конкуренції на вітчизняному банківському ринку актуалізує необхідність пошуку нових підходів до формування ресурсної складової банку, спрямованої на забезпечення достатності власного капіталу. На цьому фоні суттєво зростає значення бухгалтерського обліку покликаного забезпечити повне відображення у фінансовій звітності прав акціонерів (власників) банку на активи. Для удосконалення методики обліку формування та зміни обсягу власного капіталу в банках, необхідно чітко окреслити його сутність, складові та функції, а також проаналізувати зміни у нормативно-правових актах Національного банку України, що внесені до правил обліку формування, реєстрації та перереєстрації статутного капіталу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потребує чіткості трактування сутності категорії «власний капітал», визначення його складових та функцій. Важливо також осмислити зміст внесених змін до нормативно-правових актів з регулювання обліку та механізму формування власного капіталу, що внесені Національним банком України у січні 2013 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблем бухгалтерського обліку власного капіталу різних суб'єктів господарювання займалися вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: А.Д. Алексеєнко, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, О.О. Канцуров, Г.Г. Кірейцев, Л.М. Кіндрацька, В.Б. Кириленко, Г.В. Нашкерська, О.І. Пилипенко, І.Р. Поліщук, М.С. Пушкар, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, В.Г. Швець. Незважаючи на значний доробок вчених, викладені вище проблемні питання залишаються поки, що не вирішеними.

Формулювання мети і завдання дослідження. Дослідити сутність і зміст категорії "власний капітал", визначити його складові та основні функції, опрацювати нормативно-правові акти Національного банку України, з регулювання процесів формування та реєстрації статутного капіталу, проаналізувати останні зміни в облікових методиках у частині реєстрації банку та перереєстрації статутного капіталу банку як основної складової власного капіталу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За ринкових умов господарювання успіх суб'єктів господарювання, незалежно від форми власності та виду діяльності, залежить від правильного вибору джерел формування, напрямів розподілу й використання капіталу, що знаходиться у їх розпорядженні. Це потребує правильного розуміння змісту і специфічних особливостей капіталу, його адекватного відображення у бухгалтерському обліку.

У ринкових умовах господарювання «власний капітал» виступає як виробничий і інвестиційний ресурс, джерело доходу, об'єкт управління і формування, об’єкт власності, купівлі-продажу і тимчасової переваги, носій факторів ризику і ліквідності.

Сучасні вчені-економісти продовжують дослідження поняття «власний капітал», намагаючись вивести логічно обґрунтоване пояснення його сутності як економічної категорії (табл. 1).

Таблиця 1

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ «ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ» [13, с. 38]

№ з/п	Визначення власного капіталу	Група авторів	Кількість визначень	Питома вага, %
1	Частина в активах установи, що залишається після вирахування його зобов’язань	Азрилиян А.Н., Бернстайн Л.А., Бутинець Ф.Ф., Гаврилишин Б.Д., Коваленко Л.О., Кузнєцов В., Кутер М.И., Ловінська Л.Г., Пантелєєв В.П., Пархоменко В.М., Пушкар М.С., Райзберг Б.А., Сигел Дж., Терещенко О.О., Хендриксен Э.С.	15	35
2	Капітал (фінансові ресурси), вкладений власником установи	Бандурка О.М., Борисов А.Б., Бутинець Ф.Ф., Гаврилишин Б.Д., Капля І.В., Коваленко Л.О., Левин В.С., Райзберг Б.А., Сопко В.В., Терещенко О.О., Чебанова Н.В., Фаминский И.П.	12	27
3	Фінансові засоби, надані в розпорядження установи; джерело утворення майна	Беа Ф.К., Бутинець Ф.Ф., Загородній А.Г., Кірейцев Г.Г., Кондраков Н.П., Краснова Л.П., Савицкая Г.В., Сигел Дж., Терещенко О.О.	9	20
4	Засоби від випуску і продажу акцій (акціонерний капітал) і резервний фонд	Бичик С.В ., Гаврилишин Б.Д., Чедвик Л., Фаминский И.П.	4	9
5	Загальна вартість засобів установи, необхідних для здійснення ним виробничої або іншої комерційної діяльності	Бланк И.А., Бутинець Ф.Ф.	2	5

Закінчення табл. 1

№ з/п	Визначення власного капіталу	Група авторів	Кількість визначень	Питома вага, %
6	Вартісний вираз права особи на засоби установи	Сопко В.В.	1	2
7	Зацікавленість власників у капіталі установи, представлена капітальними внесками та нерозподіленим прибутком	Сигел Дж.	1	2
8	Всього визначень		44	100

Найпоширенішим є визначення власного капіталу як частини в активах установи, що залишається після вирахування його зобов'язань. Даного підходу додержуються 35 % дослідників. Таке трактування також наведене у Законі України «Про банки і банківську діяльність».

Трактування власного капіталу як суми вкладеного капіталу (фінансових ресурсів), внесених власниками (засновниками) установи (27 %), більшою мірою стосується визначення статутного капіталу.

Значна частина дослідників (20 %) під власним капіталом розуміють фінансові засоби, надані в розпорядження установи, джерело утворення майна. Це визначення не досить коректне, оскільки джерелом утворення майна можуть бути як власні кошти, так і позикові.

Це також стосується і такого визначення власного капіталу, як загальної вартості засобів установи, необхідних для здійснення ним комерційної діяльності, яке пропонують 5 % авторів.

На окремі види власного капіталу звертають увагу при визначенні сутності даної категорії і ті автори, які трактують власний капітал як засоби від випуску і продажу акцій (акціонерний капітал) і резервний фонд (9 %). Дане визначення також неповне, адже обмежується лише двома видами власного капіталу.

За Законом України «Про банки і банківську діяльність» власний капітал банку — це власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування усіх його зобов'язань [4]. Таке визначення співпадає із першим зазначеним трактуванням і є найбільш вдалим і чітко зрозумілим.

Загалом. власний капітал складається зі статутного капіталу (внесків акціонерів, паїв), резервного капіталу та нерозподіленого прибутку. Він є власністю банку та нагромаджується для уникнення негативних наслідків тимчасового падіння вартості активів, а також для підтримання довіри до банку.

Власний капітал виконує низку функцій, основні з них такі: індикативна- індикатор довіри до банку з боку вкладників і кредиторів; захисна — страхування вкладів та депозитів у разі банкрутства або ліквідації банку; оперативна — за рахунок власного капіталу банк має можливість розпочати фінансову діяльність; регулююча — виконання встановлених НБУ економічних нормативів як необхідна умова функціонування будь-якого банку [12].

Банки та їх відокремлені підрозділи створюються та реєструються відповідно вимог нормативних документів, зокрема таких: Цивільного кодексу України [11]; Господарського кодексу України [1]; Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» [2]; Закону України «Про акціонерні товариства» [3]; Закону України «Про банки і банківську діяльність» [4]; Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття їх відокремлених підрозділів [9]; Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [6]; Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [7]; Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду [10]. Крім цього, кожен банк у процесі діяльності керується внутрішньобанківськими методичними рекомендаціями та інструктивними вказівками щодо формування та збільшення обсягу власного капіталу банку.

Банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. Організаційно-правовими формами створених в Україні банків є публічні акціонерні товариства або кооперативні банки. Вони можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані (ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові, їх ще називають, клірингові) [4].

Після отримання банківської ліцензії та внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, банк набуває статусу юридичної особи і має право надавати банківські послуги.

На момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, мінімальний розмір статутного капіталу не може бути меншим 120 млн грн. Загалом статутний капітал — це сплачена грошовими внесками учасників банків вартість акцій (паїв, часток) банку [4].

До реєстрації банків у територіальному управлінні Національного банку України (за місцем створення банку) відкривається накопичувальний рахунок, на якому акумулюються кошти учасників та акціонерів для формування статутного капіталу банку. До реєстрації банку жодних бухгалтерських записів не виконується. По завершенню процедури реєстрації банку у територіальному управлінні Національного банку України за місцем знаходження новостворюваного банку, йому відкривається кореспондентський рахунок. На цей рахунок не пізніше наступного дня після його відкриття перераховуються кошти із накопичувального рахунку, які утворюють статутний капітал банку, обсяг якого обліковується за балансовим рахунком 5000 П «Статутний капітал банку».

Важливо зазначити, що сальдо цього рахунку відповідає обсягу статутного капіталу, зафіксованого в установчих документах і дорівнює сумарній номінальній вартості випущених акцій.

Облік сум незареєстрованого, але сплаченого засновниками (акціонерами, учасниками) банку статутного капіталу (кошти за акціями або паями) з 08 січня 2013 ведеться за рахунком 5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом» згідно змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України, затверджених Постановою Правління НБУ від 08.01.2013 № 3 [5].

Рахунок 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал банку» та рахунок 5003 П «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу» зазначеною Постановою НБУ № 3 вилучено з чинного плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Рахунок 5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом» призначено для обліку коштів, отриманих від засновників (акціонерів, учасників) банку за акціями або паями до реєстрації статутного капіталу. За дебетом рахунку проводяться суми зареєстрованого статутного капіталу або суми, що повертаються в разі відмови в погодженні статуту банку. Відповідно за кредитом рахунку відображаються суми, що отримані банком у рахунок оплати акцій або паїв до реєстрації статутного капіталу [8].

Викладене вище узагальнює перше правило обліку статутного капіталу.

Друге правило стосується обліку емісійних різниць, тобто обліку перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску власних акцій над їх номіналом.

У період первинного випуску акцій їх можливо розмістити або за номіналом або ж за ціною, що перевищує номінал, що призводить до виникнення емісійних різниць.

За рахунком 5000 П «Статутний капітал банку», вартість розміщених акцій враховується виключно за номіналом. Для обліковування емісійних різниць призначено рахунок 5010 П «Емісійні різниці». Кредитовий залишок за цим рахунком є джерелом покриття за необхідності суми перевищення номінальної вартості акцій над ціною їх викупу в акціонерів.

Бухгалтерські записи вищезазначених правил щодо формування та реєстрації статутного капіталу банку наведено в табл.2.

Статутний капітал банку формується з акціонерного або приватного капіталу емісією акцій чи внесків засновників, створюється лише за рахунок власних коштів учасників чи акціонерів. Не допускається його формування за рахунок банківських кредитів, коштів неприбуткових організацій, бюджетних коштів, які мають інше цільове призначення [14, с. 261].

Таблиця 2

ОБЛІК ФОРМУВАННЯ ТА РЕЄСТРАЦІЇ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ З УРАХУВАННЯМ ЗМІН ВІД 1 СІЧНЯ 2013 Р.

№ з/п	Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
до реєстрації статутного капіталу банку			
1	Обсяг коштів, акумульованих акціонерами (засновниками) на накопичувальному рахунку в установі Національного банку (не менше 120 млн грн)	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»
після реєстрації статутного капіталу банку			
2	Сума зареєстрованого сплаченого статутного капіталу банку	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»	5000 П «Статутний капітал банку»

Закінчення табл. 2

№ з/п	Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
Або			
3	Зареєстровано статутний капітал	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»	5000 П «Статутний капітал банку»
4	Сума позитивної різниці від первинного та подальшого розміщення акцій (у разі розміщення акцій за ціною, вищою за їх номінальну вартість)	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»	5010 П «Емісійні різниці»
5	Суми витрат на операцію суми списання різниці між ціною викупу та номінальною вартістю акцій у межах залишку під час викупу власних акцій	5010 П «Емісійні різниці»	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»

На загальну суму зареєстрованого статутного капіталу банк випускає акції, стає їх емітентом і зобов’язується виконувати зобов’язання, що виникають з умов їх випуску. Права та обов’язки щодо цінних паперів виникають із часу їх передавання емітентом або вповноваженою ним особою покупцеві (одержувачу).

Для обліку власних акцій (часток, паїв) використовується контрпасивний рахунок 5002 КП «Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)». В обліку залишок за контрпасивними рахунками регулює відповідну статтю пасиву балансу. У нашому випадку це сума зареєстрованого статутного каптилу банку (рахунок 5000 П «Статутний капітал банку»).

Водночас методика обліку статутного капіталу передбачає формування додаткової інформації щодо вартості акцій у розрізі їх видів, а саме: простих, привілейованих та акцій, викуплених в акціонерів. Необхідно також володіти інформацією щодо кількості акцій, які належать кожному окремому акціонеру.

Така інформація фіксується у підсистемі аналітичного обліку. За балансовим рахунком 5000 П «Статутний капітал банку» відкриваються окремі аналітичні рахунки, а саме:

5000.1 — призначений для обліковування вартості простих акцій;

5000.2 — призначений для обліковування вартості привілейованих акцій;

5000.3 — призначений для обліковування акцій, викуплених в акціонерів.

Підсумок їх кредитового залишку складає загальну суму зареєстрованого статутного капіталу, що обліковується за рахунком 5000 П [15, с.50].

Головна мета банку полягає у веденні ефективного прибуткового банківського бізнесу, зміцненні фінансової стійкості, підвищенні конкурентоздатності на міжбанківському ринку капіталів. Великою мірою це залежить від рівня капіталізації банку, обсягу його статутного капіталу, що активізує намагання банку збільшити статутний капітал шляхом додаткового випуску акцій чи збільшення частки (паїв). Зміни, що вносяться, набувають чинності після вчинення відповідного запису до Державного реєстру банків.

Процедура перереєстрації статутного капіталу практично така ж, як і при реєстрації банку. Втім, банк вже має відкритий у НБУ кореспондентський рахунок, тому кошти, унесені учасниками в рахунок сплати акцій (паїв, часток), перераховуються саме на цей рахунок (табл. 3).

Кошти, що отримані філією за реалізовані акції зараховуються на рахунок 3641 П «Кредиторська заборгованість за розрахунками за цінними паперами для банку».

Таблиця 3

ОБЛІК ПЕРЕРЕЄСТРАЦІЇ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

№ з/п	Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
до реєстрації змін щодо збільшення статутного капіталу банку			
1	На суму попередніх внесків до статутного капіталу за номіналом	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»

Закінчення табл. 3

№ з/п	Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
після реєстрації змін до статутного капіталу банку			
2	Сума зареєстрованого сплаченого статутного капіталу	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»	5000 П «Статутний капітал банку»
3	На суму різниць між ціною додаткових внесків та їх номіналом ($P>N$)	1200 А «Кореспондентський рахунок банку у Національному банку України»	5010 П «Емісійні різниці»

Далі вони підлягають перерахуванню банку — юридичній особі через рахунки групи 390 «Розрахунки між філіями банку». Отримавши від філії відповідні документи на підтвердження фактів реалізації акцій, банківська установа зараховує кошти на свої рахунки.

Також, обсяг статутного капіталу може збільшитись за рішенням акціонерів (засновників) банку при отриманні позитивних фінансових результатів діяльності установи, де частина прибутку спрямовується на збільшення статутного капіталу. В бухгалтерському обліку це відображається записами, наведеними в табл. 4.

Таблиця 4

ОБЛІК ПЕРЕРЕЄСТРАЦІЇ ТА ЗБІЛЬШЕННЯ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ В РЕЗУЛЬТАТІ ПРИБУТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

№ з/п	Зміст операції	Дебет рахунку	Кредит рахунку
до реєстрації змін щодо збільшення статутного капіталу банку			
1	На суму попередніх внесків до статутного капіталу	5040 П «Прибуток звітного року»	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»
після реєстрації змін до статутного капіталу банку			
2	Сума зареєстрованого сплаченого статутного капіталу	5004 П «Внески за незареєстрованим статутним капіталом»	5000 П «Статутний капітал банку»

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В останні роки вітчизняні банки спрямовують зусилля на нарощування власного капіталу з метою підвищення конкурентоздатності і зниження ризиковості. В Україні стандартами є нормативи капіталу банків, розрахунок яких наведено в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [6].

Внесені Національним банком України зміни до облікових процедур щодо формування та реєстрації статутного капіталу банків від 08.01.2013 № 3 року призвели до поліпшення облікового процесу формування, реєстрації та перереєстрації статутного капіталу як основної складової власного капіталу, забезпечили прискорення зростання власного капіталу банків, призвели до покращення діяльності банків та їх надійності і фінансової стійкості. На порозі фінансової кризи для банків проблема капіталізації та оцінювання достатності капіталу банку є особливо актуальною і потребує окремого дослідження.

Бібліографічний список

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

2. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» від 15.05.2003 № 755-IV / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon1.rada.gov.ua/ laws/show/755-15.

3. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17.

4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III Сайт в мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України // Режим доступу до матеріалів: http:// http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.

5. Зміни до деяких нормативно-правових актів Національного банку України від 08.01.2013 №3 / Сайт к мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України. // Режим доступу до матеріалів: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0166-13.

6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28.08.2001 № 368 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України. // Режим доступу до матеріалів: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01.

7. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні від 02.06.2009 № 315 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України // Режим доступу до матеріалів: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09.

8. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкція про його застосування від 17.06.2004 № 280 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України. // Режим доступу до матеріалів: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04.

9. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття їх відокремлених підрозділів від 08.09.2011 р. № 306 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України. // Режим доступу до матеріалів: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11.

10. Положення про порядок формування та використання банками резервного фонду від 08.08.2001 № 334 / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] / Постанова Правління Національного банку України. // Режим доступу до матеріалів: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0749-01.

11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV / Сайт у мережі Інтернет / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

12. *Алексеєнко М. Д*. Капітал банку: питання теорії і практики [Електронний ресурс]: Монографія. / М.Д. Алексеєнко — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с. — Режим доступу до матеріалів: http://studentbooks.com.ua/content/view/135/39.

13. *Варичева Р. В*. Власний капітал: функціональний підхід до трактування сутності, напрями, класифікації у вітчизняній та зарубіжній практиці / Р. В. Варичева // Економічні науки: Вісник ЖТДУ. –- № 2 (52) — 2011. — С. 37–42.

14. *Кириленко В. Б.* Статутний капітал банку: особливості формування / В. Б. Кириленко // Фінанси, облік і аудит. — 2010. — № 15 — С. 257–264.

15. *Кіндрацька Л. М*. Фінансовий та управлінський облік в банках [Текст]: підручник / Л. М. Кіндрацька; М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». — К.: КНЕУ, 2008. — 816 с.

References

1. Gospodarskyi Kodeks Ukrainy 16.01.2003 № 436-IV Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15. [In Ukrainian]

2. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnu reestratsiyu yurydychnykh osib ta fizychnykh osib — pidpryemstv» 15.05.2003 № 755-IV. Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15. [In Ukrainian]

3. Zakon Ukrainy «Pro aktsionerni tovarystva» « 17.09.2008 № 514-VI. Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17. [In Ukrainian]

4. Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diyalnist» 07.12.2000 № 2121-III. Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14. [In Ukrainian]

5. Zminy do deyakykh normatyvno-pravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy 08.01.2013 № 3 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0166-13. [In Ukrainian]

6. Instruktsiya pro poryadok regulyuvannya diyalnosti bankiv v Ukraini 28.08.2001 № 368 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01. [In Ukrainian]

7. Metodyka rozrakhunku ekonomichnykh normatyviv regulyuvannya diyalnosti bankiv v Ukraini 02.06.2009 N 315 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09. [In Ukrainian]

8. Plan rakhunkiv bukhgalterskoho obliku bankiv Ukrainy ta Instruktsiya pro yogo zastosuvannya 17.06.2004 N 280 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0918-04. [In Ukrainian]

9. Polozhennya pro poryadok reestratsii ta litsenzuvannya bankiv, vidkryttya vidokremlenykh pidrozdiliv 08.09.2011 р. №306 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11. [In Ukrainian]

10. Polozhennya pro poryadok formuvannya ta vykorystannya bankamy rezervnoho fondu 08.08.2001 № 334 Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0749-01. [In Ukrainian]

11. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy 16.01.2003 № 435-IV Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/show/435-15. [In Ukrainian]

12. Alekseenko, M. D. Kapital banku: pytannya teorii i praktyky. Sait v merezhi Internet / [Elektronnyi resurs] : monografiya. / M. D. Alekseenko — K.: KNEU, 2002. — 276 p. — Rezhym dostupu do materialiv: http://studentbooks.com.ua/content/view/135/39. [In Ukrainian]

13. Varycheva, R. V. Vlasnyi kapital: funktsionalnyi pidkhid do traktuvannya sutnosti, napryamy, klasyfikatsii u vitchyznyaniy ta

zarubizhniy praktytsi / R. V. Varycheva // Ekonomichni nauky: visnyk ZHTDU, № 2 (52). — 2011. — P. 37-42. [In Ukrainian]

14. Kyrylenko, V. B. Statutnyi kapital banku: osoblyvosti formuvannya / V. B. Kyrylenko // Finansy, oblik i audyt, №15. — 2010. — P. 257-264.

15. Kindratska, L. M. Finansovyi ta upravlinskyi oblik v bankax [tekst] : pidruchnyk / L. M. Kindratska; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Derzh. vyshch. navch. zaklad «Kyivskyi nats. ekon. un-t im. V. Getmana". — К.: KNEU, 2008. — 816 p.

Стаття надійшла до редакції 03 березня 2014 р.

УДК 657.1:336.711

Ларикова Татьяна Витальевна,
канд. экон. наук, доцент кафедры учета в кредитных
и бюджетных организациях и экономического анализа,
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680,Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: larikovat@mail.ru

ИССЛЕДОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ СОБСТВЕННОГО КАПИТАЛА БАНКОВ: УЧЕТНЫЙ АСПЕКТ

Аннотация. В статье рассмотрена сущность и содержание категории «собственный капитал», его основные функции. С учетом нормативно-правовых актов Национального банка Украины исследованы изменения в методике учета операций по регистрации и перерегистрации уставного капитала банка как основной составляющей собственного капитала. Собственный капитал определенно как собственные средства, остаточная стоимость активов банка после вычета всех его обязательств. Выделены основные функции: индикативная, защитная, оперативная, регулирующая. Описаны изменения к нормативно-правовым актам по регулированию учета и механизма формирования собственного капитала, которые внесены Национальным банком Украины в январе 2013 г., в частности: учет сумм незарегистрированного, но оплаченного основателями (акционерами, участниками) банка уставного капитала (средства по акциям или паям) ведется за счетом 5004 П «Взносы за незарегистрированным уставным капиталом», а счета 5001 КП «Неуплаченный зарегистрированный уставной капитал банка» и 5003 П «Дивиденды, которые направлены на увеличение уставного капитала» изъяты из действующего плана счетов бухгалтерского учета банков Украины. Внесенные изменения привели к улучшению деятельности банков, к упрощению учетных действий относительно увеличения собственного капитала и повышения их надежности и финансовой стойкости.

Ключевые слова: собственный капитал, изменения, учетные процедуры, регистрация, перерегистрация, банк.

UDC 657.1:336.711

Larikova Tetiana
Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Department of accounting in credit
and budgetary institutions and economic analysis
Kyiv national economic university named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: larikovat@mail.ru

THE RESEARCH ON CHANGES IN THE PROCESS OF FORMING BANKING EQUITY: ACCOUNTING ASPECT

ABSTRACT. The essence and meaning of the category ‘equity*’, its main functions are reviewed in the article. The changes in the method of accounting operations on registration and re-registration of banking share capital as the major part of the equity are explored according to the legislative acts of National bank of Ukraine. Equity is defined as own funds, residual value of banking assets after deducting all of its obligations. The principal functions are pointed out: indicative, protective, operative, regulative. The changes to the legislative acts on regulation of accounting and mechanism of forming equity made by National bank of Ukraine in January 2013 are described, in particular: accounting of sums of the propery asset that were not registered, yet paid by founders (shareholders, participants) of a bank (funds under shares or portions) is conducted on account 5004 P ‘Contributions on unregistered share capital’, and accounts 5001 CP ‘Outstanding registered share capital of a bank’ and 5003 P ‘Dividends addressed to share capital increase’ were removed from valid score plan of accounting of Ukrainian banks. The changes performed led to improvement of banking activities, simplification of accounting actions concerning property asset increase and enhancing of reliability as well as financial stability of the banks.*

KEY WORDS: equity, changes, accounting procedures, registration, re-registration, bank.

УДК 657.622

Ловінська Ірина Георгіївна,
асистент кафедри обліку підприємницької діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: irina-lovin@ukr.net

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано та узагальнено світовий і вітчизняний досвід трактування дефініції «фінансова стійкість» і сформовано підхід до ідентифікації та забезпечення фінансової стійкості підприємства в сучасних умовах мінливого ринкового середовища. Уточнено поняття ліквідності і платоспроможності. Доведено, що фінансова стійкість є індикатором економічного потенціалу організації. Крім того, у статті розглянуто «платоспроможність» і «ліквідність». Визначено, що економічні терміни «ліквідність» і «платоспроможність» у сучасній економічній літературі часто змішуються, часом підміняючи один одного. У статті обґрунтовано різницю між цими термінами.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова стійкість, фактори впливу на фінансову стійкість підприємства, платоспроможність, ліквідність, економічний потенціал підприємства.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна економічна наука має у своєму розпорядженні величезну кількість різноманітних прийомів і методів оцінки фінансового стану організацій, які в умовах становлення та розвитку ринкових відносин змінюються у зв'язку із зростанням вимог, що пред'являються до аналізу. Можливість реальної оцінки фінансової стійкості організації забезпечується певною методикою аналізу, відповідним інформаційним забезпеченням і кваліфікованим персоналом. Проте, для методичного забезпечення аналізу фінансової стійкості необхідно більш глибоке дослідження сутності цього складного поняття.

Аналіз останніх і публікацій. Проблеми організації та методики проведення фінансового аналізу широко висвітлені в роботах відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, таких як А.С. Бакаєв, М.І. Баканов, С. Б. Барнгольц, Л.А. Бернстайн, В.І. Баріленко, Л.Т. Гіляровський, Д.А. Ендовіцкій, О.В. Єфімова, Н.М. Заваріхін, В.Б. Івашкевич, В.В. Ковальов, М.Н. Крейнина, Л.А. Лахтіонова, М.В. Мельник, В.М. Нестеров, В.Д. Новодворський, В.І. Петрова, В.І. Подільський, Г.Б. Поляк, Ж. Рішар, Г.В. Савицька, Е.С. Стоянова, Ю.С. Цал-Цалко, Е. Хелферт, Л.З. Шнейдман та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Однак, сама проблема стійкості вітчизняних організацій у сучасних умовах недостатньо вивчена, наслідком чого є відсутність конкретності в трактуванні понять різних видів стійкості, розмитість їх граней, що на практиці ускладнює і спотворює її кількісну і якісну оцінку.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнення методичних підходів до визначення фінансової стійкості та встановлення адекватності засад існуючих методик сучасній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «фінансова стійкість» організації багатогранно, воно ширше від понять «платоспроможність» і «кредитоспроможність», так як включає в себе оцінку різних сторін діяльності організації. Історія свідчить про те, що на початку 90-х років запас фінансової стійкості організації характеризували наявністю джерел власних коштів за умови, що його власні кошти перевищують позикові. Фінансова стійкість оцінювалася також співвідношенням власних і позикових коштів в активах організації, темпами накопичення власних коштів, співвідношенням довгострокових і короткострокових зобов'язань, достатнім забезпеченням матеріальних оборотних засобів власними джерелами.

Фінансова стійкість — це певний стан рахунків підприємства, що гарантує його постійну платоспроможність. Дійсно, в результаті здійснення будь-якої господарської операції фінансовий стан може залишатися незмінним, або поліпшитися, або погіршитися. Потік господарських операцій, що здійснюються щодня, є як би «каталізатором» певної зміни фінансового стану, причиною переходу організації з одного типу стійкості в інший.

Знання граничних меж зміни джерел засобів для покриття вкладень капіталу в основні засоби або виробничі витрати, дозволяє генерувати такі потоки господарських операцій, які ведуть до поліпшення фінансового стану організації, до підвищення його стійкості. У цьому зв'язку, при дослідженні фінансової стійкості, виділяється відособлене поняття — «платоспроможність», що не ототожнюється з попереднім. Платоспроможність є невід'ємним компонентом фінансової стійкості.

Фінансова стійкість організації, на думку П.В. Родіонова і СП. Родіонової, — це стан її фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, що дозволяє забезпечувати розвиток організації на основі зростання прибутку і капіталу при збереженні платоспроможності і кредитоспроможності в умовах допустимого рівня ризику [1, с. 13].

Г.В. Савицька вважає, що фінансова стійкість організації — це здатність суб'єкта господарювання функціонувати і розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливому внутрішньому та зовнішньому середовищі, що гарантує його постійну платоспроможність та інвестиційну привабливість у межах допустимого рівня ризику [2, с. 237].

Стійкість і стабільність фінансового стану залежать, на думку А.Д. Шеремета, від результатів виробничої, комерційної, фінансово-інвестиційної діяльності підприємства, а стійкий фінансовий стан, у свою чергу, здійснює позитивний вплив на його діяльність [3, с. 189].

Стійкість фінансового стану організації визначає співвідношення величин власних і позикових джерел формування запасів і вартості самих запасів. «У той же час, ступінь забезпеченості запасів і витрат є причина тією чи іншою мірою платоспроможності, розрахунок якої проводиться на конкретну дату, що суб'єктивно і може мати різну точність «, — вважають В.Г. Артеменко і М.В. Беллендир [4, с. 80]. Таким чином, формою прояву фінансової стійкості може бути платоспроможність.

Л.Т. Гіляровська стверджує, що фінансова стійкість визначає властивість фінансового аналізу, а пошук внутрішньогосподарських можливостей, засобів і способів її зміцнення визначає характер проведення та зміст аналізу [5, с. 49].

У наведених думках вчених спільним є те, що фінансова стійкість — це гарантована платоспроможність і кредитоспроможність організації в результаті його діяльності на основі ефективного формування, розподілу і використання фінансових ресурсів і, в той же час, як відзначає ряд авторів, це забезпеченість запасів власними джерелами їх формування, співвідношення власних і позикових коштів — джерел покриття активів організації.

Термін «платоспроможність», який є важливим компонентом «фінансової стійкості», також не має однозначного визначення. В економічній літературі зарубіжних країн, у роботах авторів, що займаються традиційним аналізом ліквідності балансу, втановлено, що головна мета аналізу ліквідності — винести судження про платоспроможність організації. При цьому платоспроможною вважається така організація, яка здатна вчасно виконати свої зобов'язання. Тут поняття платоспроможності охоплює не тільки абсолютну або короткострокову, але і довгострокову платоспроможність.

На думку деяких зарубіжних авторів (Л.А. Бернстайна, Р. Брейлі) [6, с. 451], відповідь на питання про платоспроможність дається з точки зору «правила мінімальної фінансової рівноваги», тобто, платоспроможна та організація, у якої достатньо власних джерел для формування оборотних коштів.

Окремі автори, наприклад Лавренова Г.А. [7, с. 97], відзначають, що платоспроможність організації — це здатність її виконувати зовнішні зобов'язання, використовуючи свої активи, і чим більше загальні активи перевищують їх, тим вище ступінь платоспроможності. Інша група дослідників під платоспроможністю розуміє здатність організації до погашення тільки своїх короткострокових зобов'язань [8, с. 116]. М.П. Крейнина відзначає, що теоретичне погашення заборгованості забезпечується всіма оборотними коштами підприємства [9, с. 113]. У зв'язку з цим платоспроможними можна вважати тільки ті організації, в яких сума оборотних коштів вище розміру заборгованості. На думку А.Д. Шеремета, платоспроможність виступає сигнальним показником, у якому виявляється фінансовий стан [3, с. 121].

В.Ф. Палій, В.А. Маліч, В.І. Петрова та інші у своїх роботах вказують, що платоспроможність є одним з найважливіших показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. Зазначені автори також обґрунтовують думку, що оцінка платоспроможності проводиться за даними балансу на основі характеристики ліквідності оборотних активів, тобто, часу, який необхідно для перетворення їх в готівку. Л. Т. Гіляровська уточнює, що платоспроможність, характеризуючи ступінь ліквідності оборотних активів, свідчить про фінансові можливості організації повністю розплатитися зі своїми зобов'язаннями в міру настання терміну погашення боргу [5, с. 246].

Економічні терміни «ліквідність» і «платоспроможність» у сучасній економічній літературі часто змішують, часом підміняючи один одного. Незважаючи на те, що ці два поняття дуже схожі, між ними існує певна різниця. Якщо перше в більшій мірі є внутрішньою функцією організації, яка сама вибирає форми і методи підтримання своєї ліквідності на рівні встановлених, або загальноприйнятих норм, то друге, як правило, відноситься до функцій зовнішніх суб'єктів.

Таким чином, ліквідність виступає як необхідна і обов'язкова умова платоспроможності, контроль за дотриманням якої бере на себе сама юридична особа. Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність організації.

Коефіцієнти ліквідності в західній практиці дозволяють визначити здатність організації протягом року оплатити свої короткострокові зобов'язання. Багато в чому вони нагадують вітчизняні характеристики платоспроможності. Відсутність грошей на даних рахунках не завжди означає неплатоспроможність організації, так як вони можуть надійти протягом найближчих днів. Тільки постійна кризова відсутність готівки приводить до «технічної неплатоспроможності» організації, що можна розглядати як перший щабель на шляху до банкрутства. Західні показники платоспроможності також оцінюють ступінь захищеності інтересів кредиторів і інвесторів, що мають довгострокові вкладення в організацію.

За своєю економічною сутністю вони є показниками структури капіталу. Іншим проявом потенційної стійкості організації служить її кредитоспроможність, тобто, можливість економічних суб'єктів своєчасно і в повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями в зв'язку з поверненням кредиту. Отже, кредитоспроможною є організація у якої наявні передумови для отримання кредиту і здатності своєчасно повернути його зі сплатою належних відсотків.

Кредитоспроможність тісно пов'язана з фінансовою стійкістю організації і показує, чи володіє компанія здатністю при необхідності мобілізувати грошові кошти з різних джерел. Оцінка кредитоспроможності дозволяє прогнозувати перспективну платоспроможність, її аналіз тісно пов'язаний з аналізом платоспроможності, фінансової стійкості та прибутковості капіталу. Певним гарантом повернення кредиту є стабільна робота організації і високий рівень рентабельності і оборотності оборотних коштів.

Ряд зарубіжних авторів підкреслює, що фінансова стійкість організації визначається правилами, спрямованими одночасно на підтримку рівноваги фінансових структур і уникнення ризиків для інвесторів і кредиторів. На їхню думку, фінансову стійкість доцільно оцінювати за допомогою показників, що характеризують різні види співвідношення власних і позикових джерел засобів, що використовуються для формування майна, відображеного в активі балансу. Таким чином, вчені-економісти єдині в тому, що фінансова стійкість характеризується співвідношенням власних і позикових коштів. Цей показник відображає загальні риси фінансової стійкості і вимагає додаткових обгрунтувань.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку Проведене дослідження дало змогу констатувати, що фінансова стійкість — це стан економічного потенціалу організації, що характеризується здатністю організації нарощувати прибуток і капітал при збереженні платоспроможності. Фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, яке, з одного боку, відповідає вимогам ринку, а з іншого боку, відповідає потребам розвитку організації. Тому, сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом, використанням фінансових ресурсів і форми її прояву можуть бути різні.

Бібліографічний список

1. Основы финансового анализа: математические методы, системный подход [Текст]: монография / Н. В. Родионов, С. П. Родионова. — СПб. : Альфа, 1999. — 592 с.

2. *Савицкая Г. В*. Методика комплексного анализа хозяйственной деятельности. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 320 с.

3. *Шеремет А. Д., Негашев Е. В*. Методика финансового анализа деятельности коммерческих организаций. — М.: ИИФРА — М, 2004. — 307 с.

4. *Артеменко В. Г.*, *Беллендир М. В*. Финансовый анализ. — М.: ДИС, 1998. —120 с.

5. *Гиляровская Л.Т.* Анализ и оценка финансовой устойчивости коммерческого предприятия. — СПб. и др.: Питер, 2003. — 249 с.

6. *Бернстайн Л.А*. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В Соколова. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 623 с.

7. *Лавренова Г.А*. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие. — Воронеж: Воронеж, гос. техн. ун-т, 2003. — 129 с.

8. *Батрин Ю.Д., Фомин П.А*. Особенности управления финансовыми ресурсами промышленных предприятий. — М.: Высшая школа, 2001. — 261 с.

9. *Крейнина М.П.* Анализ финансовой деятельности предприятия для совершенствования бизнеса. — М.: УМЦ при М-ве РФ по налогам и сборам, 2002. — 208 с.

References

1. Osnovy finansovogo analiza: matematicheskie metody, sistemnyi podkhod [Tekst]: monografiya / N. V. Rodionov, S. P. Rodionova. — SPb.: Alfa. — 1999. — 592 p. [In Russian]

2. Savitskaya, G. V. Metodika kompleksnogo analiza hozyaistvennoy deyatelnosti. — M.: INFRA-M. — 2006. — 320 p. [In Russian]

3. Sheremet, A. D., Negashev E. V. Metodika finansovogo analiza deyatelnosti kommercheskikh organizatsyi. — M.: INFRA — M. — 2004. — 307 p. [In Russian]

4. Artemenko, V. G., Bellendir M. V. Finansovyi analiz. — M.: DIS, 1998. — 120 p. [In Russian]

5. Gilyarovskaya, L. T. Analiz i otsenka finansovoy ustoychivosti kommercheskogo predpriyatiya. — SPb. i dr.: Piter. — 2003. — 249 p. [In Russian]

6. Bernstayn, L. A. Analiz finansovoy otchetnosti: teoriya, praktika i interpretatsyia. — M.: Finansy i statistika. — 2002. — 623 p. [In Russian]

7. Lavrenova, G. A. Analiz i diagnostika finansovo-hozyaistvennoy deyatelnosti predpriyatiya: Ucheb. posobie. — Voronezh: Voronezh. gos. tehn. un-t. — 2003. — 129 p. [In Russian]

8. Batrin, Ju. D., Fomin, P. A. Osobennosti upravleniya finansovymi resursami promyshlennykh predpriyatiy. — M.: Vysshaya shkola. — 2001.– 261 p. [In Russian]

9. Kreynina, M. P. Analiz finansovoy deyatelnosti predpriyatiya dlya sovershenstvovaniya biznesa. — M.: UMC pri M-ve RF po nalogam i sboram. — 2002. — 208 p. [In Russian]

Стаття надійшла до редакції 3 березня 2014 р.

УДК 657.622

Ловинская Ирина Георгиевна,
ассистент кафедры учета
предпринимательской деятельности
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: irina-lovin@ukr.net

ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ОРГАНИЗАЦИИ КАК ИНДИКАТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА

АННОТАЦИЯ. В статье проанализирован и обобщен мировой и отечественный опыт трактовки дефиниции «финансовая устойчивость» и сформирован подход к идентификации и обеспечению финансовой устойчивости предприятия в современных условиях меняющейся рыночной среды. Уточнено понятие ликвидности и платежеспособности. Доказано, что финансовая устойчивость является индикатором экономического потенциала организации. Кроме этого, в статье рассмотрены понятия «платежеспособность» и «ликвидность». Определено, что экономические термины «ликвидность» и «платежеспособность» в современной экономической литературе часто смешиваются, временами подменяя друг друга. В статье обоснована разница между этими терминами.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовая устойчивость, факторы влияния на финансовую устойчивость предприятия, платежеспособность, ликвидность, экономический потенциал предприятия.

UDC 657.622

Lovinska Iryna Georgiivna,
Assistant, Department of entrepreneurship accounting
Kyiv national economic university named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: irina-lovin@ukr.net

FINANCIAL STABILITY OF AN ORGANIZATION AS AN INDICATOR OF ECONOMIC POTENTIAL

Abstract. The world and domestic practice of defining the concept of 'financial stability' is analysed and generalized in the article, also an approach to identification and ensuring the financial stability of an enterprise in the terms of current fluctuating market environment is formed. The notions of liquidity and solvency are specified. The financial stability is proved to be an indicator of economic potential of an enterprise. Besides, such concepts as solvency and liquidity are examined in the article. It is concluded that economical terms of 'liquidity' and 'solvency' are often mixed in the modern economical literature and substitute each other sometimes. The difference between those terms is justified in the research.

Key words: financial stability, factors of influence on financial stability of an enterprise, solvency, liquidity, economic potential of an enterprise.

УДК 657

Михальська Олена Леонідівна,
аспірант кафедри обліку та аудиту,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(03022, Україна, Київ, вул. Васильківська, 90-а)
E-mail: lena_mykhalska@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ МАРЖИНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ «COST-VOLUME-PROFIT» (ВИТРАТИ — ОБСЯГ ПРОДАЖ — ПРИБУТОК) НА ОЛІЙНО-ЖИРОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

АНОТАЦІЯ. У статті представлено один із сучасних методів маржинального аналізу «Cost-Volume-Profit», що дозволить приймати науково-обгрунтовані управлінські рішення, засновані на концепції беззбитковості підприємства. Аналіз факторів беззбитковості дозволяє вирішувати найважливіші управлінські завдання. Так, якщо відома структура витрат і ціна реалізації, то можна визначити мінімальний обсяг продажів. Якщо обсяг виробництва визначений відповідно до кількості замовлень, то можна розрахувати допустиму величину витрат і визначити мінімальну продажну ціну при заданій величині бажаного прибутку. Все це можливо здійснити за допомогою методу маржинального аналізу «Cost-Volume-Profit» (витрати — обсяг продаж — прибуток), що дасть можливість на олійно-жирових підприємствах визначити оптимальну структуру витрат, обсяг виробництва олії, що забезпечить їх відшкодовування, кількість олії, яку необхідно продати для одержання запланованого прибутку. Головним у CVP-аналізі є аналіз беззбитковості, який базується на розрахунку точки беззбитковості, що дає можливість встановити її критичне значення, при якому рівень виробництва забезпечує нульовий *фінансовий результат, тобто при рівності витрат виробництва і виручки від продажу.*

КЛЮЧОВІ СЛОВА: CVP-аналіз, метод маржинального доходу, точка беззбитковості, «центр відповідальності», поріг безпеки.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підприємства олійно-жирової промисловості для успішного функціонування повинні проводити планування витрат для подальшого розвитку господарської діяльності. Для забезпечення рентабельності виробництво та реалізації виробленого продукту робиться акцент на прогнозуванні обсягу виробництва і реалізації, при якому будуть покриті всі постійні і змінні витрати виробництва та обслуговування. Це досягається за допомогою маржинального аналізу визначення точки беззбитковості, тобто того значення після перевищення якого діяльність буде економічно результативною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розрахунку точки беззбитковості знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як В.Г. Андрійчук [1], М.А. Вахрушина [2], В.П. Галушко [3], С.Ф. Голов [4], К. Друри [5], В.Б. Івашкевич [6], О.Е. Ніколаєв [7], Г.О. Партии [8], М.С. Пушкар [9], М. Г. Чумаченко [10], Т.В. Шишкова [7] та інших. Методичні розробки науковців свідчать, що для дослідження залежності між витратами і обсягом діяльності, встановлення оптимального рівня постійних і змінних витрат на одиницю продукції найбільш використовуваним є метод розрахунку маржинального доходу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Всі перераховані науковці розглядали роль точки беззбитковості у господарській діяльності підприємств проте, на сьогодні залишаються відкритими питання дослідження беззбитковості в умовах різноманітної номенклатури продукції. Застосування CVP-аналізу дасть можливість визначити оптимальну структуру витрат, обсяг виробництва олії, що забезпечить їх відшкодовування, кількість олії, яку необхідно продати для одержання запланованого прибутку.

Формулювання мети і завдання дослідження. Беззбитковість є потужним інструментом оперативного і стратегічного планування та управління на підприємстві, вона є однією із важливих складових оцінки прибуткової діяльності підприємства. Тому метою та завданням дослідження є розкриття можливостей управління точкою беззбитковості на підставі методу мржинального аналізу «Cost-Volume-Profit» та апробація діючої методики стосовно особливостей їх у практичній діяльності на олійно-жирових підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Одним із найефективніших методів маржинального аналізу, який поширений у світовій практиці, є CVP-аналіз «Cost (витрати) — Volume (обсяг продаж) — Profit (прибуток)», який часто називають аналізом беззбитковості. Він дозволяє визначити планові обсяги виробництва і продажу товару з погляду їх беззбитковості, що забезпечує прийняття оптимального управлінського рішення. А саме, щодо оптимальної структури витрат, обсягу виробництва, що забезпечує їх відшкодування, щодо кількості продукції, яку необхідно продати для одержання бажаного прибутку, щодо впливу на нього цінової політики. Отже, це один із методів мінімізації витрат та оптимізації прибутку.

Суть методу аналізу беззбитковості полягає в пошукові критичного обсягу реалізації продукції, при зменшенні якого підприємство починає зазнавати збитків. Аналіз беззбитковості ґрунтується на ряді припущень, які відповідають умовам масового виробництва з досить нетривалим виробничим циклом.

Доцільність CVP-аналізу витікає з того, що обсягів продаж, витрат і прибутку, дає можливість вибрати найоптимальнішу їх комбінацію, що забезпечує вимоги не тільки покриття витрат, тобто беззбитковість, але й вимоги бюджетування за «центрами відповідальності» виробничих підрозділів.

Не менш важливим є і те, що за допомогою CVP-аналізу визначається «поріг безпеки», який показує, до якого рівня може скоротитися обсяг реалізації, перш ніж олійно-жирове підприємство почне нести збитки, тобто момент часу, коли наступить «точка беззбитковості».

Методика аналізу беззбитковості базується на таких умовах:

1) витрати і виручка від реалізації товарів визначені і знаходяться на лінійній залежності з лінією виробництва;

2) всі витрати поділяються на постійні і змінні, з обов'язковим дослідженням їх поведінки;

3) постійні витрати залишаються незалежними від обсягу в межах досліджуваного діапазону релевантності;

4) величини витрат і ціни залишаються незмінними протягом всього планового періоду;

5) обсяг виробництва дорівнює обсягу реалізації.

Маржинальний аналіз є потужним інструментом керівництва підприємства. Його застосування дозволяє планувати основні параметри діяльності підприємства «витрати — обсяг продаж — прибуток» та інші пов'язані з ними показники. За допомогою даних аналізу легко прорахувати різні варіанти значення факторів, що впливають на точку беззбитковості і операційний прибуток.

Метод маржинального аналізу взаємозв'язку «витрати — обсяг продаж — прибуток» може бути використаний у плануванні підприємства. На його основі приймаються управлінські вирішенні як тактичного, так і стратегічного плану, розраховується залежність росту прибутку від обсягу реалізації продукції, визначається співвідношення витрат, ціни та обсягу реалізації продукції, достатньо точно планується прибуток підприємства і визначаються найбільш рентабельні види продукції. Сутність маржинального аналізу в тому, що точка беззбитковості досягається, коли одержується дохід, достатній для покриття постійних витрат, у зв'язку з тим, що маржинальный дохід є різниця між виручкою від реалізації і змінними витратами.

Для прийняття найобгрунтованіших управлінських рішень дуже доцільним є визначення олійно-жировими підприємствами так званого порогу безпеки. Він розраховується на підставі CVP-аналізу і показує, наскільки може скоротитися обсяг реалізації, перш ніж підприємство почне нести збитки.

Здійснений CVP-аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу і прибутку дає можливість вирішувати інші господарсько-фінансові питання, наприклад, у ситуаціях, коли необхідно оцінити, як вплине на фінансовий результат зниження ціни при одночасному збільшенні обсягів продажу.

Аналіз співвідношення між витратами, продажами і прибутком являє собою ситуаційне моделювання, при якому досліджується вплив зміни тих чи тих факторів на значення точки беззбитковості і величину прибутку з урахуванням того, що можливо як ізольоване вплив кожного фактора , так і одночасна зміна двох і більше факторів. Наприклад, що буде з прибутком, якщо змінні витрати на одиницю продукції зростуть па певну величину, що буде зі значенням точки беззбитковості, якщо продажна ціна буде знижена і т. д. Очевидно, що аналізуватися може будь-яка ситуація, реальна для конкретного підприємства. При такому аналізі постійні та змінні витрати розглядаються в якості самостійних факторів, рівень перших з яких може також змінюватися в результаті здійснення певного економічного маневру, наприклад посилення рекламної кампанії або її згортання, збільшення або зменшення витрат на науково-дослідні роботи і т. д.

У зв'язку з цим, даний аналіз було б логічно називати «постійні витрати-змінні витрати-обсяг продажів — прибуток». Очевидно, що величина прибутку знаходиться в прямій залежності від продажних цін і кількості продажів і в зворотній — від змінних витрат на одиницю продукції і рівня постійних витрат. Водночас значення точки беззбитковості, тобто обсяг продажів, при якому витрати і виручка рівні, залежить тільки від співвідношення ціни і змінних витрат, тобто маржинального доходу, і суми постійних витрат, які повинні цим доходом покриватися.

Спрямованість впливу зазначених факторів на значення точки беззбитковості і величину прибутку представлено в табл. 1.

Таблиця 1

ВПЛИВ ЗМІНИ ФАКТОРІВ НА ЗНАЧЕННЯ ТОЧКИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ І ВЕЛИЧИНУ ПРИБУТКУ

Фактори	Вплив зміни фактора	
	на значення точки беззбитковості	на величину прибутку
Постійні витрати	Пряме	Зворотне
Змінні витрати	Пряме	Зворотне
Продажна ціна	Зворотне	Пряме
Кількість продажів	Відсутня	Пряме

Дана таблиця показує вплив зміни кожного з чотирьох факторів. Відповідно в разі одночасного впливу двох і більше факторів спрямованість і ступінь їх синтезу впливу можуть бути визначені графічним або розрахунковим методом.

На прикладі досліджуваного олійно-жирового підприємства «Каховка Протеїн Агро» використовується розрахунковий метод різних варіантів найбільш прибуткового співвідношення «витрати — обсяг продаж — прибуток», змодельованого з урахуванням виробничих можливостей підприємства і потреб ринку (табл. 2).

Таблиця 2

МОДЕЛЬ ЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ТОЧКУ БЕЗЗБИТКОВОСТІ І ОПЕРАЦІЙНИЙ ПРИБУТОК ЗА ДАНИМИ ВЕРЕСНЯ 2013 РОКУ

Фактори	Базисна	Модель			
		I	II	III	IV
Постійні витрати, грн	195000	195000	195000	195000	345000
Змінні витрати на 1 т продукції, грн	6700,00	6700,00	6700,00	9900,00	6700,00
Продажна ціна 1 тонни продукції, грн	7917,00	8017,00	5917,00	11875,00	7917,00
Кількість продаж, т	2774	2574	3329	1982	3745

Примітка: Джерело розроблене автором

Зі зміною структури виробництва величина маржинального доходу і значення точки беззбитковості змінюються, тому їх належить визначати для кожного варіанту, також необхідно розрахувати величину операційного прибутку.

Єдиною певною точкою між прибутком і обсягом продажів є точка безбитковості, де прибуток дорівнює нулю, саме вона є «пороговим» значенням діяльності — момент, коли підприємство стає прибутковим. Значення точки беззбитковості дозволяє покрити всі витрати підприємства без отримання прибутку.

Величина маржинального доходу являє собою суму постійних витрат і прибутку від реалізації продукції. Саме тому маржинальний дохід ще називається «внеском» у компенсацію постійних витрат, оскільки прибутковість досягається лише при повному покритті постійних витрат . Точка беззбитковості при цьому може бути визначена як точка, де маржинальний прибуток мінус постійні витрати дорівнює нулю, або точка, в якій маржинальний прибуток дорівнює постійним витратам. У табл. 3 наведено результати здійсненого моделювання на прикладі досліджуваного олійно-жирового підприємства «Каховка Протеїн Агро».

Таблиця 3

РЕЗУЛЬТАТИ МАРЖИНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ СПІВВІДНОШЕННЯ «ПОСТІЙНІ ВИТРАТИ — ЗМІННІ ВИТРАТИ — ОБСЯГ ПРОДАЖ — ПРИБУТОК»

Показники	Базисна	Модель			
		I	II	III	IV
Величина маржинального доходу на 1 т, грн	1217	1317	—	1975	1217
Значення точки беззбитковості, (збитковості), т	160	148	–198	98	283
Кількість продаж, що безпосередньо забезпечують одержання операційного прибутку, т	2614	2426	3527	1884	3462
Операційний прибуток (прибуток від продаж), грн	3442638	3195042	—	3720900	4213254

Примітка: Джерело розроблене автором

Таким чином, різке підвищення постійних витрат у IV варіанті на 150 тис. грн або 76,9 % призведе до росту значення точки беззбитковості з 148 до 283 т або 91,2 % , що на 14,3 % (76,9-91,2) знижує ефективність IV варіанту.

Тому прийнятнішими варіантами можуть бути навіть I і III варіанти, де вказана різниця значно менша.

Необхідно відзначити , що насправді методи розрахунку CVP-аналізу, вірні лише в обмеженому діапазоні обсягів випуску продукції. Обмеженість виникає насамперед з того, що при достатньо великому обсязі випуску продукції перестають бути вірні багато передумови, що лежать в основі CVP-аналізу, наприклад, незмінний характер і величина постійних витрат

Можливості методики CVP-аналізу значно ширші, крім розглянутого варіанту в статті, він може використовуватися на олійно-жирових підприємствах також:

— для визначення точки беззбитковості, що забезпечує прийняття оптимального управлінського рішення по конкретному цеху-переділу як «бюджетному центру відповідальності»;

— для визначення порогу безпеки, на скільки може скоротитися обсяг реалізації, перш ніж цех-переділ «бюджетний центр відповідальності» почне нести збитки;

— для прогнозування моменту часу настання точки беззбитковості;

— для встановлення максимальної суми змінних і постійних витрат, які може здійснювати цех-переділ як «бюджетний центр відповідальності»;

— для визначення обсягу реалізації олії, необхідного для досягнення заданої величини прибутку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Застосування методики маржинального аналізу «Cost-Volume-Profit» (витрати — обсяг продаж — прибуток) на олійно-жирових підприємствах, яка базується на варіантній оцінці, свідчить, що такий аналіз дає виявити значні додаткові резерви економії змінних і постійних витрат, а, отже, і зростання прибутковості. Тому, в подальшому актуальним є апробація і інших методів маржинального аналізу, використання яких в інших галузях харчової промисловості показало їх високу ефективність порівняно з традиційними методами аналізу.

Бібліографічний список

1. *Андрійчук Р.В.* Методичні підходи до аналізу рентабельності та беззбитковості виробництва продукції й оптимізації її асортименту / Р.В. Андрійчук // Економіка АПК. — 2007. — № 5. — С. 133–140.

2. *Вахрушина М.А.* Бухгалтерський управленческий учет: учебн. для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям / 6-е изд., испр. — М.: Омега-Л, 2007. — 570 с.

3. *Галушко В.П.* Точка беззбитковості: теоретичні погляди на методологію розрахунків / В. П. Галушко // Економіка АПК. — 2006. — № 10. — С. 3–5.

4. *Голов С.Ф.* Управлінський облік. Підручник. — 2-ге вид. — К.: Лібра, 2004. — 704 с.

5. *Друри К.* Управленческий и производственный учет. Вводный курс: [учеб. для студентов вузов] / К. Друри. — [5-е изд., перераб. и доп.]. — М.: Юнити-дана, 2005. — 735 с.

6. *Ивашкевич В.Б.* Бухгалтерский управленческий учет: учебник для вузов / В.Б. Ивашкевич. — М.: Магистр, 2010. — 574 с.

7. *Николаева О.Е., Шишкова Т.В.* Классический управленческий учет. — М., 2010. — 400 с.

8. *Партии Г.О.* Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій: Монографія. — К.: УБС НБУ, 2008. — 219 с.

9. *Пушкар М.С.* Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація: [монографія] / М.С. Пушкар, М.Г. Чумаченко. — Тернопіль: Карт-бланш, 2011. — 336 с.

10. *Чумаченко М.Г.* Дослідження передумов і припущень при аналізі графіка беззбитковості / М. Чумаченко, І. Білоусова // Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 5. — С. 3–10.

References

1. *Andriychuk, R. V.* Metodychni pidkhody do analizu rentabelnosti ta bezzbytkovosti vyrobnytstva produktsii y optymizatsii ii asortymentu / R. V. Andriychuk // Ekonomika APK, №5. — 2007. — P. 133-140. [In Ukrainian]

2. *Vakhrushyna, M. A.* Bukhgalterskiy upravlencheskiy uchet: uchebn. dlya studentov vuzov, obuchayushchikhsya po ekonomicheskim spetsyalnostyam. — 6-e izd., ispr. — M.: Omega-L, 2007. — 570 p. [In Russian]

3. *Galushko, V. P.* Tochka bezzbytkovosti: teoretychni poglyady na metodologiyu rozrakhunkiv / V. P. Galushko // Ekonomika APK, №10. — 2006. — P. 3-5. [In Ukrainian]

4. *Golov, S. F.* Upravlinskyi oblik. Pidruchnyk. — 2-ge vyd. — K.: Libra, 2004. — 704 p. [In Ukrainian]

5. *Druri K.* Upravlencheskiy i proizvodstvennyy uchet. Vvodnyy kurs: [ucheb. dlya studentov vuzov] / K. Druri. — [5-e izd., pererab. i dop.]. — M.: Juniti-dana, 2005. — 735 p. [In Russian]

6. *Ivashkevich, V. B.* Bukhgalterskiy upravlencheskiy uchet: uchebnik dlya vuzov / V. B. Ivashkevich. — M.: Magistr, 2010. — 574 p. [In Russian]

7. *Nikolaeva, O. E., Shyshkova, T. V.* Klassicheskiy upravlencheskiy uchet. — M., 2010. — 400 p. [In Russian]

8. *Partii, G. O.* Upravlinnya vytratamy pidpryemstva: kontseptualni zasady, metody ta instrumentariy: Monografiya. — K.: UBS NBU, 2008. — 219 p. [In Ukrainian]

9. *Pushkar, M. S.* Idealna systema obliku: kontseptsiya, arkhitektura, informatsiya: [monografiya] / M. S. Pushkar, M. G. Chumachenko. — Ternopil: Kart-blansh, 2011. — 336 p. [In Ukrainian]

10. *Chumachenko, M. G.* Doslidzhennya peredumov i prypushchen pry analizi grafika bezzbytkovosti / M. G. Chumachenko, I. Bilousova // Bukhgalterskyi oblik i audit, №5. — 2006. — P. 3–10. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 3 березня 2014 р.

УДК 657

Михальская Елена Леонидовна,
аспирант кафедры учета и аудита,
Киевский национальный университет
имени Тараса Шевченко
(03022, Украина, Киев, ул. Васильковская, 90-а)
E-mail: lena_mykhalska@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА МАРЖИНАЛЬНОГО АНАЛИЗА «COST-VOLUME-PROFIT» (ЗАТРАТЫ — ОБЪЕМ ПРОДАЖ — ПРИБЫЛЬ) НА МАСЛОЖИРОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

АННОТАЦИЯ. В статье представлен один из современных методов маржинального анализа «Cost-Volume-Profit», позволяющий принимать научно обоснованные управленческие решения, основанные на концепции безубыточности предприятия. Анализ факторов безубыточности позволяет решать важнейшие управленческие задачи. Так, если известна структура расходов и цена реализации, то можно определить минимальный объем продаж. Если объем производства определен в соответствии с количеством заказов, то можно рассчитать допустимую величину затрат и определить минимальную продажную цену при заданой величине желаемой прибыли. Все это возможно осуществить с помо-

щью метода маржинального анализа «Cost-Volume-Profit» (затраты — объем продаж– прибыль), который позволит на масложировых предприятиях определить оптимальную структуру затрат, объем производства масла, что обеспечит их возмещение, количество масла, которое необходимо продать для получения запланированной прибыли. Главным в CVP- анализе является анализ безубыточности, который базируется на расчете точки безубыточности, что дает возможность установить ее критическое значение, при котором уровень производства обеспечивает нулевой финансовый результат, т.е. при равенстве издержек производства и выручки от продажи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: CVP-анализ, метод маржинального дохода, точка безубыточности, «центр ответственности», порог безопасности.

UDC 657

Mykhalska Olena
Postgraduate, Department of accounting and audit
Kyiv national university named after Taras Shevchenko
(90-a, Vasylkivska street, Kyiv, 03022, Ukraine)
E-mail: lena_mykhalska@mail.ru

THE FEATURES OF USING THE METHOD OF MARGINAL ANALYSIS «COST-VOLUME-PROFIT» (EXPENSES — SALES — GAIN) AT OIL AND FAT ENTERPRISES

ABSTRACT. One of the existent methods of marginal analysis «Cost-Volume-Profit» is presented in the article. It enables to make scientifically sound administrative decisions based on the concept of enterprise profitability. Analysis of profitability factors allows to solve the most important managerial tasks. For instance, if the structure of expenses and realization price are known, the minimum volume of sales can be determined. If the output is calculated accordingly to the number of orders, the admissible magnitude of the cost can be determined and the minimum selling price at preset volume of desired profit can be defined. All of these can be done by means of method of marginal analysis «Cost-Volume-Profit» that enables to find out the optimal structure of expenses at oil and fat enterprises, oil output that will ensure their reimbursement, amount of oil that has to be sold for getting the profit planned. The major part of CVP-analysis is a profitability analysis based upon calculation of break-even point that enables to determine its critical magnitude at which output provides null financial result, that is production costs are equal to the proceeds from sale.

KEY WORDS: CVP-analysis, method of profit margin, break-even point, «center of responsibility», threshold security.

УДК 657.1.011.56

Осмятченко Володимир Олександрович,
д.е.н., доцент, професор кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: osssa@i.ua

ДЕФІНІЦІЇ ТЕОРЕТИЧНИХ ОСНОВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

АНОТАЦІЯ. За результатами проведеної критичної оцінки існуючих принципів бухгалтерського обліку під впливом функціонування комп'ютеризованих систем можна запропонувати їх перегрупування за трьома групами фундаментальних уявлень. Принцип періодичності внаслідок того, що за умови функціонування автоматизованої системи бухгалтерського обліку інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства (організації) доступна не тільки в рамках звітного періоду, а й за потребою в будь-який проміжок часу, повинен перейти із групи «Принципів-умов» до «Принципів-рекомендацій». Установлено, що за умов сталого функціонування автоматизованої системи бухгалтерського обліку в інформаційному просторі системи управління, підсистема бухгалтерського обліку набуває певних ознак інформаційних технологій, які пропонується ідентифікувати в складі окремої групи принципів забезпечення бухгалтерського обліку. Відбувається посилення базових функцій бухгалтерського обліку. Крім того, за рахунок зміни роботи алгоритму інформації виникає потреба посилити інформаційну функцію ще однією — прямого та зворотного зв'язку.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бухгалтерський облік, підприємства (організації), принципи, інформація, автоматизована система бухгалтерського обліку (АСБО).

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Використання комп'ютерної техніки вносить значні зміни до організації бухгалтерського обліку, причому з допоміжного засобу обчислювальна техніка перетворюється на визначальний фактор організації обліку. Тому є необхідність критично осмислити зміст існуючих принципів і базових функцій бухгалтерського обліку в умовах функціонування комп'ютеризованих систем.

Задекларована Законом [1] система принципів бухгалтерського обліку є поєднання трьох груп фундаментальних уявлень про функціонування бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Учені-економісти Глен А. Велш, Деніел Г. Шорт стверджують, що: «По-перше, це умови функціонування облікової системи, що визначаються «господарським оточенням» суб’єкта господарювання. По-друге, це рекомендації, що є надбудовою умов облікового процесу. По-третє, обмеження щодо раніше наведених рекомендацій» [2, 6] (рис. 1).

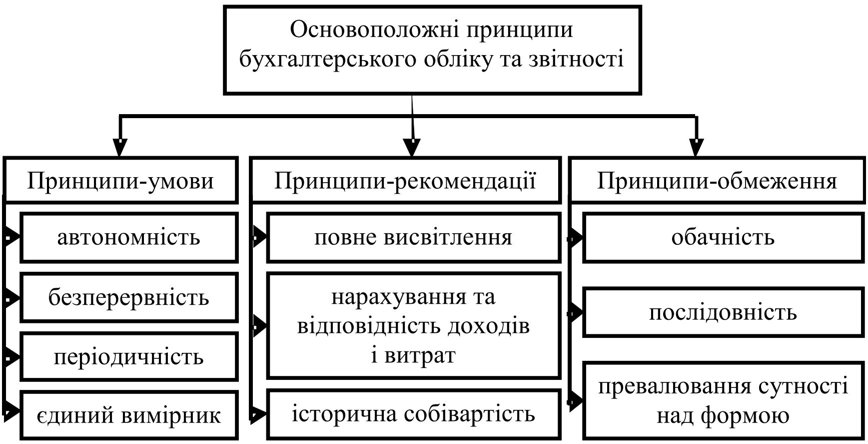

Рис. 1. Класифікація принципів бухгалтерського обліку відповідно до фундаментальних уявлень щодо їх функціонування

З розвитком науково-технічного прогресу в обліку почала застосовуватись комп’ютерна техніка — ефективний інструмент підвищення продуктивності праці в роботі з інформацією.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Проте наукових публікацій з проблем теорії, методології і практики автоматизації обліку, особливо в останні роки, недостатньо. До найзмістовніших можна віднести праці Ф.Ф. Бутинця, В.В. Євдокімова, М.Ф. Кропивка, М.Ф. Огійчука, П.А. Щербакова, В.І. Завгороднього, А.М. Кузьмінського та деяких інших.

У даній статті вирішено окремі питання загальної проблеми трансформації теоретико-методологічних аспектів бухгалтерського обліку під впливом інформаційних технологій.

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою цієї статті є вдосконалення теоретичних підходів до автоматизації бухгалтерського обліку, через критичне осмислення існуючих принципів бухгалтерського обліку та його функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Бухгалтерський облік як система генерує та передає інформацію про певний господарюючий суб'єкт. Ця інформація створює можливість її споживачам приймати обґрунтовані рішення при виборі альтернативних варіантів використання обмежених ресурсів при управлінні господарською діяльністю підприємства (організації). Функціонування підприємства (організації) в умовах ринкової економіки створює необхідність оптимізації системи управління, вдосконалення і розвитку бухгалтерського обліку. У бухгалтерському обліку відображається кількісна діяльність суб'єкта господарювання у нерозривному зв'язку з якісною. Суцільне, неперервне, документальне відображення взаємопов'язаних господарських операцій (фактів, явищ господарського життя) у грошовому вимірі, їх реєстрація та узагальнення, дозволяють формувати повну і достовірну інформацію про підприємство (організацію), яка необхідна для підготовки та прийняття рішень на всіх рівнях управління, для оцінки поведінки підприємства на ринку, виявлення фінансового стану конкурентів, залучення інвестицій, і вирішення інших завдань. Достовірна, своєчасна, обґрунтована інформація — це необхідна передумова для якісного аналізу діяльності суб'єкта господарської діяльності. Ключові завдання бухгалтерського обліку, як системи генерування інформації про господарську діяльність підприємства (організації) та її фінансові результати, реалізуються за посередництвом дотримання її користувачем регламентованих Законом України [1] принципів. А саме, обачності, повного висвітлення, автономності, послідовності, безперервності, привалювання сутності над формою, єдиного грошового вимірника, періодичності. Практична роль принципів бухгалтерського обліку проявляється через їх функціональний зміст, який виявляється в такому: обачність — застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства; повне висвітлення — фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі; автономність — кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства; послідовність — постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності; безперервність — оцінка активів і зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі; превалювання сутності над формою — операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми; єдиний грошовий вимірник — вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці; періодичність — можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності. При дотриманні загальних принципів, вказаних у ст. 10 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», суб'єкти господарювання при виборі форм обліку повинні керуватися «Методичними рекомендаціями по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку», затвердженими Наказом МФУ від 29.12.2000 р. № 356 [1]. Вибір форми обліку підприємством (організацією), на нашу думку, впливає так чи так на загальну ефективність управління грошовими потоками, обіговими коштами, що в кінцевому підсумку має прямий зв'язок із фінансовими результатами його діяльності. Автоматизована система бухгалтерського облікувносить значні зміни до організації бухгалтерського обліку підприємства (організації) [3, 4]. Тому необхідно критично осмислити зміст існуючих принципів бухгалтерського обліку під впливом функціонування комп'ютеризованих систем (табл. 1).

Таблиця 1

КРИТИЧНА ОЦІНКА ІСНУЮЧИХ ПРИНЦИПІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

№ з/п	Принцип	Вплив автоматизованих систем бухгалтерського обліку (АСБО)
1	Обачності	При застосуванні АСБО покращується контрольна функція цього принципу при відображенні понесених витрат і отриманих доходів
2	Повного висвітлення	АСБО дозволяє проводити облік, контроль і аналіз в реальному режимі відображення операцій, що дає додатковий захист достовірності інформації про господарські процеси

Закінчення табл. 1

№ з/п	Принцип	Вплив автоматизованих систем бухгалтерського обліку (АСБО)
3	Автономності	Умова функціонування АСБО передбачає використання шаблонів типових господарських операцій, що дозволяє проводити моніторинг функціонування юридичної особи, відокремленої від її власників
4	Послідовності	АСБО дає можливість моделювання базових підходів щодо формування основних засад облікової політики, що дає додаткове обґрунтування для гнучких змін в сучасних умовах господарювання
5	Безперервності	Одна з умов функціонування АСБО — створення баз даних за попередні звітні періоди, що дає можливість спрощеного доступу в будь-який період часу до інформації архівного типу, пов'язаної з фінансово-господарською діяльністю підприємства
6	Превалювання сутності над формою	АСБО дозволяє подати та інтерпретувати інформацію в будь-якому вигляді, виходячи за рамки діючого законодавства, керуючись потребами прийняття управлінських рішень
7	Єдиного грошового вимірника	АСБО дає можливість ведення бухгалтерського обліку не тільки в рамках національної грошової одиниці, а й допускає паралельне ведення господарських операцій підприємства в грошових одиницях інших держав (з урахуванням курсових різниць у режимі реального часу), що особливо актуально в умовах інтеграції України в світовий економічний простір
8	Періодичності	При умові застосування АСБО отримання інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства можливе не тільки в рамках звітного періоду, а й за потребою в будь-який проміжок часу (для внутрішніх і зовнішніх користувачів)

Під час опрацювання теоретичного базису побудови інформаційних технологій бухгалтерського обліку було проведено дослідження еволюції підходів і трансформації теорії бухгалтерського обліку в контексті розвитку вітчизняної теорії і практики управління із застосуванням інформаційних технологій. Існує тісний взаємозв'язок між принципами і функціями бухгалтерського обліку [7, с. 97; 8, с. 112].

Функції бухгалтерського обліку створюють передумови для широкого використання засобів обчислювальної техніки, щоб інформація формувалась з найменшими витратами праці, диференціювалася за об'єктами управління та термінами подання, мала потрібний рівень деталізації, була об'єктивною, достовірною і своєчасною.

За умов застосування інформаційних технологій відбувається посилення базових функцій. Крім того, за рахунок зміни роботи алгоритму інформації (наприклад, послідовність: первинний документ — регістр аналітичного обліку — регістр синтетичного обліку — звіт, може буде змінена на будь-яку іншу: звіт — первинний документ — регістр аналітичного обліку — регістр синтетичного обліку в режимі реального часу) виникає потреба посилити інформаційну функцію ще однією — прямого і зворотного зв'язку (рис. 2).

Рис. 2. Функції бухгалтерського обліку
в умовах застосування інформаційних технологій

Сутність функції прямого і зворотного зв'язку полягає в тому, що автоматизована система бухгалтерського обліку приймає інформацію про господарські операції з місць їх виникнення, перевіряє, обробляє і передає її до автоматизованої системи управління підприємством, потім управлінська інформація передається бухгалтерській службі, яка спрямовує цю інформацію до виробничих підрозділів і використовує її в своїй роботі.

Завдяки функції прямого і зворотного зв'язку на підприємстві створюється автоматизована інформаційна система, яка забезпечує необхідними даними всі рівні управління.

Функцію прямого і зворотного зв'язку, як правило, виконує початкова інформація, що розміщена на різних носіях і надходить, головним чином, з первинної документації. Наприклад, інформація, наявна в робочих розпорядженнях на оплату праці, використовується як для обліку фактичного обсягу виконаних робіт, так і для визначення відхилень від плану за кожною планованою позицією в певний період.

У системі бухгалтерського обліку АСБО слугує сполучною ланкою між господарською діяльністю і керівниками усіх рівнів управління, що приймають рішення. По-перше, вимірюється господарська діяльність через реєстрацію даних про неї для подальшого використання; по-друге, «дані» переробляються так, щоб стали корисною інформацією; по-третє, передається за допомогою звітів інформація тим, хто використовує її для ухвалення рішення.

Дані про господарську діяльність є входом до системи АСБО, а корисна інформація для керівників, що приймають управлінські рішення, — виходом з неї (рис. 3).

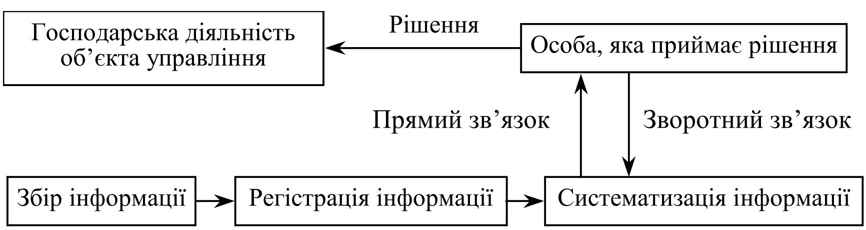

Рис. 3. Процес формування функції бухгалтерського обліку прямого і зворотного зв'язку

Таким чином, за результатами проведеної критичної оцінки існуючих принципів бухгалтерського обліку під впливом функціонування комп'ютеризованих систем (табл. 1), можна запропонувати їх перегрупування за трьома групами фундаментальних уявлень (принципи-умови, принципи-рекомендації, принципи-обмеження) [2]. Принцип періодичності (можливість поділу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності) в наслідок того, що за умови функціонування АСБО інформація про фінансово-господарську діяльність підприємства доступна не тільки в рамках звітного періоду, а й за потребою в будь-який проміжок часу, повинен перейти із групи «Принципів-умов» до «Принципів-рекомендацій» (рис. 4).

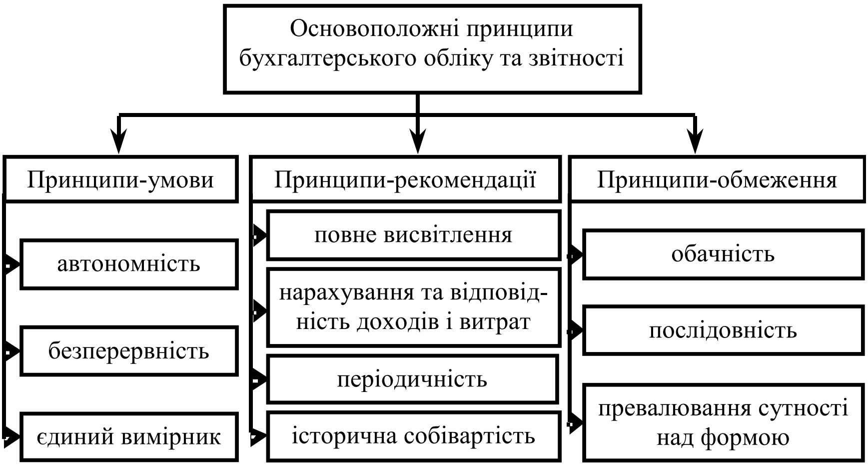

Рис. 4. Вплив АСБО на класифікацію принципів бухгалтерського обліку відповідно до фундаментальних уявлень щодо їх функціонування (авторська розробка)

Зазначимо, що бухгалтерський облік за умов застосування інформаційних технологій з точки зору системи управління є частиною інформаційної системи прямого і зворотного зв’язку. Він покликаний забезпечувати всі рівні управління підприємства інформацією про фактичний стан керованого об’єкта, а також про всі суттєві відхилення від заданих параметрів.

Встановлено, що за умов сталого функціонування АСБО в інформаційному просторі системи управління, підсистема бухгалтерського обліку набуває певних ознак інформаційних технологій, які пропонується ідентифікувати в складі окремої групи принципів забезпечення бухгалтерського обліку (рис. 5).

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Таким чином, необхідно звернути увагу на вплив сучасних АСБО на базові функції та принципи побудови бухгалтерського обліку, що відповідно впливає на основи бухгалтерського обліку. Це дає можливість подальшого вивчення особливостей застосування інформаційних технологій у практичну діяльність вітчизняних підприємств (організацій). А саме діалогових форм документів, журналів зведеної аналітичної та синтетичної інформації, звітності тощо.

Рис. 5. Уточнення функцій і принципів бухгалтерського обліку за умов розвитку АСБО (авторська розробка)

Бібліографічний список

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14

2. *Глен А. Велш*. Основи фінансового обліку: Пер. з англ. / А. Велш Глен, Г. Шорт Деніел. — К.: Основи економіки,1999. — С. 146.

3. *Івахненков С.В*. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Навч. посіб. / С.В. Івахненков. — К.: Знання-прес, 2003. — 349 с.

4. *Новикова Е.Н., Осмятченко В.А*. Практикум по 1С: Бухгалтерии 7.7 — Уч. пособ. для студентов высших учебных заведений. — Кривой Рог: Минерал, 2004. — 196 с.

5. *Осмятченко Л.М.* Бухгалтерський облік. [Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти] / Л.М. Осмятченко, В.Є. Шевчук. — Львів: Магнолія 2006, 2007 р. — 196 с.

6. *Свірко С.В.* Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація [Монографія] / С.В. Свірко. — К.: КНЕУ, 2006. — 243 с.

7. *Bendrey Mike, Hussey Roger, West Colston.* Accounting and Finance for Business Students. An Active-Learning Approach. 3d ed. — London: DP Publicationsltd, 2011. — 512 p.

8. *Dodge Roy.* Foundations of Business Accounting. — London: Chapman&Hill, 2013. — 420 p.

References

1. Zakon Ukrainy «Pro bukhgalterskyi oblik i finansovu zvitnist v Ukraini» vid 16.07.1999 r. № 996-HIV (zi zminamy i dopovnennyamy) [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14 [In Ukrainian]

2. *Glen A.* Velsh Osnovy finansovoho obliku: Per. z angl. / A. Velsh Glen, G. Short Deniel. — K.: Osnovy ekonomiky, 1999. –146 p. [In Ukrainian]

3. *Ivakhnenkov, S. V.* Informatsiyni tekhnologii v organizatsii bukhgalterskoho obliku ta audytu: Navch. posib. / S. V. Ivakhnenkov. — K.: Znannya-pres, 2003. — 349 p. [In Ukrainian]

4. *Novikova, E. N., Osmyatchenko, V. A.* Praktykum po 1S: Bukhgalterii 7.7. — Uch. posob. dlya studentov vysshykh uchebnykh zavedeniy. — Krivoy Rog: Mineral, 2004. — 196 p. [In Ukrainian]

5. *Osmyatchenko, L. M.* Bukhgalterskyi oblik. [Navchalnyi posibnyk dlya studentiv vyshchykh zakladiv osvity] / L. M. Osmyatchenko, V. Je. Shevchuk. — Lviv: Magnoliya 2006, 2007 rr. — 196 p. [In Ukrainian]

6. *Svirko, S. V.* Bukhgalterskyi oblik u byudzhetnykh ustanovakh: metodologiya ta organizatsiya [Monografiya] / S. V. Svirko. — Kyiv: KNEU, 2006. — 243 p. [In Ukrainian]

7. *Bendrey Mike, Hussey Roger, West Colston.* Accounting and Finance for Business Students. An Active-Learning Approach. 3d ed. — London: DP Publications ltd, 2011. — 512 p. [In English]

8. *Dodge Roy.* Foundations of Business Accounting. — London: Chapman&Hill, 2013. — 420 p. [In English]

Стаття надійшла до редакції 11 березня 2014 р.

УДК 657.1.011.56

Осмятченко Владимир Александрович,
д.э.н., доцент, профессор кафедры учета в кредитных
и бюджетных учреждениях и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Победы, 54/1)
E-mail: osssa@i.ua

ДЕФИНИЦИИ ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В КОНТЕКСТЕ ВЛИЯНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

АННОТАЦИЯ. По результатам проведенной критической оценки существующих принципов бухгалтерского учета под воздействием функционирования компьютеризованных систем можно предложить их перегруппировку за тремя группами фундаментальных представлений. Принцип периодичности вследствие того, что при условии функционирования автоматизированной системы бухгалтерского учета информация о финансово-хозяйственной деятельности предприятия (организации) доступна не только в рамках отчетного периода, но и за потребностью в любой промежуток времени, должен перейти из группы «Принципов-условий» к «Принципам-рекомендациям». Установлено, что при условии постоянного функционирования автоматизированной системы бухгалтерского учета в информационном пространстве системы управления, подсистема бухгалтерского учета приобретает определенные признаки информационных технологий, которые предлагается идентифицировать в составе отдельной группы принципов обеспечения бухгалтерского учета. Происходит усиление базовых функций бухгалтерского учета. Кроме того, за счет изменения работы алгоритма информации возникает потребность усилить информационную функцию еще одной — прямой и обратной связи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: бухгалтерский учет, предприятия (организации), принципы, информация, автоматизированная система бухгалтерского учета (АСБУ).

UDC 657.1.011.56

Osmyatchenko Volodymyr Oleksandrovitch,
Doctor of Economics, Professor, Department of accounting
in credit and budgetary institutions and economic analysis
Kyiv National Economic University named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: osssa@i.ua

DEFINITIONS OF ACCOUNTING THEORETICAL BASIS IN THE CONTEXT OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES INFLUENCE

ABSTRACT. Regrouping of existent accounting principles into three groups of fundamental notions can be suggested according to the results of the critical estimation conducted under the influence of functioning computerized systems. The periodicity principle has to be transferred from the group of "Principles-conditions" to the group of "Principles-recommendations" due to the fact that in terms of functioning the automatic accounting system information on financial and economic activities of an enterprise (organization) can be accessed not only within the reporting period, but as needed at any point of time. It is ascertained, that under conditions of permanent functioning of automatic accounting system in informational space of management system, the accounting subsystem acquires some features of informational technologies,that are suggested to be identified in a separate group of principles of accounting provision. Basic functions of accounting are intensified. Besides, the need to enhance the informational function with another one — direct and feedback function arises due to the changes in the work of information algorithm.

KEY WORDS: accounting, enterprises (organizations), principles, information, computerized accounting system (CAS).

УДК 657

Свірко Світлана Володимирівна,
д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку
в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1),
E-mail: svs3@ukr.net

ОНОВЛЕНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОЗИЦІЇ БУХГАЛЕТРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто нові підходи до організації праці облікових працівників бюджетних установ. Представлено організаційні положення з упорядкування роботи бухгалтерських служб у цілому та головних бухгалтерів бюджетних установ зокрема. Реалізація наведених положень забезпечить чіткість функціональних обов'язків, підвищення відповідальності працівників бухгалтерських служб у бюджетних установах, а також сприятиме підвищенню професійного рівня бухгалтерів бюджетних установ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: організація праці облікових працівників, бухгалтерська служба, ГБ, бюджетна установа.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Бухгалтерський облік у виконання кошторису як складова бюджетного бухгалтерського обліку перебуває на етапі активного реформування, який спричинений гармонізацією вітчизняної облікової системи до міжнародних облікових положень теорії та практики [1, 2]. Модифікація комплексу бюджетного бухгалтерського обліку, який включає бухгалтерський облік виконання бюджетів і бухгалтерський облік виконання кошторисів, у систему бухгалтерського обліку в державному секторі закріплено Постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.07 р. № 34 «Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки». Важливими положеннями Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі України виступають організаційні позиції, які на сьогодні реалізовані у вигляді певних змін у регламентації облікового процесу в бюджетній сфері, а також організації праці облікових працівників бюджетних установ [3, 4].

Згідно оновлених позицій Бюджетного кодексу України (ст. 56) та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (ст. 8) питання регламентації бухгалтерського обліку в бюджетних установах належать до компетенції Кабінету міністрів України (в частині визначення завдань і функціональних обов'язків бухгалтерських служб, повноважень керівника бухгалтерських служб у бюджетних установах і вимог до його професійно-кваліфікаційного рівня), Міністерства фінансів України (в частині методологічного та методичного регулювання бухгалтерського обліку виконання кошторису), а також керівника установи (в частині організації бухгалтерського обліку безпосередньо в установі — створення необхідних умов для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечення неухильного виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів — та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, регістрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років) [5, 6].

Формулювання мети і завдання дослідження. Метою статті є пошук нових підходів до організації праці облікових працівників бюджетних установ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до чинного законодавства бюджетні установи самостійно обирають форми організації бухгалтерського обліку: введення до штату бюджетної установи посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з ГБ; користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою [6]. Зауважимо, що традиційно домінуючою формою організації бухгалтерського обліку виступає його ведення за допомогою бухгалтерської служби, порядок функціонування якої закріплений Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 р. № 59 «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи» [7].

Згідно вказаного нормативного документу, бухгалтерська служба утворюється як самостійний структурний підрозділ бюджетної установи, вид якого залежить від обсягу, характеру та складності бухгалтерської роботи, — департамент, управління, відділ, сектор, або в бюджетній установі вводиться посада спеціаліста, на якого покладається виконання обов'язків бухгалтерської служби. Обов'язки бухгалтерської служби може виконувати централізована бухгалтерія бюджетної установи, якій підпорядковані інші бюджетні установи; у разі коли в бюджетній установі не утворюється бухгалтерська служба, її обов'язки мають бути покладені на відповідного спеціаліста. Положення про бухгалтерську службу (посадова інструкція спеціаліста, на якого покладено виконання обов'язків бухгалтерської служби) затверджується керівником бюджетної установи, якому (або його заступникові) безпосередньо підпорядковується бухгалтерська служба. Втім, бухгалтерська служба у своїй діяльності керується передусім Конституцією та законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказами Мінфіну, іншими нормативно-правовими актами, що регламентують бюджетні відносини і господарську діяльність бюджетної установи, а також наказами керівника бюджетної установи. Серед завдань бухгалтерської служби можливо виокремити такі позиції (рис. 1).

Логічним вбачається положення Постанови № 59, відповідно до якого бухгалтерська служба бюджетної установи, якій підпорядковані інші бюджетні установи, здійснює методичне керівництво та контроль за дотриманням вимог законодавства з питань ведення бухгалтерського обліку, складення фінансової та бюджетної звітності у таких установах.

Відповідно до покладених на неї завдань бухгалтерська служба повинна [7]:

- здійснювати бухгалтерський облік відповідно до нормативно-правових актів із ведення бухгалтерського обліку, в тому числі з використанням уніфікованої автоматизованої системи бухгалтерського обліку та звітності;
- складати на підставі даних бухгалтерського обліку фінансову та бюджетну звітність, а також державну статистичну, зведену та іншу звітність (декларації) в порядку, встановленому законодавством;

Завдання бухгалтерської служби бюджетних установ
ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності бюджетної установи та складення звітності
відображення у документах достовірної та у повному обсязі інформації про господарські операції і результати діяльності, необхідної для оперативного управління бюджетними призначеннями (асигнуваннями) та фінансовими і матеріальними (нематеріальними) ресурсами
забезпечення дотримання бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов’язань, своєчасного подання на реєстрацію таких зобов’язань, здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов’язань, достовірного та у повному обсязі відображення операцій у бухгалтерському обліку та звітності
забезпечення контролю за наявністю і рухом майна, використанням фінансових і матеріальних (нематеріальних) ресурсів відповідно до затверджених нормативів і кошторисів
запобігання виникненню негативних явищ у фінансово-господарській діяльності, виявлення і мобілізація внутрішньогосподарських резервів

Рис. 1. Завдання бухгалтерської служби бюджетних установ.

- здійснювати поточний контроль за: дотриманням бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов’язань, їх реєстрації в органах Державної казначейської служби та здійсненням платежів відповідно до взятих бюджетних зобов’язань; правильністю зарахування та використання власних надходжень бюджетної установи; веденням бухгалтерського обліку, складенням фінансової та бюджетної звітності, дотриманням бюджетного законодавства та інших нормативно-правових актів щодо ведення бухгалтерського обліку бухгалтерськими службами бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі;
- своєчасно подавати звітність відповідним користувачам;
- своєчасно та у повному обсязі перераховувати податки і збори (обов’язкові платежі) до відповідних бюджетів;
- забезпечувати дотримання вимог нормативно-правових актів щодо: використання фінансових, матеріальних (нематеріаль-

них) та інформаційних ресурсів під час прийняття та оформлення документів щодо проведення господарських операцій; інвентаризації необоротних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів, документів, розрахунків та інших статей балансу;

• проводити аналіз даних бухгалтерського обліку та звітності, у тому числі зведеної звітності, щодо причин зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, розробляти та здійснювати заходи щодо стягнення дебіторської та погашення кредиторської заборгованості, організовувати та проводити роботу з її списання відповідно до законодавства;

• забезпечувати: дотримання порядку проведення розрахунків за товари, роботи та послуги, що закуповуються за бюджетні кошти; достовірність і правильність оформлення інформації, включеної до реєстрів бюджетних зобов'язань і бюджетних фінансових зобов'язань; повноту та достовірність даних підтвердних документів, які формуються та подаються в процесі казначейського обслуговування; зберігання, оформлення та передачу до архіву оброблених первинних документів та облікових регістрів, які є підставою для відображення у бухгалтерському обліку операцій та складення звітності, а також звітності; користувачів у повному обсязі правдивою та неупередженою інформацією про фінансовий стан бюджетної установи, результати її діяльності та рух бюджетних коштів; відповідні структурні підрозділи бюджетної установи даними бухгалтерського обліку та звітності для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, складення економічно обґрунтованих калькуляцій собівартості послуг, що можуть надаватися за плату відповідно до законодавства, визначення можливих ризиків фінансово-господарської діяльності;

• брати участь у роботі з оформлення матеріалів щодо нестачі, крадіжки грошових коштів та майна, псування активів;

• розробляти та забезпечувати здійснення заходів щодо дотримання та підвищення рівня фінансово-бюджетної дисципліни її працівників і працівників бухгалтерських служб бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі;

• здійснювати заходи щодо усунення порушень і недоліків, виявлених під час контрольних заходів, проведених державними органами та підрозділами бюджетної установи, що уповноважені здійснювати контроль за дотриманням вимог бюджетного законодавства.

Втім, Постановою № 59 закріплено не тільки повноваження, але й певні права бухгалтерської служби бюджетних установ, а саме: представляти бюджетну установу в установленому порядку з питань, що відносяться до компетенції бухгалтерської служби, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, фондах загальнообов’язкового державного соціального страхування, підприємствах, установах та організаціях незалежно від форми власності; встановлювати обґрунтовані вимоги до порядку оформлення і подання до бухгалтерської служби структурними підрозділами бюджетної установи первинних документів для їх відображення у бухгалтерському обліку, а також здійснювати контроль за їх дотриманням; одержувати від структурних підрозділів бюджетної установи та бюджетних установ, які їй підпорядковані, необхідні відомості, довідки та інші матеріали, а також пояснення до них; вносити керівникові бюджетної установи пропозиції щодо удосконалення порядку ведення бухгалтерського обліку, складення звітності, здійснення поточного контролю, провадження господарської діяльності [7].

Варто відмітити, що в процесі реалізації організаційних позицій Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі, найбільшого опрацювання зазнали положення з організації роботи керівника бухгалтерської служби бюджетних установ. Так, згідно Постанові №59 керівником бухгалтерської служби є ГБ (далі — ГБ), який підпорядковується та є підзвітним керівникові бюджетної установи або його заступникові. ГБ призначається на посаду та звільняється з посади відповідно до законодавства про працю з урахуванням вимог до професійно-кваліфікаційного рівня керівником бюджетної установи за погодженням з [7]: Державна казначейська служба України (далі — ДКСУ) у разі, коли бюджетна установа є головним розпорядником коштів державного бюджету; органом ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи у разі, коли така установа є головним розпорядником коштів місцевого бюджету; органом ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи після погодження з керівником і головним бухгалтером бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, у разі, коли така установа є розпорядником нижчого рівня коштів державного або місцевого бюджету. ГБ, а також особа, що претендує на посаду ГБ, повинні відповідати вимогам до професійно-кваліфікаційного рівня (рис. 2).

Попри досить суворі вимоги ГБ бюджетних установ наділений вагомими функціональними обов'язками, правами та повноваженнями. Так, ГБ [7]:

1) організовує роботу з ведення бухгалтерського обліку та забезпечує виконання завдань, покладених на бухгалтерську службу;

2) здійснює керівництво діяльністю бухгалтерської служби, забезпечує раціональний та ефективний розподіл посадових обов'язків між її працівниками з урахуванням вимог щодо забезпечення захисту інформації та запобігання зловживанням під час ведення бухгалтерського обліку;

3) погоджує проекти договорів (контрактів), у тому числі про повну індивідуальну матеріальну відповідальність, забезпечуючи дотримання вимог законодавства щодо цільового використання бюджетних коштів і збереження майна;

4) бере у разі потреби участь в організації та проведенні перевірки стану бухгалтерського обліку та звітності у бухгалтерських службах бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі;

5) здійснює у межах своїх повноважень заходи щодо відшкодування винними особами збитків від нестач, розтрат, крадіжок;

6) погоджує кандидатури працівників бюджетної установи, яким надається право складати та підписувати первинні документи щодо проведення господарських операцій, пов'язаних з відпуском (витрачанням) грошових коштів, документів, товарно-матеріальних цінностей, нематеріальних активів та іншого майна;

7) подає керівникові бюджетної установи пропозиції щодо: визначення облікової політики, зміни обраної облікової політики з урахуванням особливостей діяльності бюджетної установи і технології оброблення облікових даних, у тому числі системи та форм внутрішньогосподарського (управлінського) обліку та правил документообігу, додаткової системи рахунків і регістрів аналітичного обліку, звітності та контролю за господарськими операціями; визначення оптимальної структури бухгалтерської служби та чисельності її працівників; призначення на посаду та звільнення з посади працівників бухгалтерської служби; вибору та впровадження уніфікованої автоматизованої системи бухгалтерського обліку та звітності з урахуванням особливостей діяльності бюджетної установи; створення умов для належного збереження майна, цільового та ефективного використання фінансових, матеріальних (нематеріальних), інформаційних і трудових ресурсів; визначення

джерел погашення кредиторської заборгованості, повернення кредитів, отриманих з державного або місцевого бюджету; притягнення до відповідальності працівників бухгалтерської служби, у тому числі працівників бухгалтерських служб бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі, за результатами контрольних заходів, проведених державними органами та підрозділами бюджетної установи, що уповноважені здійснювати контроль за дотриманням вимог бюджетного законодавства; удосконалення порядку здійснення поточного контролю; організації навчання працівників бухгалтерської служби, у тому числі працівників бухгалтерських служб бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі, з метою підвищення їх професійно-кваліфікаційного рівня; забезпечення бухгалтерської служби нормативно-правовими актами, довідковими та інформаційними матеріалами щодо ведення бухгалтерського обліку та складення звітності;

8) підписує звітність і документи, які є підставою для: перерахування податків і зборів (обов'язкових платежів); проведення розрахунків відповідно до укладених договорів; приймання і видачі грошових коштів; оприбуткування та списання рухомого і нерухомого майна; проведення інших господарських операцій;

9) відмовляє у прийнятті до обліку документів, підготовлених з порушенням встановлених вимог, а також документів щодо господарських операцій, що проводяться з порушенням законодавства, та інформує керівника бюджетної установи про встановлені факти порушення бюджетного законодавства;

10) здійснює контроль за: відображенням у бухгалтерському обліку всіх господарських операцій, що проводяться бюджетною установою; складенням звітності; цільовим та ефективним використанням фінансових, матеріальних (нематеріальних), інформаційних та трудових ресурсів, збереженням майна; дотриманням вимог законодавства щодо списання (передачі) рухомого та нерухомого майна бюджетної установи; правильністю проведення розрахунків при здійсненні оплати товарів, робіт і послуг, відповідністю перерахованих коштів обсягам виконаних робіт, придбаних товарів чи наданих послуг згідно з умовами укладених договорів, у тому числі договорів оренди; відповідністю взятих бюджетних зобов'язань відповідним бюджетним асигнуванням, паспорту бюджетної програми (у разі застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі) та відповідністю платежів взятим бюджетним зобов'язанням і бюджетним асигнуван-

ням; станом погашення та списання відповідно до законодавства дебіторської заборгованості бюджетної установи та бюджетних установ, які їй підпорядковані; додержанням вимог законодавства під час здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг у разі їх закупівлі за бюджетні кошти; оформленням матеріалів щодо нестачі, крадіжки грошових коштів і майна, псування активів; розробленням і здійсненням заходів щодо дотримання та підвищення рівня фінансово-бюджетної дисципліни працівників бухгалтерської служби; усуненням порушень і недоліків, виявлених під час контрольних заходів, проведених державними органами та підрозділами бюджетної установи, що уповноважені здійснювати контроль за дотриманням вимог бюджетного законодавства; виконанням головними бухгалтерами бюджетних установ, які підпорядковані бюджетній установі, функцій з контролю;

11) погоджує документи, пов'язані з витрачанням фонду заробітної плати, встановленням посадових окладів і надбавок працівникам;

12) виконує інші обов'язки, передбачені законодавством.

Постановою № 59 закріплено повноваження ГБ у разі незаконних дій керівника установи: так, унаслідок отримання від керівника бюджетної установи розпорядження вчинити такі дії, ГБ має проінформувати останнього у письмовій формі про неправомірність такого розпорядження, а у разі отримання даного розпорядження повторно надсилає керівникові бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, та керівникові органу ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи відповідне повідомлення.

Варто відмітити, що попри вилучення ДКСУ з переліку установ, що фактично регламентують порядок ведення бюджетного обліку, вказаному органу виконавчої влади відведено ключову роль у організація та координація діяльності ГБ, а також контролі за виконанням ним своїх повноважень шляхом погодження призначення на посаду та звільнення з посади ГБ, проведення оцінки його діяльності.

Наказ Міністерства фінансів України від 21.02.2011 № 214 «Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади ГБбюджетної установи», по суті, продовжує представлені позиції щодо ГБ вказаних суб'єктів господарювання, визначаючи організаційні засади погодження ДКСУ призначення на посаду та звільнення з посади керівника бухгалтерської служби бюджетної установи — ГБ [8]. Зупинимось на його основних позиціях.

Рис. 2. Вимоги до професійно-кваліфікаційного рівня ГБ бюджетних установ

Питання призначення на посаду або звільнення з посади ГБ порушується перед органами ДКСУ керівником бюджетної установи за наявності вакансії або підстав для звільнення з посади, визначених законодавством. Для погодження кандидатури на посаду ГБ керівником бюджетної установи надсилається подання про погодження призначення на посаду ГБ протягом місяця з дня утворення вакансії до: ДКСУ у разі, коли бюджетна установа є головним розпорядником коштів державного бюджету; органу ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи у разі, коли така установа є головним розпорядником коштів місцевого бюджету;органу ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи після погодження керівником і ГБ бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, якщо вона є розпорядником нижчого рівня коштів державного або місцевого бюджету. Після подання про призначення ГБ, перевірки представлених документів і прийняття їх до розгляду органом ДКСУ встановлюється дата проведення співбесіди, яку проводять керівники структурних підрозділів органу ДКСУ з метою перевірки відповідності кандидата професійно-кваліфікаційним вимогам, наведеним на рис. 2. За результатами співбесіди та на підставі раніше отриманної інофрмації про кандидата органом ДКСУ готується Висновок про погодження (відмову у погодженні) призначення (звільнення).

Як зазначалось раніше, для погодження звільнення з посади ГБ керівником бюджетної установи надсилається до відповідного органу Державної казначейської служби України подання щодо погодження звільнення з посади ГБ на наступний день після виникнення підстав для звільнення з посади, визначених законодавством. Якщо головний бухгалтер заперечує проти звільнення з підстав, зазначених у п. 2 частини першої ст. 40 Кодексу законів про працюУкраїни, а саме: виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, які перешкоджають продовженню даної роботи, а так само в разі відмови у наданні допуску до державної таємниці або скасування допуску до державної таємниці, якщо виконання покладених на нього обов'язків вимагає доступу до державної таємниці, орган ДКСУ здійснює такі дії (табл. 1) [8]. За результатами здійснених заходів органом ДКСУ надається погодження або відмова у погодженні звільнення з посади ГБ, що оформляється Висновком (відмова у погодженні звільнення з посади ГБ надається за причин, наведених у табл. 1).

На розбудову нового механізму організації праці головних бухгалтерів бюджетних установ спрямовано також Наказ Міністерством фінансів України від 01.12.2011 №1537 «Про затвердження Порядку проведення оцінки виконання ГБ бюджетної установи своїх повноважень» [9]. Зазначений нормативний документ визначає організаційні засади проведення державною казначейською службою України та її територіальними органами в межах своїх повноважень оцінки виконання ГБ бюджетної установи своїх повноважень. З метою забезпечення проведення оцінки кожним органом ДКСУ створюється Комісія з оцінки виконання ГБ бюджетної установи своїх повноважень на чолі з керівником органу ДКСУ або його заступником, склад якої затверджується наказом керівника.

Таблиця 1

ПЕРЕЛІК ЗАХОДІВ, ЩО ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ ОРГАНАМИ ДКСУ ПРИ ПРИЙНЯТТІ НА ПОСАДУ ГБ

При проведенні співбесіди потенційним з ГБ бюджетної установи визначається рівень знань щодо:
законів, інших актів законодавства з питань регулювання господарської діяльності та ведення бухгалтерського обліку, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі, нормативно-правових актів Міністерства фінансів України щодо порядку ведення бухгалтерського обліку, складення фінансової та бюджетної звітності, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади щодо галузевих особливостей застосування національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі
основ технологіївиробництвапродукції
порядку оформленняоперацій і організаціїдокументообігу за розділамиобліку
форм та порядку проведеннярозрахунків
порядку приймання, передачі товарно-матеріальних та іншихцінностей, зберігання і витрачаннякоштів
правил проведення та оформленнярезультатівінвентаризаціїактивів і зобов’язань
основнихпринципівроботи на комп’ютері та відповіднихпрограмнихзасобів
У разі заперечення ГБ підстави свого звільнення, яка зазначена у п. 2 ст. 40 КЗпПУ, орган ДКСУ здійснює такі дії:
розглядає обґрунтування підстав, зазначених у поданні керівника, як таких, що перешкоджають перебуванню на займаній посаді цього ГБ
з’ясовує,чи проводилась оцінка, та, у разі її проведення, переглядаються результати
проводить оцінку (уразі коли вона не проводилась)
з’ясовує, чи надходили від ГБ, відносно якого порушено питання про звільнення, повідомлення щодо неправомірних розпоряджень керівника бюджетної установи та за їх наявності, переглядаються результати розгляду таких повідомлень
за потреби ініціюєпроведення в установленому порядку контрольного заходу щодоперевірки стану бухгалтерськогообліку та звітності

Закінчення табл. 1

Відмова у погодженні звільнення з посади ГБ надається у разі, коли:
результати оцінки діяльності ГБ є задовільними
підстави, зазначені у поданнікерівника, як такі, щоперешкоджаютьперебуванню на займанійпосадіцьогоГБ, будутьвизнанінеобґрунтованими
перевіркою порядку ведення бухгалтерського обліку та складання звітності, у разі її проведення, порушення не встановлені або є такими, що не свідчать про невідповідність працівника займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації
від ГБ надходили повідомлення щодо неправомірних розпоряджень керівника бюджетної установи і за результатами їх розгляду органом ДКС увстановлено факт порушення бюджетного законодавства

Оцінці підлягає діяльність ГБ, який працює на займаній посаді не менше року, а також який унаслідок організаційних змін обіймає посаду менше року, якщо його посадові обов’язки не змінилися, при цьому:діяльність ГБ, який перебуває у відпустці у зв’язку з вагітністю, пологами і доглядом за дитиною, оцінюється не раніше ніж через рік після виходу на роботу; діяльність ГБ, призначеного на посаду на визначений термін, і вагітної жінки може оцінюватись за їх власним бажанням. Оцінка проводиться один раз на рік до 1 травня [9].

Логічним і доцільним вбачається закріплення внутрішнього та зовнішнього оцінювання діяльності ГБ бюджетної установи. Внутрішнє оцінювання діяльності ГБ здійснюється безпосередньо ГБ, який підлягає оцінці, а також погоджується керівником бюджетної установи, керівником і ГБ бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, у разі, коли така установа є розпорядником коштів нижчого рівня державного або місцевого бюджету. Внутрішнє оцінювання передбачає заповнення ГБ за погодженням із керівником бюджетної установи Анкети про виконання головним бухгалтером бюджетної установи своїх повноважень. Заповнена ГБ і погоджена керівником цієї установи Анкета до 1 березня року, в якому проводиться оцінка, направляється на погодження до керівника та головного бухгалтера бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, у разі, коли така установа є розпорядником коштів нижчого рівня державного або місцевого бюджету. Погоджена керівником і ГБ бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, у разі, коли така установа є розпорядником коштів нижчого рівня державного або місцевого бюджету, Анкета повертається ГБ до 15 березня року, в якому проводиться оцінка. ГБ надає заповнену та погоджену в установленому порядку Анкету Комісії не пізніше 1 квітня року, в якому проводиться оцінка [9].

Зовнішнє оцінювання діяльності ГБ здійснюється органом ДКСУ, який обслуговує бюджетну установу. Для отримання результатів зовнішнього оцінювання Комісія ДКСУ в межах повноважень органів ДКСУ визначає та затверджує перелік питань, за якими буде здійснюватись зовнішнє оцінювання. Перелік питань (кожному питанню присвоюється однакова кількість балів) формується виходячи із повноважень ГБ і завдань бухгалтерської служби, визначених Типовим положенням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів № 59, щодо:

— ведення бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності бюджетної установи та складення звітності;

— відображення у документах достовірної та у повному обсязі інформації про господарські операції і результати діяльності, необхідної для оперативного управління бюджетними призначеннями (асигнуваннями) та фінансовими і матеріальними (нематеріальними) ресурсами;

— забезпечення дотримання бюджетного законодавства при взятті бюджетних зобов'язань, своєчасного подання на реєстрацію таких зобов'язань, здійснення платежів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань, достовірного та у повному обсязі відображення операцій у бухгалтерському обліку та звітності;

— забезпечення контролю за наявністю і рухом майна, використанням фінансових і матеріальних (нематеріальних) ресурсів відповідно до затверджених нормативів і кошторисів;

— запобігання виникненню негативних явищ у фінансово-господарській діяльності, виявлення і мобілізація внутрішньогосподарських резервів.

Структурні підрозділи органу ДКСУ готують інформацію про допущені ГБ недоліки відповідно до Переліку питань і не пізніше 1 квітня року, в якому проводиться оцінка, надають її Комісії; остання розглядає Анкету, інформацію відповідно до Переліку питань і визначає результат оцінки ГБ, при цьому при підрахунку результату оцінки може зменшувати кількість балів за допущені недоліки. Результат оцінки визначається виходячи із кількості набраних балів відповідно до Переліку питань і може бути:позитивним — у разі, коли головний бухгалтер отримав більше 70 % загальної кількості балів; незадовільним — у разі, коли головний бухгалтер отримав менше 70 % загальної кількості балів [9].

Рішення Комісії оформлюється протоколом, витяг з якого разом із супровідним листом надсилається ГБ і керівнику бюджетної установи для прийняття відповідного рішення. Про незадовільні результати оцінки ГБ у разі, коли бюджетна установа є розпорядником коштів нижчого рівня, орган ДКСУ у письмовій формі повідомляє:керівника бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа, у разі її обслуговування у цьому органі ДКСУ; відповідний орган ДКСУ з метою інформування керівника бюджетної установи, якій підпорядкована бюджетна установа. Керівник бюджетної установи, ГБ якої отримав незадовільний результат оцінки, протягом двох місяців з дня отримання витягу із протоколу повідомляє орган ДКСУ про вжиті заходи за результатами оцінки. Зауважимо, що головний бухгалтер може оскаржити результат оцінки протягом десяти днів з дня отримання ним і керівником бюджетної установи витягу з протоколу засідання Комісії, для чого він подає керівнику органу ДКСУ за місцем обслуговування бюджетної установи відповідну заяву, в якій наводяться обґрунтовані пояснення та додаткові відомості щодо його службової діяльності, при цьому протягом двох тижнів з дня отримання органом ДКСУ відповідної заяви за дорученням керівника органу ДКСУ Комісія у присутності ГБ проводить повторну оцінку.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Аналіз представлених організаційних положень з упорядкування роботи бухгалтерський служб у цілому та головних бухгалтерів бюджетних установ зокрема свідчить про виваженість і вагомість здійснених кроків щодо регламентації праці облікових працівників бюджетних установ [10]. Реалізація наведених положень забезпечить чіткість функціональних обов’язків, підвищення відповідальності працівників бухгалтерських служб у бюджетних установах, а також сприятиме підвищенню професійного рівня бухгалтерів бюджетних установ [11].

Бібліографічний список

1. *Сушко Н.І., Гізатуліна Л.* Реформування системи бухгалтерського обліку в державному секторі // Незалежний аудитор. — 2012. — № 6 (липень). — С. 56–57.

2. *Сушко Н.І.* Реалізація реформ бухгалтерського обліку в державному секторі // Державний бухгалтер і аудитор. — 2012. — № 1. — С. 11–17.

3. *Свірко С.В., Кондратюк І.О., Дорошенко С.В., Старченко Н.М.* Бухгалтерський облік і контроль у контексті Бюджетного кодексу України: навч. посіб. / С.В. Свірко, І.О. Кондратюк, О.О. Дорошенко, Н.М. Старченко. — К.: ДННУ «Акад. фін. Управління», 2012. — 940 с.

4. Про затвердження Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007–2015 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.07 р. № 34 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=888-2007-%F0.

5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: http://zakon.rada.gov.ua

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

7. Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи: Постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 р. № 59 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/59-2011-п

8. Наказ Міністерства фінансів України від 21.02.2011 р. № 214 «Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади ГБ бюджетної установи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0281-11

9. Наказ Міністерством фінансів України від 01.12.2011 № 1537 «Про затвердження Порядку проведення оцінки виконання ГБ бюджетної установи своїх повноважень».

10. *Свірко С.В., Фірер Д.О.* Застосування НП(С)БОДС. Практичний посібник. Програма CAPS «Сертифікований бухгалтер бюджетних установ». — К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2012. — 314 с.

11. Бухгалтерский облік і контроль державного сектору в умовах модернізації управління державними фінансами: у 2 т./ за ред. ЛГ. Ловінської. — К.: ДННУ «Акад.фін.управління», 2013. — Т. 1: Реформування бухгалтерського обліку в державному секторі відповідно до міжнародних стандартів / Л.Г. Ловінська, Н.І. Сушко, С.В. Свірко та ін. — 2013. — 568 с.

References

1. *Sushko, N. I., Gizatulina, L.* Reformuvannya systemy bukhgalterskoho obliku u derzhavnomu sektori // Nezalezhnyi audytor, №6 (lypen). — 2012. — P. 56–57. [In Ukrainian]

2. *Sushko, N. I.* Realizatsiya reform bukhgalterskoho obliku u derhzavnomu sektori // Derzhavnyi bukhgalter i audytor, № 1. — 2012. — P. 11–17. [In Ukrainian]

3. *Svirko, S. V., Kondratyuk, I. O., Doroshenko, S. V., Starchenko, N. M.* Bukhgalterskyi oblik i kontrol u konteksti Budzhetnoho kodeksu Ukrainy: navch. posib. / Svirko S. V., Kondratyuk I. O., Doroshenko S. V., Starchenko N. M. — К.: DNNU «Akad. fin. Upravlinnya», 2012. — 940 p. [In Ukrainian]

4. Pro zatverdzhennya Stratehii modernizatsii systemy bukhgalterskoho obliku v derzhavnomu sektori na 2007–2015 roky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.01.07 r. N 34 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=888-2007-%F0. [In Ukrainian]

5. Budzhetnyi kodeks Ukrainy vid 08.07.2010 № 2456-VI [Elektronnyi resurs] // Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon.rada.gov.ua [In Ukrainian]

6. Pro bukhgalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon vid 16.07.1999 № 996-XIV [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14 [In Ukrainian]

7. Pro zatverdzhennya Typovoho polozennya pro bukhgaltersku sluzhbu byudzetnoi ustanovy: Postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 sichnya 2011 r. № 59 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/59-2011-п. [In Ukrainian]

8. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy № 214 vid 21.02.2011 r. «Pro zatverdzhennya Poryadku pohodzennya pryznachennya na posadu ta zvilnennya z posady GB budzhetnoi ustanovy» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu do materialiv: http:// zakon4.rada.gov.ua/ laws/ show/ z0281-11 [In Ukrainian]

9. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 01.12.2011 r. № 1537 «Pro zatverdzennya Poryadku provedennya otsinky vykonannya GB budetnoi ustanovy svoikh povnovazen» [In Ukrainian]

10. *Svirko, S. V., Firer D. O.* Zastosuvannya NP(S)BODS. Praktychnyi posibnik. Programa CAPS «Sertyfikovanyi bukhgalter byudzhetnykh ustanov». — K.: TOV «Vseukrainskyi institut prava i otsinky». — 2012. — 314 p. [In Ukrainian]

11. Bukhgalterskyi oblik i kontrol derzhavnoho sektoru v umovakh modernizatsii upravlinnya derzhavnymy finansamy: u 2t./ za red. L. G. Lovinskoi. — K.: DNNU «Akad. fin. Upravlinnya», 2013. — T. 1: Reformuvannya bukhgalterskoho obliku v derzhavnomu sektori vidpovidno do mizhnarodnykh standartiv / LG. Lovinska, N.I. Sushko, S.V. Svirko ta in. — 2013. — 568 p. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28 лютого 2014 р.

УДК 657

Свирко Светлана Владимировна,
д.э.н., професор, профессор кафедры учета в кредитных
и бюджетных организациях и экономического анализа
ГВУЗ «КНЭУ имени Вадима Гетьмана»
(03680, Украина, Киев, проспект Перемоги, 54/1),
E-mail: svs3@ukr.net

ОБНОВЛЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ПОЗИЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ УКРАИНЫ

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены новые подходы к организации труда учетных работников бюджетных учреждений. Представлены организационные положения по упорядочиванию работ бухгалтерских служб в целом и главных бухгалтеров бюджетных учреждений в частности. Реализация представленных положений обеспечит четкость функциональных обязанностей, повышение ответственности работников бухгалтерских служб в бюджетных учреждениях, а также будет способствовать повышению профессионального уровня бюджетных учреждений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: организация труда учетных работников, бухгалтерская служба, главный бухгалтер, бюджетное учреждение.

UDC 657

Svirko Svitlana Volodymyrivna,
Doctor of Economics, Professor,
Professor the Department of accounting in credit
and budgetary institutions and economic analysis
Kyiv national economic university named after Vadym Getman
(54/1, Prospect Peremogy, Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: svs3@ukr.net

RENEWED ORGANIZATIONAL POSITIONS OF ACCOUNTING IN BUDGETARY INSTITUTIONS OF UKRAINE

ABSTRACT. New approaches to organization of work of accounting employees in budgetary institutions are reviewed in the article. The organizational conditions on arranging the work of accounting departments in whole and senior accountants of budgetary institutions in particular are presented. Realization of the conditions mentioned will lead to clearness of functional tasks, increase of responsibility of accounting department workers in budgetary institutions and also it will facilitate raise of professional level of accountants in budgetary institutions.

KEY WORDS: organization of work of accounting employees, accounting department, senior accountant, budgetary institution.

Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. / [відп. ред. А. М. Мороз]. 2014. Випуск 1 (23). 1—304.

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток